Beknopte geschiedenis der Nederlandsche letterkunde

Matthijs Siegenbeek

bron
Matthijs Siegenbeek, *Beknopte geschiedenis der Nederlandsche letterkunde*. Erven François Bohn, Haarlem 1826

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/sieg002bekn01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

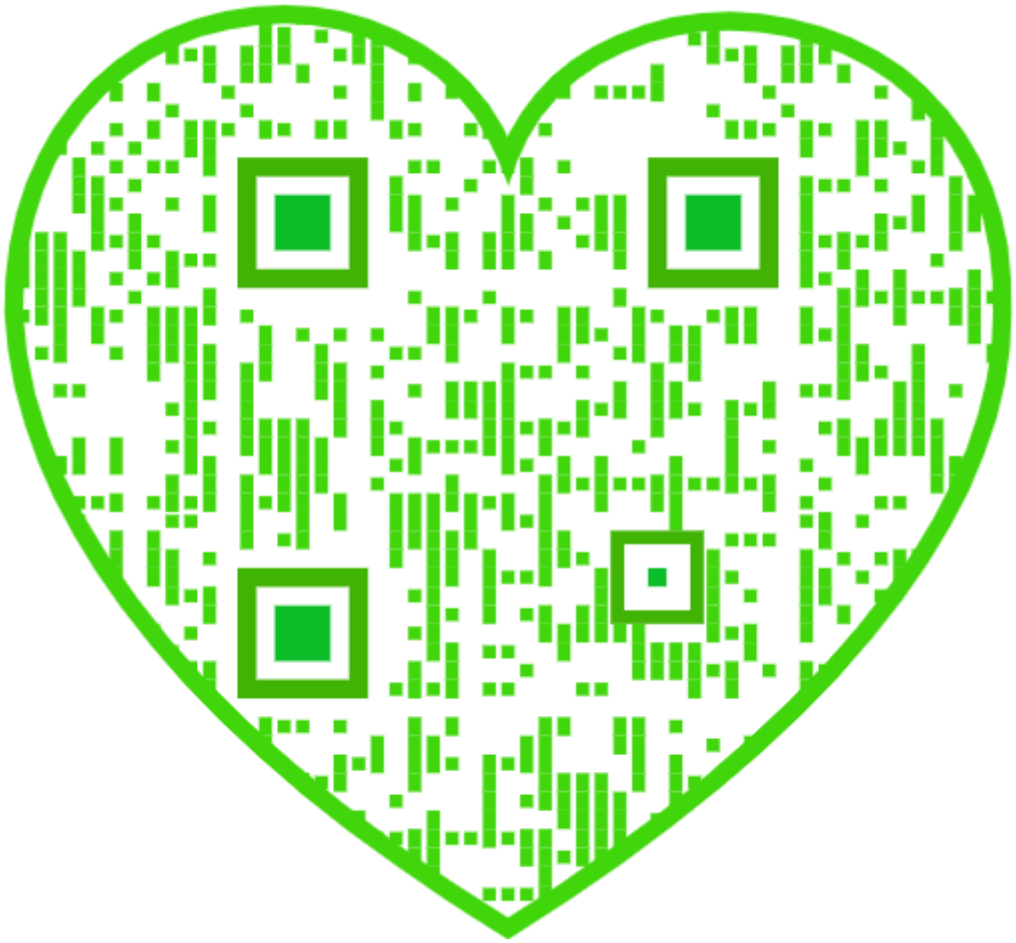

Voorberigt.

***O**mstreeks vijfentwintig jaren geleden*, *vervaardigde ik*, *ten nutte mijner leerlingen aan de Leydsche Hoogeschool*, *een opstel*, *waarin ik hun de geschiedenis onzer Letterkunde*, *van de vroegste tijden af*, *in een* Kort Begrip *mededeelde*, *en waarvan mijn hooggeachte vriend*, *de Heer* J. DE VRIES, *op eene vereerende wijze gewag maakte in de* Inleiding *tot zijne voortreffelijke* Proeve eener Geschiedenis der Nederduitsche Dichtkunst, *bl.* VIII *en* IX. *Het is dit opstel*, *sedert*, *gelijk van zelve spreekt*, *merkelijk veranderd en verbeterd*, *'t welk ik thans in openbaren druk doe te voorschijn komen. Hetzelve kan natuurlijk*, *na zoo veel uitmuntends*, *als*, *sedert deszelfs eer-*

ste vervaardiging, tot opheldering der geschiedenis onzer Letterkunde in het licht verscheen, niets, of althans weinig nieuws behelzen, maar zal echter, naar ik mij vlei, niet als overtollig worden aangemerkt. De meeste werken toch, in de laatste jaren tot het voorschrevene einde uitgegeven, zijn van dien aard, dat zij, om derzelver meerdere uitvoerigheid, en deels ook om hunne onvolledigheid, als enkel de geschiedenis onzer dichtkunst tot onderwerp hebbende, minder geschikt zijn, om tot een handboek, het zij bij het onderwijs, het zij tot zelfsonderrigt, te dienen. Met het laatste heb ik bijzonder het oog op de talrijke klasse van onderwijzers op de dusgenaamde lagere scholen onder ons, bij wie ik, voor zoo verre althans mijne ondervinding gaat, eene mindere bedrevenheid in de geschiedenis onzer Letterkunde, dan in andere voor hunnen stand noodige, of dien versierende kundigheden, heb meenen op te merken, en voor wie derhalve eene weinig kostbare handleiding tot kennis van dezelve mij, sedert lang, is voorgekomen eene wezenlijke behoefte te zijn. De beknoptheid, die ik mij ten doel stelde, heeft mij niet vergund, mij

in vele algemeene en wijsgeerige beschouwingen te verdiepen, veelmin het aangemerkte omtrent de verdiensten van bijzondere dichters of prozaschrijvers door de bijbrenging van proeven te bevestigen. Ook zal men het aan diezelfde zucht tot beknoptheid gaarne toegeven, dat ik mij niet, met angstvallige zorgvuldigheid, heb toegelegd, om allen, die onder ons, door de uitgave vooral van dichtstukken, zich eenigermate bekend maakten, ook slechts bij name te vermelden. Misschien wel zullen sommigen meenen, dat ik eenigen heb overgeslagen, die verdienden genoemd te worden, van anderen daarentegen gewag gemaakt, van welke ik gerustelijk had kunnen zwijgen; doch men bedenke, dat, in dergelijke zaken, natuurlijk verscheidenheid van oordeel moet plaats vinden, en het uit den aard der zake bezwaarlijk is, tusschen middelmatige dichters eene keuze te doen. Voor 't overige heb ik mij bevlijtigd, om voor zulken, die zich nader wenschen te onderrigten, de bronnen aan te wijzen, uit welke zij dit onderrigt kunnen ontleenen. Slechts enkele malen zal men onder die bronnen vinden opgegeven de uitmuntende Proeve *of* Ver-

handeling *van den Heer* J. DE VRIES, *boven reeds genoemd*, *en eigenlijk het III en IV Deel van de* Werken der Bataafsche Maatschappij van Taal- en Dichtkunde *uitmakende*, *mitsgaders de* Beknopte Geschiedenis der Letteren en Wetenschappen in de Nederlanden *in II Deelen van den hoogst verdienstelijken* N.G. VAN KAMPEN, *en eindelijk het* Biographisch, Anthologisch en Critisch Woordenboek der Nederduitsche Dichters *van den kundigen* P.G. WITSEN GEYSBEEK, *waarvan V Deelen het licht zien. De reden hiervan is eenvoudig deze*, *dat ik begreep die werken in het Voorberigt*, *eens vooral*, *te moeten aanbevelen*, *als overwaardig om bij alle artikels van eenig belang*, *die zij met mijne schets gemeen hebben*, *vergeleken te worden. Nog moet ik den beminnaren onzer letterkundige geschiedenis ten hoogste aanprijzen de* Verhandeling *van den Heer* W. DE CLERCQ *ter beantwoording van de vraag:* welken invloed heeft de vreemde Letterkunde, inzonderheid de Italiaansche, Spaansche en Duitsche, gehad op de Nederlandsche Taal- en Letterkunde, sints het begin der vijftiende eeuw tot op onze dagen? - *welke Verhandeling*

de tweede Klasse van het Koninklijk Nederlandsch Instituut, die de vraag voorstelde, bekroond en in 1824 *uitgegeven werd. In die Verhandeling namelijk ontmoet men een met uitgebreide kennis en wijsgeerige scherpzinnigheid geschreven overzigt van onze letterkundige geschiedenis in onderscheidene tijdperken, waarbij de geest dier tijdperken en de verdiensten van hen, die in dezelve boven anderen naam maakten, met aanwijzing bijzonder van den invloed der uitheemsche Letterkunde, op eene allezins uitmuntende wijze geschilderd worden.*

Voorts moet ik mij nog, met een enkel woord, verontschuldigen bij hen, die misschien gewenscht hadden, dat ik, op het voorbeeld van den Heer VAN KAMPEN *in zijne bovengenoemde* Beknopte Geschiedenis *enz., de nog levende dichters, prozaschrijvers en taalbeoefenaars mede in mijn Kort Begrip had opgenomen. Dan, hoezeer ik genoemden Heer gaarne mijnen dank toebrenge voor de kiesche en keurige wijze, waarop hij die moeijelijke taak volbragt heeft, heb ik echter begrepen, zijn voetspoor in dezen niet te moeten*

volgen, maar het gepaster en veiliger gekeurd, die taak aan latere beschrijvers onzer letterkundige geschiedenis over te laten.

Met dit weinige beveel ik het lot van dit werkje aan het onpartijdig oordeel van den genegen' Lezer, in de hoop dat hetzelve iets zal toebrengen, om de kennis onzer letterkundige geschiedenis meer algemeen te maken.

Beknopte geschiedenis der Nederlandsche letterkunde.

Inleiding.

§ 1.

De geschiedenis onzer letterkunde neemt eigenlijk eenen aanvang met de dertiende Eeuw; het tijdperk, waarmede gewoonlijk ook de algemeene geschiedenis der nieuwere letterkunde geopend wordt. Het is echter, inzonderheid voor de taalkennis, van belang eenigzins hooger op te klimmen, en de overblijfselen van de oud-Duitsche taal te beschouwen, welke uit vroegere tijden tot de onze zijn bewaard gebleven. Dit is het, wat wij in deze Inleiding kortelijk doen zullen.

§ 2

De oude Germanen, en onder dezelve bovenal de vroegste bewoners dezer landen, de Batavieren, hebben, bij TACITUS en andere oude schrijvers, wel grooten lof van dapperheid, goede trouw en zuiverheid van zeden; doch in alles, wat tot beschaafdheid en wetenschappen behoort, hadden zij zeer geringe, of liever geheel geene vorderingen gemaakt. Zelfs zijn de meeste geleerden, zoo op grond van een zeggen van TACITUS, als uit aanmerking van den geheelen staat van beschaving onder hen, van gedachten, dat, in de eerste eeuw van onze jaartelling, de schrijfkunst hun ten eenenmale vreemd was, of althans weinig of niet door hen beoefend werd(*). De Romeinen maakten,

(*) De geleerde Oudheid- en Geschiedkenner, Mr. H. VAN WIJN, heeft dit algemeene gevoelen trachten te wederleggen in eene Verhandeling, getiteld: *Onderzoek of het gebruik der letteren oudtijds den Germanen onbekend geweest zij*, en gedrukt in de *Nieuwe Bijdragen tot opbouw der Vaderl. Letterkunde*, II. D. bl. 186 en volgg. Men zal, geloof ik, na het lezen dier doorwrochte Verhandeling, den achtenswaardigen Schrijver gaarne toegeven, dat de bewijzen, uit TACITUS en anderen voor dat gevoelen bijgebragt, geene genoegzame kracht bezitten; doch het komt mij voor, dat de bewijzen, uit den algemeenen staat der beschaving bij de Germanen ontleend, daardoor geenszins van hunne kracht ontbloot zijn.

ook hier te lande, gelijk elders, wel eenige inrigtingen tot bevordering van kunsten en wetenschappen; doch deze hadden geringen invloed, en geraakten, bij de verzwakking des Romeinschen gebieds, in geheel verval. In de derde eeuw namelijk van onze jaartelling en later vielen vele Germaansche en andere onbeschaafde volken, uit het Noorden opgekomen, met woest geweld in de Romeinsche wingewesten; bij welke gelegenheid, naar het gevoelen der meesten, ook deze landen, niet lang na het midden der derde eeuw, door de Franken, een volk, naar het schijnt, uit verscheidene volken van het overrhijnsch Germanie zamengevloeid, overstroomd en in bezit genomen werden. De Saxers, die hen omtrent eene eeuw later volgden, en de hier te lande wonende Vriezen onderwierpen zich, even als andere Germaansche volken, met moeite en weêrzin aan de steeds toenemende magt der Franken, welke, met het laatst der vijfde Eeuw, ook in *Galliën* vaste wortelen schoot. Hieruit ont-

stonden gedurige onlusten en oorlogen, die, gevoegd bij andere beletselen, den voortgang der beschaafdheid krachtiglijk tegenhielden. Eerst omstreeks de negende eeuw, onder de regering van den Frankischen Koning, KAREL *den Grooten*, die door het geluk zijner wapenen zijn gebied wijd en zijd uitbreidde, en onder anderen ook de bewoners dezer gewesten aan hetzelve onderwierp, en, met de Christelijke Godsdienst, vele inrigtingen tot bevordering van kunst en wetenschap onder hen invoerde, vielen de genoemde beletselen grootendeels weg; en van dezen tijd af traden, zoo niet hier te lande, althans in het naburige *Duitschland*, door gemeenschap van taal, zeden en trap van beschaafdheid te dien tijde ten naauwste met ons verwant, eenige Schrijvers in de moedertaal te voorschijn, die het van belang zal zijn, met een kort woord, nader te doen kennen.

§ 3.

Eer wij echter hiertoe overgaan, moeten wij van eenige vroegere overblijfselen der oud-Duitsche taal kortelijk gewagen. Het oudste en belangrijkste is eene vertaling van het Evangelie in het Meso - Gothisch, of de taal dier Westgothen, die tegen het laatst der vierde eeuw uit *Dacien* naar *Mesien*,

het tegenwoordig *Wallachijen*, verhuisd zijn. Deze, door hunne gemeenschap met het Grieksche rijk reeds vroeg meer of min beschaafd, en ter omhelzing van het Christendom gebragt, hadden, in de tweede helft der genoemde eeuw, in hunnen Bisschop ULPHILAS, een' kundig' en ijverig' voorstander van letteren en beschaafdheid, die niet alleen de schrijfkunst onder de zijnen poogde in te voeren, maar hun ook eene overzetting van den Bijbel in de landtaal mededeelde, waarvan die der Evangelien, met veel vlijt en oordeel naar het Grieksch vervaardigd, althans grootendeels tot onze tijden is bewaard gebleven. Dit onwaardeerlijk gedenkstuk is, naar een handschrift, op de koninklijke Boekerij van *Zweden* berustende, en onder den naam van *Codex argenteus* vermaard geworden, het eerst in den jare 1665 in het licht gegeven door onzen geleerden landgenoot FRANCISCUS JUNIUS, die daarbij een *Glossarium Gothicum* gevoegd heeft. Van de latere uitgaven zullen wij slechts twee noemen, die namelijk van een' geleerd' Engelschman, EDUARD LYE genaamd, welke in den jare 1750 het licht zag, en die, welke, in den jare 1805, in *Duitschland* door bezorging van een' Saxisch geleerde, JOH. CHRIST. ZAHN, te voorschijn kwam. De laatstgenoemde uitgave, waarbij ook de verbeteringen en

ophelderingen van JOH. IHRE, een' geleerden Zweed, die onder de uitleggers van ULPHILAS eene der aanzienlijkste plaatsen verdient, met oordeel gebezigd zijn, bevat niet enkel de Evangelien, maar ook de stukken der Mesogothische overzetting van den brief aan de Romeinen, welke het eerst door een' Duitsch' geleerde, met name FRANC. ANTON. KNITTEL, op de Wolfenbuttelsche Bibliotheek ontdekt, en in den jare 1763 aan het licht gebragt werden. Voorts heeft deze uitgave, die, 't geen jammer is, den tekst alleen met Romeinsche, en niet met Mesogothische letteren levert, eene uitvoerige *Inleiding*, rakende zoo de Gothen, en hunne taal, als in 't bijzonder ULPHILAS, zijn leven, bijbelvertaling en alles, wat tot het daarvan bewaarde gedeelte betrekking heeft, mitsgaders een nieuw bearbeide Spraakkunst en Glossarium der Mesogothische taal. Eindelijk heeft de beroemde ANGELUS MAJUS, in den jare 1819, nog eenige onuitgegevene stukken der Bijbelvertaling van ULPHILAS, in één deeltje in 4to, in het licht gegeven. Daar de Mesogothische taal, zoo als zij in het beschrevene gedenkstuk van dezelve voorkomt, buiten twijfel tot den Duitschen taalstam behoort, en daarvan een' der oudste takken uitmaakt, laat zich hieruit gereedelijk afleiden, hoe belangrijk het werk van ULPHILAS voor de

grondige beoefening der Duitsche taal in 't algemeen, en bijzonder ook der Nederduitsche zij, wier gemeenschap met het Mesogothisch door onzen grooten TEN KATE opzettelijk werd in het licht gesteld(*).

Na dit voortreffelijk gedenkstuk der Mesogothische taal, komen voor eene geleerde taalbeoefening bovenal in aanmerking de overblijfselen van een' anderen ouden tak van den Duitschen taalboom, het *Angelsaxisch* namelijk, waaruit het Engelsch voor een groot deel gesproten is. Hiervan zijn meer gedenkstukken overig, welke allen op te noemen buiten ons bestek ligt. Een der voornaamste is eene Angelsaxische overzetting der Evangelien, naar het gevoelen der meeste geleerden, in de zevende of achtste eeuw vervaardigd, welke bij de uitgave der Mesogothische vertaling door JUNIUS gevoegd is. Voorts is er nog eene uitbreiding van *Genesis* voorhanden, door denzelfden JUNIUS in het licht gegeven, welke aan een' Engelsch' monnik, met name CAEDMON, die omstreeks de zevende Eeuw gebloeid heeft, wordt toegeschreven.

(*) Zie zijn werkje getiteld: *Gemeenschap tusschen de Gottische Spracke en de Nederduitsche*, in 1710 in het licht gegeven. Veel, hiertoe betrekkelijk, vindt men ook in zijn bekend grootere werk.

Onder de werken van een' ander' Engelsch' geestelijke, BEDA geheeten, die in de achtste eeuw door geleerdheid heerlijk uitgeblonken, en zich bijzonder, als wijsgeer en historieschrijver, heeft beroemd gemaakt, vindt men insgelijks vele stukken, die in het Angelsaxisch geschreven zijn. Meer andere overblijffelen van dien taaltak vindt men opgenoemd achter de *Grammatica Anglosaxonica & Mesogothica* van den geleerden Engelschman HICKESIUS, en gedeeltelijk bijeengezameld in het werk van denzelfden Oudheidkenner, getiteld *Thesaurus Antiq. Septemtr.* in II. Deelen in fol.

§ 4.

KAREL *de Groote*, tot wien wij thans terugkeeren, en die van het jaar 767 tot 814 regeerde, was niet enkel een veroveraar, maar ook een beschaver en hervormer der door hem overwonnen natien. In 't bijzonder breidde zijne zorg zich mede tot de landtaal uit, voor welke hij scholen oprigtte, en waarin hij gebood, dat den volke zou gepredikt worden. Desgelijks liet hij de oude volksliederen, waarin de daden der vroegste Koningen werden opgezongen, tot één ligchaam bijeenbrengen. Ook is het voornamelijk na zijnen leeftijd, dat wij in de

Duitsche taal eenige schriften aantreffen, welke hier kortelijk melding verdienen. Dezelve zijn in tongvallen opgesteld, met onze taal nog naauwer, dan het Mesogothisch en Angelsaxisch, verwant, het *Frankduitsch* namelijk, 't welk lang de hoftaal was, en het *Alemannisch*, van het eerste voornamelijk door meerdere hardheid onderscheiden. Onder de stukken, die tot vóór den tijd van KAREL *den Grooten* opklimmen, moet, als het oudste en voornaamste, hier met een woord genoemd worden, de Frankduitsche vertaling van een Latijnsch werkje *de nativitate domini* van den Spaanschen Aartsbisschop ISIDORUS, *Hispalensis* bijgenaamd, die omtrent het begin der 7de eeuw gebloeid heeft. De Frankduitsche overzetting, welke voor een werk van het laatst der zevende eeuw gehouden wordt, komt voor in de bekende verzameling van SCHILTER, in III. Deelen in fol., getiteld: *Thesaurus Antiquitatum Teutonicarum*, en wel in de laatste helft van het I Deel. Onmiddellijk achter dit stuk is eene Frankduitsche vertaling geplaatst *van den regel des H. Benedictus*, door zekeren Monnik van het klooster van St. Gal in *Zwitserland*, met name KEROS, vervaardigd, en uit het begin der achtste Eeuw herkomstig.

Van de schriften van KARELS tijdgenooten

hebben wij weinig of niets van belang meer overig: doch kort na zijnen leeftijd doet zich een Godgeleerde en dichter, met name OTFRIDUS, aan ons voor, wiens uitvoerig rijmwerk, behelzende eene overbrenging en zamensmelting der vier Evangelien in dichtmaat, als het voornaamst en kostelijkst overblijfsel der oud-Duitsche taal en dichtkunst is aan te merken. De schrijver, die omtrent het midden der negende eeuw gebloeid heeft, en een Monnik was van het klooster Weissenburg in den *Elzas*, heeft zijn werk in V Boeken verdeeld, waarvan elk een verschillend deel van het leven des Zaligmakers behelst. Men vindt dit werk, dat zoo van de geleerdheid des schrijvers, als van zijnen ijver voor de beschaving zijner moedertaal getuigenis draagt, in het I. Deel der bovengenoemde verzameling van SCHILTER, wiens berigten wij ter nalezing aanbevelen. Ook vergelijke men het uitvoerig en oordeelkundig verslag omtrent dit werk, te vinden *in de Hist. Avondst.* van den Heer Mr. H. VAN WIJN, I. B. bl. 208-216, en in de *Beknopte Geschiedenis der Nederduitsche taal door den Hoogleeraar* YPEY, bl. 244-250. Als dichtstuk is nog merkwaardiger een *Zegezang op de overwinning door Koning* LODEWIJK III. *in Frankrijk over de Normannen bevochten*, mede uit de negende Eeuw her-

komstig, doch waarvan de dichter onbekend is. Hetzelve komt, verrijkt met breede aanteekeningen, insgelijks voor in het meermalen genoemde werk van SCHILTER, en wel in deszelfs tweede Deel. Voorts leze men over hetzelve bovenal de *Histor. Avondst.* I. B. bl. 222-232.

§ 5.

Wij zullen, met voorbijgang van min belangrijke, thans nog eenige der voornaamste overblijfselen van de oud-Duitsche taal kortelijk opnoemen, welke uit de elfde en twaalfde Eeuw tot ons zijn overgekomen. Tot het begin der eerstgenoemde Eeuw behoort eene *Alemannische overzetting en verklaring van de Psalmen en andere Bijbelsche liederen*, gedrukt in het I. Deel van SCHILTERS werk achter de Evangelien van OTFRIDUS. Deze overzetting heeft tot maker zekeren NOTKERUS, *Labeo* bijgenaamd, die een Monnik was van het klooster van St. Gal, en in den jare 1022 overleed. Uit dezelfde Eeuw is insgelijks herkomstig het werk van WILTERAMUS, eerst Geestelijke te *Fulda* en naderhand Abt van het klooster Ebersperg in *Beijeren*, die in den jare 1085 overleed. Men heeft van hem eene dubbele omschrijving van het Hooglied, de eerste in Latijn-

sche dichtmaat, de andere in Frankduitsch prosa, waarvan de taal met onze oude moedertaal groote overeenkomst heeft. JUNIUS gaf daarvan eene geleerde verklaring in het licht, gevoegd bij de uitgave van het werk door MERULA, en SCHILTER laschte hetzelve mede in zijne verzameling achter dat van NOTKERUS in. Niet minder belangrijk voor de kennis van onze oude moedertaal, en voorts als dichtstuk zeer merkwaardig is het Frankduitsche gedicht van een' onbekenden, uit het laatst der elfde of het begin der twaalfde eeuw herkomstig, waarin de lof van den Keulschen Aartsbisschop ANNO, in den jare 1075 overleden, bezongen wordt. Men vindt dit gedicht, dat het eerst in den jare 1609 door den beroemden Duitschen dichter MARTIN OPITZ met aanteekeningen werd uitgegeven, insgelijks in het I. Deel van SCHILTERS meergenoemde verzameling. Zie voorts BOUTERWEK *Geschichte der Poësie und Beredsamkeit seit dem ende des* 13 *Jahrhunderts*, IX. Band, s. 82-88. In het II. Deel dier verzameling komen nog twee oude dichtstukken voor, het eerste van een' dichter der dertiende eeuw, met name STRICKERUS, het andere, dat iets ouder schijnt, van een' onbekend' dichter, beide den krijgstogt van KAREL *den Grooten* tegen de Saracenen in *Spanje* ten onderwerp hebbende.

§ 6.

Wij mogen deze Inleiding niet besluiten, zonder vooraf nog met een woord van de zoogenaamde Swabische dichters, of *Minnezangers* gewag te maken, die van omtrent het midden der twaalfde eeuw tot in de veertiende gebloeid hebben. Gedurende dit tijdperk namelijk vond de dichtkunst, bij Vorsten en Grooten in *Duitschland*, eene zeer krachtige ondersteuning en begunstiging. Hierdoor verkreeg zij een groot aantal van beoefenaars, van welke velen haar, naar gelange dier tijden, tot eene vrij aanzienlijke hoogte opvoerden. Zij worden Swabische genoemd, omdat die spraak, sedert de verheffing der Swabische Hertogen tot de Keizerlijke waardigheid, voornamelijk in zwang geraakte. De naam van *Minnezangers* is in zoo verre minder gepast, als zij, buiten de liefde, ook verscheidene andere onderwerpen bezongen. Behalve HENRIK VAN VELDIG, REINMAR *de oude*, WALTER VAN VOGELWEIDE en meer anderen, te veel om te noemen, behaalde bovenal zekere WOLFRAM VAN ESCHILBACH, die in de twaalfde en het begin der dertiende eeuw bloeide, onder de dusgenaamde Minnezangers grooten lof. Aan dezen dichter schrijft men, onder meer ande-

re werken, ook drie zedekundige gedichten toe, genaamd *Koning Tyrol von Schotten*, *de Winsbeke* en *Winsbekin*, waarin deze drie, waarschijnlijk verdichte personen aan hunne zonen en dochter lessen van wijsheid en deugd mededeelen. Men vindt deze gedichten, waarover door bevoegde regters een zeer gunstig oordeel gestreken wordt, insgelijks in het II. Deel van het meermalen genoemde werk van SCHILTER. Dan bovenal verdient hier melding een uitvoerig en hoogst merkwaardig Episch dichtwerk, het *lied* of *gedicht der Nibelungen* (een fabelachtig heldenvolk uit het Noorden) geheeten, welks onbekende maker, in vele opzigten, de Duitsche HOMERUS mag genoemd worden(*). Ook zijn er, buiten dit, meer dichtstukken voorhanden, die meer of min tot de epische dichtsoort naderen, doch met het genoemde *Nibelungen-lied* in geene vergelijking kunnen gebragt worden.

(*) Zie mijn verslag van dit lied in het VII. D. der *Mnemosyne* door de Heeren TYDEMAN en VAN KAMPEN, bl. 235 en volgg., en in het IX. Deel bl. 125 en volgg. en de Verhandeling van den Heer N.G. VAN KAMPEN, getiteld: *Het oud-Duitsche Heldendicht der Nibelungen*, in het laatstgenoemde Deel, bl. 195 en volgg.

Voorts moeten wij nog met een woord gewag maken van eene verzameling van 144 dichtstukken, door onderscheidene Swabische dichters vervaardigd, welke, in den jare 1748, door den Zurigschen dichter BÖOMER, onder den naam van *Proeven der oude Swabische Poezij*, werd in het licht gegeven. Men vergelijke verder met het hier kortelijk voorgedragene de *Histor. Avondst*, van den Heer VAN WIJN, I. B. bl. 233-249, en vooral BOUTERWEK *Geschichte der Poësie und Beredsamheit seit dem ende des* 13 *Jahrhunderts*, IX. Band, s. 91-162.

§ 7.

Eer wij, ten besluite dezer Inleiding, de tijdperken opgeven, waarin de geschiedenis onzer Letterkunde, naar ons oordeel, gevoegelijkst verdeeld wordt, moeten wij nog vooraf met een woord van de beruchte rijmkronijk van KLAAS KOLIJN gewagen. Deze kronijk, de geschiedenis der eerste Graven van *Holland* behelzende, werd het eerst in den jare 1719 door DUMBAR, in het I. Deel zijner *Analecta Belgica*, in het licht gegeven naar een handschrift, 't welk hem uit de papieren van den Leidschen Hoogleeraar MATTHEUS in handen gekomen, en deze wederom aan den oudheidkundigen CORNELIS VAN ALKEMADE verschuldigd was. Langen tijd heeft men deze kronijk, waarvan, in den jare 1745, een zwierige herdruk door VAN LOON bezorgd werd, voor een voortbrengsel van het laatst der twaalfde eeuw en het werk van een' Egmonder Monnik, met name KLAAS KOLIJN, gehouden, tot dat de geleerde HUYDECOPER dezelve het eerst voor een verdichtsel en zamengelapt werk verklaard heeft. Dit gevoelen werd sedert ook door WAGENAAR omhelsd, die de gronden van hetzelve openleide in eene Verhandeling over dit onderwerp, getiteld: *Toets van de egtheid der Rijmchronijke van* KLAAS KOLIJN, en gedrukt in de *Werken van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde* te *Leyden*, III. Deel bl. 202 en volgg. Na dien tijd vond de echtheid dezer kronijk geene verdedigers meer onder de geleerden, maar werd alleen de oorsprong der verdichting door de Heeren KLUIT en VAN WIJN naauwkeuriger opgespoord, en in het licht gesteld. Zie de *Histor. Avondst.* van den laatsten I. B. bl. 139-169, en vooral zijn *Huiszittend Leven*, I. Deel, 2de st., behelzende een' brief van den Hoogleeraar KLUIT aan Mr. H. VAN WIJN, *over eenige handschriften van* ALKEMADE *en bijzonder over* KLAAS KOLIJN.

§ 8.

De geschiedenis der eigenlijk gezegde Nederlandsche dichtkunst en welsprekendheid, tot welker beknopte voordragt wij thans overgaan, wordt, naar ons oordeel, gevoegelijkst in vier tijdperken onderscheiden, waarvan wij de beide eerste in één, de beide laatste, elk in een afzonderlijk boek, en dus het geheel in drie boeken bevatten zullen. In het eerste zullen wij die geschiedenis van de dertiende tot aan het einde der zestiende eeuw voordragen, toen, met de herleving der vrijheid en de hervorming in het Godsdienstige, een nieuw en glansrijk tijdperk voor onze letterkunde begon op te dagen. Dit tijdbestek wordt wederom in twee deelen door ons gescheiden, waarvan het eerste zich uitstrekt van de dertiende tot in de eerste helft der vijftiende eeuw, of den overgang der Grafelijke regering in het huis van *Bourgondië* met het jaar 1433, van welken tijd de verbastering onzer tale hand over hand is toegenomen; het laatste van daar tot aan het einde der zestiende eeuw, of de opening der tijdbeurte van herstel en luisterrijken bloei onzer letterkunde loopt. Het tweede boek zal de geschiedenis onzer dichtkunst en welsprekendheid, in haar glansrijkst tijdperk, de

zeventiende eeuw namelijk, voordragen, terwijl wij eindelijk, in ons derde of laatste boek, diezelfde geschiedenis van het laatst der zeventiende eeuw tot op onze tijden vervolgen zullen. Intusschen stellen wij ons niet meer dan de voordragt eener korte grondschets der genoemde geschiedenis voor, waarbij men dus geene naauwkeurige opgave van allen, die immer, in rijm, of onrijm, onder ons de pen voerden, maar alleen van de voornaamsten en merkwaardigsten te wach ten heeft.

Eerste boek.
Geschiedenis der Nederlandsche dichtkunst en welsprekendheid van de dertiende tot het laatst der zestiende eeuw.

Eerste afdeeling.
Van de dertiende tot de eerste helft der vijftiende eeuw.

Hoe zeer ook in de Nederduitsche taal, buiten twijfel, reeds vroeger geschreven, vooral gedicht werd, hebben wij thans geene schriften meer overig, die hooger dan tot de dertiende eeuw, en wel tot haar laatste gedeelte opklimmen. Ook geraakte, in die eeuw, het gebruik en de beoefening der moedertaal, meer dan te voren, in zwang, en liepen voorts verscheidene omstandigheden te zamen, die de vorderingen der beschaafdheid begunstigden, waaronder vooral het toenemend aanzien der steden, en de verheffing der middelklasse uit haren vroegeren staat van verachting en dienstbaarheid geteld moet worden. Intusschen waren en bleven, tot na de algemeene verspreiding der boekdrukkunst, de hulpmiddelen ter

beschaving en versiering van den geest nog steeds gering; weshalve wij noch in deze, noch in de naastvolgende eeuwen werken te wachten hebben, die, als voortbrengselen van vernuft en goeden smaak, eene bijzondere aanbeveling verdienen. Zelfs zien wij, in dit tijdperk, langzamerhand verval en verbastering plaats grijpen, vooral zigtbaar in de ontluistering der taal door het inmengen van eene menigte van basterdwoorden; een kwaad, dat wij, in het naastvolgend tijdperk, nog tot eene veel grootere hoogte zullen zien stijgen. Voorts zijn de schriften uit dit tijdperk bijna allen in dichtmaat, of liever rijm gesteld, gelijk trouwens, bij de meeste volkeren, de prozastijl, later dan de dichterlijke, gevormd en veredeld werd.

Over de Schrijvers der dertiende eeuw.

§ 1.

Als Hollander en oudste Schrijver der historie van dat gewest vordert MELIS STOKE, met regt, de eerste plaats in deze geschiedenis, hoezeer ook de naastvolgende Vlaamsche dichter, J. VAN MAERLANT, hem in ouderdom eenigzins overtreft. Wie deze MELIS STOKE eigenlijk geweest zij, is niet volkomen zeker; maar men mag echter, op goede gronden, stellen, dat hij een Hollander en geestelijke ge-

weest is, en het zij als Kapellaan, het zij als beambte bij den raad of kanselarij, tot Graaf FLORIS V en zijne naaste opvolgers in eenige betrekking heeft gestaan. Voorts werd hij, waarschijnlijk, met of even voor het midden der dertiende eeuw geboren, en leefde tot in het begin der volgende. Zoo veel ten minste blijkt, dat hij zijne Kronijk, die hij waarschijnlijk omstreeks het jaar 1283 begon, in, of even na het jaar 1305 voltooide. Zijn werk, onder den naam van *Rijmkronijk* bekend, bevat, in X Boeken, de geschiedenis der eerste Hollandsche Graven, van DIRK I, of van het begin der tiende eeuw, tot WILLEM III, die met den aanvang der veertiende eeuw de grafelijke regering aanvaardde, en met het verhaal van wiens huwelijk in het straks genoemde jaar 1305 de Kronijk besloten wordt. Dezelve is, als het oudste gedenkstuk onzer grafelijke geschiedenis, om de naauwkeurigheid en waarheidsliefde van den Schrijver, en tevens als een der vroegste overblijfselen onzer moedertaal, welke zich daarin, in hare volle zuiverheid, vertoont, van onschatbare waarde; doch, als dichtstuk, heeft zij geringe verdiensten. De verzen, uit zeven tot tien, ja meer lettergrepen bestaande, hebben, buiten het rijm, niets behagelijks; en van eigenlijk gezegde dichterlijke schoonheden vindt men in het werk naauwelijks eenig spoor. Hier en daar nogtans heeft de toon, bij eene

natuurlijke eenvoudigheid, iets rustigs en gespierds. Voorts zij nog gemeld, dat de laatste en beste uitgave dezer Kronijk, in 1772, in drie deelen is in het licht gekomen, verrijkt met uitvoerige en belangrijke aanteekeningen van B. HUYDECOPER(*).

§ 2.

De boven reeds genoemde dichter, JACOB VAN MAERLANT, vordert thans onze aandacht. Hij werd, in den jare 1235, te *Damme* in *Vlaanderen* geboren, alwaar hij de waardigheid van Griffier bekleedde, en in den jare 1300 overleed. Zijne dankbare medeburgers vereerden zijne nagedachtenis, zoo door het plaatsen van een Latijnsch gedicht op zijn graf, als door het oprigten van een gedenkteeken op het stadhuis. Ook was hij die eere dubbel waardig, als zijnde, blijkens zijne talrijke rijmwerken, een man geweest van onvermoeide naarstigheid, zeldzame kundigheden, een helder en doordringend verstand, en, naar uitwijzing zijner oorspronkelijke stukken, van een'

(*) Men zie verder over MELIS STOKE FOPPENS *Bibl. Belg.* I. 49, SAXE *Onom. Liter.* T. II. pag 342 en 343 en de aldaar aangehaalde Schrijvers, en de *Hist. Avondst.* bl. 277-284. Verg. ook de *Gesch. der Nederl. taal* door den Hoogl. YPEY, bl. 333-342.

voortreffelijken aanleg tot de dichtkunst voorzien; weshalve hij, met regt, als de Vader der Nederduitsche dichtkunst vereerd wordt. Zijne rijmwerken, voor het grootste gedeelte naar het Latijn en Fransch gevolgd, zijn menigvuldig, en van onderscheidenen, deels godgeleerden, deels historischen, deels eindelijk natuur- of zedekundigen inhoud. Wij zullen de voornaamste, en wel eerst de vertaalde, daarna de oorspronkelijke, kortelijk opgeven.

Het oudste is zijn *Rijmbijbel*, in 1270 voltooid; een werk, grootendeels gevolgd naar een Latijnsch geschrift van een' Fransch' Godgeleerde der twaalfde eeuw, met name PETRUS COMESTOR, 't welk ten titel voert *Historia Scholastica.* Dit werk bevat de meeste boeken van het O. Testament, doch van het nieuwe alleen de vier Evangeliën, bij wijze van overeenstemming. Voorts zijn er, die aan MAERLANT insgelijks de oudste Nederduitsche vertaling van den Bijbel in onrijm toeschrijven; doch hiervan is niets met zekerheid te zeggen.

Onder de historische werken van MAERLANT munt zijn *Spiegel Historiael* uit, waarvan het eerste der IV *Paerties*, waarin het werk verdeeld is, door den geleerden arbeid van de Heeren CLIGNETT en STEENWINKEL het licht ziet; een arbeid, die naderhand door

den laatstgenoemden voortgezet, en, na deszelfs overlijden, door de tweede Klasse van het Nederlandsch Instituut met de uitgave van het derde Deel, behelzende de derde *Paertie*, zoo veel mogelijk, voltooid is. Dit werk is eene berijmde vertaling van het Latijnsche *Speculum Historiale*, door zekeren Franschen monnik VINCENTIUS, omstreeks het midden der dertiende eeuw, geschreven, en bevat eene algemeene geschiedenis, van de schepping der wereld tot het jaar 1254 na C.

Er zijn voorts van MAERLANT, in handschrift, nog een paar kleinere rijmwerken van historischen inhoud overig, als eene berijmde beschrijving van de oorlogen tusschen de Joden en Romeinen naar JOSEPHUS, onder den naam van *Destructie van Jerusalem* bekend, welk werkje achter sommige handschriften van den Rijmbijbel gevonden wordt, en *het Leven van den H. Franciscus*, naar het Latijn van BONAVENTURA in Nederduitsche dichtmaat gevolgd. Van een *verhaal van den Trojaanschen oorlog*, door hem uit het Fransch berijmd, waarvan hij, in eene plaats van zijnen *Spiegel Historiael*, gewaagt, is tot nog toe geen handschrift ontdekt(*).

(*) De geleerde Oudheid- en Geschiedkenner, Mr. W.C. ACKERSDYK, heeft, voor eenigen tijd, op de omslagen van een oud boek een hoogst belangrijk Fragment ontdekt, dat hoogst waarschijnlijk tot het laatstgenoemde rijmwerk van MAERLANT behoort. Zie hetzelve in het I D. der *Nieuwe Werken van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leyden.*

Een der voornaamste werken van MAERLANT is verder zijn *Bestiaris*, of *der naturen bloeme*, het oudste werk over de natuurlijke geschiedenis, in onze taal voorhanden, en waarbij ten grondslag ligt een Latijnsch geschrift van een' Keulsch' geestelijke en beroemd' wijsgeer van dien tijd, met name AALBRECHT, getiteld *Liber rerum.* Niet minder merkwaardig is een zedekundig rijmwerk van onzen dichter, uit het Latijn vertaald, en *bloemen* (spreuken) van ARISTOTELES, of ook *Heimelycheit der heimelycheit* genoemd, 't welk zedelessen van dien wijsgeer aan ALEXANDER *den Grooten* behelst.

Eindelijk moeten wij nog gewagen van eene verzameling van verscheidene kleinere, meest oorspronkelijke dichtstukken van onzen MAERLANT, waarvan een handschrift op de boekerij der Leydsche Hoogeschool bewaard wordt. Onder deze munten vooral twee stukken uit, naar de woorden, waarmede zij aanvangen, *Wapen Martijn* en *verkeerde Martijn* genoemd, ieder in drie Boeken, te zamen van omtrent 1800 regelen, begrepen, en bij coupletten berijmd. Zij be-

zen eene zamenspraak tusschen *Jacob* en *Martijn* over verschillende, doorgaans gewigtige, of geestige stoffen, waarin nu de een, dan de ander vraagt, en op het gevraagde antwoordt. Ook verdient hier melding een ander stukje uit dezelfde verzameling, getiteld *van den lande van overzee*, en behelzende eene nadrukkelijke aansporing van den dichter aan de Christenen van zijnen tijd ter stuiting van de voortgangen der Saracenen in het Heilige Land, welk stukje door den oudheidkundigen VAN WIJN werd medegedeeld in het II Deels I Stuk van zijn *Huiszittend Leven*, bl. 306 en volgg.(*).

§ 3.

Nog een en ander historisch en wijsgeerig rijmwerk, naar het gevoelen van deskundigen, mede tot het laatst dezer eeuw behoorende,

(*) Men raadplege verder over MAERLANT en zijne Schriften FOPPENS, *Bibl. Belg.* T. I. pag. 526, PAQUOT, *Memoires pour servir à l'histoire littéraire des Paysbas*, T. VII. p. 391-393, LE LONG, *Boekzaal der Ned. Bijbels*, bl. 157-222, de *Voorrede* voor de uitgave van zijnen *Spiegel Hist.*, VAN WIJN, *Histor. Avondst.* I B. bl. 289-300, en de *Bijvoegsels en Aanm.* op het IV D. der *Vad. Hist.* van WAGENAAR, bl. 82-84. Verg. ook de *Gesch. van den Hoogl.* YPEY, bl. 325-333.

verdient hier kortelijk melding. Het opmerkekelijkste is de berijmde Kronijk van zekeren broeder JAN VAN HELU, ook wel *van Leeuwe* genoemd, naar een Brabandsch steedje van dien naam, waar hij in een klooster leefde. Deze Kronijk, in II Boeken, te zamen van omtrent 10,000 dichtregelen, verdeeld, bevat een verhaal van de krijgshaftige bedrijven van JAN I, Hertog van *Braband*, en in 't bijzonder van den veldslag, door dezen tegen Graaf REINOUD *van Gelder*, in den jare 1288, met eene zegevierende uitkomst geleverd bij *Woeronc* of *Woeringen*, een steedje nabij *Keulen*, welken slag de dichter zelf bijwoonde. Het werk is, ten aanzien van den rijmtrant, vrij gelijk aan dat van MELIS STOKE; doch munt, in verheffing van toon, in kracht en levendigheid, boven hetzelve uit(*).

Tot de door ons bedoelde rijmwerken behoort ook een berijmd stuk over de natuurkunde, gemeenlijk aangehaald onder den naam van *Starrekunde*, of ook *Natuurkunde van 't geheelal* van *Broeder* THOMAS; doch de eigen-

(*) Men zie voorts over J. VAN HELU en zijne Kronijk FOPPENS, *Bibl. Belg.* T. I. p. 655, PAQUOT, *Memoires &c.* T. III p. 198 et suiv., LELYVELD in *Huydec. Pr.* I D. bl. 483 en volgg., en VAN WIJN, *Hist. Avondst.* bl. 284 en volgg.

lijke maker van hetzelve schijnt zekere Vlaminger, met name GHERAERT VAN LIENHOUT te wezen, terwijl THOMAS schrijver is eener rijmelooze verhandeling over dezelfde stoffe, in hetzelfde handschrift gebonden. Men vindt van dit werk, dat, onder eenige goede, ook vele ongerijmde stellingen bevat, een breeder verslag in de *Voorrede voor den Sp. Hist.* van MAERLANT, bl. 67-70 enz., in de *Histor. Avondst.* I B. bl. 301-306. en II B. bl. 173 en 174.

Dan bovenal verdient hier nog vermeld te worden eene Nederduitsche vertaling van een aantal fabelen, deels van ESOPUS zelven herkomstig, deels in zijnen smaak geschreven, welke, te voren mede alleen in handschrift aanwezig, en bij de geleerden onder den naam van *Esopet* bekend, in den jare 1819 door den taal- en oudheidkundigen Mr. A. CLIGNETT werd uitgegeven in een werk, getiteld: *Bijdragen tot de Nederlandsche Letterkunde.* Deze kostbare verzameling bevat een aantal van 67 fabelen, in zeer zuivere taal overgebragt, en op rijm gesteld; weshalve zij door den uitgever, in overeenstemming met den Heer VAN WIJN, in zijne *Hist. Avondst.* I B. bl. 263 en 264, en andere geleerden, tot de dertiende eeuw gebragt wordt. Gelijk dus de Heer CLIGNETT om deze uitgave zelve reeds

grooten dank verdient, zoo heeft hij nog meerdere aanspraak op onze erkentelijkheid, wegens de uitvoerige en zeer doorwrochte aanteekeningen, waarvan hij dezelve heeft doen vergezeld gaan.

§ 4.

Ten slotte moeten wij nog gewagen van eenige berijmde Romans of verdichte verhalen, die, zoo niet allen, meerendeels tot het einde der dertiende eeuw schijnen gebragt te moeten worden. Derzelver geschiedenis behoort meestal tot de fabelachtige tijden van Keizer KAREL *den Grooten*, en ARTUR, Koning van *Brittannie*, en tot de dusgenaamde *Ridders van de ronde tafel*, die onder hen bloeiden. Voorts zijn de meeste uit het Fransch vertaald.

Een der bevalligste en best berijmde is die van *Karel en Elegast*, uit de tijden van KAREL *den Grooten*, waarvan de Heer VAN WIJN een uitvoerig verslag geeft in zijne *Hist. Avondst.* I B. bl. 308-312.

Tot de tijden van Koning ARTUR behoort een *Roman van Walewein*, dus genoemd naar den held van het stuk, en reeds bij J. VAN HELU vermeld. Dezelve is, tot hiertoe, alleen uit eenige aanhalingen van HUYDECOPER op

Melis Stoke bekend. Hetzelfde geldt omtrent een *Roman der kinderen van Limborch*, in XII Boeken. Voorts behoort nog tot de laatstgenoemde tijden een *Roman van Ferguut* of van *Ferguut en Galiëne*, eene beroemde schoone van dien tijd, welke *Ferguut*, de held des stuks, ter belooning van zijne ridderlijke verdiensten, van Koning ARTUR ter vrouwe ontvangt.

Eindelijk moeten wij hier nog twee Romans noemen, waarvan de eerste ten titel voert *Florys en Blansesloer*, *uten Walsche in Dietsche* gedicht door DIDERIKE VAN ASSENEDE (eene weleer beroemde stad van *Vlaanderen*), de andere *Seghelyn van Jerusalem* geheeten is. Van den laatsten vindt men een vrij uitvoerig verslag in de *Hist. Avondst.* I B. b. 312-314.

Over de Schrijvers van de veertiende en het begin der vijftiende eeuw.

§ 5.

De eerste, dien wij met zekerheid tot deze eeuw, waarin zich reeds een merkelijk verval en afneming voordoet, brengen kunnen, is LODEWIJK VAN VELTHEM, aldus genoemd naar zeker dorp van dien naam in *Braband*, alwaar hij priester was. Men heeft van hem een rijmwerk, onder den titel van *Spiegel Histo-*

riael, ten vervolge strekkende op het werk van dien naam, door MAERLANT berijmd, en de geschiedenis van ruim 60 jaren behelzende, van den dood namelijk van FREDERIK II in het jaar 1250 tot het jaar 1316. Zes der acht Boeken, waaruit zijn *Spiegel* bestaat, bevatten de geschiedenis van het gemelde tijdvak, en zijn, voor een groot deel, uit woordelijk nageschrevene, of verminkte plaatsen van anderen zamengesteld. De twee laatste Boeken behelzen eene Nederduitsche berijming der Profetiën van *Daniel*, van *Ambrosius Merlin*, den Apostel *Johannes*, van *Hillegarde* en *Joachim*, rakende de laatste tijden der wereld, het oordeel enz. De rijmtrant is doorgaans dezelfde, als die van MELIS STOKE en MAERLANT, voor wie echter, en inzonderheid voor den laatstgenoemden, de schrijver, in begaafdheden van geest en vernuft, verre moet onderdoen. Men heeft eene uitgave van dezen Spiegel in fol. door I. LE LONG bezorgd.

Met de vermelding van LODEWIJK VAN VELTHEM kunnen wij gevoegelijk die van een' ander' Kronijkschrijver, met name NIKLAES DE KLERK, verbinden. Deze, die den naam van *de Klerk* voert, omdat hij een Geestelijke en Secretaris van *Antwerpen* geweest is, werd, naar men meent, in den jare 1280, in de gemelde stad geboren, en overleed niet lang na het midden der veertiende eeuw. Men heeft

van hem, doch alleen in handschrift, eene berijmde Kronijk van *Braband*, onder den titel van *Brabantsche Teesten*, in den jare 1318 door hem begonnen, en tot het jaar 1350 voortgezet, waarna dezelve door een' onbekenden tot het jaar 1402 vervolgd is(*).

§ 6.

Tot de rijmwerken der veertiende eeuw behoort ook zeker zedekundig stuk, genaamd *Dietsche Doctrinale*, en in III Boeken verdeeld, dat door den ongenoemden dichter uit het Latijn vertaald werd, en uit gewijde en ongewijde schrijveren getrokken is. Hetzelve prijst zich aan door zuiverheid van taal, en bevat vele gezonde denkbeelden en nuttige leeringen, zoo als blijkt uit de proeven, daarvan door VAN WIJN aangevoerd in zijne *Hist. Avondst.* bl. 327 en 328.

Gelijken lof van zuiverheid van taal en verlichte denkwijze schijnt men te moeten geven aan JAN, of WILLEM DE WEERT van *Yperen*,

(*) Men zie voorts over L. VAN VELTHEM de *Hist. Avondst.* bl. 317-323. en LELYVELD op HUYD. *Pr.* I D. bl. 507-510, en over NIKLAES DE KLERK PAQUOT, *Mem. etc.* T. IX. pag. 256. en de *Histor. Avondst.* bl. 323-326.

maker van een ander zedekundig rijmwerk naar het Latijn, getiteld *die nieuwe Doctrinael* of *spyghel van sonden*, waarvan het echter onzeker is, of het tot dit tijdperk, dan tot het midden der vijftiende eeuw gebragt moet worden. - Dezelfde onzekerheid heerscht ten aanzien van een dichtwerk, getiteld *der minnenloep*, 't welk gemeenlijk aan zekeren CLAES WILLEMSZ. wordt toegekend, wiens naam achter elk der boeken, en ook in een afzonderlijk naschrift gelezen wordt, waarbij ook het jaar 1486 staat uitgedrukt. Doch de zuiverheid der taal schijnt aan te duiden, dat het dichtwerk vroeger werd opgesteld; weshalve het genoemde jaar dat van het afschrijven zou wezen. De Heer CLIGNETT gaat zelfs verder, en meent, dat CLAES WILLEMSZ. niet voor den maker, maar alleen voor den afschrijver te houden is. Wat hiervan ook zij, het werk zelve is in 4 Boeken, en ieder Boek in verscheidene Hoofdstukken verdeeld, waarvan elk een bijzonder mingeval behelst. Deze mingevallen zijn deels uit de oude fabelgeschiedenis, deels uit latere tijden ontleend; en het verhaal wordt doorgaans door zedelijke leeringen, of ook door een onderzoek naar den graad der minne, waarin de gelieven stonden, en wat dies meer is, gevolgd. De rijmtrant is eenvoudig, en de dichterlijke waarde van het werk gering. Zie verder den

Heer CLIGNETT in het *Voorberigt* voor zijne boven aangehaalde *Bijdragen* enz., bl. XXXIV-XLII.

§ 7.

Voorts moeten wij hier nog, met een woord, gewag maken van een' beroemd' spreker, die, in het laatst der veertiende eeuw, aan het hof van Hertog ALBRECHT zeer gezien was, met name WILLEM VAN HILDEGAERTSBERCH. Van dezen gaf de Heer VAN WIJN eenig berigt in zijne *Hist. Avondst.* I. B. bl. 340-343, zonder toen nog eenige zijner gedichten te kennen. Sedert ontdekte die geleerde een handschrift van dezelve, bevattende onderscheidene losse stukken, grootendeels van godsdienstigen, zedelijken en natuurkundigen, en deels ook van geschiedkundigen inhoud. Van de laatste soort is, in den jare 1817, een hoogst merkwaardig stuk, behelzende een verslag van den oorsprong der Hoeksche en Kabbeljaauwsche twisten, door den Heer Mr. J.C. DE JONGE medegedeeld in de *Bijlagen* tot zijne *Verhandeling over den oorsprong der genoemde twisten*, bl. 269 en volgg. Een kleiner dichtstuk van denzelfden maker, getiteld *van goede Heeren*, komt voor in eenen brief van den Heer VAN WIJN, voor de genoemde *Verhandeling* geplaatst, bl. XXX-XXXII. Een bree-

der berigt omtrent dezen dichter vindt men in het straks genoemde *Voorberigt* van den Heer CLIGNETT, bl. XXIII-XXXIII.

De schaarschheid van werken in onrijm, tot dit tijdperk behoorende, doet ons, met een woord, gewagen van eene oude *Kronijk van Holland*, door een' *ongenoemden Clerck geboren vyten laegen landen bij der Zee*, (d.i., naar 't schijnt, uit *Westvriesland*), zoo als de Schrijver zich in het begin van zijn werk aankondigt. Deze Kronijk, die van de vroegste tijden tot het jaar 1316 loopt, schijnt, blijkens de opdragt, omstreeks het midden der veertiende eeuw geschreven te zijn. Taal en stijl van dit werk zijn zuiver, en, met opzigt tot den tijd der vervaardiging, van vloeibaarheid en bevalligheid geenszins ontbloot; weshalve wij den oudheidkundigen VAN MIERIS dubbelen dank schuldig zijn, die hetzelve, in den jare 1740, door den druk gemeen maakte.

Men kan verder nog gerustelijk tot de veertiende eeuw brengen de oudste Nederduitsche vertaling van den Bijbel in onrijm, in den jare 1477 te *Delft* gedrukt; een werk, dat tot de vroegste voortbrengselen der Hollandsche drukpers behoort, en zoo daarom, als inzonderheid om de zuiverheid der taal, hoogst merkwaardig is. Het bevat echter alleen de

boeken des O.V. met uitzondering der Psalmen, terwijl voorts de overzetting naar den tekst der Latijnsche *Vulgata* gemaakt is. Een uitvoeriger berigt vindt men in LE LONGS *Boekzaal der Ned. Bijbels*, bl. 365-376.

Ten besluite eindelijk van dit tijdperk, zij nog, met een woord, gemeld, dat men, vooral in de veertiende eeuw, van zeker slag van letterkundigen, *Sprekers* genaamd, gewag vindt gemaakt. Men schijnt door dezelve eene bijzondere soort van kamerspelers te moeten verstaan, die, zoo lang zij niet in dienst van een' der Grooten waren aangenomen, rondreisden, en zich verledigden, om ware of verdichte zedelessen, in rijm of onrijm, door hen zelven of anderen gemaakt, en toen in 't algemeen *sproken* genoemd, aan de hoven of in de sloten en woningen der aanzienlijksten, denkelijk met eenige gebaren, uit te spreken. Men zie verder de *Hist. Avondst.* bl. 335-346.

Tweede afdeeling.
Van de eerste helft der vijftiende tot het laatst der zestiende Eeuw.

§ 1.

De regering van FILIPS den I., Hertog van *Bourgondië*, die, in den jare 1433, als Graaf van *Holland* gehuldigd werd, deed de verbastering onzer taal en letterkunde grootelijks toenemen. De Fransche taal, welke die van den Vorst en zijne hovelingen was, werd ook in burgerlijke en regterlijke zaken veelal ingevoerd, of althans zoodanig met de landtaal vermengd, dat de zuiverheid en rijkdom van deze geheel onkenbaar werd. Die verbastering drong, in het vervolg der vijftiende en in de zestiende eeuw, hoe langs hoe meer ook in de dichtkunst door. Intusschen vond deze ijverige voorstanders in eenige Graven, met name in den straks genoemden FILIPS, in zijnen zoon, KAREL I., en in KARELS kleinzoon FILIPS den II., anders ook den *Schoonen* genaamd. Hierdoor nam ook het getal van hare beoefenaars grootelijks toe, en geraakten inzonderheid de dichterlijke gezelschappen, onder

den naam van *Rederijkkamers* vermaard geworden, in het laatst der vijftiende en gedurende de zestiende eeuw, tot eenen aanzienlijken bloei. De meeste dichteren nogtans van dit tijdvak behooren in *Vlaanderen* en *Braband* te huis; doch, tegen het laatst der zestiende eeuw, werd de zetel der beschaafdheid, tegelijk met dien van vrijheid en welvaart, naar *Holland* overgebragt, en stonden aldaar eenige mannen op, die de eerste grondleggers werden van dien hoogen trap van luister en voortreffelijkheid, waartoe de Nederduitsche dichtkunst en welsprekendheid, in de zeventiende eeuw, opsteeg. Onder de voorbereidende oorzaken hiervan (om thans van de naaste, de herleving namelijk der godsdienstige en burgerlijke vrijheid, te zwijgen) mag bovenal de uitvinding der boekdrukkunst tegen het midden der vijftiende eeuw, en hare algemeene verspreiding tegen het laatst der genoemde, en in de volgende zestiende eeuw, niet worden over het hoofd gezien.

Over de Rederijkers.

§ 2.

In eene geschiedenis der Nederduitsche dichtkunst mogen de *Rederijkers* niet met stilzwijgen worden voorbijgegaan. Wij zullen dus,

alvorens de bijzondere dichters en prozaschrijvers van dit tijdvak te vermelden, kortelijk iets in het midden brengen over de opkomst, inrigting en bedoelingen, mitsgaders over den bloei en het verval der dichterlijke gezelschappen, welke, onder den naam van *Rederijkkamers*, in de vijftiende, en vooral in de zestiende eeuw, grootelijks gebloeid hebben.

Wat dan vooreerst hunnen oorsprong aangaat, deze schijnt in eene navolging van soortgelijke inrigtingen onder de Franschen gezocht te moeten worden, en, zoo niet reeds tot de dertiende, althans zeker tot de veertiende eeuw op te klimmen. Dit geldt echter alleen omtrent de Vlaamsche kamers, in wier navolging de Hollandsche, in de vijftiende eeuw en later, werden opgerigt. Ook kwam de naam van *Rederijker* eerst in de laatstgenoemde eeuw in zwang, toen men, op voorgang der Franschen, wier dichters, in de veertiende en vijftiende eeuw, den naam van *Rhetoriciens* droegen, de beoefenaars der dichtkunst *Rhetorykers*, en de kunst zelve de *kunst van Rhetoryke* begon te noemen, waaruit sedert, bij verzachting, de namen van *Rederijkers* en *Rederijkkunst* gesproten zijn.

§ 3.

De dichterlijke gezelschappen, die onder den naam van *Rhetorijk*- of *Rederijkkamers*, zich, in de vijftiende, en voornamelijk in de zestiende eeuw, over geheel *Nederland* verspreidden, hadden hunne vaste vergaderplaatsen, hun meestal door de plaatselijke Overheid toegewezen. In den beginne waren de leden van dezelve meest kerkelijke personen; doch, na het midden der vijftiende en in de zestiende eeuw, bestonden zij uit lieden van allerlei rangen en standen, en mogten niet zelden de aanzienlijkste mannen onder hunne leden tellen. Deze leden, ook *Kameristen* geheeten, waren in *Hoofden* en *gemeene Kamerbroeders* onderscheiden. De eersten voerden den titel van *Keizer*, *Overdeken*, *Hoofdman*, *Prins*, *Factor*, *Vinder* enz. Voorts hadden de Kamers, behalve een' *Fiscaal* tot handhaving der goede orde, en een' *Vaandrager*, wiens dienst bij plegtige gelegenheden gevorderd werd, ook nog een' *Nar* of *Zot*, die, bij openbare vertooningen, het gemeen door zijne kluchten vermaakte. Verder waren zij aan wetten gebonden, door haar zelve ontworpen, en somtijds door hoog gezag bekrachtigd. Ook had elke Kamer haar bijzonder *blazoen*, zijnde een tafereel bij wijze van schild, waarop een zinnebeeld was afgemaald, met eene daarop pas-

sende *zinspreuk.* Nog verdient hier melding de onderscheiding der Kameren in *vrije* en *onvrije.* Den eersten naam droegen die Kamers, welke, door de Regering bekrachtigd en door dezelve begunstigd, ten gevolge daarvan eenige meer of min aanzienlijke voorregten genoten, in tegenstelling van die, welke alleen op eigen gezag waren opgerigt, en *onvrije* heetten. Buitendien werd, om den titel van *vrije* te kunnen voeren, nog gevorderd, dat eene Kamer door de overige vrije Kamers erkend en aangenomen werd. Dit laatste geldt vooral omtrent de Vlaamsche en Brabandsche kamers, die, volgens een berigt, door den Heer VAN WIJN medegedeeld in zijne *Hist. Avondst.* II. B. bl. 175 en 176, door zekeren gemeenen band en onderwerping aan algemeene wetten schijnen verbonden te zijn geweest.

§ 4.

Het werk der *Rederijkeren* bestond in het maken van dichtstukken van onderscheiden' aard. Zij kwamen daartoe geregeld bijeen, en deelden elkander hunne voortbrengselen mede, het zij op zelf gekozene onderwerpen, het zij op zulke, die door de Kamer waren opgegeven, en doorgaans tot de tijdsomstandigheden betrekking hadden. Hunne kleinere dichtvruchten droegen meestal den naam van *Liedekens* of

Refereinen. Ook oefenden zij elkander in de vaardigheid van dichten, en noemden de daaruit gesprotene rijmen *kniedichten*, omdat de knie daarbij tot tafel diende(*). Doch hunne voornaamste bezigheid was gelegen in het vervaardigen van verschillende soorten van tooneelstukken, waarover wij afzonderlijk iets naders zeggen moeten, om, bij die gelegenheid, den oorsprong van ons tooneel kortelijk op te geven.

§ 5.

De eerste beginselen van het dichterlijk tooneelspel onder ons deden zich voor in die bijzondere soort van kamerspelers, welke wij in de veertiende eeuw, onder den naam van *sprekers*, aantroffen. Ook leert ons de oudheidkundige VAN WIJN, dat, reeds op het laatst der veertiende en in het begin der vijftiende eeuw, hier te lande zekere spelen vertoond werden. Met name vindt men gewaagd van een stuk, getiteld: *Koning Herodes en zijne daden*, dat te *Utrecht* in de Domkerk, in den jare 1418, vertoond werd. De vertooners

(*) Eene niet onaardige beschrijving van deze *kniedichten* vindt men in de aanteekeningen van den oudheidkundigen VAN HASSELT, op het Woordenboek van KILIAAN bij het woord *kniedichte.*

schijnen geestelijken geweest te zijn, die zich, in die dagen van onkunde, hier te lande, gelijk elders, van dit middel bedienden, om het domme gemeen eenige kennis der Bijbelgeschiedenissen mede te deelen. Waarschijnlijk werden, in de vijftiende eeuw, reeds andere wereldlijke spelen ten tooneele gevoerd, doch, eerst in de zestiende eeuw, wordt daarvan uitdrukkelijk melding gemaakt. Het oudste tooneelstuk van dien aard, dat den Heer KOPS, schrijver eener uitvoerige en keurig bewerkte *Schets van de Geschiedenis der Rederijkeren*, geplaatst in het II. D. van de *Werken der Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde*, in handen kwam, werd in den jare 1519 te *Gent* gedrukt, en voert ten titel *Meyspel Amoreus daer Pluto Proserpina ontscaect*, van welk stuk de genoemde oudheidkenner een breed verslag geeft op bl. 236-240. De meerdere verspreiding en bloei der Rederijkkameren, in die eeuw, vermeerderde ook grootelijks het aantal van tooneelspelen van onderscheidenen aard. Tot deze behooren, in de eerste plaats, de *Sinnespelen*, dus genaamd, omdat daarin meest zinnebeeldige personen, *Sinnekens* geheeten, ten tooneele gevoerd werden. Deze stukken zijn van zedelijken inhoud, meestal strekkende ter beantwoording van eenig opgegeven voorstel of *quaestie.* Ook leest men van *Schriftuurlijke spelen van sinne*,

d.i. zulke stukken, waarin Bijbelsche geschiedenissen, met invoering van zekere zinnebeeldige personen, worden voorgesteld. Deze spelen waren somtijds met kunst- en vliegwerken versierd, die den aanschouweren tot verwondering verstrekten. Voorts vertoonden de Rederijkers nog blijspelen, die zij *Esbatementen* of *Batementen*, en kluchten, die zij *kluiten* of *zotte kluiten* noemden. Ook stelden zij eene soort van korte kluchten toe, die den naam van *Factiën* dragen, en waarachter doorgaans een *liedeken*, genaamd *Factieliedeken*, volgt. Als dichtstukken, hebben alle de genoemde soorten van tooneelspelen geringe of geene waarde, en verraden meestal een' zeer onbeschaafden, ja somwijlen hoogst bedorvenen smaak, zoo als uit de uittrekselen daarvan, door KOPS gegeven, blijkbaar is.

§ 6.

Thans moeten wij nog, kortelijk, iets over de kleinere en grootere seesten der Rederijkeren, waarbij zij hun kunstvermogen voornamelijk ten toon spreidden, in het midden brengen. Behalve de gewone bijeenkomsten der Kameren, die ook somwijlen de vertooning van eenig spel, tot verlustiging der stadgenooten, ten gevolge hadden, waren onder de Rederijkers ook zekere geregelde dichtfeesten in zwang,

waarbij eenig onderwerp, naar inhoud der kaarte, in Refereinen of Liedekens te beantwoorden, werd opgegeven, met uitloving van prijzen voor dezulken, die de voorgestelde vraag het best zouden beantwoord hebben. Doch de zoogenaamde *Intreden* der Rederijkeren verdienen, om haren luister en de verscheidenheid van dichterlijke voortbrengselen, die zij ten gevolge hadden, bovenal onze opmerking. Het gebeurde, namelijk, van tijd tot tijd, dat deze of gene der aanzienlijkste Kamers eene op rijm gestelde kaarte aan de overige Kamers van hetzelfde gewest toezond, waarbij deze werden uitgenoodigd, om zich, tegen een' bepaalden tijd, binnen de stad, alwaar de zenders der kaarte gevestigd waren, ter openbare viering van een dichterlijk feest te laten vinden. Deze kaart behelsde voorts eene naauwkeurige opgave van alles, waardoor men verlangde, dat de aldaar verschijnende Kamers aan dit feest luister zouden bijzetten, als ('t geen het voornaamste was) het vertoonen van een zinnespel, ter beantwoording van eenige opgegevene vraag, het toestellen van Esbatementen, Factiën, Prologhen, van welke laatste het onderwerp insgelijks bepaald was, het houden van prachtige in- en optogten, het brengen van fraai geschilderde Blazoenen, en wat van dien aard meer is. De voorstelling van alle deze bijzonderheden ging verge-

zeld van eenen oppersten, en eenige mindere eereprijzen voor die Kamer, welke, in de eene of andere van dezelve, meest zou hebben uitgemunt. - De gemelde Intreden waren voorts tweederlei, *Landjuweelen* namelijk en *Haagspelen.* Van deze waren de eerste verse de luisterrijkste, en mogten alleen in steden gehouden worden, terwijl de laatste eigenlijk tot de dorpen behoorden, ofschoon zij ook in steden, ter besluiting van een Landjuweel of bij andere gelegenheden, somwijlen gevierd werden. - De prachtigste van deze Intreden, van welke men gewag vindt gemaakt, was die, welke in den jare 1561 te *Antwerpen* gevierd werd. Op dezelve verschenen, uit elf steden van *Braband*, veertien Rederijkkamers, te zamen een getal van 1473 personen uitmakende, en de feestviering zelve duurde ruim acht dagen. Op dit Landjuweel volgde een Haagspel, waarop vier kamers verschenen. De beschrijving van dit gansche feest, te uitvoerig, om hier in te lasschen, is te vinden in het *Voorberigt* voor de *Spelen van sinne*, te dier gelegenheid vertoond, en in 1562 te *Antwerpen* uitgegeven, en bij KOPS, bl. 254-258.

Eindelijk moeten wij nog, met een woord, gewagen van de werkzaamheden der Rederijkeren bij vorstelijke inhalingen en andere plegtige gelegenheden. Zij waren namelijk, het

zij uit eigen beweging, het zij ook op aansporing der Overheid, gewoon aan de inhuldiging van een' Vorst, de plegtige ontvangst van eenig aanzienlijk persoon, of de viering van deze of gene, voor den Staat belangrijke gebeurtenis, door het toestellen van zinnebeeldige vertooningen, luister bij te zetten. Zoo vierde (om een enkel voorbeeld bij te brengen) de Kamer, *in liefde bloeijende*, te *Amsterdam*, in den jare 1609, op last van Wethouderen, het treffen van het bestand van wapenen tusschen dit Gemeenebest en den Spaanschen Koning, met negen vertooningen, door het vernuft van den beroemden P. CZ. HOOFT uitgedacht.

§ 7.

De invloed der Rederijkeren op den volksgeest, en hunne verdiensten omtrent onze taal en dichtkunde vereischen thans nog, voor een oogenblik, onze opmerking. De Geestelijken, uit welke hunne gezelschappen het eerst waren zamengesteld, maakten hunne dichtwerken niet enkel aan de verspreiding van bijbelkennis, maar ook aan min edele en baatzuchtige oogmerken dienstbaar. Naderhand, toen die gezelschappen meest uit leeken bestonden, werd de Geestelijkheid, op hare beurt, het voorwerp van hekeling en bespotting. Ten tijde der Hoeksche en Kabbeljaauwsche verdeeldheden,

bedienden beide partijen zich van den invloed der Rederijkeren; en, bij de opkomst der hervorming, werd deze door hen niet weinig bevorderd. Gelijk zij, uit dien hoofde, van de zijde der Spaansche regering, tegenstand en verdrukking ondervonden, zoo werden zij integendeel door de hoofden en voorstanders der Staatsche partij grootelijks begunstigd. Wat voorts hunne verdiensten omtrent de taal- en dichtkunde betreft, deze waren, over 't geheel genomen, zeer gering, zoo als uit het te voren gezegde reeds valt op te maken. Eene enkele Kamer nogtans verdient, ten dezen aanzien, eene roemrijke uitzondering, met name die *in liefde bloeijende* te *Amsterdam*, welke, tegen het laatst der zestiende eeuw, een' SPIEGEL, COORNHERT, VISSCHER en andere uitstekende mannen onder hare leden tellen mogt, en de vruchtbare kweekschool geworden is, uit welke een HOOFT, VONDEL en anderen zijn voortgekomen.

§ 8.

Wij eindigen ons verslag omtrent de Rederijkeren met een beknopt berigt aangaande den bloei en het verval hunner gezelschappen. In de zestiende eeuw waren deze, zoo in *Braband* en *Vlaanderen*, als in de verdere Nederlandsche gewesten, blijkens het te voren

gezegde, voornamelijk in bloei, en mogten de aanzienlijkste mannen, Vorsten zelfs en Prinsen, onder hunne leden tellen. In de laatstgenoemde landschappen geraakten zij nogtans, tegen het laatst dier eeuwe, ten gevolge der Spaansche overheersching, grootelijks in verval, terwijl die binnen *Holland* en *Zeeland*, door de overkomst van een groot aantal vlugtelingen, niet weinig toenamen. Ook deze vierden, van tijd tot tijd, dichterlijke feesten, onder welke datgene, 't welk, in den jare 1606, binnen *Haarlem* plaats had, door luister en pracht uitmuntte. De spelen van *Sinne* en andere gedichten, bij die gelegenheid vertoond en ingebragt, komen, met de afbeeldingen der Inkomsten, Blazoenen en wat dies meer is, voor in de bekende verzameling, onder den naam van *Consttoonend juweel der stad Haarlem* uitgegeven. Reeds met het begin intusschen der zeventiende eeuw, en meer nog in den verderen loop van dezelve, kwamen de Rederijkkamers, door hare gehechtheid aan den ruwen smaak der voorvaderen, en het verlies harer kundigste leden, bij lieden van smaak en geleerdheid in minachting; en, hoezeer haar getal, vooral ten platten lande, eer vermeerderde, dan afnam, was echter het tijdperk van haren bloei en luister onherstelbaar voorbij. In de achttiende liepen zij, in de steden, met uitzondering van eenige weinige, mee-

rendeels te niet, en hielden zich nog schier alleen in de dorpen staande, alwaar de Rederijkers, ter verlustiging van het gemeen, nog steeds hunne hoogst gebrekkige en onbeschaafde spelen bleven vertoonen. Van het gebrekkige hunner dichtwerken en den wansmaak, die onder hen heerschte, kan men oordeelen uit hetgeen POOT in zijne *Gedichten*(*), en ROTGANS in zijn *Boerenkermis*(†) ons daaromtrent berigten. Onder de stedelijke Kamers bleven die van *Haarlem*, onder de zinspreuk *Trouw moet blijken*, en die van *Gouda*, *de Goudsbloem* genaamd, het langst in stand.

Over de voornaamste dichters van dit Tijdperk.

§ 9.

De vijftiende eeuw, waarvan het grootste deel ons nog ter beschrijving overschiet, leverde weinig of geene dichters op, die eenige bijzondere opmerking verdienen. Tot de beste behooren de makers van twee deels dichterlijke, deels prozaïsche vertalingen van het werkje van BOëTHIUS *over de vertroostinge der*

(*) I. D. bl. 179. van de uitgave in klein formaat.
(†) II. B. bl. 46. en volgg.

wijsbegeerte, van welke de eerste, met name JACOB VILT, Goudsmit te *Brugge*, zijne overzetting, die tot hiertoe ongedrukt is, tusschen het jaar 1462 en 1466 voltooide, de tweede, wiens naam niet bekend is, de zijne, in den jare 1485, te *Gent* liet drukken. Ook de *Kerstenspyeghel* van zekeren DIRK VAN MUNSTER, schijnt, boven andere werken, wegens zuiverheid van taal lof te verdienen. Voorts behooren nog tot de vijftiende eeuw de gedichten van eenen Leuvenschen Kanonik, GERARD ROELANTS geheeten, die in den jare 1491 overleed(*), en een zedekundig rijmwerk, *Spyeghel der jonghens* genaamd, vervaardigde, 't welk in den jare 1488 door zekeren LAMBERTUS GOETMAN werd ten einde gebragt. Onder de Rederijkers der vijftiende eeuw wordt, bovenal, JAN VAN DALE met lof vermeld, die in een' dichterlijken wedstrijd, door FILIPS *den Schoonen* aangelegd, den oppersten prijs wegdroeg. Ook vindt men van zekeren ANTHONIS DE ROUERE, een' Bruggenaar, gewag gemaakt, die na het midden der vijftiende eeuw bloeide, en van wiens ellendigen rijmtrant KOPS eene proeve heeft medegedeeld(†). De-

(*) Zie PAQUOT, *Memoires* enz., T. XII. p. 53.
(†) Zie de *Werken van de Maatschappij der Nederl. Lett.* II. D. bl. 231.

ze proeve is ontleend uit het werk van zekeren ANDRIES DE SMIT of DE SMET, genaamd *Excellente Chronyke van Vlaanderen*, in den jare 1531 te *Antwerpen* gedrukt, waarvan het onrijm meermalen door dichtregelen, deels van anderen, maar grootendeels van den Schrijver zelven, wordt afgewisseld(*). Gelijke afwisseling heeft plaats in een ander, omtrent gelijktijdig geschrift, ten titel voerende *Destructie van de stadt van Troye*, en te *Antwerpen* in den jare 1541 geprent. De dichterlijke gedeelten van dit zoo wel, als het laatstvoorgaande werk, doen ons eenen hoogst verbasterden en bedorvenen smaak kennen. Voorts vergelijke men over deze en de verdere door ons genoemde dichtwerken de *Hist. Avondst.* I. B. bl. 360-364.

§ 10.

Thans tot de beschrijving der zestiende eeuw gevorderd, ontmoeten wij, in de eerste plaats, eene dichteres, die, in haren tijd, vele bewonderaars vond, met name ANNA BIJNS, geestelijke dochter en schoolmeesteresse te *Antwerpen*, alwaar zij in de eerste helft dezer eeuw

(*) Men zie over dit werk en deszelfs Schrijver PAQUOT, *Memoires* enz. T. IX. p. 186 en volgg.

bloeide. Hare dichtstukken of *Refereynen* van godsdienstigen en zedelijken inhoud, meestal tegen de Luthersche sekte gerigt, waarvan zij den sterksten afkeer aan den dag leide, zijn, meermalen, en laatstelijk, zoo ik meen, in den jare 1668, te *Antwerpen* gedrukt, onder den titel van *Konstighe Refereynen*, *vol schoone Schrifture ende Leeringhen*, *begreepen in drye verscheyde Boeken* enz. Deze werden echter, althans voor het grootste gedeelte, reeds tusschen het jaar 1520 en 1530 gedicht, zoo als blijkt uit eene Latijnsche vertaling in verschillende dichtmaat, daarvan, in den jare 1529, door zekeren ELIGIUS EUCHARIUS in het licht gegeven. Hoezeer ook de dichtstukken van ons Klopje verre afzijn van den lof te verdienen, dien hare tijdgenooten zoo mildelijk aan dezelve toezwaaiden, en de heerschende gebreken van haren leeftijd, kreupelheid van maat en het gebruik van basterdwoorden, zich mede in dezelve vertoonen, zijn zij echter daarmede minder dan andere bezoedeld, en leggen, over 't geheel, meer dichterlijk vernuft en verbeeldingskracht, dan de meeste dichtwerken dezer eeuw, aan den dag. Ten bewijze kunnen, onder andere, dienen, de proeven, door HUIZINGA BAKKER bijgebragt in het V.D. van de *Werken der Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde*, bl. 93 en 94. Eindelijk verdient hier nog melding het La-

tijnsche bijschrift, op A. BIJNS vervaardigd, en van dezen inhoud:

Arte pares Lesbis Sappho & mea Bynsia, solo
Hoc distant: vitia haec dedocet, *illa docet*(*).

§ 11.

Minderen lof verdient de schier gelijktijdige dichter, MATTHIJS DE CASTELEYN, hoezeer ook met den eernaam van *excellent poeet moderne* betiteld. Deze, van *Oudenaarde* in *Vlaanderen* afkomstig, was Priester en Factor der Rederijkkamer te dier stede, en bloeide, naar het schijnt, omtrent het midden dezer eeuw. Men heeft van hem onderscheidene dichtstukken, allen hoogst gebrekkig van maat en vol van basterdwoorden, met name *Baladen van Doornycke*, waarin de lotgevallen dier stad bezongen worden, de *Hystorie van Pyramus* en *Thisbe*, speelswijze gesteld, eenige *Refereynen* en *Liedekens* van verschillenden

(*) Men zie voorts over deze dichteresse FOPPENS, *Bibl. Belg.* I. 63, PAQUOT, *Memoires* &c. T. V. p. 206-210, den Heer J. DE VRIES, in zijne *Proeve eener Geschiedenis der Ned. dichteren*, I. D. 33-36, en den Heer WILLEMS in zijne *Verhandeling over de Nederduitsche Taal- en Dichtkunde*, I. D. bl. 222-238.

inhoud, en eindelijk eene *konst van Retoryken*, een vrij uitvoerig dichtwerk in sneden of coupletten, ten getale van 239, elk van 9 regels verdeeld, en opmerkenswaardig, zoo omdat het de oudste aanleiding tot de dichtkunst is, in onze taal voorhanden, als omdat men daaruit de toen heerschende begrippen omtrent de natuur en vereischten dier kunst leert kennen.

§ 12.

Ook CORNELIS VAN GHISTELE, een geleerd Antwerpenaar, en Factor van de Kamer, de *Goubloeme*, onder meer andere, te dier stede gevestigd, verdient hier eene korte melding. In de Latijnsche taal, waarin hij ook met lof gedicht heeft, was hij zeer ervaren, blijkens verscheidene vertalingen, welke hij daaruit in Nederduitsche dichtmaat vervaardigd heeft, met name van de *Eneis van Virgilius*, de *Comedien van Terentius*, en de *Heldinnebrieven van Ovidius.* Als dichterlijke navolgingen, hebben deze berijmde overzettingen weinig of geene waarde; doch zij onderscheiden zich van de dichtwerken van CASTELEYN en anderen, op eene gunstige wijze, door een minder gebruik van basterdwoorden, en zijn, ook in andere opzigten, ten aanzien der taal, vrij zuiver; weshalve HUYDECOPER, in zijne taalkundige werken, het gezag van dien Schrij-

ver meermalen heeft ingeroepen. Zijn juiste leeftijd valt niet op te geven; doch het blijkt, dat hij tusschen het jaar 1550 en 1560 geschreven heeft.(*)

§ 13.

Tot het midden der zestiende eeuw behoort ook de *Spiegel der Minnen* van zekeren COLIJN VAN RIJSSELE, in welke stad hij waarschijnlijk geboren werd, *begrypende in zes Batementspelen die seer amoreuse historie van Dierik den Hollandere ende Katherina Sheermertens*, *eertijts ghesciet binnen Middelburch.* Uit den opgegevenen titel kan men den inhoud van dit dichtwerk, dat geheel in den smaak van de gewone tooneelspelen der Rederijkeren gesteld is, eenigermate opmaken. Hetzelve werd eerst te *Antwerpen*, in den jare 1561, en laatstelijk, in 1617, te *Rotterdam* gedrukt, en is voorzien van eene narede van DIERICK COORNHERT *tot den goedwilligen lezer*, ter aanprijzing van hetzelve dienende. Taal en stijl zijn, hoewel minder zuiver dan die van VAN GHISTELE, echter, met opzigt tot den tijd, niet geheel verwerpelijk.

(*) Men zie voorts over VAN GHISTELE, FOPPENS *Bibl. Belg.* I. 201.

§ 14.

Eenige meerdere dichterlijke waarde moet men toekennen aan een zedekundig rijmwerk van JAN FRUYTIERS, Requestmeester van den Prinse van Oranje, een' man van kunde, die, ten zijnen tijde, het gemeen, door verscheidene schriften, tegen de verleidingen des Pausdoms gesterkt heeft. Hetzelve heeft ten titel: *Ecclesiasticus of wijse spreucken van Jesus Syrach op sangmate*, en werd, in den jare 1565, te *Antwerpen* uitgegeven. Niet alleen zijn taal en maat in hetzelve zuiverder en vloeijender, dan in de meeste rijmwerken dezer eeuw, maar ook doen zich daarin meerdere blijken van dichterlijk gevoel en verbeelding voor(*).

Niet geheel verwerpelijk ook is de berijming der fabelen, welke, onder den naam van MARCUS GHEERAARTS *waarachtige fabelen der dieren*, bij de liefhebbers bekend staan, en te *Brugge*, in den jare 1567, gedrukt zijn. De maker dier berijminge is zekere EDEWARD DE DEENE, ter genoemder stede geboren, terwijl MARCUS GHEERAARTS,

(*) Zie over FRUYTIERS het *Geletterd Zeeland* van P. DE LA RUE, bl. 30, en den Heer WILLEMS in zijne *Verhandeling* enz. I. D., bl. 258-261.

een vermaard teekenaar en schilder van dien tijd, wiens naam zij voeren, alleen de daartoe behoorende prenten geteekend en geëtst heeft.

§ 15.

De tijdorde brengt ons thans tot eenen man, die onder de eerste hervormers onzer letterkunde met regt eene aanzienlijke plaats bekleedt, DIRK VOLKERTSZOON COORNHERT namelijk, een der vermaardste leden van de Amsterdamsche Kamer *in liefde bloeijende.* Deze, in den jare 1522, ter genoemder stede, uit eerlijke en deftige ouderen geboren, genoot wel geene geletterde, maar nogtans eene beschaafde opvoeding, en oefende eerst eenigen tijd te *Haarlem* de kunst van plaatsnijden, waarin hij, gelijk in andere loffelijke kunsten, zeer bedreven was. Na zijn dertigste jaar maakte hij zich, door onvermoeide vlijt, de kennis der Latijnsche taal in zoo verre eigen, dat hij in staat was, daaruit verscheidene werken in de moedertaal, met naauwkeurigheid en sierlijkheid, over te brengen. Zijne bekwaamheden deden hem voorts het Notarisambt, en, in den jare 1562, dat van Geheimschrijver, en, twee jaren later, van Pensionaris der stad *Haarlem* verwerven. Omtrent dezen tijd ook nam hij, met beleid en ijver, deel aan de pogingen, van de zijde der Hollanders, ter beteugeling

der Spaansche heerschzucht aangewend, en was niet slechts de raadsman van BREDERODE, den beroemden overbrenger van het smeekschrift der Nederlandsche Edelen, maar werd ook door WILLEM I. in verscheidene gewigtige zaken gebezigd. Dan zijne werkzame vrijheidsliefde kwam hem eerst op eene gevankelijke bewaring in den *Haag*, en, van daar ontvlugt zijnde, op ballingschap te staan.

Na den openlijken opstand tegen de Spanjaarden, van *Kleef*, waar hij zich had nedergezet, naar *Haarlem* teruggekeerd, heeft hij den Staten van *Holland*, als geheimschrijver, gediend; doch de haat van LUMEY en zijne aanhangeren noodzaakte hem eerlang deze bediening, en andermaal het land te verlaten. Na verloop van eenigen tijd, op nieuw teruggekomen, werd hij nog steeds in zaken van belang gebruikt, doch tevens, door zijne zucht voor gewetensvrijheid, in vele Godgeleerde geschillen gewikkeld, en een voorwerp van den haat van vervolgzieke geestelijken. Op die wijze zijn leven in gedurige onrust slijtende, overleed hij ten laatste binnen *Gouda*, op den 29 October des jaars 1590, in den ouderdom van omtrent 68 jaren.

Als dichter (want als prozaschrijver zullen wij hem, in 't vervolg, nader doen kennen)

heeft COORNHERT, hoewel niet op den hoogsten trap staande, nogtans boven de meeste zijner tijdgenooten groote verdiensten. Zijne dichtwerken leggen wel geene hooge vlugt van dichterlijk vernuft en verbeelding aan den dag; dezelve zijn wel van de heerschende gebreken van zijnen tijd, kreupelheid van maat en het gebruik van basterdwoorden, niet ten eenenmale vrij; de tooneelspelen, die onder dezelve voorkomen, verheffen zich wel, ten aanzien van vinding en zamenstelling, weinig boven de gewone voortbrengselen der Rederij keren; dan zijne kunstgewrochten munten nogtans, door fraaiheid van dichterlijke beelden, waarheid en verhevenheid van gedachten, vloeibaarheid van versmaat, en vooral door zuiverheid, kracht en sierlijkheid van taal en uitdrukking, boven de meeste dichtwerken dezer eeuw roemrijk uit. Zijne voornaamste dichtstukken zijn drie schriftuurlijke spelen van Sinne, getiteld de *Comedie van Abrahams uitgang*, van de *blinden voor Jericho* en van *Israël;* eene verzameling van zedelijke gedichten, onder den titel van *Recht gebruyck ende misbruyck van tijdlicke have*, '*t Bedrogh des werelts of van 't loeye en leckere leven*, naar het Latijn van PANDULPHUS COLLENUTUS in dichtmaat gevolgd, een aantal *Liedekens*, meestal van zedelijken en geestelijken inhoud, en meer andere stukken, allen in het I. en III. D.

zijner *Werken* in fol., en deels ook afzonderlijk gedrukt. Nog verdient hier melding zijne berijmde vertaling der XXIV Boeken van de *Odyssea* van HOMERUS, en bovenal zijne dichterlijke overbrenging der rijmen, met welke het gulden boekske van BOËTHIUS *over de vertroostinge der wijsbegeerte* doorvlochten is(*).

§ 16.

Ook de vermaarde PETRUS DATHENUS, maker der voorheen gebruikelijke Psalmberijming, moet hier met een woord vermeld worden. Hij werd te *Iperen* in *Vlaanderen* geboren, en was eerst Monnik, daarna Prediker bij de Hervormden te *Gent*, *Heidelberg* en *Utrecht.* Na veelvuldige omzwervingen, grootendeels het gevolg van zijn' doldriftigen ijver en twistziek en hoogmoedig karakter, overleed hij in 1590, als Geneesheer, te *Elbing* in *Poolsch Pruissen*, alwaar hij, om zijne kunde, en bij zijn leven en na zijn' dood, grootelijks vereerd werd. Zijne Vlaamsche be-

(*) Men zie voorts over COORNHERT zijn *Leven*, geplaatst voor het I. D. zijner *Werken* in fol., WAGENAARS *Beschrijving van Amsterdam*, 3de st. bl. 200 en volgg., en de *Levensbeschrijving van eenige voorname, meest Nederlandsche mannen en vrouwen*, II. D. bl. 103 en volgg.

rijming van de Psalmen, naar de Fransche van MAROT en BEZA vervaardigd, en in den jare 1561 in het licht gegeven, heeft hem grooten naam gemaakt, daar zij in de Hervormde kerken in ons Vaderland werd ingevoerd, en tot voor ruim vijftig jaren in gebruik bleef. Dezelve is, voor den tijd der vervaardiging, niet zonder verdiensten, als muntende, door zuiverheid van taal en vloeibaarheid van maat, boven de meeste rijmwerken dezer eeuw loffelijk uit; dan zij staat nogtans bij de meeste latere berijmingen, en vooral bij die, welke hare plaats verving, zeer verre achter(*).

§ 17.

Twee Brabandsche dichters vorderen thans, voor eene korte poos, onze aandacht. De eerste, JAN BAPTISTA HOUWAERT geheeten, werd, in den jare 1531, te *Brussel* uit een aanzienlijk geslacht geboren, en bekleedde de waardigheid van Raad en gewoon Meester der Rekeningen van het Hertogdom *Braband.* Hij

(*) Men zie over DATHENUS *de Nederlandsche mannen en vrouwen*, I. D. bl. 131 en volgg., en WAGEN. *Vaderl. Hist.* VII. D. bl. 218 en 219 en VIII. 28, en vergelijke voorts over zijne *Psalmber.* en de schriften, daartegen uitgegeven de *Taal*- en *Dichtkundige Bijdr.* I. D. bl. 65-99.

overleed binnen de genoemde stad, in den jare 1599, den roem achterlatende van een kundig beschermer der geleerdheid, en bovenal een ijverig voorstander en gelukkig beoefenaar der dichtkunst geweest te zijn. Zijne dichtwerken dragen niet slechts blijken van uitgebreide belezenheid en kennis van vele zaken, maar ook van dichterlijk gevoel en verbeelding, en, schoon ten aanzien van taal en maat niet onberispelijk, zijn zij, echter, met de heerschende gebreken van deze eeuw minder, dan andere, besmet. De voornaamste van dezelve zijn: *Handel der Amoureusheid* in IV Boeken, waarvan het eerste, in twee zinnespelen, de liefde van *Dido* en *Eneas*, het tweede, in drie spelen, die van *Narcissus* en *Echo*, het derde, in een gelijk getal spelen, den minnehandel van *Mars* en *Venus*, het laatste eindelijk, in vier spelen van zinne, dien van *Leander* en *Hero* voorstelt: voorts *Pegasides pleyn ofte Lusthoff der Maagden*, in XVI Boeken, waarvan elk boek de eene of andere leering of waarschuwing, ten nutte van meisjes of vrouwen, bevat, door ware of verzierde gebeurtenissen opgehelderd, en eindelijk een zedekundig rijmwerk in zes boeken, getiteld *de generaele loop der wereld*, om thans van andere stukken, als *Milenus clachte over de tirannie der Romeinen*, *de vier uitersten*, *antycque Tafereelen* en *politicque onderwyzin-*

ghe voor alle menschen, kortheidshalve, niet te gewagen.

De andere Brabandsche dichter is PETER HEYNS geheeten, en werd, omtrent het jaar 1537, te *Antwerpen* geboren, alwaar hij het bestuur had over eene school, en omstreeks het jaar 1597 overleed. De aardrijkskunde, mitsgaders de Fransche en Nederduitsche dichtkunst waren het bijzonder voorwerp van zijne oefeningen. Van zijne vorderingen in de genoemde wetenschap, en tevens van zijn dichtvermogen, hebben wij een gedenkteeken overig in een uitvoerig dichtwerk, getiteld: *Spieghel der Werelt*, *gestelt in rijme*; *waerin letterlijck ende figuerlijck de gheleghentheydt*, *natuure ende aerdt aller landen claerlijck afghebeeldt ende beschreven werdt.* Doch dit werk, 't welk zich weinig boven den gewonen kronijktrant verheft, doet ons van zijne dichterlijke begaafdheden geen hoog gevoelen opvatten(*).

(*) Men zie voorts over HOUWAERT FOPPENS, *Bibl. Belg.* Vol. I. p. 571, en over P. HEYNS denzelfden, Vol. II. p. 983, PAQUOT, *Hist. Litt.* T. XII. p. 365 en 366, en WILLEMS *Verhandeling* enz. I. D., bl. 286-291.

§ 18.

Onder de dichters dezer eeuw verdient ook de beroemde Staatsman en Geleerde FILIPS VAN MARNIX, *Heer van S. Aldegonde*, geteld te worden. Hij werd, in den jare 1538, te *Brussel* uit een aanzienlijk geslacht geboren, en genoot alle de voordeelen eener beschaafde en geletterde opvoeding. Na zich, ook te *Geneve*, op de wetenschappen met ijver toegelegd, en uit het onderwijs van den vermaarden CALVINUS de grondbeginsels der Hervorminge te hebben ingezogen, ondersteunde hij, zoo veel in hem was, de pogingen ter harer bevordering en tot herstelling van de burgerlijke vrijheid aangewend, en was zelfs, gelijk men op goede gronden mag aannemen, de steller en teekenaar van het *Compromis*, of Verbond der Nederlandsche Edelen in den herfst van het jaar 1565. Ter ontkoming van de vervolgingen der Spanjaarden ten lande uitgeweken, bleef hij, ter bevrijding zijner verdrukte landgenooten, met den meesten ijver werkzaam, en was de bestendige raadsman en getrouwe dienaar van WILLEM den I., die zich, in de gewigtigste zaken, van hem bediende. Na zijne terugkomst met dien Vorst in deze gewesten, had hij, in 1573, het ongeluk van in handen der Spanjaarden te vallen, en bleef ruim een jaar bij hen gevangen. Sedert speel-

de hij op het Staatstooneel nogmaals de gewigtigste rollen, en werd, onder anderen, in 1583, door WILLEM I. tot Burgemeester van *Antwerpen* aangesteld; in welke waardigheid hij die stad tegen de Spanjaarden, onder aanvoering van den Hertog van *Parma*, verdedigde. Dan eindelijk genoodzaakt dezelve over te geven, verloor hij, voor eenigen tijd, het vertrouwen van 's Lands Staten, waarmede hij echter, in den jare 1590, op nieuw vereerd werd. Het laatste werk, dat hij van Staatswege op zich nam, was het vervaardigen eener nieuwe overzetting van den Bijbel naar het oorspronkelijke, ten welken einde hij zich, in den jare 1592, te *Leyden* nederzette. Dan, terwijl hij hiermede ijverig bezig was, en reeds een goed gedeelte van het O. Verbond uit het Hebreeuwsch had overgebragt, werd deze arbeid door zijnen dood afgebroken, welke op den 15 van Wintermaand des jaars 1598 voorviel.

Ongemeen groot zijn de verdiensten van dezen schranderen en geleerden Staatsman, zoo omtrent de wetenschappen in 't gemeen, als in 't bijzonder omtrent de Nederduitsche taal en letterkunde. Van de proza - schriften, door welke hij haren luister verheerlijkt heeft, zullen wij in 't vervolg gewagen; thans moeten wij hem kortelijk als dichter beschouwen. Het

eenige zekere gedenkstuk van zijn kunstvermogen, dat wij overig hebben, is zijne dichterlijke vertaling van de Psalmen, welke niet slechts, als eene navolging van het oorspronkelijke, maar bijzonder ook, om hare grootere verdiensten ten aanzien van zuiverheid en deftigheid van taal, en vloeibaarheid van versmaat, verre boven die van DATHEEN te stellen is. De beste uitgave van deze, naar den tijd zeer keurige Psalmberijming kwam, in den jare 1617, naar de laatste herziening van MARNIX, en met bijvoeging van zijne *overzetting der Psalmen in onrijm*, en eene opgave van hunnen inhoud, te voorschijn. Voor het werk is eene fraaije dichterlijke Voorrede geplaatst, waarmede de dichter hetzelve aan de Staten Generaal der Vereenigde Nederlandsche Gewesten opdraagt. Er zijn er ook, die het vermaarde volkslied, *Wilhelmus van Nassouwen*, te vinden in *Geusen liedtboek* (bl. 44 en 45), een gedicht, 't welk ten dien tijde een' grooten invloed op den volksgeest, ter bevordering van de zaak der vrijheid, gehad heeft, aan onzen dichter toekennen; doch anderen, en onder dezen BRANDT(*), geven COORNHERT als maker van hetzelve op.

(*) *Histor. der Reform*, I. D. bl. 535. - Men zie verder over ALDEGONDE en zijne verdiensten, als Staatsman en Geleerde, zijne *Levensbeschrijving* door JOH. PRINS, in het I. D. van het *Leven der Nederl. dichteren en dichteressen*, uitgegeven door het Genootschap *Kunst wordt door arbeid verkregen*, en die, welke voorkomt in de *Nederl. mann. en vrouw.* IV. D. bl. 128 en volgg., waarbij men nog voege het allezins lezenswaardig berigt omtrent zijne verrigtingen, te vinden in het III D. der *Historie van het Verbond der Nederl. Edelen*, door den Hoogl. J.W. TE WATER, bl. 29-90.

§ 19.

Een Vlaamsch, en een Brabandsch dichter vorderen thans wederom, voor eene korte wijl, onze aandacht. De eerste, die ook als schilder vermaard werd, is KAREL VAN MANDER geheeten, en werd, in den jare 1548, te *Meulebeek*, een vlek van *Vlaanderen*, niet verre van *Kortrijk*, geboren. Schilder- en dichtkunst waren, van jongs af, de geliefkoosde voorwerpen zijner oefening. Om zich in de eerstgemelde kunst te volmaken, deed hij eene reis naar *Rome*, en zette, van daar terug gekeerd, zich eerlang te *Haarlem* neder. Na een verblijf van een en twintig jaren te dier stede, vertrok hij, in 1604, met der woon naar *Amsterdam*, alwaar hij, twee jaren later, met achterlating van een talrijk huisgezin, overleed. Beide, als dichter en schilder, behaalde hij grooten roem, en

vervaardigde ook eenige prozaïsche schriften, waarvan wij in 't vervolg met een woord gewagen zullen. Van zijn dichtvermogen heeft hij verscheidene proeven nagelaten, deels vóór, deels na zijne reis naar *Rome* opgesteld, als eenige tooneelstukken in den smaak der Rederijkeren, met name *Noach*, *Dina*, *David* en andere, met groote pracht van kunstwerken van zijne vinding en maaksel ten tooneele gevoerd; een leerdicht over de schilderkunst, ten titel voerende: *de grondt der edel vrij schilderkonst*, *waerin haer gestalt*, *aerdt ende wesen de leerlustighe jeught in verscheyden deelen in rijmdicht wort voorghedragen*, te Haarlem 1604; voorts onderscheidene geestelijke gedichten, als *Olijfberg ofte poëmata van den laetsten dagh; den gulden harpe*, *innehoudende alte gheestelycke liedekens*, *die bij* C. VAN MANDER *gemaeckt zijn*, en meer andere. Ook zien van hem eenige berijmde vertalingen het licht, als van *de eerste twaalf boecken van de Ilias van Homerus*, de *Bucolica en Georgica van Virgilius*, (d.i. naar luid van den titel) *Ossenstal en Landtwerck van P. Virgilius Maro*, mitsgaders eene *uitlegging op de Metamorphosis van P. Ovidius Naso.* Doch de waarde van VAN MANDERS dichtwerken is niet gelijk aan het getal derzelve, en, over 't geheel genomen, gering. In 't bijzonder staat hij bij de latere Hollandsche dichters van dit

tijdperk, in zuiverheid van taal, vloeibaarheid van maat en andere dichterlijke verdiensten, zeer verre achter.

Ook de Brabandsche dichter, PHILIPS NUMAN, verdient hier eene korte melding. Hij was Secretaris van zijne geboortestad *Brussel*, en overleed aldaar in den jare 1617. Men heeft van hem een zedekundig rijmwerk, in V Boeken verdeeld, en getiteld: *den strijt des gemoets in den wech der deugden*, dat, in den jare 1590, in 4to werd uitgegeven. Dit werk draagt blijken van dichterlijken aanleg, en met veel vlijt verzamelde kundigheden; doch de taal, schoon voor het overige vrij net, is nog met vele basterdwoorden doormengd(*).

§ 20.

Wij zijn thans gevorderd tot een' der vermaardste dichteren van dit tijdperk, met name ROEMER VISSCHER. Deze werd, in den jare 1547, te *Amsterdam* geboren, en overleed, op den 11 Februarij des jaars 1620, te *Alk-*

(*) Men zie voorts over VAN MANDER PAQUOT, *Hist. Litt.* T. IV. p. 137-144, en meer andere schrijvers, aangehaald door SAXE in zijn *On. Liter.* T. III. p. 529, en over NUMAN, FOPPENS, Vol. II. p. 1040 en de *Euterpe*, I St. bl. 126-128.

maar, werwaarts hij zich, eenige jaren te voren, met der woon begeven had. Met COORNHERT en SPIEGEL, zijne bijzondere vrienden, verhief hij de Amsterdamsche Rederijkkamer *in liefde bloeijende*, tegen het laatst der zestiende eeuw, tot eene kweekschool van dichtkunst en welsprekendheid, en bragt voorts tot opbouw der vaderlandsche taal en dichtkunde; zoo door het onderrigten en bemoedigen van aankomende vernuften, als door zijne eigene schriften, niet weinig toe. Zijne dichterlijke voortbrengsels bestaan, voor het grootste deel, uit boertige puntdichten, welke hem den eernaam van den Hollandschen *Martiaal* verwierven. De volledigste uitgave van dezelve is die, welke in den jare 1669 te *Amsterdam*, onder den titel van *Brabbelingh van* ROEMER VISSCHER, te voorschijn kwam. Over 't geheel dragen deze gedichten, schoon hier en daar, ten aanzien der maat en andere meer wezenlijke bijzonderheden, minder beschaafd, vele blijken van aardig vernuft en dichterlijk gevoel, en verdienen, vooral wegens zuiverheid en keurigheid van taal, in vergelijking met de meeste dichtwerken dezer eeuw, grooten lof. Voorts ziet van VISSCHER nog een ander werkje het licht, onder den titel van *Zinnepoppen*, bestaande uit zinnebeeldige figuren met bijgevoegde uitleggingen in onrijm, en twee - regelige versjes. Een deel van deze uitleggingen is de

arbeid van zijne dochter ANNA ROEMERS VISSCHER, die het werk van haren vader, in 1669, verbeterd uitgaf(*).

§ 21.

HENDRIK LAURENSZOON SPIEGEL, vriend en medearbeider van COORNHERT en VISSCHER, en de doorluchtigste van dit meermalen geroemde driemanschap, waaraan wij de herstelling onzer taal en letterkunde voornamelijk hebben dank te weten, vordert thans, voor eenigen tijd, onze aandacht. Hij werd, in den jare 1549, te *Amsterdam* uit een deftig geslacht geboren, en van jongs af tot wetenschap en deugd gevormd. Schoon zich aan den koophandel wijdende, waarin hij, door eerlijke middelen, aanzienlijke winsten verkreeg, verzuimde hij echter niet, zijne reeds verworvene kundigheden naarstiglijk aan te kweeken, en leide zich bovenal met ijver toe op den opbouw der vaderlandsche taal en dichtkunde. Zijne ernstige en deugdlievende geaardheid deed hem voorts de zedekunde tot het bijzonder voorwerp zijner beoefening stellen, en de Grieksche en Romeinsche Schrijvers over dezelve, bij voorkeur, lezen. Van eerambten afkeerig,

(*) Zie voorts omtrent VISSCHER WAGENAARS *Beschrijving van Amsterdam*, fol., III St. bl. 204 en 205.

sleet hij zijne dagen liefst in eene bezige rust, en onthield zich, zoo veel mogelijk, van alle deelgenootschap aan de toen zwevende partijschappen in het burgerlijke en Godsdienstige. Hij genoot nogtans de hoogachting der verstandigsten van beide partijen, en werd door de grootste mannen van zijnen leeftijd, een' JOSEPHUS SCALIGER, JUSTUS LIPSIUS, JANUS DOUSA en anderen, bemind en geëerd. Hij overleed te *Alkmaar*, in den aanvang des jaars 1612, in den ouderdom van ruim 62 jaren, met achterlating van eenige kinderen, verwekt bij zijne tweede echtgenoote, die hem verscheidene jaren overleefde.

Zijne dichtwerken (want van zijne overige schriften zullen wij in 't vervolg spreken) zijn, met uitzondering van eenige boertige gedichten, welke achter die van zijnen vriend R. VISSCHER gedrukt zijn, het laatst, in den jare 1730, door den kundigen P. VLAMING, met aanteekeningen en eene keurige levensbeschrijving, in een matig boekdeel in 8vo uitgegeven. Onder deze dichtstukken, allen van zedelijken inhoud, munt, zoo door uitvoerigheid, als dichterlijke waarde, zijn beroemde *Hertspiegel* uit; weshalve wij daarbij een oogenblik vertoeven zullen. Dit zedekundig leerdicht is in zoogenaamde Alexandrijnen berijmd, en in VII Boeken verdeeld, waarvan elk den

naam van eene der Zanggodinnen draagt. De dichter had ten oogmerk het negental vol te maken; doch werd, in de volvoering van dit oogmerk, naar het schijnt, door den dood verhinderd. In dit werk, waarvan het voorname doel is den mensch ter betrachting der deugd, als de eenige kweekster van waar en duurzaam geluk, op te leiden, heeft hij een' schat van wijsheid en menschenkennis, uit de schriften der voortreffelijkste zedeschrijvers van vroegeren en lateren tijd, bijeengebragt, dien met wonderbare kracht en sierlijkheid van stijl ontvouwd, en zijne lessen en redeneringen door fraaije dichterlijke beelden en schilderingen opgehelderd en veraangenaamd. Het is waar, de versmaat in dit dichtwerk is niet overal even vloeijend en bevallig, en er heerscht in hetzelve eenige duisterheid en hardheid, deels uit het gebruik van sommige verouderde woorden, en vreemde zamenkoppelingen, deels ook uit het soms ongewone der woordschikking en afgebrokene der voordragt geboren, tot welke gebreken eene, misschien te groote zucht tot bondigheid en zinrijkheid den dichter vervoerd heeft. Dan de onaangenaamheid, hieruit gesproten, en de moeite, aan de overwinning dezer zwarigheden verknocht, wordt door het belangrijke van den inhoud, het gespierde en krachtige der voorstelling, en den rijkdom van verhevene dichterlijke

schoonheden, dien dit dichtwerk allerwege bevat, op het rijkelijkst vergoed(*).

§ 22.

Indien de beperktheid van mijn bestek mij niet noodzaakte, mij tot die dichters te bepalen, van wie eenige meerdere kunstgewrochten voorhanden zijn, zoude ik onder de Hollandsche dichters van dit tijdperk ook nog eenen JANUS DOUSA, JAN VAN DER HOUT, den beroemden Secretaris der stad *Leyden*, aan welke hij, inzonderheid ten tijde der bange belegering in den jare 1574, de gewigtigste diensten bewees, en meer anderen moeten opnoemen. Thans zal ik dit tijdperk besluiten met nog kortelijk iets omtrent ZACHARIAS HEYNS, zoon van den bovengenoemden PETER HEYNS, te melden. Hij werd, in den jare 1570, waarschijnlijk te *Antwerpen*, geboren, doch sleet zijn leven meest in deze gewesten, en wel eerst te *Amsterdam*, en naderhand te *Zwol*, alwaar hij drukker was van het landschap van *Overijssel*, en in den jare 1640

(*) Men zie voorts over SPIEGEL WAGENAARS *Beschr. van Amst.*, III St. bl. 202-204, en vooral zijn *Leven* door VLAMING, met het *Voorberigt aan den lezer.*

overleed. Op het voetspoor van zijnen vader, beoefende hij de oudheid- en aardrijkskunde, mitsgaders de Fransche en Nederduitsche dichtkunst, welke laatste hem bovenal grooten lof verworven heeft. Men heeft van hem twee uitvoerige dichtwerken. Het eerste is eene vrij naauwkeurige en vloeijende vertaling van het werk van GUILAUME DE SALUSTE, Heer van *Bartas*, een' eertijds beroemd, doch naderhand vergeten, Fransch dichter, uit het laatste gedeelte der zestiende eeuw, getiteld de *Weken*, in verscheidene afdeelingen, *de schepping der wereld*, *den staat der eerste menschen*, *den zondvloed*, *de lotgevallen van Abraham* enz. behelzende. Het andere en oorspronkelijke dichtwerk voert ten titel: *Emblemata* of *Sinnebeelden*, *streckende tot Christelicke bedenckinge ende leere der zedicheit*, en bevat eene menigte van zinnebeeldige figuren met bijgevoegde Nederduitsche en Fransche gedichten, en uitleggingen in onrijm. Verder behelst hetzelfde Boekdeel een *Zinnespel van de dry hoofddeuchden*, het *Geloof*, namelijk, *de Hoop en de Liefde;* voorts *Deughdenschole ofte spieghel der jonge dochteren*, speelsche wijze in rijm gestelt, en eindelijk een *Bruiloftstafelspel*, waarvan *Vreugd* en *Druk* de sprekende personen zijn. De gedichten van onzen HEYNS, vooral zijne oorspronkelijke, zijn doorgaans zuiver, zinrijk en niet onwellui-

dend; ook dragen zij blijken van vernuft en eene uitgebreide kennis.

Over de voornaamste Prozaschrijvers van dit Tijdperk.

§ 23.

De vijftiende eeuw, waarvan het grootste gedeelte ook tot dit tijdperk behoort, was niet zeer rijk in prozaschriften, welke hier melding verdienen. Van twee, deels prozaïsche vertalingen van *Boëthius* en andere werken, die zoo wel tot de geschiedenis der welsprekendheid, als die der dichtkunst behooren, hebben wij, in de 10de § dezer Afdeeling, reeds met een woord gewaagd. Verder behoort tot deze eeuw ook een geestelijk redenaar, met name JAN BRUGMAN, die, omdat de roem zijner welsprekendheid door een paar spreekwoorden vereeuwigd is, niet geheel met stilzwijgen mag worden voorbijgegaan. Hij was monnik van de orde der Minderbroeders, en werd, volgens FOPPENS, te *Kempen*, in het Aartsbisdom van *Keulen*, geboren. Hij predikte met groote toejuiching, omtrent het jaar 1462, te *Amsterdam*, en voorts op meer andere plaatsen van *Holland* en de daarmede verbondene gewesten, en overleed te *Nymegen*, in den jare 1473. BRANDT, WAGENAAR

en anderen, hebben ons eenige staaltjes van zijne welsprekendheid medegedeeld(*).

Tegen het laatst dezer eeuwe zagen ook eenige vertalingen van Latijnsche werken het licht, als van een zedekundig werk, getiteld *Dialogus creaturarum*, en bestaande uit onderscheidene fabelen en zamenspraken van dieren met zedelijke toepassingen, waarvan de Nederduitsche overzetting te *Gouda*, in den jare 1481, gedrukt werd, en van het natuurkundig werk van een' Engelsch wijsgeer der veertiende eeuw, met name BARTHOLOMAEUS DE GLANVILLA, doorgaans ANGLICUS bijgenaamd, *de proprietatibus rerum*, waarvan de Nederduitsche vertolking, in den jare 1485, onder den titel van BARTHOLOMEUS *den Engelsman*, *over de Proprieteiten der dinghen*, in het licht verscheen(†). Verder behoort nog tot het laatst der vijftiende eeuw het historisch werk van een' geleerd' Utrechtenaar, met name JAN VELDENAER, getiteld *Fascicu-*

(*) Men zie BRANDTS *Hist. der Reform.* I. D. bl. 47 en 48, WAGEN. *Beschr. v. A.* I h. fol. bl. 154, en vergelijke voorts over BRUGMAN FOPPENS I. p. 592 en 593, en PAQUOT T. X. p. 322-324.

(†) Men zie over dezen BARTHOLOMAEUS SAXII *Onom. Liter.* T. II. p. 378.

lus Temporum, en in den jare 1480 gedrukt, mitsgaders eene kleine *Chronijck van Hollandt*, *Zeelandt ende Westvrieslandt*, van denzelfden Schrijver, door VAN BOXHORN in 1650, met eenige aanteekeningen, in het licht gegeven. - Dan bovenal verdient hier melding een oud Nederduitsch of Nedersaxisch Woordenboek, getiteld *Teuthonista* of *Duitschlender*, en in den jare 1477 te *Keulen* gedrukt. Hetzelve heeft tot maker zekeren GERHARDUS VAN DER SCHUEREN of GERARDUS DE SCHUEREN, Kanselier van twee achtereenvolgende Hertogen van *Kleef*, en bestaat uit twee deelen, waarvan het eerste Nedersaxische woorden, met Latijnsche verklaringen, het andere Latijnsche woorden, met derzelver uitlegging in het Nederduitsch of Nedersaxisch, behelst. Van de lang te gemoet geziene uitgave van dit hoogst zeldzaam, en voor onze oude taal zeer belangrijk werk is eindelijk, in den jare 1804, het eerste deel, behelzende de Nedersaxische woorden en derzelver Latijnsche verklaringen, met eene zeer doorwrochte voorrede van den Heer J.A. CLIGNETT, in het licht verschenen(*).

(*) Men zie voorts over dit werk en deszelfs schrijver LELYVELT *op* HUYDEC. *Proeve* II. D. bl. 98-100, PAQUOT, T. III. p. 24 en 25, en vooral de genoemde *Voorrede* van CLIGNETT.

Meer andere, deels gedrukte, deels ongedrukte werken, mede tot de vijftiende eeuw behoorende, vindt men, met bijbrenging van eene enkele proeve, vermeld in het geleerde en fraai geschrevene werk van den Hoogleeraar YPEY, getiteld *Geschiedenis der Nederlandsche tale*, bl. 381-388.

§ 24.

De zestiende eeuw, tot welke wij thans overgaan, was rijker in prozawerken van allerlei aard, waarvan wij echter een groot aantal met stilzwijgen voorbijgaan, andere slechts met een enkel woord vermelden zullen. Tot de laatste behoort de overzetting van een Latijnsch geschrift van BONAVENTURA, getiteld *Stimulus divinï amoris*, welke zekeren broeder, LUCAS VAN DER HEY, tot maker heeft, en in den jare 1511 te *Leyden* gedrukt werd, en meer andere geestelijke werken, door YPEY, in zijne boven aangehaalde *Geschiedenis*, bl. 388-395, opgenoemd, mitsgaders onderscheidene vertalingen van den Bijbel, of gedeelten van denzelven, in de eerste helft dezer eeuwe in het licht gegeven, en in het breede door LE LONG, in zijne *Boekzaal der Nederduitsche Bijbels*, vermeld, onder welke de oudste vertolking van den geheelen Bijbel, in den jare 1526 te *Antwerpen* bij J. VAN LIESVELDT ge-

drukt, bovenal merkwaardig is. Desgelijks zal het genoeg zijn, met een woord te gewagen van een *Chronycke van al 't gene datter geschiet is*, *van 't beginsel des werelts totten jare* 1543, *beschreven door* M. JOANNEM CARIONEM, en in 't zelfde jaar te *Antwerpen* gedrukt, gelijk ook van *die Historie van Belgis*, of *Spieghel der Nederlantscher Audtheidt*, door MARCUS VAN VAERNEWIJCK, een aanzienlijk Gentenaar, in den jare 1567 overleden, en op den titel der tweede uitgave van 1574, (de eerste zag in 1569 het licht) met den naam van *Excellent Poëet ende historiographe moderne* vereerd; een' naam echter, dien hij weinig verdient, daar zijne historie met vele ongerijmde verdichtselen doormengd is, en de rijmen, waarmede hij dezelve, op enkele plaatsen, doorvlochten heeft, kreupel en gebrekkig zijn. Wij zouden hierbij nog meer andere schriften, van gelijken aard, kunnen opnoemen; dan wij haasten ons, om te komen tot het werk, dat, onder de klassike prozaschriften van deze eeuw, het eerst verdient gemeld te worden.

§ 25.

Het bedoelde werk is de vermaarde *Byencorf der H. Roomsche Kercke*, door den boven vermelden staatsman, dichter en geleerde

PHILIPS VAN MARNIX, Heer van *St. Aldegonde*, opgesteld, en in den jare 1569, voor de eerste maal, gedrukt. In dit werk, 't welk door geleerdheid en geestigheid uitmunt, worden de leerstellingen der Roomsche Kerk op eene vernuftige en scherpzinnige wijze wederlegd, onder schijn van dezelve te verdedigen. Hetzelve is bijzonderlijk tegen een' Fransch geleerde van dien tijd, met name HERVET, gerigt, die in een' brief, tot overtuiging der Hugenooten geschreven, dezen ter wederlegging van zijn geschrijf had uitgedaagd. ALDEGONDE, namelijk, doet zijn werk voorkomen als behelzende eene nadere verklaring, uitbreiding en bevestiging van hetgeen door HERVET kortelijk was ter nedergesteld, en haalt, onder dien schijn, de gevoelens der Roomsche kerk, op de bitterste en hekelendste wijze, door. 't Geen verder dit werk bovenal merkwaardig maakt, is de zuiverheid van taal, de netheid, vloeibaarheid en gepaste sierlijkheid van stijl, waarin hetzelve geschreven is, en om welke het, hoezeer met latere prozaschriften niet gelijk te stellen, voor den tijd der vervaardiging den grootsten lof verdient.

§ 26.

Niet minder, dan ALDEGONDE, verdient COORNHERT, dien wij mede in het voorgaande reeds leerden kennen, onder de prozaschrijvers van dit tijdperk, eene aanzienlijke plaats. Zeer groot is het aantal van prozaschriften, door dezen onvermoeiden, en allezins voortreffelijken man nagelaten, als die verre het grootste gedeelte innemen der drie zware boekdeelen in fol., waarin zijne *Werken* begrepen zijn. Vele van dezelve hebben tot de toen zwevende geschillen in het Godsdienstige betrekking, en zijn, uit dien hoofde, thans minder algemeen belangrijk, dan voor zoo verre zij ons COORNHERTS gematigde denkwijze, edelen ijver voor Godsdienstige verdraagzaamheid en grondige bedrevenheid in Godgeleerde zaken doen kennen. Dan verscheidene zijner schriften, de zedekunde betreffende, zijn, ook wegens hunnen inhoud, nog steeds van algemeen belang. Onder dezelve munt wel inzonderheid zijne *Zedekunst* uit, in VI Boeken een volledig en geregeld stelsel van zedekunde bevattende; een werk, waarin niet alleen een schat van levenswijsheid, uit de beste zedeschrijveren bijeengebragt, begrepen is, maar waarin zich tevens eene zuiverheid, keurigheid, en gepaste sierlijkheid van taal, eene duidelijkheid, gemakkelijkheid en bevalligheid

van stijl en woordschikking voordoet, zoo groot en verwonderenswaardig, dat hetzelve, met regt, als een model van den didactischen stijl mag worden aangeprezen. Ook zijne vertaling van het gulden boeksken van BOëTHIUS *van de vertroostinge der wijsheit*, verdient, wegens hare naauwkeurigheid en de zuiverheid der taal, waarin zij gesteld is, grooten lof. Hetzelfde is even zeer toepasselijk op zijne overzetting van CICEROOS werk *over de pligten;* eene overzetting, aan welke, onder de beste vertalingen van eenig Latijnsch prozaschrijver, in onze moedertaal voorhanden, met regt eene plaats wordt toegekend. Deze vertaling is alleen afzonderlijk in klein formaat, die van BOëTHIUS ook onder zijne werken gedrukt, en in het laatst van het I. Deel te vinden(*).

Voorts zij, bij deze gelegenheid, nog met een woord gemeld, dat bij de uitgave van SPIEGELS *Hertspieghel* door VLAMING ook eenige zedeschristen van dien dichter in onrijm gevoegd zijn, waarin zich mede eene zeer groote zuiverheid en deftigheid van taal en stijl voordoet.

(*) Men vergelijke over COORNHERTS verdiensten, bijzonderlijk als zedeschrijver, het II. D. van mijn *Museum*.

Eindelijk moeten wij hier van de prozaschriften van KAREL VAN MANDER, dien wij boven reeds als dichter leerden kennen, nog kortelijk gewag maken. De voornaamste van dezelve zijn: *Het leven der oude antycke doorluchtighe schilders; het leven der moderne oft dees - tijtsche doorluchtighe Italiaensche schilders; het leven der doorluchtighe Nederlandtsche en Hooghduytsche schilders*, en *uytleggingh op de Metamorphosis Pub. Ovidii Nasonis* enz., - allen in 4to uitgegeven. Schoon de stijl in deze werken minder keurig en behagelijk is, dan in die van COORNHERT, is dezelve echter, voor den tijd hunner vervaardiging, geenszins van verdiensten ontbloot. Desgelijks hebben zij, wat den inhoud aangaat, hunne waarde ook thans nog niet geheel verloren; 't geen inzonderheid op zijn *Leven der Nederlandsche en Hoogduitsche schilders* toepasselijk is.

§ 27.

Onder de prozaschrijvers, en voornamelijk onder de taalhervormers van dit tijdperk, moet ook KORNELIS VAN KIEL, of, gelijk hij meestal schrijft, CORNELIUS KILIANUS, geteld worden. Hij werd te *Duffelen*, eene kleine plaats in *Braband*, naar gissing, tusschen het jaar 1530 en 1540, geboren, en nam, gedurende

vijftig jaren, den post van Corrector aan de vermaarde drukkerij van PLANTIJN, te *Antwerpen*, met veel vlijt en naauwkeurigheid waar. In den jare 1607 overleed hij ter genoemder stede, zat van dagen en arbeid, zoo als het slot van zijn grafschrift meldt. Van zijne bedrevenheid in de Latijnsche, Fransche en Nederduitsche talen, mitsgaders van zijnen ijver ter beoefening der fraaije letteren, heeft hij verscheidene gedenkteekenen nagelaten, zoo in Latijnsche gedichten van verschillenden aard, als in keurige Nederduitsche vertalingen van Latijnsche en Fransche werken, met name van de *Beschrijving der Nederlanden* door GUICCIARDIJN, *de historische Gedenkschriften* van PHILIP DE COMMINES, en andere stukken. Doch hetgeen zijnen naam, met regt, het meest vereeuwigd heeft, is zijn voortreffelijk Woordenboek der Nederduitsche tale, getiteld: *Etymologicum Teutonicae linguae* etc. *studio et opera* CORNELII RILIANI *Dufflaei;* een werk, waardoor hij niet slechts, in zijnen tijd, tot zuivering en opbouw onzer tale zeer veel heeft toegebragt, maar 't welk, ook nog in onze dagen, op hoogen prijs te stellen is. De beste en volledigste der vroegere uitgaven is die, welke, in den jare 1599, onder opzigt van den Schrijver zelven, te voorschijn kwam; en, daar deze uitgave zeer zeldzaam was geworden, heeft de oudheidkundige VAN HAS-SELT der Nederduitsche taalkunde eene gewigtige dienst bewezen, met naar dezelve, in den jare 1777, een' nieuwen druk te bezorgen(*).

§ 28.

Op de vermelding van het voortreffelijk Woordenboek van KILIAAN, zal het niet kwalijk passen, de opgave van eenige andere taalkundige werken te laten volgen. Het eerste is het Woordenboek van den vermaarden Boekdrukker CHRISTOFFEL PLANTIJN, getiteld *Thesaurus Theutonicae linguae*, *schat der Nederduytscher spraken*, dat in den jare 1573, en dus nog vóór dat van KILIAAN, het licht zag, en 't welk, hoezeer minder volkomen, dan het laatstgenoemde, echter, in vele gevallen, ter bevestiging, en somwijlen ter aanvulling van hetzelve dienen kan.

Veel lofs verdient ook de taalkundige arbeid van een' geleerd Delvenaar, PONTUS DE HEUITER genaamd, die in den jare 1535 geboren

(*) Men zie, over KILIAAN, FOPPENS T. I. p. 210, en PAQUOT, T. I. p. 112-116, en over de waarde van zijn Woordenboek, de getuigenissen daaromtrent bijeengebragt door den Hoogleeraar KLUIT, in eene *Aant.* op zijne *Verhandeling over de spelling*, in de *N. Bijdr.* I. D. bl. 293-295, en het bijvoegsel van VAN HASSELT op de *Voorrede* van KILIAAN.

werd, zich aan den geestelijken stand wijdde, en, na verscheidene lotverwisselingen, in den jare 1602, in het land van *Luik*, overleed, alwaar hij, gelijk te voren te *Gorcum*, de waardigheid van Kanonik bekleedde. Zijne werken over de Burgundische en Nederlandsche geschiedenis mogen wij, als in het Latijn geschreven, met stilzwijgen voorbijgaan, om alleen te gewagen van zijne *Nederduytsche Orthographie*, te *Antwerpen*, in den jare 1581, in het licht gegeven; een werkje, waaruit, volgens getuigenis van den Hoogleeraar KLUIT, blijkbaar is, dat de schrijver van den aard onzer moedersprake een zeer zuiver begrip gehad heeft.

Niet minder lofwaardig is de *Twe-spraack van de Nederduytsche Letterkunst*, in den jare 1584, door de Kamer, *in liefde bloeijende*, uitgegeven, en, zoo men meent, door SPIEGEL gesteld; een werkje, dat, als de oudste Nederduitsche spraakkunst, opmerking verdient, en zeer veel tot hervorming der taal heeft toegebragt. Dezelfde Kamer gaf, een jaar later, een *Ruygh bewerp van de Redenkaveling ofte Nederduytsche Dialectike*, in V Boeken, mitsgaders een berijmd *kort begrip* van dezelve in het licht; beide welke stukken, naar verhaald wordt, insgelijks SPIEGEL tot maker hadden. Hetzelfde geldt omtrent eene *Rede-*

rijckkunst in rijm op 't korst vervat, die dezelfde Kamer, in den jare 1587, in het licht gaf. Alle deze stukken verdienen, zoo wegens hunnen inhoud, als bovenal wegens de zuiverheid der taal, waarin zij geschreven zijn, voor den tijd hunner vervaardiging, geenen geringen lof. Hetzelfde oogmerk van taalzuivering werd, reeds eenige jaren vroeger, langs een' anderen weg bevorderd door Jr. J. VAN DER WERVE, in zijnen *Schat der Duytsche tale*, behelzende eene vertaling van een groot aantal basterdwoorden door echt Hollandsche.

§ 29.

Ten besluite van ons verslag omtrent de voornaamste prozaschrijvers van dit tijdperk, zullen wij thans eenige geschiedkundige werken, die deels tot het laatst van de zestiende, deels ook tot het begin der zeventiende eeuw behooren, kortelijk opnoemen. Het eerste is de beschrijving van het beleg en de verlossinge van *Leyden*, in den jare 1574, door den boven vermelden JAN FRUYTIER, Requestmeester van den Prinse van Oranje, weinige jaren na dien tijd, in het licht gegeven, en de eerste en oudste bron der voornaamste bijzonderheden, welke daaromtrent geboekt zijn.

Voorts traden, tegen het laatst dezer eeuw, verscheidene schrijvers te voorschijn, die de hoogst merkwaardige gebeurtenissen, in en kort vóór hunnen leeftijd, binnen de *Nederderlanden* voorgevallen, te boek stelden. De eerste was EMMANUEL VAN METEREN, een beschaafd en geleerd Koopman, te *Antwerpen*, in den jare 1535, geboren, en te *London*, in den jare 1612, overleden. Zijne *Historie der Nederlandsche Oorlogen*, die het eerst, in den jare 1599, in het licht verscheen, en sedert door hem nog verder werd voortgezet, bevat, naar de laatste bewerking van den schrijver, in XXXII Boeken, de geschiedenis van al het merkwaardige, sedert het jaar 1500 tot het jaar 1612, in en omtrent de *Nederlanden* voorgevallen, uit eene menigte van gedenkstukken met veel vlijt bijeengezameld(*).

Zijn voetspoor werd eerlang gevolgd door EVERHARD VAN REYD, in den jare 1550 te *Deventer* geboren, een' man van groote bekwaamheden, die in het staatkundige geene onaanzienlijke rol speelde, en in den jare 1602 te *Leeuwaarden* overleed, waar hij in dienst

(*) Over VAN METEREN kan men meer vinden bij FOPPENS, *Bibl. Belg.* T. I. p. 260, en PAQUOT, *Memoires* &c. T. I. II. p. 340 et suiv.

was van den Vorst WILLEM LODEWIJK van *Nassau.* Hij beschreef in XVIII Boeken den *oorspronck ende voortganck van de Nederlantsche Oorloghen: ofte waerachtige historie van de voornaemste geschiedenissen in de Nederlanden en elders voorgevallen, sedert den jare* 1566 *tot het jaar* 1601; een werk, dat, na zijn overlijden, door een Vriesch Raadsheer, met name JAN VAN DER SANDE, uitgegeven, en, bij de laatste uitgave van het jaar 1650, tot het jaar 1619 vervolgd werd(*).

Niet lang hierna werd de geschiedenis van nagenoeg hetzelfde tijdperk, van het jaar 1556 tot het jaar 1600, met nog grootere uitvoerigheid in XXXVIII Boeken beschreven door PIETER BOR, te *Utrecht*, in den jare 1559, geboren, en in den jare 1635 te *Haarlem* overleden; een' man, die een groot deel zijns levens in het verzamelen van alles, wat tot opheldering der Nederlandsche geschiedenis, bijzonder van het voorgenoemde tijdperk, dienen kon, heeft doorgebragt, en ook door de Staten van *Holland* tot historieschrijver is benoemd geweest. Zijn werk, eerst, van den jare 1595 af, bij gedeelten door hem in het licht

(*) Men vergelijke over VAN REYD FOPPENS, T. I. p. 273, en PAQUOT, T. XII. p. 391-395.

gegeven, waarvan de laatste, een jaar na zijn overlijden, te voorschijn kwamen, is het laatst en volledigst, in den jare 1679, in IV Deelen in fol. uitgegeven(*). Zonder ons met de beoordeeling van de onderscheidene verdiensten der drie genoemde geschiedschrijveren in te laten, zij het genoeg, met een enkel woord aan te merken, dat hunne werken, hoezeer voor den opzettelijken beoefenaar der vaderlandsche geschiedenis van groot belang, als voortbrengselen van historische kunst, noch ten aanzien van den stijl, noch van de gepaste schikking en aaneenschakeling der verhalen, noch van een wijsgeerig overzigt van de oorzaken en den zamenhang der gebeurtenissen, eenige bijzondere waarde hebben.

Eindelijk zij hier nog met een woord vermeld het historisch werk van P. MERULA, een' geleerd Dortenaar, die, gedurende 15 jaren, aan de Leydsche Hoogeschool het hoogleeraarambt in de geschienissen bekleed, zich door eene menigte van schriften beroemd heeft gemaakt, en in den jare 1607, in den ouderdom van 49 jaren, overleden is. Het bedoelde werk heeft ten titel: *Tijdt-thresoor ofte*

(*) Men leze over BOR FOPPENS, T. II. p. 956 en 957.

kort en bondich verhael van den standt der kercken ende de wereldlicke regeeringe enz., en bevat de gedenkwaardigste geschiedenissen op den aardbodem, van CHRISTUS geboorte af tot het jaar 1260. Zijn zoon, WILLEM MERULA, die dit werk, in den jare 1614, in het licht gaf, vervolgde hetzelve tot het genoemde jaar. Het verdient, gelijk MERULAAS overige Nederduitsche schriften, met name, zijne *Manier van procederen* en zijn werk *over de wildernissen*, lof wegens de zuiverheid der taal, waarin het geschreven is(*).

(*) Men zie over P. MERULA en zijne schriften, FOPPENS, T. II. p. 942 & seqq., en PAQUOT, T. I. p. 116 et suiv.

Tweede boek.
Over de voornaamste dichters en prozaschrijvers der zeventiende eeuw.

De eeuw, tot welker beschrijving wij thans overgaan, wordt met regt het gouden tijdperk onzer letterkunde genoemd. Op de grondslagen, door COORNHERT, SPIEGEL en eenige anderen, tegen het laatst der voorgaande eeuw, zoo gelukkig gelegd, werd, in de eerste helft der zeventiende, de tempel der fraaije letteren en kunsten door HOOFT, VONDEL, CATS en andere groote mannen heerlijk opgetrokken. De oorzaken, welke een' zoo luisterrijken bloei onzer letterkunde in dit tijdperk voortbragten, alhier te ontvouwen, zou te lang vallen; ook werden de voornaamste dier oorzaken reeds, bij eene andere gelegenheid, door mij opengelegd(*).

Intusschen was die luister van geen' zeer langen duur, daar zich, reeds in het laatste

(*) Zie de *Voorrede* voor mijne *Proeven van Nederd. Dichtkunde uit de XVII eeuw*, bl. XXIII-XXXVI.

gedeelte van deze eeuw, merkelijke sporen van afneming aan ons voordoen. Er waren nogtans enkele mannen, als een BRANDT, VOLLENHOVE, ANTONIDES en eenige anderen, die zich waardige kweekelingen van HOOFT en VONDEL betoonden, en den roem der Nederlandsche dichtkunst en welsprekendheid, door hen zoo hoog in top gevoerd, losselijk handhaafden. Dan laat ons tot het verslag der geschiedenis overgaan, en, in twee afdeelingen, eerst over de voornaamste dichters, en daarna over de voornaamste prozaschrijvers van dit tijdperk kortelijk spreken.

Eerste afdeeling.
Over de voornaamste dichters der zeventiende eeuw.

§ 1.

Wij openen dit tijdperk met de vermelding van eenen man, die, met regt, als het hoofd onzer letterkunde vereerd wordt, den beroemden dichter en geschiedschrijver P. CZ. HOOFT. Hij werd, in den jare 1581, te *Amsterdam*, uit een aanzienlijk geslacht geboren, en had tot vader den Burgemeester CORN. PIETZ. HOOFT, die, om zijne wijsheid, zijne braafheid en standvastigheid, *de Amsterdamsche Cato en een spiegel aller toekomstige regeerderen* verdiende genoemd te worden(*). De gelukkige en grootsche aanleg, hem van de natuur geschonken, werd door eene zorgvuldige en geletterde opvoeding, zoo veel mogelijk, aangekweekt en veredeld. Na de vol-

(*) Men vindt eene fraaije Lofrede op C. PZ. HOOFT, door den Heer Mr. J. DE KRUYFF vervaardigd, in het IV D. van de *Werken der Hollandsche Maatschappij van fraaije kunsten en wetenschappen.*

tooijing zijner letteroefeningen aan 's Lands Hoogeschool te *Leyden*, deed hij eene reis naar *Duitschland*, *Italië* en *Frankrijk*, van welke hij, verrijkt met een' schat van kundigheden en waarnemingen, in zijn Vaderland terugkeerde. Op deze reis ook met de voortbrengselen der beste Italiaansche dichteren gemeenzaam geworden, leerde hij van hen regte denkbeelden omtrent de maat vormen, en zocht eene gelijke zoetvloeijendheid in zijne eigene dichtstukken te brengen, als hij in de hunne, met verrukking, opmerkte; weshalve hij, met regt, als de voorname hersteller van den ouden gebrekkelijken trant der Nederduitsche verzen, geprezen wordt. Intusschen zijn zijne meeste dichtstukken de vruchten van vroegeren leeftijd. In latere jaren stelde hij de beoefening en beschrijving der algemeene en vaderlandsche geschiedenissen tot zijne hoofdbezigheid, en zocht, daarbij, voornamelijk den Romeinschen geschiedschrijver TACITUS na te volgen. Met deze en soortgelijke oefeningen hield hij zich, op het slot te *Muiden*, 't welk hij, in de waardigheid van Drossaard dier stad, Baljuw van *Gooiland* en Hoofdofficier van *Weesp* en *Weesper-Karspel*, sedert 1609 bewoonde, tot aan zijnen dood onledig, welke, in den jare 1647, voorviel tot groote droefheid van alle geleerden en hoogschatters van ware verdiensten, bij wie hij,

gedurende zijn leven, ten hoogste geëerd en bemind was geweest.

De dichtstukken van HOOFT (want wij kunnen hem thans, alleen in de hoedanigheid van dichter, beschouwen) zijn het eerst, in den jare 1636, bijeengebragt, en in één deel in 4to uitgegeven, door zijnen kunstgenoot J. VAN DER BURG; doch de volledigste verzameling van dezelve is te vinden in de laatste uitgave zijner *Mengelwerken* in fol., van den jare 1704, in welke men alleen zijne oude, en door hem zelven afgekeurde, Treurspelen, *Achilles en Polyxena*, en *Theseus en Ariadne*, mist, die, in den jare 1739, afzonderlijk gedrukt werden. Die verzameling bestaat, vooreerst, uit eenige Tooneelspelen, als *Warenar met de Pot*, eene welgeslaagde navolging van de *Aulularia* van PLAUTUS, een herderlijk tooneelspel, *Granida* genaamd, waarin hij met de Italianen, zijne voorgangers in dezen, in zoetvloeijendheid en bevalligheid van schildering, niet ongelukkig wedijvert, en eindelijk twee Treurspelen, blijkbaar naar het model der Grieksche gevormd, *Gerard van Velzen*, namelijk, en *Bato*, beiden wel sporen dragende van den min verfijnden smaak dier tijden, maar niettemin, om de verhevenheid der denkbeelden, de kracht en waarheid der schilderingen, en het grootsche en regt dichterlijke

der uitdrukkingen, op hoogen prijs te schatten. Voorts bevat de genoemde verzameling verscheidene losse, meer of min uitvoerige dichtstukken van verschillenden aard en inhoud, onder welke, bovenal, zijne Minnezangen, door geestigheid, bevalligheid en zoetvloeijendheid uitmunten. In 't algemeen zij omtrent de poëzij van HOOFT nog aangemerkt, dat dezelve zich door kracht, zinrijkheid en keur van dichterlijke beelden gunstig onderscheidt, en, naar eisch der onderwerpen, nu eens door stoutheid en verhevenheid treft, dan weder door zachtheid en teederheid roert, of ook door geestigheid en aardige bevalligheid streelt en vermaakt. Het valt echter niet te loochenen, dat dezelve somwijlen iets gezochts en gekunstelds, zekere spelingen van valsch vernuft bevat, welke den gezuiverden smaak minder behagen, en waartoe eene te onmatige bewondering van in zijnen leeftijd grootelijks toegejuichte, Italiaansche dichteren hem schijnt verleid te hebben. Meer heb ik over HOOFT en zijne verdiensten, ook als dichter, gezegd in mijne *twee Redevoeringen*, van welke de tweede, door breede aanmerkingen vergezeld, aan de beschouwing zijner verdiensten, als dichter en geschiedschrijver, is toegewijd(*).

(*) Zie verder het *Leven* van HOOFT, door G. BRANDT, geplaatst voor den 3den en 4den druk van zijne *Ned. Historien*, de fraaije *Lofreden* over dien schrijver, te vinden in het *Alg. Magazijn van wetenschap*, *kunst en smaak*, No. II. bl. 305 en volgg. en de *Redevoering over de brieven van* P. CZ. HOOFT, door Mr. J. SCHELTEMA, waarin zijne verstandelijke en zedelijke waarde uitnemend ontwikkeld wordt.

§ 2.

Na HOOFT verdient hier, boven anderen, VONDEL genoemd te worden, ofschoon ook eenigen hem in ouderdom overtreffen. Deze vorst en vader onzer dichteren werd, op den 17den November des jaars 1587, te *Keulen* geboren; doch kwam met zijne ouders, uit hoofde der vervolgingen in het Godsdienstige, naar *Holland* verhuisd, eerlang te *Amsterdam*, alwaar hij werd opgevoed, en zijn verdere leven doorbragt. Tot den kousenhandel van zijnen vader opgeleid, moest hij de voordeelen eener geleerde opvoeding missen; een gemis, dat hij in rijpere jaren, zoo veel mogelijk, zocht te vergoeden, door zich, tot veredeling van zijn dichtvermogen, waarvan hij reeds vroeg de schitterendste blijken gaf, de kennis der Latijnsche, en ook eenigermate der Grieksche taal, eigen te maken. Het eerste stuk van uitgebreidheid, waarin zich de gunstige invloed dezer oefeningen op het heerlijkst vertoonde, was zijn Treurspel, *Pala-*

medes genaamd, 't welk, in den jare 1625, te voorschijn kwam. Welke onaangenaamheden de uitgave van dit Treurspel, waardoor vele magtigen van dien tijd zich grootelijks beleedigd achtten, voor den dichter na zich sleepte, kunnen wij hier niet in het breede vermelden. Het zij genoeg aan te merken, dat dezelve zijnen ijver voor godsdienstige en burgerlijke vrijheid, even weinig als zijne neiging tot de dichtkunst, eenigermate konden verdooven. Deze laatste nam veeleer, met zijnen dichtroem, gedurig toe. Het zou ons te lang ophouden, indien wij alle zijne bijzondere stukken, zoo als dezelve, na elkander, in het licht verschenen, wilden opnoemen. Met een woord echter teekenen wij aan, dat hij, omtrent het jaar 1632, het ontwerp vormde ter vervaardiging van een uitgebreid Heldendicht, beschrijvende *den togt van* KONSTANTIJN *den Grooten naar Rome*, en dezen arbeid verscheidene jaren achtereen voortzette, tot dat de dood zijner echtgenoote, welke hem omstreeks het jaar 1640 ontviel, hem den lust ter voltooijing daarvan benam. In lateren tijd vormde hij, blijkens de *Opdragt* van zijne dichterlijke vertaling van VIRGILIUS, andermaal het ontwerp ter zamenstelling van een Heldendicht, *Bato* genaamd, in XII Boeken; doch dit ontwerp kwam, naar het schijnt, geheel niet ter uitvoering, aangezien BRANDT, in zij-

ne beschrijving van VONDELS leven, daarvan volstrekt geen gewag maakt. Niettemin bleef de dichter de beoefening zijner geliefde kunst, en in 't bijzonder de vervaardiging van Treurspelen, tot in een' zeer hoogen ouderdom, onafgebroken voortzetten. Dan, terwijl hij door de uitgave van achtereenvolgende dichtstukken de vermaardheid van zijnen naam geduriglijk zag toenemen, namen zijne tijdelijke middelen geenszins, in gelijke evenredigheid, toe, maar leden, integendeel, door verzuim van nering, en bovenal door de verkwisting van een' ontaarden zoon, merkelijke afbreuk. Deze bragt het eindelijk, door zijne toomelooze onmatigheid en spilzucht, zoo verre, dat de brave vader, om zijnen zoon voor de uiterste schande te hoeden, het grootste deel zijns tijdelijken vermogens aan deszelfs schuldeischeren moest ten beste geven. Hierdoor liep de eerlijke grijsaard, in het zeventigste jaar van zijnen ouderdom, gevaar, om tot volslagene armoede te vervallen, waartegen nogtans de gunst van eenige grooten hem in veiligheid stelde, door hem van een' matigen post in de Bank van Leeninge te voorzien. Tien jaren achtereen bragt hij alhier, in een' slaafschen arbeid, door, tot men eindelijk den tachtigjarigen grijsaard, met behoud zijner jaarwedde, van zijne dienst ontsloeg. Na der dichtkunst nog eenige laatste offers gebragt te hebben,

sleet hij voortaan zijne hooggeklommen dagen in eene ongestoorde rust, tot hij eindelijk, op den 5 Februarij des jaars 1679, in den ouderdom van ruim een en negentig jaren, zachtkens uit het leven scheidde.

Zie daar kortelijk het leven geschetst van eenen man, die, hoe groot ook de onvolkomenheden van zijne meeste dichtwerken zijn mogen, nogtans, uit hoofde der oorspronkelijkheid van vernuft, sterkte van verbeeldingskracht, en levendigheid van dichterlijk gevoel, gepaard aan deftigheid en majesteit van taal en uitdrukking, die allerwege in zijne dichtstukken uitblinken, met regt, aan het hoofd der Nederlandsche dichteren geplaatst wordt. Er is bijna geene dichtsoort, welke hij niet, met een gelukkig gevolg, beoefend heeft. Voor het Lierdicht, buiten twijfel eene der verhevenste dichtsoorten, was hij, blijkens verscheidene proeven, daarvan zoo in de II Deelen van zijne *Poëzij*, als in de Reijen uit zijne Treurspelen voorhanden, bij uitnemendheid geschikt. Wat hij in het Hekeldicht vermogt, bewijst vooral zijn, in alle opzigten, uitmuntend dichtstuk, *Roskam* geheeten, in het II Deel van zijne *Poëzij*, en onder mijne *Proeven van Ned. Dichtkunde uit de XVII eeuw* te vinden. En hoe grootsch hij den heldentoon wist te blazen, getuigen verscheidene def-

tige en hoogdravende Gedichten, in het I Deel zijner *Poëzij* voorhanden, waarvan ik alleen zijn stout en zwierig dichtstuk op de *verovering van Grol* zal noemen. - Doch het zijn bovenal de Treurspelen van VONDEL, die, hoe veel stoffe ook tot gegronde berispingen opleverende, de stoutheid en verhevenheid van zijn kunstvermogen op het heerlijkst aan den dag leggen. Zijn *Palamedes*, *Gijsbrecht van Amstel*, *Lucifer*, *Joseph in Dothan*, *Batavische Gebroeders*, *Jephta* en meer andere stukken verdienen, bij alle de onvolkomenheden, die dezelve ontsieren, tot de voortreffelijkste navolgingen van het Grieksche Treurspel geteld te worden, welke in onze moedertaal voorhanden zijn; ja men mag van verre de meeste oorspronkelijke Treurspelen van VONDEL, die wij, ten getale van vier en twintig, bezitten, naar waarheid getuigen, dat zij de wezenlijkste vereischten van het Treurspel, in vrij hooge mate, bezitten, en met schoonheden van de verhevenste soort pralen, door welke hunne gebreken rijkelijk vergoed worden. - Ook zijne verdere kunstwerken, onder welke zijne Leerdichten, met name zijne *Bespiegelingen van God en Godsdienst* in VI Boeken, en zijne *Altaargeheimenissen* in III Boeken, na zijnen beruchten overgang tot het Roomsche geloof gedicht, mitsgaders zijn *Johannes de Boetgezant*, eene soort van heldendicht, of liever een historisch

gedicht in VI Boeken, de voornaamste zijn, dragen allen, het eene meer, het andere minder, blijken van den echten dichtgeest, waarmede de natuur hem begiftigd had, en van zijne bekwaamheid om voorwerpen, in zichzelve voor eene dichterlijke voorstelling minder vatbaar, met keur van dichterlijke verwen af te malen. - Van zijne dichterlijke vertalingen, met name van die der *Eneis* van VIRGILIUS, en van de *Herscheppingen* van OVIDIUS, zij alleen gezegd, dat dezelve, hoewel zijner niet geheel onwaardig, echter verre af zijn, van aan de vereischten eener goede dichterlijke navolging te beantwoorden.

Het besluit van al het bijgebragte is, dat VONDEL, hoezeer ook, door het ongunstige van zijnen leeftijd en bijzondere omstandigheden, achterstaande in 't geen, meer bepaaldelijk, als de vrucht van oefening en beschaving is aan te merken, in natuurlijk kunstvermogen nogtans, en 't geen het wezen der dichtkunst uitmaakt, met de grootste dichters in éénen rang verdient gesteld te worden. In 't bijzonder kan en moet tot zijnen lof gezegd worden, dat hij voor den voornaamsten schepper onzer dichterlijke taal te houden is, en, zoo zeer als iemand, de kunst verstaan heeft, om zijne verzen niet alleen behagelijk en deftig te doen vloeijen, maar aan dezelve ook die verschei-

denheid in maat, gang en afloop te geven, waardoor de aard der voorgestelde zaken op het volkomenst wordt uitgedrukt(*).

§ 3.

De derde rang onder de hoofddichters dezer eeuwe wordt, met regt, aan den beminnelijken zededichter J. CATS toegekend. Deze werd, in den jare 1577, te *Brouwershaven* uit een deftig geslacht geboren, en, om zijne ongemeene vatbaarheid, tot den stand der geleerden opgeleid. Na het loffelijk voltooijen zijner letteroefeningen, oefende hij, eerst in zijne geboortestad, en daarna te *Middelburg*, met veel roems de pleitkunst. In den jare 1621, werd hem een leerstoel in de Regten aan de Leydsche Hoogeschool, en schier gelijktijdig het Pensionarisambt van *Middelburg* aangeboden; welk laatste hij aannam. In den jare 1625, vertrok hij, ter bekleeding van dezelfde waardigheid, naar *Dordrecht*, en werd, niet lang daarna, tot Curator der Leydsche

(*) Men zie over VONDEL de keurige beschrijving van zijn *Leven* door G. BRANDT, achter het II. Deel van zijne *Poëzij*, eene Lofrede op hem, te vinden in het *Alg. Mag. van wetenschap, kunst en smaak* N. II, en mijne *Verhandeling over de dichterlijke verdiensten van* J.V.D. VONDEL, gedrukt in het II Deel van de *Werken der Bat. Maatsch. van Taal- en Dichtkunde.*

Academie aangesteld. Twee jaren later vertrok hij, met een ander aanzienlijk persoon, als gezant, naar *Engeland*, en werd, bij die gelegenheid, door Koning KAREL I. met eene Ridderorde vereerd. In den jare 1636, zag hij zich tot de waardigheid van Raadpensionaris van *Holland* verheven; welk zwaarwigtig ambt hij, vijftien jaren achtereen, met grooten lof van ijver, eerlijkheid en schrander beleid, bekleedde, tot hij eindelijk, in den jare 1651, op zijn herhaald verzoek, een vereerend ontslag verkreeg. Nu sleet hij, na den Lande nog eens als afgezant gediend te hebben, voortaan zijne dagen in ongestoorde rust op eene buitenplaats, niet verre van den *Haag* in het duin door hem aangelegd, en *Zorgvliet* geheeten. Hier hield hij zich met de bebouwing der aarde, de beoefening der natuur en van zichzelven, en het maken van even aardige en zoetvloeijende, als leerzame en godvrucht ademende gedichten bezig, met name de *Ouderdom en 't buytenleven*, - *Hofgedachten*, - *Invallende gedachten*, - *Doodkiste voor de levendigen*, - *Zamenspraken tusschen de dood en een' oud man*, *en tusschen de ziel en het ligchaam*, - *Tachtighjarigh* - *Twee-en-tachtighjarig leven* en *Gedachten op Slapelooze nachten.* Met soortgelijke oefeningen onledig, overleed hij eindelijk zachtkens op den 12 September des jaars 1660, in den ouderdom van 82 jaren en om-

trent 10 maanden, nalatende twee dochters, verwekt uit een huwelijk, dat, reeds in den jare 1627, door den dood zijner echtgenoote ontbonden werd.

Zeer uitgebreid waren de kundigheden van onzen CATS, als die in 's Lands wetten, regten en gewoonten, in de wijsbegeerte en geschiedenissen, in de Grieksche en Latijnsche, mistgaders in de meeste nieuwere talen zeer bedreven was. Daarbij had hij een' zeer vruchtbaren dichtader, waaruit de verzen met geene mindere vlugheid, dan weleer uit dien van OVIDIUS, vloeiden. Ook hield hij zich, zijn gansche leven door, met de beoefening der dichtkunst, vooral in zijne moedertaal, bezig, en heeft dezelve met een groot aantal van dichtwerken verrijkt. De voornaamste daarvan zijn, behalve die, welke boven reeds vermeld werden, zijn *Trou-ring*, bestaande in eene groote reeks van leerzame trouw- en mingevallen, uit de gewijde en ongewijde, ware en verdichte geschiedenis ontleend; zijn *Houwelyck of het gansche beleyt des echten staets*, in zes afdeelingen, getiteld, *maeght*, *vryster*, *bruyd*, *vrouwe*, *moeder en weduwe;* zijn *Spieghel van den ouden en nieuwen ttjt;* zijne *Sinne-* en *minnebeelden; Zelfstrijt*, en eene menigte van andere, zoo grootere als kleinere, dichtstukken van verschillenden inhoud. Er heerscht in alle

deze dichtwerken, bij een' ongemeenen rijkdom van algemeen nuttige leeringen en wetenswaardige zaken, eene wonderbare vloeibaarheid en uitstekende bevalligheid van schildering, gepaard aan eene levendigheid en vruchtbaarheid van vernuft, hoedanige slechts bij weinige dichters zijn aan te treffen. Hij toch weet dezelfde gedachten onder zoo vele verschillende bekleedselen voor te dragen, hij weet de gemeenzaamste voorwerpen zoo gelukkig ter opheldering en verlevendiging zijner denkbeelden aan te wenden, en is zoo rijk in geestige invallen en behagelijke wendingen, dat men over zijne onuitputtelijke vindingskracht en vaardigheid van vernuft gedurig verbaasd moet staan. Men moge dan ook, in de dichtstukken van CATS, weinig of niets van dat stoute, zinrijke en hoogdravende ontmoeten, dat die van HOOFT en VONDEL zoo zeer versiert; dit gemis, 't welk de aard dier dichtstukken naauwelijks doet opmerken, wordt door andere, hem geheel eigene, schoonheden rijkelijk vergoed. Zelfs de wezenlijke gebreken, die zijne dichtwerken ontsieren, en waarvan eene dikwerf al te groote weelderigheid van vernuft, eenvormigheid van maat, eene soms vervelende uitvoerigheid in de voorstelling der denkbeelden, en het gebruik van verscheidene overtollige stopwoorden de voornaamste zijn, komen, in het oog des onpartijdigen regters,

in geenerlei aanmerking bij het veelvuldig voortreffelijke, dat allerwege in zijne werken uitblinkt, en dien gelukkigen schilder van het menschelijke hart, dien bevalligen zedemeester van ouden en jongen, rijken en armen, mannen en vrouwen, te allen tijde zal doen beminnen en hoogachten. Wij eindigen ons verslag met de bijbrenging van het zinrijk bijschrift, door den keurigen dichter JAN DE KRUYFF onder de afbeelding van CATS geplaatst.

Zie hier, o Vaderland, den dichter uwer jeugd,
Wiens zoete poëzij, gestemd op zin en harten,
Haar lagchend wijsheid leert, haar spelend vormt ter deugd,
En in oorspronklijk schoon zelfs laatre kunst kan tarten.
Hoe! werpt een kiescher Eeuw dien schat verachtlijk neêr!
Zoo ging, met de oude zeên, allengs uw roem verloren.
Koom, breng het nieuw geslacht ter school diens Zangers weêr,
En eerlang ziet ge uw' roem met dien van CATS herboren(*).

(*) Men zie voorts over CATS DE LA RUE *Gelett. Zeel.* bl. 205 en volgg. en bl. 353, *Leven van Mannen en Vrouwen*, I. bl. 190 enz., en over zijne dichterlijke verdiensten den *Holl. Spectat.* van VAN EFFEN, II. 49 en volgg., en het *Voorberigt* van FEITH voor de laatste uitgave zijner *Werken*, achter welk Voorberigt ook eene sierlijke beschrijving van zijn *Leven* voorkomt. Men vindt ook een fraai gedicht ter eere van onzen CATS in de *Gez. mijner jeugd* en *nagel. Ged.* door BELLAMIJ, bl. 166, en in de *Poëzij*, *uitgeg.* door Mr. W. BILDERDIJK, IV D. bl. 143-153. Hoogst lezenswaardig eindelijk is ook de Redevoering van den Hoogleeraar J. KOPS *over* J. CATS, *als verlichter des volks en bevorderaar van het nut van 't algemeen.*

§ 4.

Zeer groot is het aantal van dichteren, die tijdgenooten waren der drie genoemde hoofddichteren, en die allen, uit hoofde van de voortreffelijkheid hunner kunstgewrochten, eene afzonderlijke beschouwing overwaardig zouden zijn, indien niet de rijkdom der stoffe ons, onzes ondanks, tot eene beknopte zamentrekking noodzaakte. Wij zullen dus, in de eerste plaats, hier eenige beroemde geleerden bijeenvoegen, die den luister der vaderlandsche dichtkunst niet weinig verheerlijkt hebben. De oudste van hen, PETRUS SCRIVERIUS, of, in het Hollandsch, PIETER SCHRIJVER genaamd, werd, in den jare 1576, te *Haarlem* geboren, en overleed, in den jare 1660, te *Leyden*, alwaar hij het grootste deel zijns levens in geleerde werkzaamheid heeft doorgebragt. Hij was zeer bedreven in de oude talen, blij-

kens de aanteekeningen over verscheidene oude Schrijvers, door hem in het licht gegeven, mitsgaders in de vaderlandsche oudheden en geschiedenissen, die hij door verschillende schriften heeft opgehelderd. Voorts was hij een ijverig voorstander van de eer der moedertaal, tot welker zuivering en opbouw hij, door zijne gedichten en andere werken, veel heeft toegebragt. Zijne dichtstukken, meestal bestaande uit losse stukken, bij deze of gene gelegenheid vervaardigd, zijn, in den jare 1738, bijeengezameld, en in één deel in 4to uitgegeven. Dezelve prijzen zich, over 't geheel, door zuiverheid van taal, vloeibaarheid van versmaat en dichterlijken zwier van uitdrukking aan, en geven hunnen maker wel niet onder de eerste, maar nogtans onder de loffelijke dichters van dit tijdperk eene welverdiende plaats(*).

De tweede der bedoelde geleerden is de vermaarde oudheid-, taal- en dichtkundige, DANIEL HEINSIUS. Hij werd, op den 9 Junij des jaars 1580, te *Gent* geboren; doch kwam, in zijne

(*) Men zie over SCRIVERIUS FOPPENS, *Bibl. Belg.* T. II. p. 1009 en 1010, die zijn berigt voor een groot deel ontleend heeft uit AMPSINGS *Beschrijving en Lof der stadt Haarlem*, bl. 106 en volgg., en bovenal de uitvoerige *Levensbeschrijving*, voor zijne gedichten geplaatst.

vroegste jeugd, met zijne ouders in deze gewesten, alwaar hij zich eerst te *Middelburg*, daarna te *Franeker*, en eindelijk te *Leyden* aan de letteroefeningen toewijdde. Aan de laatstgenoemde Hoogeschool werd hem, reeds vroeg, het onderwijs in de Latijnsche en Grieksche talen, vervolgens het Hoogleeraarambt in de Geschiedenis en Staatkunde, en nog later ook het toezigt over de openbare Boekerij opgedragen. Zat van dagen en roem, overleed hij op den 25 Februarij des jaars 1655. - Over zijne verdiensten omtrent de Latijnsche en Grieksche Letterkunde, gelijk ook over zijne begaafdheden als Latijnsch dichter, kunnen wij hier ter plaatse niet spreken. Zijne *Nederduitsche gedichten* zijn, met uitzondering van zijnen voortreffelijken en door geleerde uitleggingen opgehelderden *Lofzanch van* JESUS CHRISTUS, welke in 1618 afzonderlijk gedrukt is, in den jare 1616, door zijnen vriend SCRIVERIUS bijeengezameld, en in 4to, met eene dubbele *Voorrede* in rijm en onrijm, in het licht gegeven; naar welke uitgave, in den jare 1650, eene nieuwe in klein 8vo vervaardigd is. Men herkent in deze gedichten den man, die aan een' gunstigen aanleg der natuur eene uitstekende bedrevenheid in de werken der voortreffelijkste dichters paarde, en die, gelijk hij thans reeds onder de sieraden van dit tijdperk verdient geteld te worden, zoo gewisse-

lijk de kloekste vernuften van zijnen tijd zou naar de kroon gestoken hebben, indien hij zich aan de beoefening der Nederduitsche dichtkunst geheel had kunnen, of willen toewijden(*).

Met HEINSIUS verbinden wij zijnen stadgegenoot en bloedverwant JACOB VAN SEVECOTE of JACOBUS ZEVECOTIUS, die, schoon later, met name in of omtrent het jaar 1596, geboren, echter, om zijn vroegtijdig overlijden en andere redenen, voor oudere dichters mag gesteld worden. Zich eerst in zijne geboortestad *Gent*, daarna te *Leuven*, in de fraaije letteren en wetenschappen geoefend hebbende, aanvaardde hij den geestelijken stand onder de Augustijnen, en deed voorts eene reis naar *Italië* en vervolgens naar *Holland*, alwaar hij, den geestelijken staat en de Roomsche kerk verlaten hebbende, zich wenschte te vestigen. Door zijne eigene bekwaamheden en de aanbeveling van zijnen bloedverwant HEINSIUS, verwierf hij, gedurende zijn verblijf te *Leyden*, zich de achting en genegenheid der grootste mannen, en werd, door hunnen invloed,

(*) Men zie over D. HEINSIUS FOPPENS, *Bibl. Belg.* I. 226, SAXE, *Onom. Liter.* IV. p. 126., het Hist. Woordenb. van HOOGSTRATEN, en de *Euterpe* door J. KANTELAAR en M. SIEGENBEEK, I St. bl. 99 en 100.

in den jare 1626, tot Hoogleereeraar in de geschiedenissen en welsprekendheid te *Harderwijk* benoemd, alwaar hij, op den 17 Maart des jaars 1642, overleed. Als Nederduitsch dichter, uit welk oogpunt wij hem hier alleen beschouwen kunnen, heeft hij zich voornamelijk door twee werkjes met lof bekend gemaakt. Het eerste, dat, in den jare 1638, te *Amsterdam* bij JAN JANSSEN, in 12mo gedrukt werd, heeft ten titel: *Emblemata ofte Sinnebeelden*, *met dichten versiert door* JACOBUS SEVECOTIUS: *item noch andere verscheyden dichten van denzelven.* Bijzondere opmerking verdient de tweede helft van deze verzameling, onder het opschrift: *Nederduitsche Gedichten*, *meest over eenige jaren geschreven*, 26 Elegiën en andere kleinere dichtstukken bevattende, als in welker meeste, en vooral in die, welke tot het minnedicht behooren, eene ongemeene teederheid, bevalligheid en eene vlijtige beoefening der Ouden uitblinkt. Het andere, door ons bedoelde werkje, is een Treurspel, *het belegh van Leyden* getiteld, en te dier stede, in den jare 1626, in 4to gedrukt; een stuk, dat, als treurspel, weinig of geene verdiensten bezit, maar, als dichtwerk, op vele plaatsen onze bewondering moet opwekken, om het stoute en oorspronkelijke der beelden, de kracht en levendigheid der schilderingen, die daarin voorkomen, en

waarvan de Reijen tot de voortreffelijkste lierzangen behooren. Eindelijk gaf ZEVECOTIUS nog eene zuivere en vloeibare vertaling in het licht van het Latijnsche dichtwerk van HEINSIUS, *de contemtu mortis*(*).

De vierde en doorluchtigste der door ons bedoelde geleerden is de onsterfelijke HUIG DE GROOT, in den jare 1583 te *Delft* geboren, en in den jare 1645 te *Rostok*, eene vermaarde koopstad aan de Oostzee, overleden. Wij zullen van zijn leven, waarvan vele beschrijvingen, en onder deze eene zeer uitgewerkte van KASPAR BRANDT en ADR. VAN CATTENBURG voorhanden zijn, gelijk ook van zijne uitmuntende verdiensten omtrent de voornaamste vakken van menschelijke wetenschap, geen gewag maken, maar ons alleen bij zijnen lof, als Neêrduitsch dichter, bepalen. Zijne gedichten, die wel niet stout en hoogdravend, maar nogtans deftig, zoetvloeijend en zinrijk zijn, loopen meestal over geestelijke en zedelijke stoffen. Onder dezelve munt bijzonderlijk uit dat doorwrocht en deftig Leerdicht, in zes boeken, het *Bewijs van den waren Godsdienst* bevattende, 't welk, door hem op

(*) Men zie over ZEVECOTIUS het boven aangehaalde I St. der *Euterpe*, bl. 69-97.

Loevestein ontworpen, en naderhand in Latijnsch proza gebragt, in bijna alle talen overgezet, en door geheel *Europa* verspreid is. De vierde druk van dit en zijne andere geestelijke gedichten kwam te *Amsterdam*, in den jare 1720, te voorschijn, vermeerderd met het leven van den dichter door HOOGSTRATEN. Er zijn ook nog eenige dichtstukken van onzen DE GROOT in twee dichtverzamelingen van de zeventiende eeuw, met name *Clioos kraam* en *verscheyde Gedichten*, verspreid, onder welke zijne *Klaghte der vrouwe van Mechtelen over Prins* MAURITS *van Oranje*, en *Brief aan zyne huysvrouw* M. REYGERSBERG *over zijn verlossing*, in de laatstgenoemde verzameling voorkomende, door kracht en bevalligheid uitmunten.

In de laatste plaats moeten wij hier nog van den geleerden KASPAR VAN BAERLE, of, gelijk hij doorgaans met een' Latijnschen uitgang schreef, BARLAEUS, gewag maken. Deze, op den 12 Februarij des jaars 1584 te *Antwerpen* geboren, doch met zijne ouders vroeg in deze gewesten gekomen, oefende zich in de Godgeleerdheid op 's Lands Hoogeschool te *Leyden*, en werd, in den jare 1612, tot Onderregent van 't Staten-Collegie aldaar, en, vijf jaren later, tot Professor in de Logica verkozen. Doch, uit hoofde zijner aankleving

van de zijde der Remonstranten, in den jare 1619, van zijne posten ontzet, bleef hij, een' geruimen tijd, buiten vaste bediening, tot hij, in den jare 1631, tot Hoogleeraar in de Wijsbegeerte en Welsprekendheid aan de doorluchtige School te *Amsterdam* werd aangesteld. Dezen post nam hij, met grooten lof, waar tot in het begin des jaars 1648, toen hij aan de gevolgen eener slepende en benaauwende ziekte overleed. Gelijk hij, als Latijnsch redenaar en dichter, met roem bekend is, zoo verdient hij zulks niet minder als Neêrlandsch dichter te wezen, om de geestigheid, zoetvloeijendheid en bevalligheid van onderscheidene dichtstukjes, die van hem in de bovengenoemde dichtverzamelingen *Clioos kraam*, *verscheyde Gedichten* en meer andere voorhanden zijn, en hem onder de loffelijke dichters van dit tijdperk eene aanzienlijke plaats toewijzen(*).

(*) Zie over BARLAEUS FOPPENS, Vol. I. p. 165 en 166, en WAGENAARS *Beschrijving van Amsterdam*, III. D., bl. 226-228, wiens berigt bijna woordelijk is overgenomen in de *Levens van Ned. Mannen en Vrouwen*, II. D. bl. 222-226. Verg. ook de *Werken der Bat. Maatsch. van Taal- en Dichtk.*, III. D. bl. 135-143, waar verscheidene proeven uit zijne Gedichten worden bijgebragt.

§ 5.

Na de genoemde geleerden moeten wij hier, met een woord althans, van twee dichteressen gewagen, die, deels door hare eigene verdiensten, deels door de vriendschap der beroemdste mannen, als van eenen CATS, HOOFT, VONDEL, VAN BAERLE, HUYGENS en meer anderen, zijn vermaard geworden. Deze zijn ANNA, en MARIA TESSELSCHADE ROEMERS VISSCHER, dochters van dien VISSCHER, dien wij, als een' der voornaamste herstellers onzer dichtkunde tegen het einde der zestiende eeuw, hebben leeren kennen. Beide werden te *Amsterdam* geboren, de oudste, ANNA, in 1584, de jongste, MARIA TESSELSCHADE, omstreeks tien jaren na hare zuster, en eindigden binnen dezelfde stad haar leven, de eerste in 1651, de laatste in 1649. - Voorts hadden zij eene uitstekende bedrevenheid in onderscheidene kunsten met elkanderen gemeen, met name in de dicht-, zang- en speelkunst, mitsgaders in die van op glas fraai te schrijven en te teekenen, en paarden aan eene grondige kennis harer moedertaal die der Fransche en Italiaansche talen, uit welke laatste TESSELSCHADE de vertaling ondernam van het beroemde heldendicht van TASSO, *het verlost Jeruzalem* geheeten. Er is echter van die vertaling, welke door velen harer tijdgenooten meermalen met lof

vermeld wordt, niets tot de nakomelingschap bewaard gebleven. In 't geheel zijn de overblijffelen van beider dichtvermogen slechts weinig in getal, en in deze of gene verzameling, als in de *Zinnepoppen* van ROEMER VISSCHER, door ANNA in het licht gebragt, *den Zeeuwschen Nachtegaal*, *verscheyde Gedichten*, en *Klioos kraam*, verspreid. De dichtstukken van ANNA, die met CATS door vriendschap naauw verbonden was, ademen meer den geest van dezen dichter, die van TESSELSCHADE meer dien van haren bijzonderen vriend en vereerder, HOOFT. Men vindt alles, wat tot deze beroemde vrouwen betrekking heeft, met veel oordeel, naauwkeurigheid en smaak bijeengebragt in eene *Verhandeling* over dezelve, door Mr. J. SCHELTEMA, in den jare 1808, in het licht gegeven.

§ 6.

Onder de min bekende, maar voortreffelijke dichters van dit tijdperk, verdient ook LAURENS REAAL geteld te worden, die, in den jare 1583, te *Amsterdam* geboren werd, en aldaar, in 1537, overleed. Hij was een man van groote kunde en uitstekende zielsvermogens, en bekleedde, met den hoogsten lof, verscheidene gewigtige krijgs- en staatsambten, zoo binnen als buiten 's Lands. Ook was hij

een ijverig bevorderaar der wetenschappen, en bijzonderlijk der Nederduitsche taal- en dichtkunde, waarvan, onder andere blijken, de hulp, door hem aan VONDEL in de vertaling der *Troades van* SENECA verleend, ten bewijze kan strekken. Zelf beoefende hij de dichtkunst met een gelukkig gevolg, zoo als uit de weinige proeven, daarvan voorhanden, ten duidelijkste blijkbaar is. Behalve een Vlaamsch schimpdicht *op het geschil der Predestinatie*, beginnende *ol es de mensch elacie*, onder de hekeldichten van VONDEL gedrukt, en door dezen, volgens getuigenis van BRANDT, in zijn *Leven*, bl. 72, aan REAAL toegeschreven, vindt men van hem drie bevallige en zwierige dichtstukjes in de meergenoemde verzameling van *verscheyde Nederduytsche Gedichten*, *Amst.* 1659, bl. 11, 56 en 158(*).

Meer bekend zijn twee tooneeldichters, die omtrent ten zelfden tijde bloeiden. De eerste van hen, GERBRAND ADRIAANSZ. BREDERO

(*) Zie over REAAL de *Levensbeschrijving van Nederlandsche mannen en vrouwen*, X. D. bl. 76 en volgg., WAGENAARS *Beschrijving van Amsterdam*, 2de St. bl. 103, en 3de St. bl. 210, maar vooral het *Geschied- en Letterk. Mengelw.* van Mr. J. SCHELTEMA, II St. bl. 57-124.

genaamd, werd, op den 16 Maart des jaars 1585, te *Amsterdam* geboren, en overleed aldaar, in den bloei zijns levens, op den 23 Augustus des jaars 1618. Hij was, als, buiten zijne moedertaal, slechts der Fransche eenigermate kundig, van hulpmiddelen van geleerdheid en beschaving schier geheel, maar van natuurlijk kunstvermogen geenszins ontbloot, en heeft, vooral in het boertige, de dichtkunst niet ongelukkig beoefend. Zijne vrij talrijke dichtwerken zijn in twee Deelen in 4to vervat. Het eerste behelst, onder den titel van *Boertigh*, *Amoureus en aandachtigh groot Liedeboeck*, eene groote verzameling van gezangen van verschillende stoffe; het andere, getiteld: *Alle wercken van* G.A. BREDERO, bevat zijne Treur-, Blijspelen en Kluchten, mitsgaders eenige kleinere gedichten en brieven. De zoogenaamde Treurspelen zijn een misselijk zamenweefsel van ernst en boert, het treurige en vrolijke, onder den naam van *Tragicomedien* bekend, en doorgaans van eenheid en de vereischte schikking en verbinding der deelen geheel verstoken. Ook de Blij- en Kluchtspelen dragen vele sporen van gebrek aan kieschheid en beschaafden smaak. Intusschen vindt men, in alle zijne stukken, blijken van dichterlijk vernuft, en meestal eene gladde en vloeijende versmaat. Zijne Blijspelen inzonderheid bevatten vele geestige trekken en

eene levendige schildering van de zeden der Amsterdammeren van zijnen tijd, bijzonderlijk van de lagere klassen onder dezelve. Tot de beste en regelmatigste behooren zijn *Spaansche Brabander Jerolimo*, en zijn *Moortje*, zijnde eene geestige navolging van den *Eunuchus* van TERENTIUS. Van zijne bovengemelde verzameling van gezangen zij eindelijk nog met een woord gezegd, dat dezelve mede vele blijken van dichterlijken aanleg, maar tegelijk van mindere kieschheid en beschaafdheid draagt(*).

Als Treur- en Blijspeldichter maakte zich, omtrent denzelfden tijd, een Amsterdamsch geneesheer, met name SAMUEL COSTER, vermaard. - Volgens PAQUOT, werd hij, omstreeks het jaar 1580 of 1590, geboren, en overleed niet lang na het midden der zeventiende eeuw. Zeker is het, dat hij ruim vijftig jaren te *Amsterdam* de geneeskunst oefende, en dus niet dan in een' hoogen ouderdom uit het leven scheidde. Hij was, even als BRE-DERO, met dichterlijk gevoel en dichterlijke verbeeldingskracht in eene ruime mate toegerust, en zou, volgens het juiste oordeel, door BRANDT over hem geveld, de grootste dichters naar de kroon hebben gestoken, indien hij zijne geestige invallen met meerdere zorgvuldigheid had willen bearbeiden(*). Zijne voornaamste tooneelstukken zijn *Iphigenia*, *Isabella*, *Ithys*, *Polyxena*, en *de Rycke man*, allen treurspelen, mitsgaders *Teeuwis de boer en Menjuffer Grevelinckhuysen*, en *Tyske van der Schilde*, beide kluchtspelen.

Aan het verslag omtrent COSTER moeten wij eenig berigt aangaande den oorsprong van den Amsterdamschen Schouwburg paren, als waarvan hij, door het oprigten zijner Academie, de hoofdstichter geweest is. Omstreeks het begin der zeventiende eeuw, bloeiden te *Amsterdam* drie Rederijkkamers, de oude *in liefde bloeijende*, en twee Brabandsche, waarvan die van *de Witte Lavender*, ter spreuke voerende: *Wt levender jonst*, de voornaamste was. Deze wedijverde met de oude in het vertoonen der tooneelstukken van HOOFT, VONDEL, BREDERO, COSTER en vele anderen,

(*) Zie over BREDERO WAGENAARS *Beschrijving van Amsterdam*, III St. bl. 243 en 244, en PAQUOT, T. XI. p. 237, maar vooral de *Bijdragen tot de Geschiedenis der Wetenschappen en Letteren in Nederland*, door J.P. VAN CAPPELLE, bl. 225 en volgg.

(*) Zie VONDELS *Leven* door BRANDT, achter het II D. zijner *Poëzij*, bl. 13.

't welk eerst door de Kamerbroeders, uit liefde tot de kunst, daarna door bezoldigde tooneelspelers geschiedde. De winsten, uit de vertooningen van de oude Kamer voortspruitende, kwamen eerlang ten voordeele van het Oudemannenhuis, 't welk, van toen af, ook de kosten droeg. Dan COSTER, die eerst, met BREDERO en anderen, aan de oude Kamer ernstig de hand gehouden had, vormde eerlang het ontwerp ter oprigting eener nieuwe Kamer, welke hij *Academie* noemde. Deze, onder begunstiging der Regering, op zijne kosten gesticht, werd, in den jare 1617, ingewijd met een voorspel van zekeren SUFFRIDUS SEXTINUS, *Apollo* genaamd, waarop een treurspel volgde, getiteld: *de moord beghaan aan* WILLEM, *Prinse van Oranje*, door G. VAN HOGHENDORP, een Delftsch Rederijker, die in het begin der zeventiende eeuw bloeide, en zich van het gros zijner kunstbroederen loffelijk onderscheidde(*). Regenten van het Burgerweeshuis, ziende welke voordeelen het Oudemannenhuis van de vertooningen der oude Kamer trok, maakten eerlang een verdrag met COSTER, en namen, in den jare 1622, de *Academie*, met haren ganschen toe-

(*) Zie omtrent dezen de *Werken van de Maatschappij der Ned. Letterk.*, II. D., bl. 296 en 297.

stel, van hem over. Inmiddels rees de tweedragt tusschen deze en de oude Kamer tot zulk eene hoogte, dat Burgemeesteren, in den jare 1632, besloten eene vereeniging van beide inrigtingen tot stand te brengen. Bij deze vereeniging werd de *Eglantier* der oude Kamer om den *Bijenkorf*, het blazoen der *Academie*, gevlochten en uit de beide zinspreuken deze ééne gevormd: *door ijver*, of *ijver in liefde bloeijende.* Niet lang daarna werd de *Academie* op dezelfde plaats geheel herbouwd, en het nieuwe gebouw, in den jare 1638, onder den titel van *Schouwburg*, met den beroemden *Gijsbrecht van Amstel* van VONDEL ingewijd. In den jare 1664, werd voor dit weder een nieuw gebouw in plaats gesteld, 't welk, zonder merkelijke veranderingen, in stand bleef tot het jaar 1772, toen het door een' geweldigen brand vernield werd(*).

(*) Zie omtrent COSTER PAQUOT, T. XI. p. 264, en WAGENAARS *Beschrijving van Amsterdam*, III. St., bl. 391, en omtrent den oorsprong van den Amsterdamschen Schouwburg, den laatstgenoemden in het II St., bl. 391-498. Een meer beknopt verslag vindt men in VONDELS *Leven* door BRANDT, bl. 13 en 14, en in het II. D. van de *Werken der Maatschappij van Nederl. Letterk.*, bl. 298-300, en bl. 305 en 306.

Eindelijk moeten wij, bij deze gelegenheid, nog met een woord van THEODORUS RODENBURGH, dichter van verscheidene tooneelstukken en schrijver van een deels prozaïsch, deels dichtmatig werkje, genaamd *Eglentiers Poëtens borst-weringh*, gewagen. Hij was een zusterszoon van den beroemden H. LAURZ. SPIEGEL, en een man van groot aanzien, als zijnde Ridder van de Orde van den huize van *Bourgondie*, en met hooge eerambten bekleed geweest. Ook was hij, blijkens zijn straksgenoemde werkje, met verscheidenheid van kennis toegerust, en bovenal een ijverig voorstander der Nederduitsche dichtkunst, in welker beoefening hij zich nogtans weinig boven het middelmatige verheven heeft. De tijd van zijne geboorte valt even weinig, als die van zijn overlijden, met zekerheid op te geven; men mag echter met grond onderstellen, dat hij in de tweede helft der zestiende eeuw ter wereld kwam, en voor het midden der zeventiende uit dezelve verscheidde.

§ 7.

Een voortreffelijk zededichter, met name DIRK RAFELSZ. CAMPHUYSEN, vordert thans onze aandacht. Hij werd, in den jare 1586, te *Gorkum* geboren, en eerst tot de schilderkunst, daarna tot de predikdienst opgeleid, wel-

ke hij ook, omtrent drie jaren, te *Vleuten*, een dorp van het Sticht, met lof heeft waargenomen. Doch toen moest hij, als volger van ARMINIUS, wiens onderwijs hij, op de Leydsche Hoogeschool, genoten had, met de zijnen, deelen in de algemeene vervolging, aan welke de bekende aanhangers van dien Hoogleeraar ten doel stonden. Sedert werd hij, van plaats tot plaats, in armoede en ballingschap voortgejaagd, tot hij eindelijk te *Dokkum* in *Vriesland*, met moeite, eene veilige schuilplaats vond. Hier overleed hij op den 9 Julij des jaars 1626, in den bloeijenden ouderdom van weinig meer dan veertig jaren. Zijne gedichten, die, even als alles wat hij sprak en deed, den geest der zuiverste deugdliefde en ernstigste Godsvrucht ademen, zijn in twee bundels vervat, waarvan de eerste, onder den titel van *Stichtelijke Gedichten*, zijne oorspronkelijke dichtstukken van zedelijke en godsdienstige stoffe, de tweede eene dichterlijke uitbreiding der gewijde liederen of Psalmen inhoudt. Beide dichtwerken doen ons den oorspronkelijken dichter kennen, die zijne denkbeelden, op eene krachtige en zinrijke wijze, weet uit te drukken, en met fraaije en gepaste beelden te bekleeden. In uiterlijke beschaving en zoetvloeijendheid staat hij zeker bij andere dichters van dit tijdperk achter; dan dit gebrek, waarover men, op zijnen

leeftijd en omstandigheden acht gevende, zich geenszins kan verwonderen, wordt door het gespierde, krachtige en spreukrijke van zijnen dichttrant rijkelijk vergoed(*).

§ 8.

De dichters, van welke wij tot hiertoe gewag maakten, waren, met uitzondering van CATS, allen Hollanders, of althans binnen dit gewest opgevoed. Intusschen bragten ook andere gewesten, omtrent denzelfden tijd, dichters voort, die hier niet onvermeld mogen blijven. In de eerste plaats geldt dit omtrent *Zeeland*, waar het voorbeeld van CATS vele anderen ter bejaging van gelijken roem aanspoorde. Een der oudsten is ANTONIS DE HUBERT, Regtsgeleerde, uit een aanzienlijk geslacht te *Zierikzee* geboren, en in deze zijne vaderstad met hooge waardigheden bekleed. Hij was een ijverig opbouwer der Vaderland-

(*) Zie over CAMPHUYSEN de *Levens der Nederl. mannen en vrouwen*, II D., bl. 161 en volgg., en vooral de twee schoone Redevoeringen over hem, als mensch en dichter, gehouden door den Hoogleeraar R. KOOPMANS, welke in het *Mengelwerk* der *N. Vaderl. Letteroefeningen*, voor 1804, gedrukt, en later in het II D. zijner *Redevoeringen en Verhandelingen* zijn opgenomen.

sche taal en dichtkunst, en, uit dien hoofde, bij HOOFT, VONDEL en andere beroemde mannen in groote achting. Men heeft van hem eene *berijming der Psalmen*, welke in den jare 1624 gedrukt werd, en van verdiensten geenszins ontbloot is(*).

Terzelfder stede werd, in den jare 1598, mede uit aanzienlijken huize, een ander dichter, met name ADRIAAN HOFFER, geboren. Hij was een man van letteren, en bekleedde, onder meer andere eerambten, dat van Rentmeester Generaal der Grafelijke domeinen in *Zeeland.* In den jare 1635 gaf hij eene verzameling van Nederduitsche gedichten, meestal van zedelijke en godsdienstige stoffe, hier en daar met eenige Latijnsche doormengd, onder den titel van *Nederduytsche Poëmata*, in het licht, welke hem wel niet als een' man van hoogen dichterlijken aanleg, maar nogtans als een' zoetvloeijend' en niet onbevallig' dichter doen kennen. Zijn overlijden viel voor op den 21 Mei des jaars 1644(†).

(*) Zie DE LA RUE, *Gelett. Zeeland*, bl. 181-183, en ANDRIESSEN, *Aanm. over Dathenus*, bl. 180 en 181.

(†) Zie FOPPENS, T. I. pag. 13 &c. DE LA RUE, *Gelett. Zeeland*, bl. 177-179.

Gelijken lof verdient een Middelburgsch dichter, met name JOHAN DE BRUNE, in hetzelfde jaar 1598 geboren, en in den jare 1658, binnen zijne vaderstad, overleden. Hij was insgelijks een man van letteren, en met verscheidene aanzienlijke waardigheden, en laatstelijk met die van Raadpensionaris van *Zeeland*, bekleed. Te midden van een zoo werkzaam leven, vond hij nog gelegenheid tot het vervaardigen van verscheidene schriften, en onder deze eenige in Nederduitsche dichtmaat, met name *Berijmde Keurspreucken van Salomon*, *Emblemata of Zinnewerck*, voorgesteld in beelden, gedichten en breeder uitleggingen, mitsgaders eene overzetting der Psalmen in rijmelooze maat. Zijn dichttrant is vloeljend, sierlijk en niet ontbloot van kracht, bijzonderlijk in zijne *Emblemata* of *Zinnewerck*, bestaande uit korte gedichten op zinnebeelden, ter aanprijzing van deze of gene nuttige waarheid, en verrijkt met breedere uitleggingen, welke in een' zuiveren en deftigen prozastijl gesteld, en met verscheidene gedichten, grootendeels vertalingen van uitgelezene plaatsen uit vroegere of latere dichteren, doormengd zijn(*).

(*) Zie PAQUOT, T. V. p. 227, DE LA RUE, *Gelett. Zeeland*, bl. 20 en volgg., en over de Psalmvertaling van DE BRUNE ANDRIESSEN, *Aanm. over de Psalmberijming van Dathenus*, bl. 182 en volgg.

Beide laatstgenoemde dichters bragten ook het hunne bij tot eene verzameling van dichtstukken, grootendeels door Zeeuwsche dichters vervaardigd, en, onder den naam van *Zeeuwsche Nachtegaal*, in den jare 1623 uitgegeven. Deze verzameling, gevolgd door een aantal boertige en koddige gedichten van den Middelburgschen Schilder ADRIAAN VAN DER VENNE, onder den algemeenen naam van *Tafereel van Sinne-mal*, is verdeeld in drie deelen, genaamd *Minneclagt*, *Sedesangh* en *Hemelsangh*, en bevat niet slechts eenige stukken van de straksgenoemde dichters en den hoofdpoëet van *Zeeland*, J. CATS, mitsgaders van ANNA ROEMERS VISSCHER, die daardoor hare dankbaarheid betoonde voor de eer, haar, bij haar verblijf in *Zeeland*, door deszelfs dichteren bewezen, maar ook eene menigte van verzen, door min bekende dichteren vervaardigd. Onder deze laatsten zullen wij hier alleen SIMON VAN BEAUMONT, Pensionaris der stad *Middelburg*, de broeders APOLLONIUS en JACOB SCOTTE, van welke de eerste zich ook onder de geleerden van dien tijd een' grooten naam verworven heeft(*), en de geestrijke

(*) Men zie over deze broeders DE LA RUE *Gelett. Zeeland*, bl. 92 en 93.

dichteres JOHANNA COOMANS, huisvrouw van JOHAN VAN DER MEERSCHEN, Rentmeester der Staten van *Zeeland*, noemen, die in de bijzondere vriendschap deelde van den beroemden CATS, en door hem, in zijn *Houwelyck*, Afd. *Vrouwe*, om hare deugden en begaafdheden hoogelijk geprezen wordt(*).

§ 9.

Ook *Overijssel* was, in de eerste helft der zeventiende eeuw, van dichtroem geenszins verstoken. Onder de dichters, die hetzelve voortbragt, verdient JACOB REVIUS eene voorname plaats. Deze, in den jare 1586 te *Deventer* geboren, werd tot de predikdienst opgeleid, en bekleedde in zijne vaderstad, verscheidene jaren, met lof het leeraarambt. Van daar vertrok hij naar *Leyden* ter aanvaarding van den hem opgedragenen post van Bestuurder van het Staten-collegie, en overleed te dier stede in den jare 1658. Hij was een man van uitgebreide geleerdheid, zoo als blijkt uit verscheidene nagelatene werken, welker opgave buiten ons bestek ligt. Als Nederduitsch dichter, heeft hij zich, niet zonder lof, be-

(*) Zie over deze dichteres het straks aangehaalde Werk, bl. 27.

kend gemaakt door de uitgave van eenen bundel van gedichten, meestal van zedelijken en Godsdienstigen inhoud, in den jare 1630, onder den titel van *Overijsselsche sangen en dichten* JACOBI REVII, in het licht verschenen. Deze gedichten zijn wel niet op een' hoogen en stouten toon gestemd, maar nogtans veelal zoetvloeijend, zinrijk en van dichterlijken zwier geenszins ontbloot. Voorts heeft REVIUS, in den jare 1640, ook eene verbetering der Psalmberijming van DATHENUS uitgegeven(*).

Niet zeer lang na REVIUS, bragt *Deventer* een' ander' dichter voort, met name JAN VAN DER VEEN, van wien wij verder niets te melden hebben, dan dat hij, in den jare 1659, binnen zijne geboortestad overleed. Men heeft van hem eene aanzienlijke verzameling van dichtstukken, op zinnebeeldige voorstellingen gepast, en onder den titel van *Zinnebeelden* of *Adamsappel* uitgegeven, die gemeenlijk vergezeld gaan van een aantal andere gedichten, meestal in een' luchtigen en boertigen trant, als *Overzeesche Bruiloftszangen*, *Zegezangen*, *Raadselen* enz. Ofschoon niet overal even kiesch en beschaafd, en doorgaans minder krach-

(*) Zie over REVIUS PAQUOT, T. XVII. p. 259 &c., en ANDRIESSEN, *Aanm. over de Psalmberijming van Dathenus*, bl. 181 en 182.

tig, verdient echter VAN DER VEEN onder de geestige, bevallige en zoetvloeijende dichters geteld te worden.

Met VAN DER VEEN kunnen wij eindelijk niet ongepast een' Vriesch dichter, met name JAN JANSZ. STARTER, verbinden. Deze, in den jare 1594 geboren, en zoo ik meen, omstreeks het midden der zeventiende eeuw overleden, heeft zich voornamelijk door zijnen *Frieschen Lusthof*, zijnde grootendeels eene verzameling van Minnedichten, bekend gemaakt. Ook heeft hij (om van andere stukken, kortheidshalve, te zwijgen) de twee laatste bedrijven van BREDEROOS Blijspel *Angenietje* berijmd, dat door den dood des dichters onvoltooid was gebleven. Zijne dichtstukken, schoon somwijlen minder kiesch, prijzen zich nogtans over 't geheel door lossen zwier en bevalligheid aan.

§ 10.

Ook in *Braband* en *Vlaanderen* was de zucht ter beoefening der dichtkunst, in het begin der zeventiende eeuw, niet geheel uitgestorven. Er waren integendeel, in beide gewesten, enkele dichters, aan wie eene plaats onder de loffelijke dichters van dit tijdperk niet ontzegd kan worden. Tot deze behoort, onder meer anderen, JUSTUS HARDUYN

of HARDUINUS, die, op den 11 April des jaars 1582, te *Gent* geboren werd, en omstreeks het jaar 1630 overleed. Hij was een man van letteren, en werd tot den geestelijken stand ingewijd. Men heeft van hem een aantal dichtwerken, die zich door vloeibaarheid van versmaat, zuiverheid en kracht van taal, en dichterlijken zwier van uitdrukking aanbevelen, met name: *Weerlijcke liefde tot Rosemond; verzuchtingen der Bruyd tot haren Goddelicken Bruydegom*, eene navolging van het Hooglied; *Goddelicke Lofsanghen tot vermaekinge van alle geestighe liefhebbers*; *den val en opstand van den Koning* DAVID; eene uitbreiding van den 88 Psalm; en *Goddelycke wenschen*, *verlicht met Sinnebeelden*, *Ghedichten* enz., eene vrije navolging van het Latijn van HERMAN HUGO(*).

Ook een ander inboorling van *Vlaanderen*, met name WILLEM VAN DER ELST, Pastoor van *Bouchaut* en *Waterdyck*, verdient hier loffelijke melding. Men heeft van hem eene

(*) Zie verder FOPPENS, *Bibl. Belg.* T. II. p. 783, PAQUOT, Tome XVIII. p. 386 et suiv., en vooral de *Verhandeling over de Nederduytsche taal- en letterkunde van den Heer* J.F. WILLEMS, II. D. bl. 39-45, waar men verscheidene proeven uit zijne Gedichten aantreft.

verzameling van *Geestelycke dichten*, *verscheyden persoonen ende staeten van menschen toegeschreven*, welke te *Antwerpen*, in den jare 1624, het licht zag. HEINSIUS en CATS, en vooral de laatste, die in *Braband* en *Vlaanderen* steeds vele bewonderaars en navolgers vond, hebben, volgens zijne eigene getuigenis, hem, boven anderen, tot voorgangers gestrekt, en zijn, blijkens de proeven, door den Heer WILLEMS uit zijne gedichten bijgebragt, op eene gelukkige wijze door hem nagevolgd. Die proeven toch doen ons VAN DER ELST als een' beschaafd en vloeijend zededichter kennen(*).

Niet min gunstig onderscheidt zich een Brabandsch dichter, met name WILLEM VAN DEN NIEUWELANDT, die, in den jare 1584, te *Antwerpen* geboren werd, en in 1635 overleed. Van dezen, die ook, als schilder, zich beroemd maakte, zijn zes Treurspelen voorhanden, met name *Saul*, *Claudius*, *Domitius Nero*, *Livia*, *de Egyptica of Cleopatra*, *Sophonisba* en *Salomon*, die, volgens getuigenis van den straks genoemden schrijver, voor den tijd hunner vervaardiging, groote verdiensten hebben. - Nog ziet van hem een dichtwerk in 4to het licht, getiteld: *Poëma van den*

(*) Zie verder de bovengenoemde *Verhandeling*, II D. bl. 48-54.

mensch, *inhoudende d'ydelheyt des werelts*, *d'ellende des levens en de ruste des doods*, 't welk, indien het geheel beantwoordt aan de proeven, daarvan door den Heer WILLEMS aangevoerd, zijnen maker eene aanzienlijke plaats in de rij der Nederduitsche dichteren waardig maakt(*).

Een goede dichterlijke aanleg vertoont zich mede in de gedichten van een' geleerd' en aanzienlijk' Bruggenaar, met name OLIVIER DE VREE of VREDIUS, die in den jare 1597 geboren werd, en in 1652 overleed. Men heeft van hem *oorspronck en voortganck der Carmeliten*, te *Gent*, in 1624, in klein formaat gedrukt, en *Vermaerde oorlogstucken van den Grave van Bucquoy*, *Mengeldichten*, *Fyghesnoeper*, *Bacchus Kronyck* en *Venus-ban*, in 1625, te *Brugge* in 8vo uitgegeven(†).

Nog verdient hier met een woord vermeld te worden het dichtwerk van PIETER GHESCHIER, Pastoor van het Bagijnhof te *Brugge*, tot titel hebbende: *Des werelds proefsteen*, en eene vrije navolging zijnde van het

(*) Zie verder FOPPENS, T. I. p. 417, en de meergenoemde *Verhandeling* van WILLEMS, II D. bl. 54-61.

(†) Zie verder FOPPENS, T. II. p. 933, en de meergenoemde *Verhandeling*, II D. bl. 62-64.

Latijn van ANTONIUS A BURGUNDIA. Hetzelve kwam, in den jare 1643, te *Antwerpen* in 4to te voorschijn, en prijst zich door vloeibaarheid van versmaat, en zuiverheid en keurigheid van taal grootelijks aan; weshalve het ook door HUYDECOPER, in zijne bekende *Proeve van Taal*- en *Dichtkunde*, dikwijls wordt aangehaald(*).

§ 11.

Naar *Holland* terugkeerende, mogen wij den Haarlemschen kerkleeraar en dichter SAMUEL AMPZING, die zich, in de eerste plaats, aan ons voordoet, niet geheel met stilzwijgen voorbijgaan. Hij werd, in den jare 1594, te *Haarlem* geboren, en overleed aldaar, zoo ik meen, omstreeks het midden der zeventiende eeuw. Van zijne talrijke schriften, die van zijne geleerdheid, naarstigheid en godsvrucht getuigen, hebben eenige tot de vaderlandsche dicht-, taal- en oudheidkunde, van welke hij een ijverig voorstander was, betrekking, met name zijn *Nassauwsche Laurenkrans op de verovering van 's Hertogenbosch*, zijn *Rijmcatechismus*, en (om van meer andere niet te gewagen) bovenal zijne *Beschrijving en lof*

(*) Zie de *Verhandeling* van WILLEMS, II D. bl. 89 en 90.

der stad Haarlem, in dichtmaat, met vele geschied- en oudheidkundige ophelderingen in proza doorvlochten, en gevolgd van eene vertaling van SERIVERIUS, *Laure-crans voor Laurens Coster.* Van het *Nederlandsch Taelbericht*, 't welk dit werk voorafgaat, zullen wij in 't vervolg iets zeggen. Hier zij alleen nog aangemerkt, dat hij, als dichter, geene hooge vlugt neemt, en ten hoogste onder de vloeijende rijmers verdient geteld te worden(*).

Wij maken voorts, bij deze gelegenheid, met een woord van een' gelijktijdig' dichter, met name ELIAS HERCKMANS, gewag, van wien wij niets anders weten te melden, dan dat hij een' aanzienlijken post in de zeedienst bekleedde, en tusschen het jaar 1640 en 1650 overleed(†). Er is van hem een uitvoerig, en grootendeels historisch dichtstuk voorhanden, getiteld *der zeevaert lof*, en in VI Boeken verdeeld, waarvan de vijf eerste in deftige heldenverzen gesteld zijn. Het zesde, op luchtiger trant in korte rijmregelen gedicht, behelst eene aardige beschrijving van het hedendaagsche scheepsleven, en eene heen- en we-

(*) Zie over AMPZING FOPPENS, T. II. p. 1090.

(†) Dit blijkt uit eene aant. op de *Geuzen* van VAN HAREN. Zie de uitgave van BILDERDIJK, II. D. bl. 327.

derreize. Over 't geheel echter draagt dit werk meer blijken van de kunde en belezenheid, dan van het dichterlijk vernuft des makers, en vertoont vele sporen van eenen ruwen en min verfijnden smaak. Er zijn nogtans plaatsen, die den echten dichtgeest ademen, en in 't bijzonder moet men HERCKMANS den lof geven van in het losse en geestige niet ongelukkig geslaagd te zijn.

§ 12.

De tijdorde brengt ons tot eenen dichter, die, buiten twijfel, onder de grootste vernuften dezer eeuw eene plaats verdient, den vermaarden CONSTANTIJN HUYGENS namelijk, tijdgenoot en vriend van den Drossaard HOOFT. Hij werd, in den jare 1596, uit een aanzienlijk geslacht, in *den Haag* geboren, en maakte zich de voordeelen eener beschaafde opvoeding, welker genot zijn stand hem vergunde, uitnemend ten nutte. Van daar, dat hij, in rijpere jaren, van zijne kundigheden en verdiensten grooteren luister ontleende, dan van de eeretitelen, waarmede hij, als Ridder, Heer van *Zuylichem* en eerste Raad en Rekenmeester van den Prinse van Oranje, versierd was. In 't bijzonder voelde hij zich door het zoete der dichtkunst bekoord, welke hij, in onderscheidene talen, met name de Latijn-

sche, Fransche, Italiaansche en Nederduitsche, doch voornamelijk in de laatstgenoemde, met een' gelukkigen uitslag, beoefend heeft. De eerste verzameling zijner gedichten kwam, in den jare 1644, te *Amsterdam*, onder den titel van *Ledige uren*, te voorschijn, en bevat, behalve Nederduitsche, ook eenige dichtstukken in de overige genoemde talen. Omtrent dertig jaren later is, onder opzigt van zijnen zoon, den beroemden natuurkenner CHRISTIAAN HUYGENS, eene volledige uitgave zijner Nederduitsche gedichten in 27 Boeken, onder den titel van *Korenbloemen*, in het licht verschenen. Deze verzameling is weder in twee deelen onderscheiden, waarvan het eerste elf der voorgenoemde 27 Boeken behelst. Deze elf eerste Boeken bevatten zeer vele grootere en kleinere gedichten, deels van ernstigen en deftigen, deels van boertigen en vrolijken inhoud, waarvan de naauwkeurige opgave en beoordeeling te lang zou vallen. Genoeg zij het derhalve, in 't algemeen, aan te merken, dat de in het eerste Deel vervatte gedichten allen vele blijken dragen van dichterlijke vinding en vernuft, eenen rijken schat van wetenswaardige zaken behelzen, en zich bovenal door het zinrijke, krachtige en uitgezochte der taal en uitdrukkingen onderscheiden. HUYGENS namelijk, het gemeene en alledaagsche versmadende, stelt zijne denkbeelden, op eene ge-

heel eigene en bijzondere wijze, voor, en vormt niet zelden nieuwe woorden, of gebruikt dezelve in min gewone beteekenissen. Hierdoor heerscht in zijne gedichten somwijlen iets duisters, hards en gedwongens, en komen daarin wel eens uitdrukkingen en voorstellingen voor, die van gezochtheid en onnatuurlijkheid niet zijn vrij te spreken. Doch, daarentegen, ontmoet men ook veel, dat in der daad vernuftig, krachtig en nadrukkelijk is, en kan men uit zijne dichtwerken zeer vele ongemeene, en waarlijk fraaije en zinrijke uitdrukkingen ontleenen. - Het II Deel bestaat, met uitzondering van eenige vertalingen, die het 27ste of laatste Boek der verzameling uitmaken, schier geheel uit korte Sneldichten in den trant van MARTIALIS. Men vindt daarin vele vernuftige invallen en geestige wendingen; doch het ontbreekt ook geenszins aan stukken, welke eer laf, dan aardig mogen genoemd worden. Onze dichter overleed, in den jare 1687, in den ouderdom van ruim negentig jaren, nadat hij bij drie op elkander volgende Nassauwsche Vorsten het ambt van Geheimschrijver bekleed had. - Van de groote achting, welke zijne kundigste tijdgenooten hem, als mensch en dichter, toedroegen, kunnen de lofverzen, voor de laatste uitgave zijner dichtwerken

geplaatst, de brieven van HOOFT, aan hem gerigt, en het gemelde door BRANDT in het *Leven van Vondel*, getuigen(*).

§ 13.

De eerste, die zich, na HUYGENS, aan ons voordoet, is de vermaarde schrijver der *Bataafsche Arcadia*, een bevallig en leerrijk prozawerk, waarvan wij in 't vervolg iets naders zeggen zullen, JOHANNES HEEMSKERK. Deze, in den jare 1597 uit een der beroemdste geslachten geboren, en die zich te *Leyden* in de wetenschappen en bijzonder in de

(*) Zie dat *Leven* achter het II D. van VONDELS *Poëzij*, bl. 79 en 80, en verder over HUYGENS FOPPENS, *Bibl. Belg.*, T. I. p. 190 en 191, HOOGSTRATEN, *Groot Alg. Woordb.* op ZUYLICHEM, de *Voorrede* voor mijne *Proeven van Ned. Dichtk.* bl. LIII-LX., en twee *Redevoeringen* van den Hoogleeraar KOOPMANS *over* HUYGENS, *als mensch* en *als dichter*, geplaatst in het *Mengelwerk der Vaderl. Let. teroef.* voor 1809, en herdrukt in het II D. zijner *Redevoeringen en Verhandelingen.* Voorts raadplege men het voor eenige jaren uitgegeven, Latijnsche dichtstuk van HUYGENS zelven over zijn leven, ten titel voerende: CONSTANTINI HUGENII *de vita propria sermones.*

Regtsgeleerdheid, met de grootste vlijt geoefend had, handhaafde, door een werkzaam en algemeen nuttig leven, den roem van zijn geslacht, en bekleedde laatstelijk den aanzienlijken post van Raadsheer in den Hoogen Raad, in welke waardigheid hij, in den jare 1656, overleed. Als dichter, in welke hoedanigheid hij, tot voor weinige jaren, minder bekend was, verdient hij eene bijzondere onderscheiding. Reeds de enkele hoogst bevallige dichtstukken, met welke zijn straks genoemd prozawerk, hier en daar, doormengd is, doen hem, als een geestig en zoetvloeijend dichter, kennen. Eene bijzondere zachtheid en teederheid, gepaard aan een' vloeijenden en zwierigen dichttrant, doet zich insgelijks voor in zijne *Lijkklagt van* J. JOACHIMI *over de dood van haar man den Heer* VAN KETEL, welke in de meergemelde *Verzameling van verscheyde Gedichten*, bl. 42 van de uitgave van 1651 en bl. 52 van die van 1659, gevonden wordt. Doch de uitnemendheid van zijn dichtvermogen is bovenal zigtbaar uit eene zeldzame, en te weinig bekende verzameling zijner jeugdige gedichten, eerst in den jare 1622, en laatstelijk in 1626 uitgegeven, onder den titel van *Minnekunst*, *Minnebaat*, *Minnedichten en Mengeldichten.* Deze verzameling, voor welke de naam des makers niet geplaatst is, werd het eerst, op goede gronden, aan onzen HEEMS-KERK toegeëigend door den verdienstelijken oudheidkenner, Mr. J. SCHELTEMA, in eene fraaije en belangrijke *Redevoering over de verdiensten van Mr.* JOHAN VAN HEEMSKERK, *inzonderheid als dichter*, gedrukt in zijn *Geschied- en Letterkundig Mengelwerk*, I. D. III. St. bl 49 enz. De eerste stukken, in dien keurigen dichtbundel, onder den naam van *Minnekunst* en *Minnebaat*, voorkomende, zijn vrije en hoogst bevallige navolgingen der bekende dichtwerken van OVIDIUS, getiteld *Ars amandi* en *Remedium amoris;* daarop volgt een aantal van meest oorspronkelijke *Minnedichten*, en eindelijk eene verzameling van gedichten van gemengden inhoud, onder welke ook eenige navolgingen van *Lierzangen* van HORATIUS voorkomen. Alle deze dichtstukken dragen blijken van een' rijken en weelderigen dichtader, en verre de meeste zijn vol van natuurlijk schoon, en prijzen zich door geestigheid, bevalligheid en zachtheid ten sterkste aan. Ten besluite zij nog gemeld, dat HEEMSKERK ook het beroemde Treurspel van CORNEILLE, *de Cid*, in schoone en krachtige verzen heeft overgebragt, welke vertaling in den jare 1641 in het licht verscheen, en zes jaren vroeger nog een ander oorspronkelijk dichtwerk, getiteld *des Admiraals van Heemskerk Heldensprake*, door den druk gemeen maakte.

Voorts moeten wij, bij deze gelegenheid, nog met een woord van een' bijzonderen vriend van HEEMSKERK, gelijk van andere beroemde mannen van dien tijd, met name JACOB VAN DER BURG, gewagen. Hij was een man van groote bekwaamheden, en werd, uit dien hoofde, meermalen met gewigtige staatsbedieningen vereerd, gelijk uit het breede verslag omtrent zijne lotgevallen en verrigtingen in het II Stuk der *Euterpe* te zien is. Men vindt aldaar, bl. 65-67, ook eene lijst van zijne hier en daar verspreide Nederduitsche gedichten, ten getale van achttien, achter 't welk het uitmuntendste dier gedichten, dat op de *Minnedichten* van WESTERBAEN, ter proeve gevoegd is; eene proeve, waaruit wij hem, als een zeer begaafd, zoetvloeijend en geestig dichter, leeren kennen. Het jaar zijner geboorte is onzeker. Zekerder is dat van zijn overlijden, 't welk, omstreeks het jaar 1660, te *Amsterdam* plaats had.

Aan den schrijver van het straks genoemde berigt omtrent VAN DEN BURG, den Heer J. KANTELAAR, hebben wij een niet min belangrijk verslag dank te weten omtrent een ander gelijktijdig, en even weinig bekend dichter, met name SAMUEL INGEN. Deze gaf, in den jare 1658, eene dichterlijke vertaling in het licht van de *Getrouwe herde-*

rin, Landspel van den Italiaanschen dichter CONTARINI, gevolgd van eenige oorspronkelijke gedichten, ten getale van honderd. De daaruit medegedeelde proeven doen ons INGEN, met regt, onder de geestige en bevallige dichters plaatsen. Zie *de Euterpe*, I. St. bl. 111-125.

§ 14.

Niet ongelijk aan de laatstgenoemden in aanleg en kunstvermogen is de meer bekende dichter, JACOB VAN WESTERBAEN. Deze, in den jare 1599 geboren, wijdde zich eerst aan de beoefening der Godgeleerdheid, en daarna aan die der geneeskunst. In lateren tijd, door zijn huwelijk, tot den rang van Ridder, Heer van *Brandwijk* enz. verheven, sleet hij het grootste deel zijner dagen in eene geletterde rust op eene buitenplaats, niet verre van *den Haag*, en overleed in den ouderdom van ruim zeventig jaren. Groot is het aantal zijner dichtstukken, die, hoezeer ongelijk van waarde, nogtans over 't geheel vele verdiensten hebben. Zij prijzen zich echter niet zoo zeer door verhevenheid en kracht, als door lossen zwier en zoetvloeijendheid aan. Onder dezelve munten, zoo door uitgebreidheid als voortreffelijkheid, uit zijne beschrijving der voorgenoemde lustplaats, *Ockenburg* genaamd, en zijn gedicht ter wederlegging van de *Altaar-*

geheimenissen van VONDEL, getiteld *Kracht des geloofs van den voortreffelijken en vermaarden Poëet* JOOST VAN DEN VONDEL, *te speuren in zijne Altaargeheimenissen*, 't welk door BRANDT *het aardigste van alle zijne rijmen* genoemd wordt. Zijne gedichten, te voren afzonderlijk gedrukt, zijn, met uitzondering van het in de tweede plaats genoemde, dat onder de *Verscheyde Gedichten* te vinden is, in den jare 1672 bijeengezameld, en in III Deelen uitgegeven. Buitendien is van WESTERBAEN nog eene *berijming der Psalmen* voorhanden.

Bij deze gelegenheid maken wij nog van twee kundige leeraars onder de Hervormden gewag, die omtrent ter zelfder tijd bloeiden, en, zoo om hunne dichterlijke, als andere begaafdheden, bij HOOFT, die hen *rozelaars onder de doornen* noemt, en andere groote mannen van dien tijd, in hooge achting stonden. De eerste, FRANCISCUS MARTINIUS genaamd, en Predikant te *Epe* op de *Veluwe*, maakte zich door zijne *Gedichten over 't lijden*, *sterven en de opstanding van* JEZUS, en andere dichtstukken, in onderscheidene dichtverzamelingen voorhanden, met lof bekend. De tweede, met name CONRADUS GODDAEUS, Predikant te *Vaassen* op de *Veluwe*, verdient melding om zijne verzameling van *nieuwe Gedichten*,

waarin hij het eerste, doch niet zeer gelukkige voorbeeld gaf fan dichtstukken, in de rijmelooze versmaat der Grieken en Romeinen gesteld.

§ 15.

Omtrent denzelfden tijd bragt *Vriesland* een' dichter voort, wiens kunstgewrochten, in zijne landtaal opgesteld, door de veroudering dier taal minder bekend zijn, dan zij, naar het eenstemmig oordeel der weinige kenneren, verdienen, en die onze opmerking te meer waardig is, omdat zijn stand ons weinige voorbeelden van gelijke begaafdheden aanbiedt. Deze is GIJSBERT JACOBS genaamd, en in den jare 1603, in of bij *Bolsward*, geboren, alwaar hij den post van schoolmeester en voorzanger bekleedde. Zijne dichterlijke begaafdheden en zijne bedrevenheid in de oude Vriesche landtaal, die toen reeds merkelijk in verval was, bezorgden hem de vriendschap van vele geletterde mannen, en de laatste gaf ook aanleiding, dat de vermaarde FRANCISCUS JUNIUS uit *Engeland* overkwam, om door onzen schoolmeester in de Vriesche taal onderwezen te worden. De Fransche taal schijnt hem bekend te zijn geweest; ook mag men uit het een en ander vrij zeker opmaken, dat hij in het Latijn niet onbedreven was. Desgelijks leveren zijne gedichten duidelijke blijken, dat hij de wer-

en van HOOFT, VONDEL, HUYGENS en andere vaderlandsche vernuften, die gelijktijdig met hem bloeiden, ter beschaving van zijn kunstvermogen beoefend heeft. Van zijne dichtwerken, ten titel voerende *Friesche Rijmlerij*, zijn drie uitgaven voorhanden, de eerste in 1668, twee jaren na 's mans overlijden, te *Bolsward*, de tweede in 1681 te *Leeuwarden* gedrukt, en met eenige Vriesche brieven en andere stukken in ongebondenen stijl vermeerderd, doch, ten aanzien der spelling, minder naauwkeurig dan de eerste. De derde uitgave kwam, voor weinige jaren, door bezorging van den geleerden Middelburgschen Schoolbestuurder, EPKEMA, in II Deelen in 4to, te voorschijn, van welke het eerste een' zeer naauwkeurigen afdruk van den oorspronkelijken tekst, het tweede een Woordenboek behelst, niet alleen uitnemend dienstig tot verstand van GIJSBERT JACOBS, maar ook voor de Nederduitsche taalkennis in 't algemeen van het grootste belang. De gemelde dichtwerken bestaan uit *Minnezangen*, *Zamenspraken*, *Mengelstoffen* en 52 *liederen van David.* In de meeste dezer gedichten blinkt, naar eisch der stoffe, nu eens eene losse bevalligheid en ongedwongene geestigheid, dan weder eene statelijke deftigheid en stoute verhevenheid uit. Er zijn omtrent dezen merkwaardigen dichter twee fraaije opstellen voorhanden, tot welke

wij den dichtlievenden, ter bekoming van nader onderrigt, verwijzen. Het eerste is van den beroemden Hoogleeraar E. WASSENBERG, getiteld: *Specimen Philologiae patriae Academicum*, *quo narratio exhibetur de vita*, *moribus & carminibus clarissimi poëtae Frisii*, *Gisberti Jacobi F.*, *& ejusdem carmina cum poëtis antiquis Graecis & Romanis*, *quos imitando expressit*, *conferuntur;* van welke verhandeling de zakelijke inhoud, met eenige toevoegselen, in het Nederduitsch is medegedeeld in het eerste Stuk der *Bijdragen tot den Vrieschen tongval*, door den genoemden Hoogleeraar uitgegeven. In het tweede Stuk dier *Bijdragen* vindt men eene keurig bewerkte proeve van eene nieuwe uitgave der gedichten van GIJSBERT JACOBS. - Het andere, door ons bedoelde opstel, is eene *Redevoering over Gijsbert Jacobs*, *Friesch dichter*, door den Hoogleeraar KOOPMANS, geplaatst in het *Magazijn van wetenschap*, *kunst en smaak*, en in het II Deel zijner *Redevoeringen en Verhandelingen* herdrukt, in welke redevoering zijne dichterlijke verdiensten op eene bevallige en oordeelkundige wijze ontvouwd, en door treffende voorbeelden opgehelderd worden.

§ 16.

JEREMIAS DE DECKER, als mensch en dichter, even beminnelijk en achtenswaardig, vordert thans onze aandacht. Hij werd, in den jare 1609 of 1610, te *Dordrecht*, uit deftige, doch weinig bemiddelde ouderen geboren, en vertrok met dezen eerlang naar *Amsterdam*, alwaar zijn vader, een braaf en kundig man, na het drijven van eenen min voorspoedigen handel, zijn talrijk huisgezin met makelen geneerde. Hierin had hij, in onzen dichter, een' trouwen en wakkeren medehelper, en liet, bij zijn overlijden, in hem een' liefderijken verzorger van zijne weduwe en nog jongere kinderen achter. Te midden van een zoo arbeidzaam leven, wist onze dichter niet slechts tijd te vinden, om, zonder eenig ander onderwijs, dan dat van zijnen vader, zich eene grondige kennis, zoo van zijne moedertaal, als van de Latijnsche, Italiaansche, Fransche en Engelsche talen, en daardoor een' schat van kundigheden eigen te maken, maar ook om den roem der vaderlandsche dichtkunst, voor welke hij in ijver blaakte, door de keurige voortbrengselen van zijnen dichtgeest te vergrooten. Zijne gedichten zijn het volledigst, in den jare 1726, door BROUERIUS VAN NIDECK, in II. Deelen in 4to, uitgegeven. In het eerste dezer Deelen zijn bijzon-

der merkwaardig eene keurige navolging van den *Joannes de Dooper*, een Latijnsch Treurspel van BUCHANANUS, een uitvoerig, leerrijk, en hoogst geestig hekeldicht, *Lof der Geldzucht* geheeten, 't welk een der laatste vruchten was van zijn kunstvermogen, en, eerst na zijn overlijden in den jare 1656, in het licht verscheen, en eindelijk eene verzameling van meest keurige, aandoenlijke en verhevene gedichten op het lijden onzes Heeren, onder den titel van *goeden Vrijdag*. In het II. D. verdienen (om van vele andere fraaije stukken van onderscheidenen aard niet te gewagen) bovenal onderscheiding zijne hoogst aandoenlijke Lijkdichten op zijnen vader. In 't algemeen mag men DE DECKER, met VONDEL, een' dichter van *sierlijke netheid* noemen, en hem onder de edelste vernuften van dit tijdperk eene plaats geven(*).

Wij kunnen met DE DECKER gevoegelijk

(*) Men zie voorts het *Leven van* DE DECKER, door BROUERIUS VAN NIDECK voor deszelfs *Rijmoeff.* geplaatst, en WAGENAARS *Beschr. v. Amst.* III. St. bl. 249 en 250, maar bovenal de fraaije en uitvoerige Verhandeling van den Heer JERONIMO DE VRIES over dien dichter, in den jare 1807 afzonderlijk uitgegeven.

een' ander Dortsch dichter, met name DANIEL JONKTIJS, verbinden. Deze, in den jare 1600 te dier stede geboren, oefende eerst aldaar een' geruimen tijd de Geneeskunst, en verhuisde daarna naar *Rotterdam*, alwaar hij de waardigheid van Schepen bekleedde, en in den jare 1654 overleed. Er zijn van hem twee dichtwerken voorhanden, die hem, als een' man van groote kunde en belezenheid, en tevens als een geestig, bevallig en zoetvloeijend dichter, doen kennen. Het eerste, in den jare 1641 in 4to gedrukt, heeft ten titel: *Hedendaegse Venus en Minerva*, of *Twistgespreck tusschen diezelfde*, en behelst een leerrijk, bevallig, en de gebreken van allerlei standen aardig gispend pleitgeding, door beide die Godinnen, in eene vergadering der Goden, over den voorrang gevoerd. Het andere, waarvan onder anderen, in den jare 1660, eene zeer goede uitgave verscheen, bevat eene verzameling van zeer bevallige en zwierige Minnedichten, onder welke verscheidene navolgingen van Latijnsche dichteren, bijzonder van LERNUTIUS, voorkomen, ten titel voerende: D. JONKTIJS *Minnedichten*, *gepast op de liefddwingende bevalligheden van de schoone Roselijn*, *met een bewijs waerin de liefd-barende krachten meest gelegen zijn;* welk laatste eene breede voorafspraak in onrijm is, strek-

kende ten betooge, dat die krachten meest in de oogen gelegen zijn(*).

Wij maken eindelijk, bij deze gelegenheid, nog met een woord gewag van een ander, insgelijks weinig bekend, maar nogtans, vooral in het Minne- en Herdersdicht, niet geheel verwerpelijk dichter, met name JAN HERMANSZ. KRUL. Deze, in den jare 1602, te *Amsterdam* geboren, en tot het ijzersmeden, niet tot de letteroefeningen, opgeleid, gevoelde zich door eene aangeborene neiging tot het dichten gedreven, waarin hij den geest en trant van CATS niet ongelukkig navolgde, en, ware zijn natuurlijke aanleg door kunst en oefening meer beschaafd geweest, de beste dichters op zijde zou gestreefd hebben. Ook thans nog verdient hij, bijzonder met opzigt tot zijne Herders- en Minnedichten, den lof hem door WELLEKENS(†)

(*) Men zie over JONKTIJS VAN BALEN, *Beschr. van Dordrecht*, bl. 22, PAQUOT, T. VI. p. 150-152, en vooral de Verhandeling van Mr. J. SCHELTEMA, getiteld D. JONCKTIJS, *beschouwd als schrijver en dichter*, en geplaatst in zijn *Geschied- en Letterkundig Mengelwerk*, III. D. I St. bl. 41 en volgg.

(†) Zie zijne *Verh. over het Herdersdicht*, achter zijne vertaling van den *Amyntas van* TASSO, bl. 195, en WAGENAARS *Beschr. van Amst.* III. St. bl. 154.

gegeven, van een *geestig en zoetvloeijend rijmer* te zijn. Hij gaf zijne dichtwerken, in den jare 1644, in één deel in fol. uit, onder den titel van *Pampiere wereld.* Men vindt in deze verzameling, welke in vier deelen onderscheiden is, onder vele andere stukken van verschillende stoffe en uitgebreidheid, ook eene menigte van *Herderlijke tooneelspelen*, mitsgaders van *Minnebeelden* en *Minnezangen.*

§ 17.

Onder de verdienstelijke dichters van dit tijdperk verdient ook SIX VAN CHANDELIER geteld te worden. Deze, in den jare 1610, te *Amsterdam* geboren, bezocht, blijkens zijne gedichten, verscheidene vreemde gewesten, doch bragt zijn leven grootendeels, in ongehuwden staat, binnen zijne vaderstad door, alwaar hij een' handel in droogerijen dreef. Het jaar van zijn overlijden is mij niet gebleken. Men heeft van hem eene verzameling van Gedichten in zes Boeken, meestal bestaande uit kleinere stukken op verschillende onderwerpen, welke, in den jare 1657, het licht zag, en voorts eene nieuwe *Berijming der Psalmen*, in 1674 uitgegeven. Zijne gedichten dragen vele blijken van dichterlijk vernuft, en zijn, ten aanzien der taal, maat en wat dies meer is, zeer keurig. Dezelve vallen deels

in het geestige en gemeenzame, deels in het deftige en meer verhevene, waaronder die, welke tot de eerste dichtsoort behooren, mijns oordeels, den meesten lof verdienen, schoon ook van de laatste verscheidene fraaije proeven onder dezelve voorkomen. Ook was hij bij de kundigste mannen, als dichter, in groote achting, zoo als blijkt uit den lof, hem door VOLLENHOVE en HUYDECOPER gegeven(*).

Met dezen SIX VAN CHANDELIER verwarre men geenszins een ander gelijktijdig dichter, JAN SIX geheeten. Deze, in den jare 1610, te *Amsterdam*, uit een aanzienlijk geslacht geboren, bekleedde in zijne geboortestad verscheidene hooge waardigheden, en laatstelijk, in den ouderdom van omtrent drie-en-zeventig jaren, die van Burgemeester; waarna hij, in den jare 1700, zat van dagen en eerambten, overleed. Hij was een keurig liefhebber en ijverig begunstiger der dichtkunst, en heeft

(*) Zie het *Lofdicht* van VOLLENHOVE, geplaatst voor den *Henrik de Groote* van HOOFT, het *Leven van* BRANDT door DE HAAS, bl. 151, HUYDEC. *Proeve van Taal- en Dichtkunde*, I. D. bl. 88, en vooral het *Iets over den dichter* J. SIX VAN CHANDELIER, gedrukt in het *Magazijn voor wetenschappen*, *kunsten en letteren*, verzameld door N.G. VAN KAMPEN II. D. I. St.

dezelve, zoo in het Latijn als Nederduitsch, met geen' ongelukkigen uitslag beoefend. Van zijne dichtstukken in de laatstgenoemde taal is zijn Treurspel, *Medea* genaamd, het beroemdste. Achter hetzelve is een hoogst zwierige en krachtige lierzang gedrukt, welke tot opschrift heeft *Muiderberg*, en aan HENRIK HOOFT gerigt is. Ook is van hem een Blijspel, *Onschuld* getiteld, voorhanden, dat, als dichtstuk, geene geringe verdiensten heeft(*). Eenige kleinere gedichten van SIX komen voor in de verzamelingen, *Clioos kraam* en *Verscheyde gedichten* geheeten.

Wij laten voorts op SIX nog eenen dichter, niet min aanzienlijk door afkomst en waardigheden, PIETER DE GROOT namelijk, zoon van den onsterfelijken HUIG DE GROOT, volgen. Deze, in den jare 1615 geboren, en door zijnen vader tot de wetenschappen opgeleid, drukte met lof de voetstappen van dezen alleruitmuntendsten voorganger, en kweet zich, met geenen minderen ijver en getrouwheid, in de dienst van zijn vaderland, welks belangen hij, in onderscheidene betrekkingen, op het loffelijkst behartigde. Dan, even als

(*) Men zie verder de uitvoerige Verhandeling over dien dichter in het III. D. van mijn *Museum*.

deze, zijne diensten averegts beloond ziende, sleet hij zijne laatste jaren, in een ambteloos leven, op eene hofstede niet verre van *Haarlem*, alwaar hij, in den jare 1678, overleed. Als Nederduitsch dichter, verdient hij bijzonderen lof wegens kracht, zinrijkheid en dichterlijken zwier. Zijne losse dichtstukken zijn grootendeels in onderscheidene verzamelingen, als in *Apolloos harp*, *Verscheyde Gedichten* enz. verspreid. Ook in de aanteekeningen van P. VLAMING op *den Hertspieghel* van SPIEGHEL, bl. 35, vindt men een kort, maar krachtig zededicht van onzen DE GROOT, ten titel voerende: *gelukkig mensch.* Zijn voortreffelijk gedicht op den *Ockenburg* van WESTERBAEN is ook voor dat dichtwerk te lezen. Eenige weinige losse gedichten zijn mede gedrukt achter zijne schoone *Uitbreiding der Psalmen*, in den jare 1724 door K. VAN ARKEL uitgegeven. Er bestaat voorts nog eene verzameling van *Overgebleeve Rijmstukken van* JAN, HUIG, WILLEM en PIETER DE GROOT; doch deze draagt blijkbare sporen van slordigheid, en verdient uit dien hoofde weinig of geen gezag(*).

(*) Men zie over P. DE GROOT het *Vervolg der Historie van Huig de Groot*, door CATTENBURGH, bl. 437-439, het *Staatk. Nederland* door Mr. J. SCHELTEMA, I. D. bl. 397-400, maar vooral de *Redevoering over Mr.* P. DE GROOT door den Heer C.W. WESTERBAEN, in het *Magazijn voor wetenschappen*, *letteren en kunsten*, verzameld door N.G. VAN KAMPEN, III. D. I. St. bl. 60 en volgg.

§ 18.

Wij moeten thans weder eenen uitstap naar de dusgenaamde Zuidelijke Gewesten van ons vaderland doen, om van de voornaamste dichters, die, omtrent dezen tijd, in dezelve bloeiden, kortelijk gewag te maken. De oudste van hen, ADRIAEN POIRTERS genaamd, een Jezuitsch Priester, die, in 1606, te *Oosterwijk*, bij *Herenthals*, geboren werd, en, in 1675, te *Mechelen* overleed, heeft een aantal dichtstukken van godsdienstigen en zedelijken inhoud vervaardigd, die in *Braband* eene groote toejuiching vonden, en algemeen gelezen werden. De voornaamste zijn: *Masker van de Wereldt*, eerst uitgegeven te *Antwerpen* in 1646, en sedert meer dan vijf-en-twintigmaal herdrukt; *den allerheyligsten naem* I.H.S. *voor een nieuwjaer - gift; het heyligh hof van den Keyzer* THEODOSIUS; *de ydelheyt der werelt*; *het duyfken in de steenrots; het leven van* S. ROSALIA; en *het heyligh Hert.* Alle deze werken zijn op een' lossen, zwierigen

en bevalligen trant gesteld, en ademen geheel den geest van CATS, die van alle Noord - Nederlandsche dichters, in *Braband* en *Vlaanderen*, de meeste toejuiching en navolging vond(*).

Niet onvermeld blijve hier ook een gelijktijdig dichter, GEERAERD VAN WOLSCHATEN geheeten, en Prevoost van zijne Koninklijke Majesteits munten des Hertogdoms van *Braband*, zoo als hij zich noemt op den titel van het boekje, genaamd: *De dood vermaskert met des weerelts ydelheyt*, *verciert met de constighe beelden van den vermaerden Schilder* HANS HOLSBEEN, te *Antwerpen*, waar de schrijver, reeds in 1624, Boekdrukker en Deken van de Kamer *de Violier* schijnt geweest te zijn, in 1654 uitgegeven. Behalve dit werkje, eene navolging van den bekenden *Doodendans*, en deels in rijm, deels in proza gesteld, is van hem nog een ander dichterlijk voortbrengsel aanwezig, met name *het Antwerps Lusthofken.* Hij behoorde mede tot de gelukkige navolgers van CATS, zoo als blijkt uit de proeven van zijn dichtvermogen, te vinden in de *Verhandeling* van WILLEMS, II. D., bl. 107-109.

(*) Zie verder de meergenoemde Verhandeling van den Heer WILLEMS, II. D. bl. 94-102.

Eene aanzienlijke plaats onder de Zuid-Nederlandsche dichters van dit tijdperk bekleedt ook WILLEM VAN DER BORCHT, of A CASTRO, die, in 1622, te *Brussel* geboren werd. Men heeft van hem: *den Brusselschen Bloemhof van Cupido*, *Brussel* 1641, 12mo; en *den Spieghel der eyghen - kennisse*, *bestaende in te saem - ghebonde Mal-en Treurdichten*, *Brussel*, 1643, 4to. Dit laatste werk behelst een' schat van zedelijke waarheden en dichterlijke denkbeelden, gekleed in den vorm van dichtverhalen, *Elegien* en *Satyren*, in afwisselend rijm en proza, en doet, blijkens de proeven, door WILLEMS daaruit bijgebragt, zijnen maker, als een' geestig', zoetvloeijend' en bevallig' dichter, kennen(*).

WILLEM OGIER, een Antwerpenaar, geboren omstreeks het jaar 1625, verdient hier insgelijks genoemd te worden. Hij was Factor van de Kamer *de Violier*, onder de spreuk: *Liefde doet sorgen*, en leide zich bijzonder op het Blijspel toe, waardoor hij, in zijnen tijd, grooten roem behaalde. Men heeft van hem: *De seven Hooftsonden speelsgewijs vermakelijck ende leersaem voorgestelt; Belachelijck misverstant*, *òfte Boere-geck;* en *Don Ferdinand oft Spaenschen sterrekijker*, allen Blij- of liever

(*) Zie de genoemde *Verhandeling*, II. D. bl. 77-86.

Kluchtspelen, waarin, bij vele blijken van geestigheid en boertig vernuft, ook veel plats en vuils gevonden wordt(*).

Wij moeten ook met lof gewag maken van LAMBERT DE VOS, of VOSSIUS, Advocaat te *Brugge*, en tot de letteren opgekweekt door de milddadigheid en zorg van OLIVIER DE WREE, van wien wij in de 10 § gesproken hebben. De dichtwerken van dezen VOSSIUS, die zich door het gespierde en krachtige van zijne taal onderscheidt, zijn, in den jare 1679, bijeengezameld onder den titel van: *Alle de wercken van* LAMBERT VOSSIUS, *bestaende in zeer aerdige ende curieuse Dichten*, *te weten: alle de vermaerde oorloghstucken ende daeden van den Graeve van Buquoy*, *Fyghe-snoeper*, *Bacchus Cort-rijck Venus-ban*, *Bacchus beeldt*, *Zoylus winckel* enz.(†).

Als minnedichter, verwierf zich, in de zeventiende eeuw, mede geen' onverdienden lof zekere Vlaminger, met name ALBERTUS IGNATIUS D'HANINS, geboren in het land van *Waas*, die zich ook als Latijnsch dichter deed kennen. Hij gaf, in den jare 1653, te *Brussel*

(*) Zie de *Verhandeling* van WILLEMS, II. D. bl. 129-132.
(†) Zie de *Verhandeling* van WILLEMS, II. D. bl. 118-120.

in het licht: *Het bevel van Cupido*, *bestaende in dry deelen: Minne-lietjens*, *Herders-gedichten en kluchten*(*).

Tot de loffelijke navolgers van CATS, eindelijk, verdienen nog geteld te worden Pater PETRUS CROON, Kanonik regulier en Religieus van *S. Martens* te *Leuven*, PEETER MALLANTS, Carthuizer in het klooster van *Lier*, en Pater OLIVERIUS A ST. ANASTASIO, anders de CROCK genaamd, een Carmeliet van *Iperen*, te *Brussel* in 1674 overleden. Van den eersten heeft men: *Cocus bonus*, *ofte geestelijcke sinnebeelden ende godtvruchtige uytleggingen op alle de gereetschappen van den kock*, *Brugge*, 1663; - *Almanach voor heden en morgen*, *Antwerpen*, 1665; - *Moyal oft vermaeckelijke beschrijvinge op verscheyde ambachten*, *Mechelen*, 1666, en *Antwerpen*, 1766, en *Historie van onze lieve Vrouwe van Hanswijck*, *Mechelen*, 1670. - De tweede heeft zich roem verworven door de beide volgende dichtwerken: *Het leven*, *deuchden*, *mirakelen* enz. *van den H. Bruno*, *Antwerpen*, 1673, en *Heyrbaene des Cruys*, ib. 1693. De laatste eindelijk heeft, buiten eenige Latijnsche werken, in het licht gegeven:

(*) Zie PAQUOT, T. VII., p. 241 et suiv., en WILLEMS, II. D. bl. 93 en 94.

Den geestelijken lusthof der Carmelieten, in II. Deelen, *Antwerpen*, 1659-1661; *De onderwijsende tsaemenspraecken der beesten*, *eerst in het Griex beschreven door den H.* CYRILLUS, *met dichten en sluytreedens verciert*, *Antwerpen*, 1666, en *Den Triumph van de H. Maria Magdalena van Pazzi*, *Brugge*, 1669(*).

§ 19.

Grooten naam maakte ook, omtrent dezen tijd, een ongeletterd Amsterdamsch dichter, met name JAN VOS, en te dier stede, waarschijnlijk omstreeks het jaar 1620, geboren. Deze, een glazemaker van beroep, vereenigde met dit zijn handwerk de beoefening der dichtkunst, voor welke de natuur hem, in een weelderig vernuft en levendige verbeeldingskracht, den gelukkigsten aanleg geschonken had, en trok eerlang de aandacht der kunstkenneren tot zich, die den eersteling van zijn vernuft, een Treurspel, *Aran en Titus* genaamd, met luide toejuichingen vereerden. Ook was het dezelve, zoo om het vreemde des verschijnsels, als om de vloeibaarheid en den hoogdravenden zwier der verzen, en het somwijlen grootsche en treffende der gedachten,

(*) Zie verder de *Verhandeling* van WILLEMS, II. D. bl. 120-125, en bl. 135-139.

niet geheel onwaardig, hoezeer het anders, om het gemis van orde en schikking, en het doorgaans wilde en buitensporige der denkbeelden en voorstellingen, met regt een wanschepsel heeten mag. Dan, door die lofspraken opgeblazen, versmaadde hij de hulp van oefening en beschaving, en bragt eerlang een nog wanschapener Treurspel, *Medea* geheeten, in het licht. Behalve de genoemde Treurspelen, en eene dikwijls lage en vuile klucht, *Oene* genaamd, heeft JAN VOS nog vele andere dichtstukken van grootere en kleinere uitgebreidheid, als *Heldendichten*, *Puntdichten*, *Bruiloftsdichten*, *Lijkdichten* enz., vervaardigd, welke, te gelijk met zijne Tooneelstukken, in 1662 en 1671, in II Deelen in 4to, zijn in het licht gegeven. Over 't geheel dragen deze gedichten vele blijken van dichterlijk vernuft en eene levendige verbeeldingskracht, en munten uit door eene gemakkelijke, en te gelijk stevige en deftige versmaat; doch, daarentegen, hebben zij ook veel winderigs, buitensporigs, en dat een' blijkbaren wansmaak verraadt. Ten besluite zij nog gemeld, dat onze dichter, in het begin van Julij des jaars 1667, overleden is(*).

(*) Zie over JAN VOS WAGENAARS *Beschrijving van Amsterdam*, III. St. bl. 246 en 247, en *Levens van Mannen en Vrouwen*, II. D. bl. 155 en volgg., en over zijne waarde als dichter VAN EFFEN in zijnen *Hollandschen Spectator*, I. D. bl. 190-192, en het voortreffelijk werk van den Baron COLLOT D'ESCURY VAN HEINENOORD, getiteld: *Hollands roem in kunsten en wetenschappen*, II. D. bl. 244-249.

Bij deze gelegenheid maken wij nog van een' geestig' dichter, met name JAN DE BRUNE *de Jonge*, gewag, die een kleinzoon was van den beroemden F. JUNIUS, een' der eerste Hoogleeraren aan de Leydsche Hoogeschool, en een neef van den geleerden G.J. VOSSIUS, en in den jare 1649, nog jongeling zijnde, overleden is. In zijnen *Wetsteen der vernuften*, een prozawerk, waarvan wij, in 't vervolg, kortelijk iets zullen zeggen, vindt men vele bevallige dichtstukken van zijn maaksel, en achter hetzelve eene verzameling van aardige *Minnedichten*, onder den titel van *Honigbij*(*).

Eindelijk zij hier nog een ander schier gelijktijdig dichter, HENRICUS BRUNO namelijk, Conrector der Latijnsche Scholen te *Hoorn*, met

(*) Zie over DE BRUNE en zijne werken de belangrijke Redevoering van den Hoogleeraar J.W. DE CRANE *de Vossiorum Juniorumque familia* etc., gedrukt in de *Annalen* der Hoogeschool van *Groningen* voor het jaar 1819-1820, pag. 60-62.

een woord vermeld. Van hem kwam, in den jare 1666, eene vrij goede dichtverzameling te voorschijn, onder den titel van *Mengelmoes van verscheide Gedichten.* Ook vindt men zijnen naam onder de verbeteraars der *Psalmberijming* van DATHENUS vermeld.

§ 20.

Tot de vele dichters van dit tijdperk, wier verdiensten niet genoeg bekend zijn, behoort ook JOHAN, Vrijheer VAN PAFFENRODE, Heer van *Ghussigny*, Commandeur Militair over 't Garnisoen van *Gorinchem*, Luitenant Colonel van een Regiment, en Capitein over een Compagnie Voetknechten, welke titels te lezen zijn voor zijn werk, genaamd *der Grieken en Romeynen krijgs - handel*, na zijn overlijden, door zijn' zoon JACOB VAN PAFFENRODE in het licht gegeven. Men ziet hieruit, dat hij een man geweest is van aanzienlijke afkomst, en het vaderland met de wapenen gediend heeft, in welk beroep hij, volgens zijne eigene verzekering in de *Voorrede* voor het straks genoemde werk, kort voor zijnen dood geschreven, meer dan zeven-en-dertig jaren verkeerd heeft. Dapperlijk strijdende, sneuvelde hij, in het verdedigen van *Maastricht*, op den 24 Junij des jaars 1673. Hij was een man van ongemeene geleerdheid, in de

Grieksche en Romeinsche talen uitnemend bedreven, en, onder anderen, met de beste dichters in dezelve zeer gemeenzaam. Duidelijke bewijzen hiervan doen zich voor in zijne *Gedichten*, van welke, reeds in 1676, de zevende druk te voorschijn kwam, en die zoo zeer, als eenige andere, aan de vergetelheid, waarin zij, niettegenstaande het gebruik, daarvan door HUYDECOPER, in zijne *Proeve van Taal- en Dichtkunde*, meermalen gemaakt, verzonken zijn, ontrukt verdienen te worden. VAN PAFFENRODE toch is geen gemeen rijmer, en boven een' FOCQUENBROCH, OVERBEKE en dergelijken zijner tijdgenooten, met welke hij door een' anders bevoegd' regter wordt gelijk gesteld(*), zeer verre verheven. Men ontdekt in zijne *Gedichten* overal een' man van echt dichterlijk vernuft, kieschen smaak en ware geestigheid, en den gelukkigen navolger van de beroemdste dichteren der oudheid. Zijn Treurspel, *Den ondergang van Willem van Arkel* geheeten, bekleedt onder onze vroegere Treurspelen geene onaanzienlijke plaats, en bevat vele dichterlijke schoonheden. Ook zijne beide *boertige Comedien*, die namelijk *van Hopman Ulrich*, of *de bedroge girigheyd*, en

(*) Zie het *Biographisch*, *Anthologisch en critisch Woordenboek* van den Heer P.G. WITSEN GEYSBEEK, V. D. bl. 49.

van Sr. Filibert, of *oud-mal*, dragen, hoezeer ook somwijlen minder kiesch, en morsig ('t geen trouwens niet een gebrek van PAFFENRODE, maar van alle vroegere Blijspeldichters is) vele trekken van echt comisch vernuft, en kunnen, in sommige opzigten, met die van PLAUTUS en TERENTIUS wedijveren. Veel goeds doet zich mede in zijne losse gedichten voor, onder welke inzonderheid de Bijschriften of Puntdichten zich door geestigheid aanbevelen.

't Geen wij, bij den aanvang, van PAFFENRODE zeiden, geldt mede omtrent JAN VAN SOMEREN, een Dortsch dichter van aanzienlijken huize, en groote bedrevenheid in de oude talen en onderscheidene wetenschappen. Hij werd, in den jare 1622, ter genoemder stede geboren, en overleed aldaar, na het bekleeden van verscheidene waardigheden, en onder deze ook het Pensionarisambt der stad *Nymegen*, in den jare 1677. Er ziet van hem eene verzameling van meest Nederduitsche en enkele Latijnsche gedichten het licht, ten titel voerende: *Uitspanning der vernuften bestaende in geestelijcke en wereltlijcke Poëzij*, en in den jare 1666 uitgegeven. Deze verzameling is in drie deelen onderscheiden, van welke het eerste *Bijbelsche en geestelijcke gedichten*, het tweede *Lijkzangen en Mengel-*

rijm, het derde *Minne- en Zededichten*, gevolgd van *Vriendenrijm* en eenige weinige dichtstukken van 's dichters echtgenoote, behelst. Men vindt in deze verzameling verscheidene deftige, geestige en bevallige gedichten, in welke zich een niet onbehagelijk mengsel van den krachtigen dichttrant van HUYGENS met de zoetvloeijendheid en weelderigheid van CATS vertoont(*).

Met de vermelding van de voorgenoemde dichters, verbinden wij die van den meer bekenden Amsterdamschen dichter, REINIER ANSLO. Deze, in den jare 1626, te *Amsterdam* uit een deftig geslacht geboren, ondernam, in 't jaar 1649, eene reis naar *Italië*, en overleed aldaar te *Perugië*, eene oude stad aan den *Tiber*, op den 10 Mei des jaars 1669. Eerst in den jare 1713 werden zijne gedichten door JOAN DE HAAS bijeengezameld, en in éénen bundel in 8vo uitgegeven. Deze verzameling, in welke zijn *Martelkroon van Steven*, zijn gedicht op *de pest van Napels*, en zijn Treurspel, de *Parijsche Bruiloft*, bovenal onderscheiding verdienen, doet hem, over 't geheel, als een net, deftig en sierlijk dichter kennen, en regtvaardigt allezins den lof, hem

(*) Zie over VAN SOMEREN PAQUOT, T. III. p. 254-258, en FOPPENS, T. II. pag. 733.

door VONDEL, VOLLENHOVE, BRANDT en andere groote mannen gegeven. Somwijlen, echter, heeft hij iets gezochts in zijne uitdrukkingen, en is van valsch vernuft niet geheel vrij te spreken(*).

§ 21.

Wij zullen hier twee groote dichters en prozaschrijvers van dit tijdperk, die beiden, ieder in zijn kerkgenootschap, als leeraars hebben uitgemunt, om de overeenkomst hunner verdiensten, en de vriendschapsvereeniging, die tusschen hen bestond, kortelijk bijeenvoegen. De oudste, GERARD BRANDT geheeten, en, in den jare 1626, te *Amsterdam* geboren, wijdde zich, eerst in den ouderdom van twee-en-twintig jaren, toen hij, vooral als dichter, zich reeds een' grooten naam verworven had, aan de letteroefeningen, en met name aan de Godgeleerdheid toe, en leide hierbij een' zoo voorbeeldeloozen ijver aan den dag, dat hij, reeds in den jare 1652, en dus na eene oefening van slechts vier jaren, tot het predikambt bevoegd werd verklaard, 't welk hij, onder de broederschap der Remonstranten, eerst te *Nieuwkoop*, daar-

(*) Zie over ANSLO WAGENAARS *Beschrijving van Amsterdam*, III St. bl. 247 en 248.

na te *Hoorn*, en eindelijk te *Amsterdam*, op het loffelijkst bekleedde. Hij overleed ter laatstgenoemder stede in den jare 1685 Over zijne verdiensten, als prozaschrijver, zullen wij in het vervolg spreken, en ons voor het tegenwoordige alleen tot die van den dichter bepalen. Schoon de dichtkunst niet als hoofdwerk, maar alleen ter uitspanning beoefenende, heeft hij echter verscheidene vruchten van zijnen dichtgeest, nagelaten, die hem als een beschaafd, sierlijk en zinrijk dichter doen kennen. Dezelve zijn, in den jare 1688, door zijne twee waardige zonen, KASPER en JOHANNES BRANDT, bijeengezameld, en, in den jare 1725, in III Deelen in 4to herdrukt. Onder de gedichten, in deze verzameling begrepen, verdienen zijne bijschriften op de afbeeldingen en op het graf van beroemde mannen bijzondere onderscheiding, daar dezelve zich door kracht en zinrijkheid ten hoogste aanprijzen. Van daar ook, dat VONDEL hem den lof gaf van *een goed Epigrammatist of bijschriftdichter* te zijn(*).

De tweede der bedoelde dichters is JOANNES VOLLENHOVEN, in den jare 1631, in de

(*) Men zie over BRANDT, vooral zijn *Leven door* J. DE HAAS, en WAGENAARS *Beschrijving van Amsterdam*, III St. bl. 228-230.

Overijsselsche stad van dien naam, geboren. Na de loffelijke voltooijing zijner Godgeleerde studiën, in den jare 1653, ter waarneming van het predikambt bevoegd verklaard, heeft hij hetzelve een-en-vijftig jaren lang, eerst te *Vledder*, een dorp in het Graafschap *Drenthe*, daarna te *Zwol*, en eindelijk, van 1665 tot den aanvang van 1705, toen hij een eerlijk ontslag verkreeg, in *den Haag* met zoo veel roems waargenomen, dat hij voor een' der welsprekendste kerkredenaren zijner eeuwe gehouden werd. Hij is, op den 14 Maart des jaars 1708, in de laatstgenoemde plaats overleden. Als dichter, heeft hij grootelijks uitgemunt, en verdient, als een waardige zoon van VONDEL, die hem, nevens ANTONIDES, daarvoor ook erkende(*), te worden aangemerkt. Alle zijne dichtstukken kwamen, in den jare 1686, onder den titel van J. VOLLENHOVE'S *Poëzij*, te voorschijn. Deze verzameling bevat, in de eerste plaats, zijn' *Kruistriomf en Gezangen*, d.i. gedichten van gelijke of andere Godsdienstige stoffe, welke ook afzonderlijk, en wel het volledigst in 1740, zijn uitgegeven, en verder een groot aantal van gedichten op verschillende onderwerpen, onder welke vele fraaije stukken voor-

(*) Zie VONDELS *Leven* door BRANDT, bl. 80 en 81.

komen. Over 't geheel doet de genoemde verzameling, buiten welke nog, hier en daar, eenige losse gedichten van hem verspreid zijn, VOLLENHOVE kennen als eenen dichter, die, ofschoon ook, even als BRANDT en de meeste latere dichters dezer eeuw, aan de vroegere sieraden van dezelve, in kracht, stoutheid en echt dichterlijken zwier, niet volkomen gelijk, hen echter in dit een en ander loffelijk heeft nagestreefd. Het groote, dat wij in hem berispen zouden, is dat hij somwijlen in zijne uitdrukkingen en voorstellingen iets gezochts en onnatuurlijks heeft.

§ 22.

Wij zullen hier wederom drie dichters, allen van *Rotterdam* geboortig, of aldaar woonachtig, en van welke twee althans den dichterlijken roem dezer eeuwe, tegen haren afloop aan 't kwijnen geraakt, loffelijk gehandhaafd hebben, in een kort verslag bijeenvoegen. De eerste van hen, JOACHIM OUDAEN geheeten, werd, in den jare 1628, te *Rijnsburg*, uit onaanzienlijke, doch brave ouderen geboren, die hem niet slechts eene verstandige en godvruchtige, maar, uit hoofde van zijne ongemeene vatbaarheid, ook eene geletterde opvoeding bezorgden. Dan, hoezeer ook in het Grieksch en Latijn onderwezen, werd hij

echter niet tot den stand der geleerden, maar tot den handel eener steen- of tegelbakkerij opgeleid, en geneerde zich en zijn gezin daarmede te *Rotterdam*, alwaar hij het grootste deel zijns levens doorbragt; en in den jare 1692 overleed. De eerste openbare proeve van zijn vroeg ontloken dichtvermogen was een Treurspel, *Johanna Grey* genaamd, op zijn twintigste jaar door hem uitgegeven, waarop hij, een jaar later, nog een tweede, getiteld: *Koning Konradijn* en *Hertog Frederik*, liet volgen; beide welke treurspelen, hoe gebrekkig ook in vele opzigten, van een' uitnemenden dichterlijken aanleg getuigen. Bij deze voegde hij, in lateren tijd, nog twee andere, meer volkomene Treurspelen, *het verworpen huis van Eli* namelijk, en *de Haagsche broedermoord*, welk laatste echter, den marteldood der broeders DE WITT voorstellende, eerst verscheidene jaren na zijn overlijden in het licht verscheen. Buiten de genoemde Treurspelen, zijn van OUDAEN nog zeer vele grootere en kleinere dichtstukken, op onderscheidene onderwerpen, voorhanden, deels begrepen in de verzameling, onder den titel van *Poëzij van* J. OUDAEN, in III Deelen uitgegeven, deels afzonderlijk gedrukt. Van de III Deelen der genoemde verzameling, bevat het eerste *Godsdienst- en pligtoefeningen*, *Staatsgevallen en Bijschriften*, het tweede *Boeken-lof*, *Men-*

gelstof, *Geboortedagen en Huwelijkszegeningen*, het derde *Gulde Bruiloften*, *Lijkgedachtenissen*, en eindelijk *het Leven des dichters* door D. VAN HOOGSTRATEN. Tot de afzonderlijk gedrukte behooren verscheidene schriftuurlijke gedichten, als *Uitbreyding over het boek Job in verscheyde dichtmaat*, - *Voorschaduwing van het zegepralend rijk van* JEZUS CHRISTUS, - *Woestijnstrijd der verzoekinge* enz., - *Aandachtige treurigheid*, en eene dichterlijke uitbreiding der Psalmen. Eindelijk heeft de vermaarde dichter POOT nog een' kleinen bundel van 's mans nagelatene *Gedichten*, op verschillende onderwerpen, in het licht gegeven. Over 't geheel heerscht in de gedichten van OUDAEN eene mannelijke kracht van denkbeelden, gepaard aan stoutheid, oorspronkelijkheid en dichterlijken zwier van uitdrukking. Hier en daar ontmoet men wel eenige ruwheid en hardheid in het gebruik van enkele woorden en derzelver zamenvoeging, en beklaagt zich over het gemis van vloeibaarheid en natuurlijkheid; dan deze gebreken worden doorgaans door meer wezenlijke schoonheden rijkelijk vergoed(*).

Zeer gelijk, in aanleg en dichttrant, aan OU-DAEN was zijn bijzondere vriend HEIMAN DULLAERT, te *Rotterdam*, in den jare 1636, geboren, en aldaar, na een grootendeels kwijnend en sukkelend leven, in 1684 overleden. Wegens de zwakheid van zijn gestel, tot aanhoudenden letterarbeid buiten staat, wijdde hij zich voornamelijk aan de dicht- en schilderkunst, in welke beide hij groote vorderingen maakte. Van zijn uitstekend dichtvermogen getuigt een kleine, maar keurige bundel zijner nagelatene *Gedichten*, op onderscheidene, deels geestelijke, deels wereldlijke onderwerpen, in den jare 1719, door DAVID VAN HOOGSTRATEN, met eene fraaije beschrijving van zijn leven, aan het licht gebragt. In de meeste dezer gedichten, en bijzonder in die van geestelijken inhoud, heerscht eene ongemeene kracht, kieschheid en sierlijkheid van uitdrukking, gepaard aan nadruk en verhevenheid van denkbeelden; om welk een en ander hij, niettegenstaande de gebreken van gezochtheid en valsch vernuft, die men somwijlen bij hem ontmoet, door bevoegde regters, naar verdienste, onder de beste dichters gerangschikt wordt.

Veel lofs, eindelijk, verdient ook een ander Rotterdamsch dichter, JOOST VAN GEEL genaamd, die, in den jare 1631, te dier stede

(*) Zie het Leven van OUDAEN door HOOGSTRATEN, en de *Lev. van Mannen en Vrouwen*, III D. bl. 147 en volgg.

geboren werd, en op den 31 December des jaars 1689 overleed. Zijne gedichten, deels van stichtelijken, deels van gemengden inhoud, en deels ook tot geboorte- en sterfgevallen betrekkelijk, onder welke verscheidene deftige en zinrijke stukken voorkomen, zijn, in den jare 1724, door K. VAN ARKEL, in éénen bundel in 4to, uitgegeven.

§ 23.

Tegen den afloop dezer eeuw doet zich een aantal dichteren aan ons voor, die, hoezeer van ongelijke verdiensten, echter allen niet hooger dan onder de middelmatige te tellen zijn, en van wie het derhalve genoeg zal zijn, met een enkel woord te spreken. Tot de klasse der middelmatige behoort, in den volsten zin, een Amsterdamsch boekhandelaar, met name HIERONYMUS SWEERS, in den jare 1627 te dier stede geboren, en in 1696 overleden, wiens gedichten van onderscheiden inhoud, een jaar later, door zijnen zoon CORN. SWEERS werden in het licht gegeven. - Weinig hooger staat de Dortsche dichter en schilder, SAMUEL VAN HOOGSTRATEN, die, in hetzelfde jaar 1627, te dier stede het licht zag, en in 1678 overleed. Als dichter, is hij voornamelijk bekend door twee tooneelspe-

len, getiteld: *Diderik en Dorothea* of *Verlossing van Dort*, en *Roomsche Paulina.*

Meerdere verdiensten heeft een ander beoefenaar der dicht- en schilderkunst, PIETER VERHOEK geheeten, die, in den jare 1633, te *Bodegrave* geboren werd, en in 1702 te *Amsterdam* overleed. Zijn treurspel, *Karel de Stoute* genaamd, dat onder zijne dichtstukken uitmunt, behelst vele fraaije schilderingen en dichterlijke vergelijkingen, en legt een blijkbaar streven naar den krachtigen en beeldrijken dichttrant van HOOFT en VONDEL aan den dag. Hetzelve werd, met verscheidene andere losse stukken van gemengden inhoud, in 1726, in éénen bundel in 4to, uitgegeven.

Omtrent denzelfden tijd bloeide ook de bekende kluchtige dichter W. VAN FOCQUENBROCH, die te *Amsterdam* eenigen tijd de geneeskunst oefende, en, in den jare 1666, eene reis naar *Guinea* ondernam, alwaar hij, na een verblijf van eenige jaren, overleed. In zijne gedichten, waaronder zijn *Reuzestrijd*, *Min in 't Lazarushuis*, en zijne boertige navolgingen van VIRGILIUS, de bekendste zijn, doen zich wel blijken van geestigheid en boertig vernuft voor; doch deze worden door gebrek aan kieschheid en beschaafdheid doorgaans

niet weinig ontluisterd. Zijne dichtwerken zijn meermalen, en laatst in 1723, onder toezigt van A. BOGAERT, in II Deelen gedrukt.

Bij de genoemden voegen wij nog een' Amsterdamsch' dichter, met name ANDRIES PELS, Regtsgeleerde en voornaam Lid van het bekende kunstgenootschap, *Nil volentibus arduum*, 't welk den schouwburg van eene menigte van treur- en blijspelen, grootendeels naar het Fransch gevolgd, voorzien, doch voor het overige der Nederduitsche dichtkunst geringe diensten bewezen heeft. Zelf niet meer dan een middelmatig dichter, en van het wezen der kunst zeer onvolkomene begrippen hebbende, was onze PELS weinig bevoegd, om een wetgever op den zangberg te wezen; eene eer nogtans, waartoe zijne kunstgenooten hem verhieven. Zijne bekendste dichtwerken (om van twee tooneelstukken niet te gewagen) zijn zijne *Overbrenging der dichtkunst van* HORATIUS *met toepassing op onze zeden*, en zijn *Gebruik en misbruik des tooneels*, mede op een' gemeenzamen trant in dichtmaat gesteld(*).

Ten besluite zij nog gemeld, dat ook AER-NOUD VAN OVERBEKE, in den jare 1632 te *Amsterdam* geboren, en aldaar, in 1674, overleden, alsmede JAN ZOET(*), in hetzelfde jaar als OVERBEKE, te dier stede gestorven, door de uitgave van verscheidene rijmwerken, die, echter, zoo men enkele blijken van geestigheid uitzondert, weinig waarde bezitten, eenigen naam verworven hebben. De eerste heeft ook de Psalmen in Nederduitsche dichtmaat gebragt, waarover men zie ANDRIESSENS *Aanmerkingen op de Psalmberijming van* DATHENUS, bl. 187.

§ 24.

Grooter zijn de dichterlijke verdiensten van den Deventerschen kerkleeraar ARNOLD MONEN, die zich ook, als kerkredenaar en taalkundige, een' grooten naam verwierf. Hij werd, in den jare 1644, te *Zwol* geboren, en overleed te *Deventer*, tegen het einde des jaars 1711. Schoon niet onder de stoute en oorspronkelijke dichters te tellen, verdient hij echter lof wegens beschaafdheid, vloeibaarheid en dichterlijken zwier van uitdrukking. Men heeft van hem twee dichtverzamelingen, waarvan de eerste en aanzienlijkste, in den jare

(*) Zie over PELS WAGENAARS *Beschrijving van Amsterdam*, III St. bl. 250.
(*) Zie over ZOET WAG. ib., bl. 248 en 259.

1700 in het licht gegeven, een groot aantal dichtstukken van verschillende stoffe en uitgebreidheid bevat, onder welke zijne Herderzangen, zoo van geestelijken als gemengden inhoud, inzonderheid uitmunten. De andere en kleinere bundel kwam, in den jare 1720, onder opzigt van HUBERT CORNZ. POOT, te voorschijn, ten titel voerende: *Vervolg op Monens gedichten.*

Omtrent denzelfden tijd maakte zich ook een ander leeraar onder de Hervormden, met name WILLEM SLUITER, Predikant te *Eibergen*, door de uitgave van een groot aantal van godsdienstige en zedelijke gezangen, met lof bekend, en verwierf zich, niet ten onregte, den naam van een behagelijk en zoetvloeijend volksdichter.

Met MONEN en SLUITER verbinden wij twee geleerden van grooten naam, die beiden de vaderlandsche letterkunde grootelijks aan zich verpligt hebben. De eerste is PETRUS FRANCIUS, Hoogleeraar in de Geschiedenissen, welsprekendheid en Grieksche taal, te *Amsterdam*, alwaar hij, in den jare 1645, geboren werd, en in 1704 overleed. Schoon de Latijnsche dichtkunst, waardoor hij grooten roem verwierf, bij voorkeur beoefenende, zocht hij niet alleen den bloei der Nederduitsche, door

aanmoediging en onderrigt, te bevorderen, maar maakte ook zelf enkele gedichten in de moedertaal, die door vloeibaarheid, beschaafdheid en echt dichterlijken zwier uitmunten. Ten bewijze strekke zijn keurig *Lofdicht op de Gedichten* van ANTONIDES, voor de uitgave van deze geplaatst(*).

De andere, door ons bedoelde geleerde is JOAN VAN BROEKHUIZEN, als Latijnsch dichter met regt de Hollandsche *Propertius* genaamd, en door zijne geleerde uitleggingen van onderscheidene Latijnsche dichteren vermaard. Hij werd, in den jare 1649, te *Amsterdam* geboren, en tot den stand van Apotheker opgeleid; doch dezen arbeid moede, begaf hij zich in de krijgsdienst, waarin hij het grootste deel zijns levens doorbragt. Zijne laatste jaren sleet hij in een geletterd buitenleven, niet verre van *Amsterdam*, en overleed op den 15 December des jaars 1707. Als Nederduitsch dichter, schikte hij zich vooral naar den voorgang van HOOFT, wiens kunstgewrochten hij in de hoogste waarde hield. Duidelijke blijken hiervan zijn te vinden in de kleine, maar voortreffelijke verzameling zij-

(*) Zie over FRANCIUS PAQUOT, T. VI. p. 152-158, en WAGEN. *Beschr. v. Amst.* 235 en 236.

ner fraaije en krachtige dichtstukken in de moedertaal, welke, in den jare 1712, door zijnen vriend D. VAN HOOGSTRATEN, met eene keurige beschrijving van zijn leven en een aantal lijkdichten, in het licht gegeven, en voor eenige jaren herdrukt werd(*).

§ 25.

Omtrent dezen tijd bloeiden ook verscheidene dichteressen, van welke wij eenige hier kortelijk vermelden zullen. De beroemdste van haar is CATHARINA LESCAILJE, middelste dochter van den dichter en boekdrukker JACOB LESCAILJE, van wien eenige goede dichtstukken voorhanden zijn, en die in den jare 1677 overleed. Onze dichteresse, omtrent het jaar 1649 te *Amsterdam* geboren, en, in den jare 1711, te dier stede gestorven, verwierf zich, door hare dichterlijke begaafdheden, eenen grooten roem. Hare dichtstukken zijn, in den jare 1728, in drie deelen in 4to, uitgegeven, waarvan het eerste en tweede losse gedichten op onderscheidene onderwerpen, het derde zeven treurspelen bevat, die allen naar het

(*) Zie over BROEKHUIZEN ook de *Levensbeschr. van mann. en vr.*, IX D., bl. 264 en volgg., en WAGEN. *Beschr. v. Amst.*, III St. bl. 251 en 252.

Fransch gevolgd zijn. Men kan haar zeker den lof van vloeibaarheid en beschaafdheid geenszins betwisten; doch hare kunstgewrochten hebben over 't geheel te weinig van dat vuur, die geestverheffing, dien rijkdom van beelden en stoutheid van gedachten, in welke het eigenlijke wezen der dichtkunst gelegen is(*).

Tijdgenooten, en deels ook bijzondere vriendinnen van K. LESCAILJE waren ALIDA BRUNO, SEBILLA VAN GRIETHUIZEN, van wie men eenige stukken vindt in de verzameling van gedichten, *Clioos Kraam* geheeten, CATHARINA QUESTIERS, CORNELIA VAN DER VEER, GESINA DE BRIT en A. MORIANS. De derde der genoemde dichteressen, in den jare 1637 te *Amsterdam* geboren, en in 1669 te dier stede overleden, was zoo door teeken- en bootseerkunst, waarop een lofdicht van VONDEL voorhanden is, als door dichterlijke begaafdheden beroemd. De laatste zijn kennelijk uit eenige losse stukken, in onderscheidene verzamelingen verspreid, uit twee

(*) Zie over K. LESCAILJE WAGEN. *Beschr. v. Amst.*, III. 253 en 254, en *Levensbeschr. van mann. en vr.*, I. bl. 277.

tooneelspelen: *De geheime minnaar* en *Casimier of gedempte hoogmoed* genaamd, en uit een dichtwerkje, getiteld *Lauwerstrijd tusschen* C. QUESTIERS en CORN. VAN DER VEER. Over het kunstvermogen van deze laatste, die in den *Briel* schijnt gewoond te hebben, en zich voornamelijk met zededichten bezig hield, kan men ook eenig oordeel vellen uit de gedichten van en aan haar, in het I D. van de *Poëzij* harer vriendinne LESCAILJE, van bl. 331-350, voorhanden.

Omtrent GESINA DE BRIT, mede eene vriendin van LESCAILJE, en te *Blokzijl* in *Overijssel* geboren, heb ik alleen te melden, dat van haar *Bijschriften op de zinnebeelden van* HOUBRAKEN, en voorts eenige hier en daar verspreide dichtstukken overig zijn, die van een' goeden dichterlijken aanleg getuigen. - De laatste eindelijk der bovengenoemde dichteressen, A. MORIANS, omstreeks het jaar 1647, zoo ik meen, te *Zwol* geboren, waar zij althans een groot deel haars levens doorbragt, werd door A. MONEN ten zangberg opgeleid. Twee jaren na haar overlijden, dat, in den jare 1669, te *Amsterdam* voorviel, werden hare gedichten, grootendeels van stichtelijken inhoud, en zich meer door vloeibaarheid en deftigheid, dan door eene hooge vlugt van

dichterlijk vernuft aanbevelende, in éénen bundel in 8vo uitgegeven, onder den titel van *Dichtkunst van* A. MORIANS.

§ 26.

Wij zijn thans gevorderd tot een' dichter, die, met volle regt, tot de zeventiende eeuw gebragt mag worden, omdat hij de voortreffelijkheid, waartoe de vaderlandsche dichtkunst, in haar eerste gedeelte, werd opgevoerd, tegen haren afloop, boven anderen, roemrijk handhaafde. Kundigen zullen ligtelijk gevoelen, dat ik het oog hebbe op JOANNES ANTONIDES VAN DER GOES, aldus genoemd naar de stad *Goes* in *Zeeland*, alwaar hij, in den jare 1647, geboren werd. Hij genoot echter zijne opvoeding te *Amsterdam*, alwaar zijne ouders zich, weinige jaren later, nederzetten, en werd met de kennis der Latijnsche tale toegerust, in welke hij het eerst zijn dichtvermogen oefende. Doch door den roem van HOOFT en VONDEL in een edelen naijver ontvonkt, wijdde hij zich geheel aan de vaderlandsche dichtkunst. Eene der eerste proeven van zijne vorderingen daarin was een Treurspel, *Trazil* of *overrompeld Sina* geheeten, waarin VONDEL zoo groot behagen vond, dat hij, ter aanmoediging van den jongen dichter, eenige regels daarvan in zijnen *Zunchin*, me-

de een Chineesch treurspel, inlaschte. Dit was de eerste aanleiding tot die naauwe en hartelijke vriendschap, welke sedert tusschen VONDEL en ANTONIDES, tot aan den dood des eerstgenoemden, plaats greep, en waarbij de eerste onzen dichter, als zijn' zoon, beminde, de laatste aan zijnen grijzen kunstvader den diepsten eerbied toedroeg. Door deze vriendschap en de uitgave van eenige voortreffelijke dichtstukken, inzonderheid van zijn gedicht op den vrede tusschen *Engeland* en *Holland*, getiteld: *Bellone aan bant*, begon de dichterlijke roem van ANTONIDES zich meer en meer te verbreiden, tot dezelve ten hoogsten top van vermaardheid werd opgevoerd door de uitgave van zijnen bekenden *IJstroom*, in IV Boeken, welke, in den jare 1671, toen hij pas den ouderdom van vier-en-twintig jaren bereikt had, in het licht verscheen, en met eene zoo groote bewondering en geestverrukking ontvangen werd, als maar zelden eenig dichtstuk opwekte. De roem, hierdoor behaald, had ook een' gunstigen invloed op de uiterlijke omstandigheden van onzen dichter, daar een aanzienlijk voedsterheer der kunsten, met name DIDERIK BUISERO, hem van den slaafschen arbeid in een' Apothekers winkel ontsloeg, en in staat stelde, om, na genoegzame oefening op de Hoogeschool te *Utrecht*, de waardigheid van Doctor in de Ge-

neeskunst te verwerven. Dezelfde edelmoedige beschermer begunstigde hem, niet lang daarna, met eenen vrij aanzienlijken post bij de Secretarij der Admiraliteit te *Rotterdam*, in welke hij zitting had. Nu ging onze dichter, in den jare 1678, eene echtverbindtenis aan, waarvan hij echter de genoegens niet lang smaken mogt, als wordende reeds in den jare 1684, in den ouderdom van naauwelijks zeven-en-dertig jaren, uit het leven gerukt. Behalve de reeds genoemde dichtwerken, is van hem nog eene groote menigte van gedichten op verschillende onderwerpen voorhanden, welke, te gelijk met de eerstgemelde, meermalen en laatstelijk in 1748, in éénen bundel in 4to, zijn in het licht gegeven, voorafgegaan van eene *Levensbeschrijving* door D. VAN HOOGSTRATEN. - De dichtstukken van ANTONIDES, (om bij het gezegde nog dit weinige te voegen) en bijzonderlijk zijn IJstroom, leggen een stout en oorspronkelijk dichtvermogen aan den dag, en zijn vol van fraaije beelden en levendige schilderingen; de versmaat is uittermate deftig, rollend en stevig, en allerwege erkent men den echten leerling en navolger van VONDEL. Alleen zijn dezelve, en vooral zijn straks genoemde hoofdwerk, hier en daar door gezwollenheid, trekken van valsch vernuft en een te onmatig gebruik der Heidensche fabelleer ont-

sierd. Doch dit een en ander neemt niet weg, dat ANTONIDES, met regt, onder de grootste dichters gerangschikt wordt, op welke ons Vaderland roem mag dragen.

Het zal niet ongepast zijn, bij deze gelegenheid, met een woord van twee bijzondere vrienden van ANTONIDES gewag te maken. De eerste is de reeds genoemde DIDERICK BUISERO, uit een adelijk geslacht te *Vlissingen*, in den jare 1644, geboren, en eerst Raad en Secretaris in zijne geboortestad, daarna Lid van de Admiraliteit aan de *Maas*. Hij overleed in den jare 1707. Van zijne edelmoedige zucht voor de vaderlandsche dichtkunst en hare beoefenaars ontving ANTONIDES, zoo als wij boven zagen, de heugelijkste blijken. Ook VONDEL had ondervinding van zijne milddadigheid, daar hij zijne *Opdragt* der *vertaalde Herscheppingen van* OVIDIUS met een vergulden zilveren kop vereerd zag. Voorts maakte BUISERO zelf, als dichter, eenigen naam, zoo door het vervaardigen van enkele, hier en daar verspreide, dichtstukken, als door het vertalen of bewerken van verscheidene Treur- en Blijspelen, waarvan de opgave te vinden is in het *Gelett. Zeeland* van DE LA RUE, bl. 115 en 116. Of echter de *Astrate* (beter *Astratus*) Koning van *Tirus*,

onder die stukken mede opgenoemd, wel van onzen dichter afkomstig zij, is eenigermate twijfelachtig(*).

De andere vriend van ANTONIDES, door ons bedoeld, is JOAN PLUIMER, van wien ik geene andere bijzonderheden te melden weet, dan dat hij in het Grieksch en Latijn onbedreven was, sedert 1681 het medebestuur over den Schouwburg had, en omstreeks het jaar 1720 overleden is. Zijne talrijke gedichten, die in twee deelen vervat zijn, hebben, naar ons oordeel, over 't geheel te weinig oorspronkelijkheid en echte dichterlijke geestverrukking, om den lof, daaraan zelfs door een' FRANCIUS en BROEKHUIZEN zoo mildelijk toegezwaaid, waardig geacht te kunnen worden. Intusschen prijzen zijne Minnedichten, en in 't gemeen die van eene zachte en bevallige soort, zich door lossen zwier en weelderige zoetvloeijendheid aan.

§ 27.

Zeer groot was, in het laatste gedeelte dezer eeuw, het aantal van dichteren, die niet

(*) Zie BILDERDIJKS *Verhandeling over het Treurspel*, achter het II D. zijner *Treurspelen*, bl. 228, en over BUISERO ook PAQUOT, T. V. p. 308-310.

hooger dan onder de middelmatige te tellen zijn, en van welke wij wederom eenige met een enkel woord vermelden zullen. De eerste is HERMAN ANGELKOT, huiswaard en vriend van den vermaarden BROEKHUIZEN, en Apotheker te *Amsterdam*, alwaar hij in 1648 geboren werd, en in 1713 overleed. Men heeft van hem, buiten enkele losse dichtstukken, ook eenige tooneelspelen, met name *de Misanthrope*, de *buitensporige harder*, *Soliman* en de *vechter.*

Ook de broeders LAMBERT en GOVERT BIDLOO hebben zich, als dichters, eenigen naam verworven. Bijzonder geldt dit omtrent den jongsten, in 1649 te *Amsterdam* geboren, en eerst Hoogleeraar in de Ontleedkunde in *den Haag*, daarna te *Leyden*, alwaar hij, in 1713, overleed. Zijne dichtwerken zijn: *Brieven der gemartelde Apostelen*, eene verzameling van *Treurspelen*, eene andere van *Zinne-*, *Blij-* en *Voorspelen*, en eindelijk een bundel van gedichten op onderscheidene onderwerpen, allen in 4to.

Een ander dichter, van gelijken stempel, is LUDOLF SMIDS, in den jare 1649 te *Groningen* geboren, en in 1720 te *Amsterdam* overleden. Hij was een man van letteren, en oefende op beide plaatsen de geneeskunst.

Drie tooneelspelen en een matige bundel van gedichten op onderscheidene stoffen zien van hem het licht. Voorts was hij een naarstig onderzoeker der oudheden, waarover hij verscheidene Schriften heeft in het licht gegeven(*).

Eindelijk moeten wij nog, met een woord, van THOMAS ARENTS en JAN DE REGT gewagen. De eerste, in den jare 1652, te *Amsterdam*, geboren, alwaar hij zich met makelen geneerde, was lid van het Kunstgenootschap *Nil volentibus arduum*, en heeft, naar den smaak dier Kunstbroederen, verscheidene Treurspelen en een enkel Blijspel uit het Fransch vertaald. Een bundel zijner *Mengelpoëzij*, lang na zijn overlijden, dat in het jaar 1730 voorviel, door VAN NIDECK uitgegeven, draagt blijken van een' goeden aanleg tot de dichtkunst. - Van DE REGT, insgelijks te *Amsterdam* geboren en aldaar in 1715 gestorven, heeft men een' kleinen bundel van gedichten, welke hem onder de dichters van den tweeden rang eene plaats geeft(†).

(*) Zie over de Gebroeders BIDLOO en over SMIDS WAGENAAR *Beschr. van Amsterdam* III. 237.
(†) Zie over ARENTS en DE REGT WAGENAAR ter aangeh. pl. bl. 253 en 254.

§ 28.

Grooter zijn de dichterlijke verdiensten van den beroemden plaatetser JAN LUIKEN, in den jare 1649, te *Amsterdam* geboren, en aldaar in 1712 overleden. De eerste openbare proeve van zijn dichtvermogen was eene verzameling van jeugdige gedichten, onder den titel van *Duitsche lier* uitgegeven. In deze verzameling, grootendeels uit *Minnedichten*, in den smaak van HOOFT, bestaande, heerscht eene ongedwongene bevalligheid, losse zwier en levendige verbeeldingskracht. De dichter zelf keurde dezelve in lateren tijd, toen hij eene streng godvruchtige denk- en levenswijze had aangenomen, om den inhoud, ganschelijk af, en poogde ze, doch vruchteloos, uit de wereld te helpen. Zijne latere dichtwerken, waarvan de bijzondere opgave ons te lang zou bezig houden, zijn allen van een' stichtelijken en godsdienstigen inhoud, en ademen, over 't geheel, eene veel mindere mate van dichtvuur, dan in zijne jeugdige voortbrengselen zigtbaar is. Niettemin heeft hij, ook als Zededichter, zijne bijzondere verdiensten, voornamelijk gelegen in de vloeibaarheid, bevallige eenvoudigheid en aardigheid van vinding, welke in zijne dichtstukjes doorstralen. In sommige van zijne stukken zelfs, neemt hij eene hoogere

vlugt, en spreidt geene geringe kracht en deftigheid ten toon(*).

Met LUIKEN kunnen wij niet ongevoegelijk een' ander' gelijktijdig' dichter verbinden, die zijnen kunstroem mede grootendeels aan stichtelijke gezangen te danken heeft. Deze is LAURENS BAKE, Heer van *Wulverhorst*, een aanzienlijk en geletterd man, omstreeks het midden der zeventiende eeuw te *Amsterdam* geboren, en in het begin der achttiende overleden. Men heeft van hem eene verzameling van *Bijbelzangen*, bestaande in navolgingen en uitbreidingen van onderscheidene dichterlijke gedeelten des O. Verbonds, waarbij in den jare 1737, en dus een' geruimen tijd na het overlijden des dichters, nog een kleine bundel van *Mengelpoëzij* gevoegd werd. Beide verzamelingen geven aan BAKE wel niet onder de stoute en verhevene, maar nogtans onder de beschaafde en deftige dichters eene plaats.

§ 29.

Wij besluiten ons verslag omtrent de voornaamste dichters van dit tijdperk met de be-

(*) Men zie over LUIKEN WAGENAAR *Beschr. van Amsterdam* III St. bl. 263 en 264, *Lev. van Mann. en Vr.* III D. bl. 269 en volgg. en de *Werken der Bat. Maats. van Taal- en Dichtk.* III D. bl. 291 en volgg.

knopte vermelding van KASPAR en JOANNES BRANDT, twee waardige zonen van den beroemden dichter en geschiedschrijver GERARD BRANDT. De eerste werd, in den jare 1653, te *Nieuwkoop* geboren, en overleed, in 1696, te *Amsterdam*, alwaar hij het predikambt, vroeger op meer andere plaatsen door hem waargenomen, met lof bekleedde. De andere, met name JOANNES, die, in den jare 1660, mede te *Nieuwkoop* het eerste licht zag, en, in den aanvang des jaars 1708, te *Amsterdam* overleed, was insgelijks een lofwaardig Evangeliedienaar. Beide broederen hebben (om thans van hunne proza - schriften niet te gewagen) zich ook als dichters grooten naam verworven. De voortbrengselen van beider dichtvermogen, bestaande uit losse stukken van verschillende stoffe en uitgebreidheid, onder welke eenige Latijnsche voorkomen, zijn het laatst in den jare 1724, in éénen bundel in 4to, uitgegeven, en prijzen zich over 't geheel door keurigheid, deftigheid en edelen zwier van uitdrukking aan. Die van KASPAR nogtans munten, door deze loffelijke eigenschappen en vooral door zinrijkheid, boven die van JOANNES uit.

Tweede afdeeling.
Over de voornaamste Prozaschrijvers van dit Tijdperk.

§ 1.

De eerste plaats onder de Prozaschrijvers van dit tijdperk komt buiten twijfel den beroemden P. CZ. HOOFT toe, van wiens leven en dichterlijke verdiensten wij boven verslag deden. Hij hield zich voornamelijk met de beoefening en beschrijving der geschiedenissen bezig, waarin hij zich de doorluchtigste geschiedschrijvers der Oudheid, en bijzonderlijk TACITUS, ter navolging voorstelde. De werken van den genoemden schrijver bragt hij allen in de moedertaal over, en wist, bij die overbrenging, de onvergelijkelijke kracht en het bijzonder karakter van stijl, aan TACITUS eigen, zoo volkomen te bewaren, als zelden door eenig' vertaler geschiedde. Zijn eerste oorspronkelijk werk was eene beschrijving van het *Leven van Hendrik de Groote*, Koning van *Frankrijk*, waarop, verscheidene jaren later, zijn hoofdwerk der *Nederlandsche Historien* volgde, in XXVII Boeken, den oorsprong en

voortgang der Nederlandsche beroeringen, van de overdragt der heerschappij aan FILIPS, in 1555, tot aan het einde der Leicestersche regering of het jaar 1587, bevattende. Tusschen beide zond hij nog een klein historisch werk in het licht, getiteld *Rampzaligheden der verheffinge van den Huize Medicis.* Verder zijn van hem nog eenige *Vertalingen van enkele stukken uit oude en nieuwe Schrijveren*, die onder zijne *Werken* gevonden worden, en eene belangrijke verzameling van *Brieven* voorhanden, waarvan de laatste en volledigste uitgave door HUYDECOPER bezorgd is.

De verdiensten van HOOFT, als Prozaschrijver, zijn zoo groot, dat wij, om dezelve naar waarde te vermelden, ons bestek zeer verre zouden te buiten moeten gaan. Wij vergenoegen ons derhalve met op te merken, dat men in zijne Schriften, en vooral in zijne *Nederlandsche Historien*, geen sieraad der welsprekendheid mist, en daarin eene zoo wonderbare kracht, bondigheid en majesteit van voordragt, een' zoo grooten rijkdom en verhevenheid van denkbeelden, gepaard aan stoutheid en oorspronkelijkheid van uitdrukking, vindt ten toon gespreid, als waarvan men naauwelijks bij eenig' vroeger' of later' schrijver voorbeeld aantreft. In 't bijzonder komt hem de lof toe, van de schatten onzer rijke

en schoone moedertaal, meer dan eenig ander Schrijver, in zijne werken te hebben opengelegd, zoodat alleen de naarstige beoefening daarvan in staat is ons die schatten te doen kennen en gepastelijk aanwenden. Intusschen is zijn stijl, gelijk al het menschelijke, niet vrij van gebreken, waaronder eene te groote zucht tot beknoptheid en daaruit ontstaande hardheid en duisterheid, mitsgaders gebrek aan eenvoudigheid en natuurlijkheid wel de voornaamste zijn. Het laatstgenoemde gebrek doet zich vooral in zijne Brieven voor(*).

Ook de beide andere hoofddichters der zeventiende Eeuw, VONDEL namelijk en CATS, verdienen, als Prozaschrijvers, grooten lof, en zouden, in die hoedanigheid niet minder, dan in die van dichters, schitteren, indien zij de welsprekendheid, evenzeer als de dichtkunst, beoefend hadden. De prozastijl van VONDEL is beschaafd, deftig en vol mannelijke kracht. Blijken hiervan dragen zoo zijne matelooze vertaling der werken van VIRGILIUS, als inzonderheid zijne oorspronkelijke stukken, met name zijne *Aanleiding tot de Ne-*

(*) Men zie over HOOFT, behalve de bovengenoemde Schrijvers, ook den Hoogleeraar YPEY, in zijne *Beknopte Geschiedenis der Nederlandsche talc*, bl. 445-461.

derduitsche dichtkunst, geplaatst voor het I D. zijner *Poëzij*, de verschillende Opdragten en Voorredenen voor zijne Treurspelen en andere werken, en onder deze ook voor zijne straks genoemde overzetting van VIRGILIUS. - De ongebonden stijl van CATS onderscheidt zich door duidelijkheid, gemakkelijkheid en bevalligheid. Men vindt de proeven daarvan voornamelijk tusschen zijne dichtwerken ingevlochten, gelijk dus in zijnen *Trouring*, mitsgaders in zijn *Houwelijck* of *gansche beleyt des echtten Staats*, verscheidene Voor- en Naredenen gevonden worden, welke de dichterlijke gedeelten dier werken afwisselen(*).

§ 2.

Na HOOFT verdient GERARD BRANDT, boven reeds onder de dichters met lof vermeld, den eersten rang onder de Prozaschrijvers en bijzonderlijk onder de Historieschrijvers van dit tijdperk. Hij was niet alleen een der gelukkigste navolgeren van dien doorluchtigen voorganger, maar streefde hem ook, in een enkel opzigt, met name in duidelijkheid en natuurlijkheid, vooruit. Zijn stijl derhalve, hoe

(*) Men zie over VONDEL en CATS, als Prozaschrijvers, de straks aangehaalde *Geschiedenis* van den Hoogleeraar YPEY, bl. 471-474, en 479-482.

zeer, in kracht, levendigheid en oorspronkelijkheid, voor dien van HOOFT moetende wijken, kan meer algemeen ten voorbeeld van navolginge dienen. De eerste proeve van zijne bekwaamheid was eene *Lijkrede* op den onsterfelijken Drossaard, welke, ofschoon ook blijken van een' voortreffelijken aanleg tot welsprekendheid dragende, echter nog, op vele plaatsen, gebrek aan een' kieschen en gezuiverden smaak verraadt. De mannelijke rijpheid van zijnen door aanhoudende oefening beschaafden geest is voornamelijk kenbaar in zijne twee hoofdwerken, de *Historie* namelijk van de *Reformatie in de Nederlanden*, in IV Deelen in 4to, en zijn *Leven van* MICHIEL ADRIAANSZ. DE RUITER in sol. Ook zijne kleinere geschiedkundige Schriften, met name zijne *Historie van Enkhuizen*, van *de Rechtspleging van* OLDENBARNEVELDT, zijn *Dagwijzer der geschiedenissen*, en bovenal zijne keurige beschrijvingen van het *Leven van* HOOFT en VONDEL, voor de *Nederlandsche Historien* des eersten, en achter het II Deel van de *Poëzij* des laatsten geplaatst, verdienen grooten lof, wegens zuiverheid, klaarheid en gepaste sierlijkheid van taal en voordragt.

In vervolg van tijd werd het voetspoor van HOOFT en BRANDT bovenal met lof betreden door den oudsten der drie waardige zonen des

laatstgenoemden, KASPAR BRANDT geheeten. Deze, namelijk, gebruikte, op het voorbeeld van zijnen Vader, in deszelfs *Leven van* DE RUITER, zijne keurige pen ter beschrijving van het leven van den onsterfelijken HUIG DE GROOT. Het mogt hem echter niet gebeuren, dit werk geheel te voltrekken; dan gelukkig vond hetzelve een' bekwaam' voltooijer in den Remonstrantschen Hoogleeraar A. VAN CATTENBURG, die hetzelve, in den jare 1727, in twee deelen in fol., aan het licht bragt. Dit werk, en bijzonder deszelfs eerste gedeelte, door BRANDT geschreven, prijst zich door netheid, kracht, deftigheid en eene gepaste levendigheid van taal en uitdrukking grootelijks aan.

Er zagen, buiten de genoemde, in dit tijdperk, en vooral in deszelfs eerste gedeelte, wel meerdere historische werken het licht; doch deze zijn meestal in den eenvoudigen kronijkstijl geschreven, en verdienen ten hoogste, wegens zuiverheid van taal, eenigen lof. Tot deze klasse behooren de *Hollandsche*, *Zeeuwsche en Vriesche Chronijck* en andere historische schriften van den beroemden PETRUS SCRIVERIUS, de *Chronijck van Hoorn*, door een' geleerd' inboorling dier stad, met name THEODORUS VELIUS,(*) opgesteld, en eerst

(*) Zie over VELIUS FOPPENS *Bibl. Belg.* T. II p. 1129.

in 1604 en naderhand, met een vervolg en aanmerkingen, meermalen in het licht gegeven, de *Beschrijving van Dordrecht*, door M. VAN BALEN, welke in den jare 1677 in het licht verscheen, en meer andere werken van gelijken aard, waarbij wij het, om de straks gemelde reden, onnoodig achten stil te staan. Uitzondering nogtans verdient het historisch werkje van WILLEM SWINNAS, Geneesheer en Lid in de Vroedschap van den *Briel*, en aldaar kort voor 't jaar 1672, naar 't schijnt, in jeugdigen leeftijd overleden. Van dezen heeft men een geschrift, getiteld: *Engelsche*, *Nederlandsche en Munstersche Krakeelen*, *bevattende* (in drie afdeelingen) *het gebeurde in de jaren* 1665, 1666, 1667, en waarin de levendigheid en kracht van HOOFT, vooral in het verslag van zeegevechten, waarvan N. WITSEN in zijn werk, getiteld: *Scheepsbouw en bestier*, zich meermalen bedient, niet ongelukkig zijn nagevolgd. Jammer slechts, dat de Schrijver, met de deugden, ook de gebreken van den stijl van HOOFT heeft overgenomen, en somwijlen tot eene winderige gezwollenheid vervallen is(*).

(*) Zie verder het *Geschied- en Letterkundig Mengelwerk* van Mr. J. SCHELTEMA, I D. 3de St. bl. 201 en volgg.

§ 3.

Tot dus verre van de historische werken dezer eeuw gesproken hebbende, kunnen wij daarop niet ongevoegelijk een geschrift doen volgen, dat, door zijnen inhoud, tot de klasse der geschiedkundige werken nadert, maar, uit hoofde van zijnen vorm, tot die der Romans behoort. Ik bedoel het bevallige werk van JOANNES VAN HEEMSKERK, dien wij boven onder de dichters met lof vermeldden, getiteld: *Batavische Arcadia.* Het oogmerk van dit geschrift is de ontvouwing der oudste Vaderlandsche geschiedenissen en van vele merkwaardige bijzonderheden, rakende de zeden en gewoonten onzer voorvaderen. Om de voordragt hiervan te veraangenamen, heeft de Schrijver zijn werk in het bevallig gewaad eener reize gestoken, door jeugdige en gedeeltelijk verliefde personen in de omstreken van den *Haag* en *Leyden* gedaan, en zich daardoor gelegenheid verschaft, om hetzelve met eene menigte van behagelijke schilderingen, geestige gesprekken en onderhoudende ontmoetingen te doorvlechten. De stijl is doorgaans levendig en sierlijk, en houdt, naar eisch der verschillende onderwerpen, nu een' bevalligen, dan een' meer deftigen tred. Het werk zag het eerst in den jare 1637, doch min volkomen, daarna in 1639, in zijne tegenwoordige

gedaante, het licht, en werd vervolgens meermalen, en laatstelijk in 1756, herdrukt(*).

§ 4.

Wij zullen thans van eenige prozawerken kortelijk verslag doen, waarvan de meeste, uit hoofde van hunnen gemengden inhoud, naauwelijks tot eenige bepaalde soort van schriften te brengen zijn. Het eerste der bedoelde werken is een klein en niet ongeestig hekelschrift, getititeld *Comoedia Vetus*, of *bootsmanspraatje*, met het vervolg en de verantwoording daarvan, ten titel voerende *Mallewagen.* Dit werkje zag het eerst in den jare 1612 het licht, en had tot Schrijver WILLEM MEERMAN, zoon van den Delftschen Burgemeester en Hoofdschout GERARD FRZ. MEERMAN, die door den beroemden HOOFT een *overedel vernuft* genoemd wordt. Hetzelve is tegen de heerschzucht en hevigheid der geestelijken van dien tijd gerigt, en draagt den naam van *Comoedia Vetus*, om aan te duiden, dat het spel, dat toen door de Protestantsche geestelijkheid vertoond werd, hetzelfde was als dat der Roomsche in vroeger dagen. Een ijverig zeebou-

(*) Men zie de uittrekselen uit dit werk, te vinden in het I. D mijner *Proeven van Ned. Welsprekendheid*, bl. 99 en volgg.

wer zijnde, heeft de Schrijver goedgevonden, zich, in zijn werkje, van de taal en spreekwijzen der zeelieden te bedienen, en alles onder beelden voor te stellen, die tot de zeevaart behooren. Van hier dat het werkje om de daarin heerschende geestigheid lof verdient, en ook voor de taalkunde van groot belang is. Hetzelve is, met het bovengenoemde vervolg, in den jare 1718 op nieuw uitgegeven door G. VAN ZONHOVEN, die het tevens met ophelderende aanteekeningen, grootendeels van geschiedkundigen inhoud, vermeerderd heeft(*).

In de tweede plaats verdient hier melding het aardig en bevallig werk van JOHAN DE BRUNE DE JONGE, getiteld: *Wetsteen der Vernuften*, *oft bequaam middel*, *om van alle voorvallende zaken aardiglijk te leeren redeneren.* Dit werk, dat, volgens de eerste uitgave in 4to van 1644, in IV Boeken, elk van tien Hoofdstukken, verdeeld is, bevat, bijna in ieder Hoofdstuk, eene mengeling van onderscheidene onderwerpen, en is met ware en verdichte verhalen, schoone en geestige gezegden, uit dichters van vroegeren en lateren tijd in onderscheidene talen, en aanhalingen

(*) Zie over dit merkwaardig geschrift BRANDTS *Hist. der Reformatie* II. D. bl. 197-203.

uit oudere en nieuwere Schrijvers van verschillende soort, op eene onderhoudende en leerrijke wijze, doorvlochten. De stijl is doorgaans sierlijk en levendig, en draagt, even als de inhoud, blijken van het aardig vernuft, den geoefenden smaak en de uitgebreide belezenheid des Schrijvers; alleen ziet men op sommige plaatsen eene te groote weelderigheid doorstralen. In eenige uitgaven is het werk met een tweede Deel van XIII Hoofdstukken verrijkt; doch 't welk, in die van het jaar 1672, voor het werk van een' ander, en wel *van plompe hersenen* verklaard wordt. Voorts heeft men van denzelfden Schrijver nog eene verzameling van *hofredenen*, *quinkslagen*, *boerteryen* enz., onder den titel van *Jok en ernst.*

Niet ongelijk aan den *Wetsteen der Vernuften* van DE BRUNE is het werk van eene vrouw, MARIA HEYNS geheeten, welke, onder den titel van *Bloemhof van doorluchtige voorbeelden*, in den jare 1647 een geschrift van gemengden, doch grootendeels zedekundigen inhoud in het licht gaf, verdeeld in XLII Hoofdstukken, en getrokken uit de Schriften van PHILIPPUS CAMERARIUS, MICHIEL DE MONTAGNE en andere Schrijvers. Dit werk, met vele schoone spreuken en leerrijke verhalen uit onderscheidene schrijveren doorvlochten, of liever daarvan schier geheel aaneengeweven,

prijst zich door verscheidenheid en belangrijkheid van inhoud grootelijks aan, en verdient ook lof wegens de zuiverheid en deftigheid van den Nederduitschen stijl. Van de Schrijfster weet ik niets te melden, dan 't geen uit de *Opdragt* van haar werk aan de toen vermaarde SIBYLLA VAN GRIETHUIZEN blijkt, dat zij namelijk te *Schoonhoven* woonde, en de vorming van haren stijl eeniglijk aan het lezen van VONDELS schriften te danken had, zonder daarin van iemand onderrigt te hebben bekomen; eene bijzonderheid, welke mij verbiedt, haar voor eene dochter van PIETER en zuster van ZACHARIAS HEYNS te houden, beiden, in het voorgaande, onder de dichters vermeld.

Eindelijk behoort nog tot de zeventiende eeuw een insgelijks zedekundig werk, in den vorm van een Roman gekleed, en ten titel voerende *Voorbeeldzels der oude wijzen*, waarvan de maker niet genoemd wordt. Hetzelve is mede in onderscheidene Hoofdstukken verdeeld, en bestaat grootendeels uit een leerzaam onderhoud tusschen DISLES, een' vermaard' Koning onder de Indianen, en zijnen wijzen meester SENDEBAR. Eene merkwaardige proeve daarvan wordt gevonden in het II St. der *Bijdragen tot den Frieschen tongval* door den Hoogleeraar WASSENBERGH, bl. 193-215.

§ 5.

Wij zullen thans de voornaamste Schrijvers over deze of gene kunst of wetenschap, die in de zeventiende eeuw gebloeid hebben, in een kort verslag bijeenvoegen. Een der eersten, die het ondernam een wetenschappelijk onderwerp in de moedertaal te verhandelen, was een geleerd Bruggenaar, met name SIMON STEVIN, een der grootste wis- en bouwkunstigen zijner eeuwe, de leermeester van Prins MAURITS, door wien hij tot Kwartier - meester Generaal van het leger van den Staat verheven werd, en de bijzondere vriend van HUIG DE GROOT, Onder zijne werken is bovenal merkwaardig 't geen in den jare 1605 in fol. het licht zag, onder den titel van *Wisconstighe Gedachtenissen*, '*t gene daer hem in geoeffent heeft den Doorl. Hooghgeb. Vorst ende Heere* MAURITS enz., *beschreven door* SIMON STEVIN. Men vindt van dit werk, dat, hoezeer ook ten aanzien van den stijl geene bijzondere waarde hebbende, echter, als eene eerste poging, grooten lof verdient, en van den ijver des Schrijvers voor de eer van zijne moedertaal de sprekendste bewijzen draagt, een zeer lezenswaardig verslag in de *Aanmerkingen* van den Heer MEERMAN op DE GROOTS *Vergelij-*

king der Gemeenebesten, door hem uitgegeven, III. D bl. 506-518(*).

In de tweede plaats doet zich hier de onvergelijkelijke HUIG DE GROOT aan ons voor, als die, inzonderheid in zijne voortreffelijke *Inleiding tot de Hollandsche Rechtsgeleerdheid*, een uitnemend voorbeeld van een' eenvoudigen, deftigen en bondigen leerstijl geleverd heeft. Alleen zou men zijnen stijl eenigzins droog kunnen heeten, daar hij zich van alle sieraden opzettelijk onthouden heeft.

Een derde, insgelijks lofwaardig, wetenschappelijk Schrijver, is JOHAN VAN BEVERWIJCK, die het eerst de geneeskunst in de moedertaal verhandeld heeft. Hij werd, in den jare 1594, uit een aanzienlijk geslacht te *Dordrecht* geboren, en bekleedde zelf verscheidene eerambten, die hem echter minder luisters bijzetten, dan de ongemeene kundigheden, met welke hij was toegerust. Inzonderheid had hij in de geneeskunst, die hij niet enkel met lof geoefend, maar ook onderwezen heeft,

(*) Zie voorts over STEVIN FOPPENS *Bibl. Belg.* T. II. p. 1102; en vooral de *Bijdragen tot de Geschiedenis der wetenschappen en letteren in Nederland*, door den Hoogleeraar J.P. VAN CAPPELLE, bl. 1-62.

zeer groote vorderingen gemaakt. Zijne schriften, tot die wetenschap betrekkelijk, zijn deels in het Latijn, maar ook voor een groot deel in de moedertaal, van welke hij een keurig beminnaar was, opgesteld. De laatste zijn, in den jare 1654, in een aanzienlijk boekdeel in 4to uitgegeven, onder den titel van JOH. VAN BEVERWIJCKS *Wercken der Geneeskonste*, bestaande in den *Schat der gesontheyt*, *Schat der ongesontheyt*, *Heelkonste* en verscheidene kleinere stukken. De grootere, en vooral het eerstgenoemde, zijn met toepasselijke gedichten van den zoetvloeijenden CATS, BEVERWIJCKS bijzonderen vriend, doorweven. Over 't geheel zijn deze werken in een' zuiveren, klaren en, naar den aard der onderwerpen, niet onbevalligen stijl geschreven, en dragen allerwege blijken van de gemeenzaamheid des Schrijvers met de uitmuntendste voortbrengselen der Grieksche en Romeinsche Oudheid. Hetzelfde kan gezegd worden van een ander geschrift van BEVERWIJCK *over de uitnementheyt der vrouwen*, waarin hij echter, naar het oordeel van velen, haren lof te hoog opvijzelt; weshalve JONCTYS daartegen eene verhandeling in het licht zond, getiteld: *Der mannen opperwaardigheit* enz.(*).

(*) Zie FOPPENS T. I. pag. 580 et 581.

Ook het geleerde werk van JOHAN VAN PAFFENRODE, dien wij boven onder de dichters met lof vermeldden, getiteld *der Griecken en Romeynen Krijgshandel*, mag hier niet met stilzwijgen worden voorbijgegaan. In zes Boeken, waarvan elk weder in verscheidene Hoofdstukken verdeeld is, wordt hier alles, wat tot den krijgshandel, of de wijze van oorlog voeren der Grieken en Romeinen, betrekking heeft, met veel naauwkeurigheid, en blijken van groote belezenheid, in een' doorgaans beschaafden stijl, verhandeld. Vóór hetzelve leest men eene sierlijke *Opdragt* van zijnen zoon JACOB VAN PAFFENRODE, die, na den dood zijns vaders, de uitgave voltooide, aan Prins WILLEM III.

Loffelijke melding verdient insgelijks het bekende werk van J. OUDAEN, die, blijkens het te voren gezegde, ook als dichter uitmuntte, getiteld *Roomsche Mogendheid;* een werk, dat, voor een gedeelte, ook tot de klasse der historische Schriften behoort, en zich zoo door belangrijkheid van inhoud, als deftigheid van stijl grootelijks aanprijst.

Eindelijk moeten wij hier nog met een woord gewagen van het geleerde werk van NICOLAES WITSEN, Burgemeester van *Amsterdam*, en een der eerlijkste en kundigste Staatmannen van zij-

nen tijd, getiteld: *Aeloude en Hedendaegsche Scheepsbouw en bestier.* Dit werk, in den jare 1671 in fol. uitgegeven, draagt niet alleen de duidelijkste blijken van de ongemeene bedrevenheid des Schrijvers in de wiskundige wetenschappen, mitsgaders in de oudere en nieuwere geschiedenissen, maar verdient ook lof wegens de doorgaande zuiverheid van den stijl, die ook, bijzonderlijk in de meermalen voorkomende beschrijvingen van merkwaardige zeegevechten, van levendigheid en kracht geenszins ontbloot is. Om den achtenswaardigen Schrijver en zijn bedrijf nader te leeren kennen, leze men de korte schets van zijn leven en verrigtingen in het *Staatkundig Nederland* van Mr. J. SCHELTEMA, II. D. bl. 505-508.

§ 6.

T geen gewoonlijk, in een' engeren zin, welsprekendheid genoemd wordt, vond, in dit tijdperk, onder ons zeer weinige beoefenaars. De staats- en geregtelijke welsprekendheid, waarin de Grieken en Romeinen zoo heerlijk uitmuntten, werd bij ons, gelijk bij de meeste nieuwere volken, schier geheel verwaarloosd; en ook die van den kansel, het voorname tooneel, aan de kunst des redenaars in latere tijden geopend, werd in ons Vaderland tot geen' aanmerkelijken trap van volkomenheid gebragt.

Te meer opmerking verdient daarom een voor weinige jaren in het *Geschied- en Letterkundig Mengelwerk van Mr.* J. SCHELTEMA, II. D. III. St., uitgegeven *Pleidooi van Mr.* SIMON VAN MIDDELGEEST *voor Mr.* P. DE GROOT, ter gelegenheid, dat deze, in den jare 1676, voor het hof van *Holland* te regt moest staan over beschuldiging van gekwetste Hoogheid, gegrond op onbetamelijk schrijven aan WICQUEFORT en onbehoorlijke onderhandelingen, rakende het werk van den vrede; van welke beschuldiging hij echter, bij vonnis van het Hof, volkomen werd vrijgesproken, zoo als te zien is uit het berigt daarvan in de *Vaderl. Historie* van WAGENAAR, XIV. D. bl. 382 en 383. Dit pleidooi, welks Schrijver een man van groote schranderheid en ongemeene bedrevenheid, zoo in de fraaije letteren, als in de regtsgeleerdheid, blijkt geweest te zijn, draagt, wel is waar, in het gebruik van vele basterdwoorden, het veelvuldig aanhalen van Latijnsche plaatsen enz. sporen van eenen min verfijnden smaak, maar bevat te gelijk zoo vele trekken van echt mannelijke welsprekendheid, en is, over 't geheel, in een' zoo deftigen en levendigen stijl gesteld, dat het, in meer dan één opzigt, met de meesterstukken der Grieksche en Romeinsche welsprekendheid, waarmede de Schrijver zeer gemeenzaam was, mag vergeleken worden.

Er waren voorts in dit tijdperk eenige kerkelijke redenaars, die hier ter plaatse eene loffelijke melding verdienen.

Onder deze (om niet te spreken van een' UITENBOGAERT, EPISCOPIUS, CAMPHUIZEN en anderen, die, hoe groot voor het overige ook hunne verdiensten zijn, als redenaars, minder in aanmerking kunnen komen) onder deze munt inzonderheid JOHANNES VOLLENHOVE uit, dien wij boven als een' der waardigste handhavers van den vroegeren dichtroem der zeventiende eeuw leerden kennen. Er zien van hem veertien leerredenen, onder den titel van *Heerlijkheid der Rechtvaardigen*, het licht, welke, hoezeer ook verre af, van eene onbepaalde aanbeveling te verdienen, echter veel schoons en voortreffelijks bevatten. Dezelve, namelijk, zijn doorgaans in een' zuiveren, levendigen en deftigen stijl gesteld; en, zoo daarin ook somwijlen plaatsen voorkomen, waarin de redenaar zich aan valsche sieraden vergaapt heeft, er worden, daarentegen, ook verscheidene in dezelve gevonden, die met regt welsprekend mogen heeten. Daarenboven zijn de onderwerpen wel niet op eene wijze, die aan de latere vorderingen der geestelijke welsprekendheid beantwoordt, maar nogtans met veel naauwkeurigheid en een' rijken voorraad van onderscheidene kundigheden bearbeid, zoodat de hedendaag-

sche redenaar van het oordeelkundig gebruik dezer leerredenen wezenlijk nut kan trekken.

Na VOLLENHOVE verdienen hier bovenal de drie zonen van den beroemden historieschrijver G. BRANDT met lof vermeld te worden. De oudste van hen, met name KASPAR BRANDT, ons, als dichter en geschiedschrijver, reeds gunstig bekend, is ook wegens zijne vijf-en-twintig *Predikatien over verschillende Stoffen*, en zijne *tien Leerredenen ter verklaring van het* onze Vader, na zijn overlijden door zijn' broeder JOANNES uitgegeven, onder de beste kerkredenaars van dit tijdperk te tellen. Die leerredenen toch prijzen zich, zoo door bondigheid van redenering en gewigt van zaken, als door de doorgaande zuiverheid, deftigheid en gepaste levendigheid van den stijl, grootelijks aan.

De middelste der drie broederen, GERARD BRANDT *de jonge* geheeten, behaalde, als kerkelijk redenaar, geen' minderen roem. In den jare 1657 te *Nieuwkoop* geboren, werd hij door zijn' vader mede tot de predikdienst opgeleid, die hij, vijf jaren, eerst te *Schoonhoven*, daarna te *Rotterdam*, met groote toejuiching bekleedde, toen hij, op den 21 December des jaars 1603, door een' ontijdigen dood aan de zijnen, de kerk en de geletterde we-

reld ontrukt werd. Na zijn overlijden kwamen omtrent zestig Leerredenen van hem in drie boekdeelen te voorschijn, van welke het aanzienlijkste, 32 Leerredenen over onderscheidedene onderwerpen behelzende, in 1685 door zijn' oudsten broeder werd in het licht gegeven. Ook deze Leerredenen zijn doorgaans in een' zuiveren en sierlijken stijl gesteld, en dragen blijken van meer dan gemeene kundigheden. Een klein historisch werk, ten titel voerende *Tweejarige Geschiedenissen*, die namelijk van de jaren 1674 en 1675, dat nog bij zijn leven het licht zag, vond mede eene algemeene goedkeuring(*).

De derde eindelijk der broederen, met name JOANNES, van wien wij, even als omtrent KASPAR, onder de dichters van dit tijdperk reeds eenig berigt gaven, heeft zich den roem van een' welsprekend' kerkredenaar voornamelijk verworven door zijn belangrijk en keurig werk, getiteld: *Paulus Leven of XXVII Predikaatsien over 't voornaamste werk van zijn Apostelschap.* Deze leerredenen verdienen, zoo wegens zuiverheid en netheid van taal en stijl, als wegens rijkdom en gewigt van zaken, groote aanbeveling, en kunnen, hoezeer van de toen

(*) Zie over G. BRANDT *de Jonge Levens van Mannen en Vrouwen* IV. D. bl. 60 en volgg.

heerschende gebreken geenszins vrij, ook in onze dagen, nog met vrucht gebruikt worden(*).

In de laatste plaats mogen wij ook den boven reeds met lof vermelden A. MONEN hier niet met stilzwijgen voorbijgaan. Hij wordt door FRANCIUS, in zijne *Voorrede* voor GREGORIUS NAZIANZENUS *over de mededeelzaamheit*, nevens VOLLENHOVE en de BRANDEN, met regt onder de welsprekendste kerkredenaars van zijne eeuw geteld, daar zijne talrijke leerredenen, schoon minder sierlijk en krachtig van stijl, dan die der genoemden, en vooral van VOLLENHOVE, zich nogtans door zuiverheid van taal en een' deftigen en te gelijk voor de vatbaarheid des volks berekenden schrijstrant gunstig onderscheiden. De voornaamste zijn: *Paulus te Athenen; Paulus onder de Heidenen; Stefanus de Diaken; over 't lijden van Christus; Davids Trapgezangen of de Liederen Hammaäloth; Abrahams roepinge uit Ur*, en eenige afzonderlijke Predikatien, die wij kortheidshalve verzwijgen. - Voorts leze men over het deerlijk verval, waartoe de geestelijke welsprekendheid in het laatst van dit tijdperk verzonken was, de straks genoemde *Voorrede* van FRANCIUS, bl. 23-34.

(*) Zie over de drie zonen van BRANDT zijn *Leven door* DE HAES bl. 35 en 36.

§ 7.

De zoo even aangehaalde Voorrede van den Hoogleeraar FRANCIUS en het werkje, waartoe dezelve behoort, staan tot de geestelijke welsprekendheid in te naauwe betrekking, en hebben, in zich zelve, te groote waarde, om daarvan niet met een woord te spreken. Die Hoogleeraar namelijk, de minachting betreurende, waarin de welsprekendheid bij de meeste kerkredenaars van zijnen tijd stond, wilde dit gebrek, naar vermogen, te keer gaan, door hun een staaltje van de welsprekendheid der oude kerkvaders te leveren, en koos daartoe eene redevoering *over de mededeelzaamheid* van GREGORIUS NAZIANZENUS, een' Grieksch' kerkvader der vierde eeuw, waarvan hij eene keurige en deftige Nederduitsche vertaling gaf, verrijkt met eene groote menigte van aanteekeningen, en met eene uitvoerige en hoogst lezenswaardige *Voorrede* ter bestrijding van het heerschend gebrek zijner eeuw en ter aanwijzing van de meest geschikte middelen om in de geestelijke welsprekendheid te vorderen.

Het gewag maken der genoemde vertaling, welke in den jare 1699 het licht zag, geeft mij voegzame aanleiding om iets te zeggen omtrent de overzettingen van Grieksche en Romeinsche Schrijveren, die in het vroegere gedeel-

te dezer eeuw te voorschijn kwamen. De verdiensten van HOOFT en VONDEL ten dezen aanzien hebben wij te voren reeds gemeld. Verder muntte, in dit opzigt, bijzonder de ijver van J.H. GLAZEMAKER uit, aan wien wij verscheidene niet kwalijk geslaagde vertalingen van oude Schrijveren te danken hebben, als van den Latijnschen wijsgeer SENECA, in 1661 in III Deelen in 8vo uitgegeven, van de Grieksche Zedeschrijvers EPICTETUS en CEBES, mitsgaders van den Latijnschen Geschiedschrijver CURTIUS. Ook verpligtte hij zijne landgenooten door eene niet onbevallige vertaling van de sierlijke *Historie der Nederlandsche Oorlogen* van den Kardinaal BENTIVOGLIO, oorspronkelijk in het Italiaansch geschreven, welke, in den jare 1674, in één boekdeel in 4to het licht zag. Nog moet ik hier met lof gewagen van eene vertaling van *Herodotus*, door Dr. O. DAPPER, in 1665, in 4to uitgegeven. Er kwamen voorts, buiten de genoemde, in deze eeuw nog meer vertalingen van oude Schrijvers te voorschijn; doch deze hebben over 't geheel te weinig waarde, om eene afzonderlijke melding te verdienen.

§ 8.

Ten besluite dezer afdeeling zullen wij de voornaamste Schrijvers over de taal, mitsgaders

over het beoefenend gedeelte der dichtkunst en welsprekendheid, die in deze eeuw gebloeid hebben, kortelijk opnoemen. Onder de Schrijvers over de taalkunde verdient ABRAHAM VAN DER MIJLE, een geleerd Evangeliedienaar, in den jare 1558 te '*s Heerenberg* geboren, en in 1637 te *Dordrecht* overleden, de eerste plaats. Zijn Latijnsch werk, *Lingua Belgica* getiteld, is voornamelijk ingerigt om de oudheid, achtbaarheid en voortreffelijkheid der Nederduitsche taal te staven, wier overeenkomst met de Hebreeuwsche, Grieksche, Latijnsche, Perzische en andere talen hij door vele voorbeelden zoekt in het licht te stellen. Het werk draagt vele blijken van schranderheid en ongemeene geleerdheid; en moge ook al de stelling van den Schrijver, dat onze taal de Grieksche in oudheid overtreft, en voor dezelve in geen opzigt behoeft te wijken, geene algemeene toestemming vinden, men moet echter den ijver voor de eer zijner moedertaal, die hem daarbij bezielde, van ganscher harte toejuichen(*).

Intusschen merken wij hier aan, dat hij de eerste niet was, die aan de Nederduitsche taal eene zoo hooge oudheid toekende. Vóór hem namelijk was een Brabandsch geleerde, JOHAN-NES GOROPIUS BECANUS geheeten, nog veel verder gegaan, als hebbende in een Latijnsch werk, ten jare 1596, onder den titel van *Origines Antverpianae*, uitgegeven, de buitensporige stelling verdedigd, dat de Nederduitsche taal in oudheid zelfs de Hebreeuwsche te boven gaat, en voor-de moeder van alle talen te houden is. Eene wel niet even buitensporige, maar nogtans mede weinig aannemelijke stelling werd later door een' anderen geleerden Belg, met name ADRIANUS SCHRIECKIUS, verdedigd. Deze namelijk heeft in een werk, dat onder den titel van ADRIANI SCHRIECKII *Rodornii Originum*, *rerumque Celticarum et Belgicarum Libri XXIII.* te voorschijn kwam, en grootendeels in het Vlaamsch gesteld is, de meeste Grieksche namen van landen, plaatsen en vermaarde personen, op eene wel onwaarschijnlijke, maar nogtans somwijlen vernuftige wijze, tot Duitschen oorsprong zoeken terug te brengen(*).

(*) Men zie over VAN DER MIJLE FOPPENS T. I. p. 2. en PARS *Naamrol der Batar. schrijveren* bl. 340-342.

(*) Men zie over dit werk PARS *Naamr.* bl. 343 en volgg. Iets dergelijks is, in onzen leeftijd, door een' Brabandsch geleerde, met name CH. JOS. DE GRAVE, beproefd, van wiens werk, getiteld: *République des champs clysées on monde ancien*, eenig verslag voorkomt in de *Gesch. der Nederl. tale* door den Hoogl. YPEY bl. 66-69.

Er zagen in deze eeuw ook verscheidene, meer of min volledige, schriften, tot verklaring van de regelen der Nederduitsche taal, het licht. Een der volledigste is de *Nederduitsche Grammatica ofte Spraeckonst* van CHRISTIAEN VAN HEULE, Mathematicus te *Leyden*, zoo als hij zich op den titel noemt. Dit werkje, dat in den jare 1626 in het licht verscheen, bevat eene korte verhandeling van de onderscheidene taaldeelen, en draagt blijken, dat de Schrijver omtrent de taal gezonde begrippen had. - Ook ANTONY DE HUBERT en SAMUEL AMPZING, die wij beiden in het voorgaande reeds onder de dichters noemden, maakten zich, als taalkenners, met lof bekend, de eerste door zijne *Nodige Waarschouwing*, gedrukt voor zijne berijmde vertaling der Psalmen, de laatste door zijn *Nederduitsch Taalbericht*, geplaatst voor zijne *Beschryving ende lof der stad Haarlem.* Voorts mogen wij ook de *Taalkundige waarnemingen* van den Drossaard HOOFT, die, hoezeer niet voor den druk bestemd, echter veel opmerkelijks bevatten, niet geheel met stilzwijgen voorbijgaan. Dezelve werden eerst door HOOGSTRATEN bij zijne *Geslachtlijst*, en naderhand, merkelijk vermeerderd, door TEN KATE uitgegeven achter het I. Deel van zijne *Aenleiding tot de kennisse van het verhevener deel der Nederduitsche sprake.* - Der meldinge waardig is

insgelijks het taalkundig werk van zekeren Predikant, met name PETRUS MONTANUS, dat, in den jare 1635, in 4to in het licht verscheen, onder den titel van: *Berigt van eene nieuwe konst*, *genaemd de Spraekkonst*, *ontdekt en beschreven door* PETRUS MONTANUS *van Delf*. Dit werk is niet alleen opmerkelijk om de somtijds belagchelijke vreemdheid der woorden en benamingen, waarmede het is opgevuld, maar verdient ook lof om het naauwkeurig onderzoek naar den aard en de vorming der onderscheidene soorten van letters, 't welk daarin voorkomt, en waarom het zeer geprezen wordt door MORHOF in zijnen *Polyhistor Liter.* T. I. p. 781(*). - Van minder beteekenis, maar nogtans, voor den tijd hunner vervaardiging, niet geheel verwerpelijk zijn twee kleine opstellen, rakende de Nederduitsche taal, het eerste van A.L. KOK, getiteld: *Ontwerp der Nederduitsche Letterkunst*, het andere van den Amsterdamschen Kerkleeraar PETRUS LEUPENIUS, ten titel voerende: *Aenmerkingen op de Nederduitsche tale.*

Nog twee werken eindelijk; voor de Nederduitsche taalkennis mede van belang, moeten hier kortelijk vermeld worden. Het eerste is de bekende *Nederlandsche woordenschat*, eerst,

(*) Zie PARS *Naamrol* enz. bl. 353.

omtrent het midden dezer eeuw, opgesteld door JOHAN HOFMAN, en naderhand aanmerkelijk vermeerderd door LODEWIJK MEIJER, doctor in de medicijnen te *Amsterdam*. In de gedaante, waarin het door den laatstgenoemden gebragt werd, bestaat het werk uit drie deelen, van welke het eerste verklaringen van basterdwoorden, het tweede van konstwoorden, beide uit de achtbaarste Schrijveren bijeengebragt, het derde en minst beduidende verklaringen van verouderde woorden uit MELIS STOKE, SPIEGHEL en anderen behelst. Na menigvuldige uitgaven is hetzelve, in 1787, met aanzienlijke toevoegselen en verbeteringen door E.W. CRAMERUS, in drie deelen in 8vo, in het licht gegeven; naar welken druk, in den jare 1804, eene nieuwe, insgelijks verbeterde en vermeerderde uitgave, in het beknopter bestek van één boekdeel, te voorschijn kwam. Intusschen laat het werk, ook in zijn' tegenwoordigen staat, nog veel te wenschen overig. - Het andere door ons bedoelde werk is dat van WIGARTUS A WINSCHOTEN, bij zijn leven, zoo ik meen, Rector der Latijnsche Scholen te *Leyden*, 't welk in den jare 1681, onder den titel van *Seeman*, werd in het licht gegeven, en eene uitlegging behelst der Nederduitsche konst- en spreekwoorden, die van de zeevaart ontleend zijn. Dit werkje, schoon voor merkelijke aanvullingen en verbeteringen

vatbaar, heeft echter ook nog zijne nuttigheid; 't geen niet even zeer geldt omtrent een ander stukje van denzelfden Schrijver, *Letterkonst* geheeten, en het I Deel der *Nederduitsche Spraakkunst* behelzende, doch dat, voor zoo veel ik weet, door geen tweede gevolgd werd.

In de laatste plaats moeten wij nog melding maken van de schriften, tot het beoefenend gedeelte der dichtkunst en welsprekendheid betrekking hebbende, welke in deze eeuw het licht zagen. Dan hier is de voorraad niet alleen minder ruim, dan van de taalkundige, maar ook, zoo wij ons enkel tot de Nederduitsche bepalen, naauwelijks noemenswaardig. Immers, behalve de reeds genoemde *Aenleidinge ter Nederduitsche dichtkunste* van VONDEL, en de vrije dichterlijke overbrenging van *Horatius dichtkunst* door PELS, mede in het voorgaande reeds vermeld, is, voor zoo verre ik weet, in deze eeuw, in de moedertaal, geen werk van eenig belang ter verklaring van de regelen der dichtkunst en welsprekendheid te voorschijn gekomen. Doch in de Latijnsche taal zijn uit de zeventiende eeuw eenige schriften van groote waarde, tot de genoemde onderwerpen betrekkelijk, voorhanden, met name die van den beroemden GERARDUS JOHANNES VOSSIUS, Hoogleeraar in

de Geschiedenissen te *Amsterdam*, alwaar hij in het jaar 1649, in den ouderdom van 72 jaren, overleden is(*). Onder de menigvuldige, en hoogst belangrijke schriften van dezen arbeidzamen en doorgeleerden man worden ook eenige gevonden, ter verklaring van de regelen der dichtkunst en welsprekendheid ingerigt, van welke de voornaamste zijn *Oratoriarum Institutionum* Libri VI, en *Poëticarum Institutionum* Libri III; beide werken van groote belezenheid, en van welker beoefening zeer veel nuts te trekken is.

(*) Zie FOPPENS *Bib. Belg.* T. I. p. 351-353.

Derde boek.
Over de voornaamste dichters en prozaschrijvers, die van het laatst der zeventiende eeuw tot op onze dagen gebloeid hebben.

De hoogte, waartoe de dichtkunst, in de eerste helft der zeventiende eeuw, onder ons werd opgevoerd, zagen wij in de tweede langzamerhand afnemen. Dat stoute, krachtige, oorspronkelijke en echt dichterlijke, 't welk zich in de vroegere dichters van dit tijdperk aan ons vertoonde, vinden wij in de latere veelal door een' zwakkeren, uitvoeriger en meer tot het beschaafde proza overhellenden dichttrant vervangen. Hetzelfde verschijnsel zal zich, door het grootste gedeelte van het tijdperk, dat wij thans intreden, aan ons voordoen; en moge al de dichtkunst, gedurende hetzelve, ten aanzien van sommige kieschheden van taal en maat, en de naauwkeuriger kennis en inachtneming der regelen van eenige bijzondere dichtsoorten, iets gewonnen hebben, wij zullen dezelve, ten aanzien van haar eigenlijke wezen, doorgaans ver-

achterd vinden. Het ontbrak echter, gelijk ons mede blijken zal, nimmer geheel aan dichters, die dien veelbeteekenenden naam met regt mogen voeren; en bijzonderlijk mogen wij ons beroemen, dat de dichtkunst tegen het laatst van dit tijdperk tot eene hoogte opsteeg, waarbij zij voor die van het gulden tijdperk onzer letterkunde niet, of naauwelijks behoeft te wijken. Ook de welsprekendheid of beschaafde prozastijl maakte in dit tijdperk geene grootere vorderingen, dan in het voorgaande; en het is niet voor het laatste gedeelte daarvan, dat wij een noemenswaardig aantal van prozaschrijveren ontmoeten zullen, die op den roem van welsprekendheid aanspraak kunnen maken. Dan, gaan wij tot de ontvouwing der geschiedenis over, waarbij wij echter ons nog meer, dan bij de voordragt der vroegere gedeelten, op kortheid bevlijtigen, en tot de enkele aanstipping der hoofdpunten bepalen zullen.

Eerste afdeeling.
Over de voornaamste dichters van dit Tijdperk.

§ 1.

LUCAS ROTGANS, in wien de verschillende geest der straks geschetste tijdperken als ineengesmolten is, vordert, in de eerste plaats, onze aandacht. Uit deftigen geslachte, in 1654, te *Amsterdam* geboren, en eerst tot de letteroefeningen opgeleid, trad hij vervolgens in de krijgsdienst, en sleet het laatste gedeelte van zijn leven in geletterde afzondering op eene hofstede, *Kromwijk* genaamd, en gelegen aan de *Vecht* tusschen *Maarsen* en *Breukelen*, alwaar hij in den jare 1710 overleed. Onder zijne dichtwerken munt bijzonder zijn *Wilhem de III*, in VIII Boeken, uit. Men vindt in dit dichtwerk, dat blijkbaar tot een Heldendicht is aangelegd, eene vloeijende en deftige versmaat, eene doorgaans zwierige en dichterlijke uitdrukking, en verscheidene schilderachtige plaatsen; doch het geheel boezemt geen genoegzaam belang in, en de verdichtselen, waarbij de Heidensche fabelleer niet zeer gelukkig is te baat genomen, hebben meestal weinig treffends. Zijne

beide Treurspelen, *Eneas en Turnus* namelijk en *Scilla*, verdienen tot de deftigste en regelmatigste treurspelen in onze taal geteld te worden. Zijne *Poëzij van verscheidene Mengelstoffen*, waarin, met zijn bekend geestig dichtwerk van boertigen inhoud, *Boerenkermis* geheeten, ook de genoemde Treurspelen voorkomen, bevat buitendien verscheidene losse stukken, die met regt fraai mogen heeten(*).

Het zwakke en onvolkomene, maar niet het veelzins voortreffelijke en grootsche van ROTGANS dichttrant doet zich voor in de kunstgewrochten van verscheidene zijner tijdgenooten en vrienden, als die van den met lof bekenden boekdrukker FRANÇOIS VAN HALMA, die van 1653 tot 1722 leefde, van den, in vele opzigten, verdienstelijken DAVID VAN HOOGSTRATEN, geboren in 1658 en overleden in 1724; van zijnen broeder J. VAN HOOGSTRATEN, die, onder anderen, het *Leven van den Apostel Paulus* in dichtmaat beschreef; van ABRAHAM BOGAERT en anderen, die wij met stilzwijgen voorbijgaan. - Meerdere onderscheiding verdient de bevallige herdersdichter

(*) Zie het Voorberigt van HALMA voor de *Poëzij van* ROTGANS, en WAGENAARS *Beschr. van Amsterd.* III. St. bl. 252.

JAN BAPTISTA WELLEKENS, in den jare 1658 te *Aalst* in *Vlaanderen* geboren, doch te *Amsterdam*, alwaar hij zich in de Schilderkunst oefende en, na een elfjarig verblijf, tot hetzelfde einde in *Italie* gehouden, voor het verdere zijns levens nederzette, in den jare 1726 overleden. Op het voorbeeld van vele Italiaansche dichteren leide hij zich voornamelijk op het maken van Herders- en Visscherszangen toe, waarvan de fraaiste gevonden worden in eenen dichtbundel, dien hij, in den jare 1711, met zijnen kunstvriend P. VLAMING, onder den titel van *Dichtlievende Uitspanningen*, in het licht gaf. Buitendien zijn van hem gedrukt eene vloeijende vertaling van TASSO'S beroemd Herderspel, *Amyntas* genaamd, en drie deelen met onderscheidene Gedichten, na zijn overlijden door zijne dochter in het licht gegeven.

Gelijken lof van zoetvloeijendheid en zachte bevalligheid verdient zijn reeds genoemde kunstvriend PIETER VLAMING, te *Amsterdam* in den jare 1686 geboren, en in 1733 overleden, die zich ook, door eene nieuwe uitgave van den *Hertspieghel* van SPIEGHEL, eene vertaling van de *Arcadia* van SANNAZARIUS en andere stukken, omtrent de Nederduitsche letterkunde verdienstelijk heeft gemaakt.

In het Herdersdicht slaagde mede niet ongelukkig eene gelijktijdige dichteres, met name KATHARINA JOHANNA DE WIT, te *Utrecht* geboren en in den jare 1727 of 1728 overleden. Bij haar leven gaf zij eene dichterlijke vertaling van de *Getrouwe Herderin*, Landspel in V Bedrijven, van den Italiaanschen dichter CONTARINI in het licht, gevolgd van een aantal losse dichtstukken, meest uit Visschers- en Herdersdichten bestaande. Na haar overlijden werd deze verzameling nog vermeerderd met eene dichterlijke navolging van de *Fillis van Scirus*, herderspel van den Grave BOURRELLI, en eenige Visschers- Herderszangen en Mengeldichten.

Verre echter boven deze hare kunstgenoote munt eene andere dichteres, met name ELISABETH KOOLAART, geboren HOOFMAN, uit, die te *Haarlem*, in den jare 1664, geboren werd, en in 1736 te *Kassel* overleed. Omtrent deze vrouw, wier allezins voortreffelijke kunstgewrochten eerst in den jare 1773, door bezorging van W. KOPS, het licht zagen, en die, naar ons oordeel, onder de Nederlandsche dichteressen naauwelijks hare wedergade heeft, zouden wij een breeder verslag geven, indien wij hare waarde, als mensch en dichteresse, niet, bij eene andere gelegenheid, hadden in het licht gesteld(*).

(*) Zie de *Euterpe*, II. St. bl. 91-146.

Tot het laatste gedeelte der zeventiende eeuw kunnen voorts nog gebragt worden de geleerde Jezuit LIVINUS DE MEYER, die te *Gent* in 1655 het licht zag, en te *Leuven* in 1730 overleed, en die van zijn voortreffelijk Latijnsch Leerdicht *De Ira* (*over de Gramschap*) in 1725 eene vloeijende Vlaamsche vertaling in dichtmaat door den druk gemeen maakte(*); de doorgaans zwakke en weinig oorspronkelijke CLAAS BRUIN, die te *Amsterdam* van 1671 tot 1723 geleefd, en eene menigte van dichtwerken, grootendeels van bijbelsche en zedelijke stoffe, heeft nagelaten; de Rotterdamsche dichter JOAN DE HAES, zoon van F. DE HAES, van wien mede een dicht- of liever rijmbundel het licht ziet, geboren in 1685 en overleden in 1723, en, wegens zijne bijbeldichten *Judas de Verrader* en *Jonas de Boetgezant*, en een aantal dichtstukken van verschillenden inhoud, niet hooger dan onder de beschaafde rijmers te tellen, en meer anderen, die wij met stilzwijgen voorbijgaan. Dit mogen wij echter niet doen ten aanzien van den Zevenbergschen dichter JACOB ZEEUS, die van het jaar 1686 tot 1718 leefde, en, blijkens de twee dichtbundels, die van hem het licht zien, van dichterlijken aanleg niet ontbloot was, en nog veel minder omtrent den Haarlemmer dichter

(*) Zie de meergenoemde *Verhandel.* van den Heer WILLEMS, II. D. bl. 158 en volgg.

LUKAS SCHERMER.. Deze, in 1688 geboren, en in 1711, na vele sukkelingen, in de eerste vaag zijns levens overleden, was door de natuur met een' hoogst voortreffelijken aanleg tot de dichtkunst bedeeld, en had dien door aanhoudende letteroefeningen beschaafd en veredeld. Sprekende bewijzen hiervan draagt de aanzienlijke verzameling zijner gedichten, na zijn overlijden door P. VLAMING aan het licht gebragt en, nevens dichtstukken van gemengden inhoud, een Treurspel, *Meleager en Atalante* genaamd, een aantal *Heldendichten* en vele *Herders*- en *Visscherszangen* bevattende; alle welke stukken, naar eisch der stoffe, nu door zachtheid en teederheid, dan door stoutheid en verhevenheid uitmunten, en, hoezeer ook van eene te groote weelderigheid en andere onvolkomenheden der jeugd niet geheel vrij, nogtans overal den echten dichter kenmerken.

§ 2.

Aan het hoofd der dichteren, die tot de achttiende eeuw behooren, verdient niemand meer gesteld te worden, dan de vermaarde landman HUBERT CORNZ. POOT, die, in den jare 1689, te *Abswout*, eene buitenbuurt tusschen *Delft* en het dorp *de Ketel*, geboren werd, en, in den jare 1733, ter genoemder stede overleed. Hoezeer van de voordeelen eener

geleerde opvoeding verstoken, en voor het grootste deel zijns levens tot handenarbeid genoodzaakt, wist hij echter, door onvermoeide vlijt en oefening, zijn natuurlijk kunstvermogen zoo zeer te beschaven en te veredelen, dat hij voor een' der gelukkigste nastreveren van HOOFT en VONDEL verdient gehouden te worden. Zijne gedichten zijn in III Deelen in 4to te *Delft* uitgegeven, en naderhand in even zoo veel Deelen in klein formaat zindelijk herdrukt; beide welke uitgaven, onder anderen, met eene keurige beschrijving van het leven des dichters verrijkt zijn. Het eerste dier deelen bevat *Bijbelstoffen*, *Brieven*, *Veld- en Zeezangen* en *Minnedichten*, het tweede *Mengel-Geboorte-* en *Lofdichten*, gevolgd van eenige *Bijschriften*, het derde eindelijk *Bruiloft-* en *Lijkdichten.* Alle deze dichtstukken, vooral die bij eene bijzondere gelegenheid vervaardigd werden, hebben wel geene gelijke dichterlijke waarde; sommige ook, 't geen inzonderheid omtrent de Bijbeldichten geldt, zijn door trekken van valsch vernuft ontluisterd; dan over 't geheel dragen zij vele blijken van oorspronkelijk dichtvermogen, en prijzen zich door keurigheid, deftigheid en dichterlijken zwier van uitdrukking grootelijks aan. In 't bijzonder munt POOT in het zachte, bevallige, losse en geestige uit, waarvan zijne Minnedichten, Brieven en andere gelijk-

soortige dichtstukken de overvloedigste getuigenis geven. Voorts bevatten zijne gedichten vele lessen van echte levenswijsheid, welke hij, als een gelukkig navolger van HORATIUS, op eene zinrijke, verrassende en regt dichterlijke wijze weet voor te dragen(*).

Hoezeer niet op gelijke hoogte staande, als POOT, verdient echter PIETER LANGENDIJK, in den jare 1683 te *Haarlem* geboren, en in 1756 te dier stede overleden, met onderscheiding genoemd te worden. Ook hij was van hulpmiddelen ter beschaving weinig voorzien, moest zich tot in een' ver gevorderden leeftijd door werkzaamheden, van de letteren en dichtkunst geheel vreemd, het noodig onderhoud verzorgen, en had, in zijn leven, met vele wederwaardigheden te worstelen, welke zijne luchtige en zorgelooze geaardheid, waarvan zij gedeeltelijk ook de gevolgen waren, hem echter met zekere gemakkelijkheid deed dragen. Het onbekommerde en vrolijke van zijne geestgesteldheid blinkt ook in zijne dichtwerken grootelijks uit, waarvan vele van een' boertigen inhoud zijn,

(*) Zie over POOT vooral de keurige *Voorrede* van den Heer Mr. DANIEL HOOFT voor de *Bloemlezing* van deszelfs *Gedichten* in II Deelen, door welker uitgave, met belangrijke aanteekeningen verrijkt, genoemde Heer zijne letterminnende landgenooten grootelijks aan zich verpligt heeft.

en onder welke verscheidene Blijspelen voorkomen. Deze nemen schier het geheele II. en IV Deel in van de Verzameling zijner *Gedichten* in IV Deelen in 4to, en dragen, ofschoon ook met de meesterstukken van een' PLAUTUS, TERENTIUS en weinige anderen, geenszins gelijk te stellen, nogtans vele blijken van geestigheid en comiesch vernuft. Onder de verdere gedichten, in de genoemde verzameling voorhanden, verdienen bovenal zijne *Veld- en Visscherszangen* eene loffelijke melding. Voorts zijn van LANGENDIJK nog overig *Levensloop der Aartsvaderen* enz. in *Zamen-* en *Alleenspraken*, *Graven van Holland*, in jaardichten beschreven, het *Leven van* WILLEM I, in jaarzangen, en andere stukken, die wij kortheidshalve verzwijgen. Schoon niet onder de eerste stichters te tellen, mag echter LANGENDIJK, met regt, een bevallig, levendig en geestig dichter heeten, doch die, vooral in zijne luimige en boertige gedichten, den goeden smaak niet altijd even zeer bevredigt.

Een aantal gelijktijdige dichteren van minderen rang zal het genoeg zijn met een enkel woord te noemen. De oudste van hen is de Leydsche Schoolbestuurder HENDRIK SNAKENBURG, geboren in 1664 en gestorven in 1750, van wien, drie jaren later, eene vrij aanzienlijke verzameling van onderscheidene dichtstuk-

ken, meerendeels van bijbelsche en stichtelijke stoffe, in het licht verscheen, die, van echt dichtvuur geheel ontbloot, zich enkel door beschaafdheid van uitdrukking aanbevelen. Niet grooter zijn de dichterlijke verdiensten van zijn' neef, Mr. THEODOOR VAN SNAKENBURG, die, in den jare 1731, in vereeniging met Mr. JACOB ELIAS MICHIELZ., een' bundel van *Herderszangen*, *Brieven*, *Klink- en Mengeldichten*, onder den titel van *Proeve van Dichtoeffening* door A.L.F. en A.P.S., in het licht zond. Dan wij zouden geen einde vinden, indien wij alle middelmatige dichters, die in de eerste helft dezer eeuw gebloeid hebben, wilden opnoemen. Wij zullen dus een' LAURENS STEVENSLOOT, maker eener berijmde uitbreiding van *Jonas*, een' niet ongeestigen, maar van beschaving ontblooten JAN GOEREE, een' in rijmwerken zeer vruchtbaren HERMANUS VAN DEN BURG, en vele anderen met stilzwijgen voorbijgaan. Ook twee Rotterdamsche dichters, met name KORNELIS BOON VAN ENGELANT en FRANS VAN GREENWOOD, beiden in 1680 geboren, en van welke de tweede nog in 1760 leefde, zal het genoeg zijn met een enkel woord te vermelden. De eerste zond vele dichtstukken van onderscheiden' aard, Herdersdichten, Treurspelen en andere in het licht, die over 't geheel geringe waarde hebben; de laatste liet twee dichtbundels van

gemengden inhou na, waarin sommige goede stukken voorkomen. Een enkel woord zal ook genoeg zijn omtrent den winderigen en buitensporigen dichter WILLEM VAN SWAANENBURG, Schilder te *Amsterdam*, die, onder den titel van *Parnas*, in den jare 1724 eene vrij aanzienlijke verzameling van dichtstukken, vol ijdel gebrom, in het licht zond. - Liever staan wij nog een oogenblik stil bij een' dichter van beteren stempel, die reeds vroeger had moeten genoemd worden, MATTHEUS GARGON namelijk, in 1661 te *Haarlem* geboren en in 1728 te *Vlissingen*, waar hij Predikant en Rector der Latijnsche Scholen was, overleden. Deze, schoon niet tot de stoute en oorspronkelijke dichters te tellen, blinkt echter, te midden der vele rijmers van dit tijdperk, door dichterlijken zwier en zinrijkheid loffelijk uit, zoo als inzonderheid blijkt uit de fraaije proeven van zijn dichtvermogen, welke in zijne *Vertaling van Boëthius* en zijne *Walchersche Arcadia* voorhanden zijn(*).

§ 3.

Een der beroemdste dichters van deze eeuw, met name ARNOLD HOOGVLIET, vordert thans onze aandacht. Hij zag in den jare 1687 te

(*) Zie verder mijn *Museum*, II D. bl. 149-167.

Vlaardingen het licht, en overleed te dier stede in 1763. Geene geletterde opvoeding genoten hebbende, besloot hij, op zijn twintigste jaar, dit gemis, 't welk hij voor de volmaking van zijn dichtvermogen met regt nadeelig achtte, door eigene oefening te herstellen, en rustte niet, voor hij zich de kennis der Latijnsche taal had eigen gemaakt. De vrucht van deze oefeningen was eene berijmde vertaling der *Feestdagen* van OVIDIUS; een werk, wel niet van verdiensten ontbloot, maar blijkbaar boven zijne krachten, en dus minder geschikt, om zijnen dichtroem te vereeuwigen. Deze is voornamelijk op zijnen *Abraham den Aartsvader* gevestigd, zijnde eene dichterlijke beschrijving der voornaamste lotgevallen van dien Patriarch in XII Boeken. Hoezeer ook, volgens het reeds aangeduide, niet tot de Heldendichten, zoo als sommigen gewild hebben, maar tot de historische dichtstukken of dichterlijke levensbeschrijvingen te tellen, en verscheidene zwakke, of ook door wansmaak en valsch vernuft, in meerdere of mindere mate, ontsierde plaatsen behelzende, heeft echter dit dichtstuk, in vele opzigten, groote waarde, en verdient onder de fraaije voortbrengselen der vaderlandsche kunst geteld te worden, Voorts heeft HOOGVLIET nog twee Deelen *Mengeldichten* uitgegeven, waarin mede verscheidene schoone dichtstukken voorkomen, die,

even als zijn hoofdwerk, van eene groote levendigheid van verbeeldingskracht en eene vloeijende en gemakkelijke, schoon veelal minder krachtige dichtader getuigen(*).

Tijdgenooten en deels ook kunstvrienden van HOOGVLIET waren de Dortsche dichters J. TARGIER, die van 1688 tot 1735, grootendeels in blindheid, leefde, en van wien in 1736 eene veelzins verdienstelijke dichtverzameling in het licht verscheen, de gebroeders TIELEMAN en HENRIK VAN BRACHT, wier uitgegeven dichtwerken geen even gunstig gevoelen van hun kunstvermogen inboezemen, en de geleerde Boekhandelaar JAN VAN BRAAM, geboren in 1677, en overleden in 1751, van wien een kleine dichtbundel het licht ziet, door HUYDECOPER eenige malen met lof vermeld. Ook was dit tijdperk niet ontbloot van dichteressen, van welke de meeste echter haren lof meer aan de beleefdheid van hare tijdgenooten, dan aan

(*) Men zie de fraaije en oordeelkundige beschrijving van het *Leven van* HOOGVLIET door Mr. J. DE KRUYFF, in het I. D. van het *Leven der Nederl. dichteren en dichteressen*, uitgegeven door het Genootschap *Kunst wordt door arbeid verkregen.* Hoogst lezenswaardig ook is het artikel over HOOGVLIET in het III D. van het *Biographisch*, *Anthologisch en Critisch Woordenboek* van den Heer WITSEN GEYSBEEK.

hare dichterlijke verdiensten te danken hebben, gelijk, ten deele althans, mede het geval is met eene der bekendste onder haar, JETSKE REINOU VAN DER MALEN namelijk, in den jare 1681 te *Leeuwarden* geboren, en van wie in 1728 eene dichtverzameling van onderscheidenen inhoud in het licht verscheen, onder vele zwakke en onbeduidende, enkele goede dichtstukken bevattende. Doch wij zouden ons bestek verre te buiten moeten gaan, indien wij allen, die, schier gelijktijdig met HOOGVLIET, zich door de uitgave van dicht of rijmwerken eenigen naam verwierven, hier wilden opnoemen. Wij zullen dus, met voorbijgang van eene menigte anderen, slechts kortelijk gewagen van JOAN JACOB MAURITIUS, geboren in 1693 en overleden in 1768, een' man van groote kunde en belezenheid, en aanzienlijk door zijne waardigheden, doch wiens onderscheidene dichterlijke voortbrengselen weinig echt dichtvuur ademen, mitsgaders van drie Zeeuwsche dichters, met name JAN STEENGRACHT, PIETER BODDAERT en PIETER DE LA RUE. Deze zagen allen te *Middelburg*, de eerste in 1692, de tweede in 1694, en de derde in 1695 het licht, en waren allen mannen, in de letteren bedreven en met aanzienlijke eerambten bekleed. Gemeenschappelijk gaven zij, in den jare 1717, eene niet verwerpelijke dichtverzameling, onder den titel van *Dichtlievende uitspanningen*, in het

licht, welke in den jare 1728 herdrukt werd. BODDAERT en LA RUE wijdden zich later, bij uitsluiting, aan stichtelijke en bijbelsche poëzij, waarvan verscheidene boekdeelen het licht zien, die, hoezeer, bijzonder die van BODDAERT, met luide toejuichingen ontvangen, en meermalen herdrukt, weinig of geene dichterlijke waarde hebben. BODDAERT, die tot het jaar 1760 leefde, bezorgde ook de uitgave der *Nagelatene Gedichten* van zijne behuwdmoeder ANNA RETHAAN en die der *Gedichten* van JOHAN MOORMAN, een' aanzienlijk' en geletterd' burger van de stad *Hulst* in *Vlaanderen*, die van het jaar 1696 tot 1743 leefde.

§ 4.

Iets langer zullen wij moeten stilstaan bij SYBRAND FEITAMA, te *Amsterdam* in den jare 1694 geboren en in 1758 overleden; een' man, wiens gansche leven aan de fraaije letteren was toegewijd, en die op den geest zijner tijdgenooten, welke hij door zijn voorbeeld netheid en beschaafdheid op al te hoogen prijs deed stellen, geen' geringen invloed oefende. Als oorspronkelijk dichter heeft hij zeker, buiten kieschheid, goeden smaak en vloeibaarheid, geene bijzondere verdiensten; doch als navolger van de dichtwerken van uitheemsche, met name van Fransche dichteren,

leide hij een zeer fijn en geoefend kunstgevoel aan den dag. Duidelijke bewijzen hiervan zijn voorhanden in zijne dichtmatige navolgingen van den met regt beroemden *Telemachus* van FENELON, en van de *Henriade* van VOLTAIRE, waarvan de laatste vooral een meesterstuk van dichterlijke overbrenging genoemd mag worden. Voorts heeft hij een groot aantal van Treurspelen uit het Fransch vertaald, waarvan de meeste, met twee niet onverdienstelijke stukken van eigene vinding, in de twee Deelen zijner *Tooneelpoëzij* in 4to vervat zijn. Een enkel nog is begrepen in den kleinen bundel zijner *Nagelatene Gedichten*, deels uit oorspronkelijke, deels uit vertaalde dichtstukken bestaande, welke in den jare 1764 het licht zag(*).

Eene grootere levendigheid van verbeeldingskracht en weelderigheid van dichterlijk vernuft, maar eene mindere kieschheid en zuiverheid van smaak vertoont zich in de kunstgewrochten van HENDRIK SCHIM, die in den jare 1695 te *Maassluis* geboren werd, en in 1743 overleed, en door zijne Bijbel- en Zededichten grooten naam verwierf. Er zien van dezelve vier verzamelingen in 4to het licht, waarvan de eerste in 1723, onder den titel

(*) Men zie over FEITAMA het bovengenoemde I D. van het *Leven der Nederl. dichteren en dichteressen.*

van *Bijbelpoëzij*, de tweede in 1726, onder dien van *Bijbel- en Zededichten*, de derde in 1731, onder den naam van *Heerlijkheid van Kristus en de kerk*, de vierde eindelijk in 1737, onder dien van *Dichttafereelen* enz. te voorschijn kwam. Vele dezer gedichten zijn wel door den godgeleerden wansmaak van zijnen tijd, in meerdere of mindere mate, ontsierd; doch dit neemt niet weg, dat men overal den echten dichter in dezelve herkent.

De beroemde taal- en oudheidkenner BALTHAZAR HUYDECOPER, uit een der aanzienlijkste geslachten, in den jare 1695, te *Amsterdam* geboren, alwaar hij, na het bekleeden van verscheidene hooge waardigheden, in 1778 overleed, verdient mede, als dichter, en bovenal als vervaardiger van Treurspelen, geen' geringen lof. In 't bijzonder munten zijne twee Treurspelen, *Arzaces* en *Achilles*, niet slechts door regelmatigheid en deftigheid, maar ook door vele hoogere schoonheden van deze dichtsoort uit. Niet zonder verdiensten ook is zijne vrije dichterlijke navolging van de *Hekeldichten en Brieven* van HORATIUS, waarvan hij insgelijks eene prozaische vertaling heeft in het licht gegeven. Eindelijk kwam in den jare 1788 nog eene kleine verzameling zijner *Gedichten* te voorschijn, waarin fraaije stukken gevonden worden.

Ook JAN DE MARRE, mede van *Amsterdam* geboortig, die van 1696 tot 1763 leefde, en het grootste deel van zijn' vroegeren leeftijd ter zee doorbragt, verdient onder de dichters van dit tijdperk eene roemrijke onderscheiding, en mag, met volle regt, een zwierig, kunstrijk en bevallig Dichter heeten. Behalve zijne grootere dichtwerken, met name *Batavia*, in IV Zangen, en *Bespiegelingen over Gods wijsheid in 't bestier der schepselen*, in IV Zangen, gevolgd van zijne *Eerkroon voor de Kaap de Goede Hoop*, in III Zangen, die veel wetenswaardigs, op eene levendige en regt dichterlijke wijze voorgesteld, bevatten, heeft men van hem eene fraaije verzameling van *Hof- en Mengeldichten*, en eindelijk drie tooneelstukken, onder welke zijn Treurspel, *Jacoba van Beijeren* getiteld, uitmunt.

Uit een groot aantal dichteren van minderen rang, die omtrent tenzelfden tijde bloeiden, zal het genoeg zijn, met een enkel woord gewag te maken van PHILIP ZWEERTS, uit een dichtlievend geslacht gesproten(*), en wiens voornaamste dichtwerken, buiten vier niet onverdienstelijke tooneelstukken, vervat zijn in

(*) Zijn grootvader namelijk, HIERONYMUS, en zijn vader CORNELIS SWEERS of ZWEERTS, maakten zich, vooral de eerste, als dichters, niet zonder lof bekend.

eene verzameling in 4to, welke in 1759 het licht zag, gelijk ook van zijne kunstvrienden HUB. GR. VAN VRIJHOFF, Hoogleeraar in de Regten, eerst te *Harderwijk*, daarna te *Amsterdam*, wiens *Gedichten*, een jaar na 's mans overlijden in 1754, door bezorging van ZWEERTS te voorschijn kwamen, en GERARD MUYSER, uit een aanzienlijk en letterminnend geslacht in 1726 te *Amsterdam* geboren, en in 1757 te *Utrecht* overleden, die in 1751 een' dichtbundel, onder den titel van *Mengeldichten*, in het licht zond, waarbij de meergenoemde ZWEERTS in 1760 nog een' van zijne *Nagelatene Gedichten* voegde; beide welke verzamelingen verscheidene stukken van een' zachten en bevalligen aard bevatten(*). - Dan nog boven deze verdienen hier drie andere Amsterdamsche Dichters genoemd te worden, die, ofschoon wel meer door netheid en beschaafden zwier, dan door kracht en oorspronkelijkheid van dichtvermogen uitmuntende, zich nogtans van de vele middelmatige dichters, welke hunne vaderstad in dezen tijd bevatte, gunstig onderscheidden. De eerste is LUCAS PATER,

(*) Van de *Nagelatene Gedichten* vindt men een verslag in de *Taal- en Dichtk. Bijdragen*, II. D. bl. 297-308. In het I. D. dier *Bijdr.* bl. 291-294. komt mede eene beoordeeling voor van de *Gedichten* van ZWEERTS, in 1759 uitgegeven.

in 1707 geboren, en in 1780 overleden, die zijne voornaamste gedichten, met uitzondering van eenige afzonderlijk gedrukte tooneelstukken, in 1774 in 4to, onder den titel van *Poëzij van* L. PATER, aan het licht bragt, welke in 1784 nog met een' bundel van *Nagelaten Poëzij* vermeerderd werd. De eene en andere verzameling behelst vele stukken, die, wegens kunstelooze bevalligheid, deftigen zwier en ongedwongen geestigheid, lof verdienen, terwijl sommige zich ook door zinrijkheid aanbevelen. De tweede der bedoelde dichteren, met name ABRAHAM DE HAEN, die van het jaar 1707 tot 1748 leefde, doet zich in de verzameling van zijne *Herderszangen en Mengeldichten*, drie jaren na zijn overlijden uitgegeven, als een los, bevallig en geestig dichter voor, die inzonderheid den eigenaardigen toon van het Herdersdicht gelukkig wist te treffen. De derde, eindelijk, met name BERNARDUS DE BOSCH, in 1709 geboren en in 1786 overleden, een dichter van uitnemende, en dikwerf te groote kieschheid(*), gaf, onder den naam van *Dichtlievende Verlustigingen*, drie matige boekdeelen met gedichten, grootendeels van godsdienstigen en zedelijken inhoud, uit, waarin, bij

(*) Bewijzen hiervan vindt men in de *Verbeteringen op zijne vroegere dichtwerken*, gedrukt in het II D. van de *Werken der Maatsch. van Ned. Letterk.* te *Leyden.*

een' eerbiedwekkenden geest van ongeveinsde godsvrucht, een zachte en sierlijk bevallige, maar doorgaans zwakke en al te eenparige dichttrant heerscht. - Voorts zij, bij deze gelegenheid, nog met een woord gezegd, dat ook BARTHOLOMEUS VAN LEUVENIG, Leeraar der Doopsgezinden te *Amsterdam*, waar hij in 1760 overleed, in den jare 1744 een' bundel van *Stichtelijke Gezangen en Overdenkingen* in het licht zond, verscheidene stukken bevattende, die zich door eene zachtroerende eenvoudigheid aanbevelen.

§ 5.

In den jare 1702 bragt *Rotterdam* een' dichter voort, die in voortreffelijkheid van dichterlijken aanleg boven de meeste zijner tijdgenooten roemrijk uitblonk, en wien wij, uit aanmerking vooral der ongunstige omstandigheden, in welke hij verkeerde, onze bewondering niet ontzeggen kunnen. Deze was DIRK SMITS, een man, die van jongs af, eerst ter ondersteuning van het ouderlijk gezin, daarna ter verzorging van zijn eigen talrijk huisgezin, tot werkzaamheden, van de letteren en dichtkunst geheel vreemd, verpligt was, en na het doorstaan van vele wederwaardigheden, in 1752 te *Hellevoetsluis*, waar hij een klein ambt bekleedde, nog geen vijftig jaren oud zijnde,

overleed. Dan, niettegenstaande het drukkende van zijne omstandigheden en het gemis eener geletterde opvoeding, wist hij door het vlijtig gebruik van alle hulpmiddelen, die binnen zijn bereik stonden, zijn natuurlijk kunstvermogen zoo zeer te veredelen en te beschaven, dat hij zich tot een' hoogen rang onder de vaderlandsche dichters verhief. Zijn dichttrant is over 't geheel minder stout, krachtig en verheven, dan zoetvloeijend, bevallig, zwierig en schilderachtig. In 't bijzonder is hij in het zachte, naïve en gevoelige zeer gelukkig geslaagd, waarvan zijn *Lijkkrans voor mijn dochtertje*, zijn gedicht *Op eenige Serafijntjes* en eene menigte andere stukken ten bewijze strekken. Zijn eerste dichtwerk van eenige uitgebreidheid was zijn *Baälfegorsdienst* in III Boeken, in 1737 uitgegeven, en vele fraaije en regt dichterlijke plaatsen behelzende. Hierbij voegde hij, in 1740, een' keurigen bundel van onderscheidene *Gedichten*, waarin ook de bovengenoemde stukjes vervat zijn. In den jare 1749 zond hij (om van zijne welgeslaagde navolging van een Latijnsch dichtstuk van den Amsterdamschen Hoogleeraar P. BURMAN niet te gewagen) zijnen *Rottestroom* in III Zangen in het licht; een uitnemend liefelijk en bevallig kunstgewrocht, waarin het zangerige der lyrische voetmaat het bekoorlijke der schilderingen, op vele plaatsen, niet weinig verhoogt. Na zijn over-

lijden kwamen nog III Deelen zijner *Nagelatene Gedichten* te voorschijn, een aantal stukken bevattende, die aan zijnen dichtroem nieuwen luister bijzetten. Het derde is met eene uitvoerige beschrijving van zijn leven verrijkt.

Onder de dichters, die gelijktijdig met SMITS te *Rotterdam* bloeiden, verdient boven anderen onderscheiding FRANS DE HAES, naneef van den vermaarden GERARD BRANDT. Deze, die van het jaar 1708 tot 1761 leefde, is wel in 't algemeen meer tot de vloeijende en beschaafde rijmers, dan tot de eigenlijk gezegde dichters te tellen, maar geeft nogtans, in verscheidene zijner stukken, blijken, dat hij van echt kunstgevoel en levendigheid van verbeelding niet geheel ontbloot was. Vooral geldt dit omtrent zijn *Verheerlijkt en Vernederd Portugal*, in III Boeken, behelzende de treurige verwoesting van *Lissabon*, in 1755 voorgevallen, waarin verscheidene levendige en schilderachtige plaatsen voorkomen. Voorts gaf hij, bij zijn leven, nog in het licht eene dusgenaamde, doch dien naam weinig verdienende, *Poëtische uitbreiding en bespiegeling over de gelijkenis van den Verloren Zoon*, een' bundel van *Stichtelijke Gedichten*, en een' anderen van *Verscheidene Gedichten*, achter zijn *Verheerlijkt en Vernederd Portugal* gedrukt, waarbij, na zijn overlijden, nog een derde van *Nagelatene*

Gedichten, even als de vorige, in 4to, gevoegd werd. - De verdere kunstvrienden van SMITS, en met hem en DE HAES leden van een dichterlijk gezelschap, ter spreuke voerende *Natura et arte*, waarvan eenige dichtwerken het licht zien, waren KORNELIS en WILLEM VAN DER POT, WILLEM SUDERMAN, NICOLAAS VERSTEEG en A. VAN DER VLIET, van welke de tweede en beide laatstgenoemden zich ook door afzonderlijk uitgegevene dichtstukken, die echter, wegens derzelver middelmatigheid, geene bijzondere melding behoeven, hebben bekend gemaakt.

Voorts zij, bij deze gelegenheid, omtrent den Haagschen dichter JACOB SPEX, in den jare 1702 geboren en in 1775 overleden, met een woord gezegd, dat zijne *Gedichten* van onderscheidenen inhoud, en onder deze vele *Bijschriften*, in 1755 uitgegeven, en na zijnen dood met eene verzameling zijner *Nagelatene Gedichten* vermeerderd, meer zijne gemeenzaamheid met de werken der beste dichteren van de zeventiende eeuw aan den dag leggen, dan den met eigen vernuft bedeelden dichter kenmerken. - Grooter zijn de kunstverdiensten van den gelijktijdigen Leydschen dichter, JAN DE KRUYFF, die van het jaar 1706 tot 1775 leefde, en zich boven het gros der matte rijmers van zijnen tijd zeer aanmerkelijk verhief.

Na zijn overlijden kwam, door bezorging zijner zonen, een uitgezochte bundel zijner gedrukte en ongedrukte *Gedichten* te voorschijn, welke hem onder de keurige, zinrijke en deftige dichters eene welverdiende plaats geven. - Geen even gunstig oordeel kunnen wij strijken over de zwakke en weinig beduidende voortbrengselen van JOHANNES BADON, in hetzelfde jaar met DE KRUYFF te *Leyden* geboren, en die zijner echtgenoote KLARA GHYBEN, welke hij in 1756 gezamenlijk in het licht zond, en waarbij hij, in 1783, nog een' bundel zijner *Mengeldichten* en *Bijschriften* voegde.

§ 6.

Wij zijn thans gevorderd tot twee dichters van een' geheel anderen stempel, dan de meeste, van wie wij tot dus verre gewaagden, als wier kunstgewrochten, bij eene mindere beschaafdheid, doorgaans eene veel hoogere mate van echte geestverrukking en oorspronkelijk dichtvermogen aan den dag leggen. Deze zijn de gebroeders WILLEM en ONNO ZWIER VAN HAREN, uit adelijken geslachte in *Vriesland* afkomstig, beide mannen van ongemeene kunde en uitstekende bekwaamheden, en in de staatkundige geschiedenis van ons vaderland vermaard. De eerste, die in den jare 1710 het licht zag, en in 1768 overleed, verdient reeds

grooten lof als maker van eenige gedichten, tot den staat der openbare zaken omstreeks het jaar 1740 betrekkelijk, die, ten tijde hunner verschijning, groot opzien baarden, met name *Leonidas*, lierdicht, drie gelukkige navolgingen van *Horatius*, en *Lof der vrede* in III Zangen, en inzonderheid van den krachtigen en overfraaijen lierzang, *Het menschelijk Leven* getiteld; welke, mijns oordeels, in alle opzigten een kunstjuweel van de eerste waarde heeten mag(*). Dan bovenal moet hier met lof vermeld worden zijn uitvoerig dichtwerk, getiteld: *Gevallen van Friso*, *Koning der Gangariden en Prasiaten*, die, volgens de fabelachtige overleveringen der oude Vriesche Kronijken, uit *Indie* in den *Vliestroom* aanlandde, en aan *Vriesland*, welks eerste Koning hij was, zijn' naam

(*) In den jare 1742 kwamen de vijf eerstgenoemde gedichten, met een groot aantal van gedichten voor en tegen dezelve, die echter meest allen beneden het middelmatige zijn, in een vrij aanzienlijk boekdeel zoo in 8vo, als fol. te voorschijn. De *Leonidas* en de drie navolgingen van *Horatius* zijn, met eenige historische ophelderingen, medegedeeld door Mr. J. SCHELTEMA in zijn *Geschied- en Letterkundig Mengelwerk*, I D. I St. bl. 132-161. Alle de genoemde gedichten vindt men, met een aantal andere en onder deze fraaije stukken van denzelfden maker, in het IIIde D. der nog niet voltooide uitgave in klein formaat van de *Dichterlijke Werken van* W. *en* O.Z. VAN HAREN.

leende. Dit dichtwerk, dat blijkbaar tot een heldendicht aangelegd en voornamelijk naar het model van den *Telemachus* van FENELON gevormd is, kwam het eerst in 1741 in twaalf Boeken in 8vo, en zeventien jaren later, merkelijk beschaafd en verbeterd, in tien Boeken in 4to te voorschijn. Menigvuldig en luisterrijk zijn, buiten twijfel, de schoonheden, waarmede dit kunstgewrocht, vooral in deszelfs tweede bewerking, prijkt, als allerwege vol zijnde van edele gevoelens en belangrijke lessen van zede- en staatkundige wijsheid, op eene treffende en dichterlijke wijze uitgedrukt, en bovenal, bij eene groote menigte van keurige en fraai uitgewerkte vergelijkingen, een' aanzienlijken rijkdom van krachtig geschilderde tafereelen bevattende, om niet te spreken van den schat van historie- en oudheidkennis, in hetzelve ten toon gespreid. Wij aarzelen dus niet, om aan hetzelve, hoezeer, naar ons oordeel, in sommige opzigten, niet boven billijke berisping verheven, en misschien aan de vereischten van het heldendicht niet ten volle beantwoordende, eene zeer aanzienlijke plaats te geven onder de voortbrengselen van dichterlijk vernuft, op welke ons vaderland met reden roem mag dragen.

De jongere broeder, ONNO ZWIER VAN HAREN, in den jare 1713 geboren, en in 1779

overleden, staat, noch in kunde, noch in bekwaamheden, noch in dichtvermogen, bij zijn' ouderen broeder achter. Van het laatste zijn de heerlijke blijken voorhanden, zoo in eene menigte van afzonderlijk gedrukte en tot hiertoe te weinig bekende Lierzangen, en in zijne veelzins verdienstelijke Treurspelen, *Agon*, *Sulthan van Bantam* en *Willem I*, *Prinse van Oranje*, in welk laatste het noodlottig einde van dien Vorst wordt voorgesteld, als inzonderheid in zijn meer bekend en uitvoerigst dichtwerk tot verheerlijking van de eerste grondvesting der Nederlandsche vrijheid, ten titel voerende *de Geuzen*, en in XXIV Zangen onderscheiden, dat, naar ons oordeel, door BILDERDIJK te regt omschreven is als een *zamenstel van Vaderlandsche Lierzangen*, *die met elkander een geheel uitmaken.* Dit uitmuntend en echt vaderlandsch kunstgewrocht, een der schoonste en verhevenste sieraden onzer dichtkunst, werd door den dichter zelven meermalen, en laatst in 1776, met aanmerkelijke verbeteringen, in het licht gegeven. Naderhand besteedden twee der grootste dichteren van onzen leeftijd, FEITH en de reeds genoemde BILDERDIJK, hunne vlijt en bekwaamheid aan het beschaven en polijsten der ruwe en door taalgebreken ontsierde verzen, en bragt de laatste het dus in behagelijker gewaad gestoken kunstwerk in 1784, met de aanteekeningen van den maker en zijne

eigene, op nieuw te voorschijn, en onttrok hetzelve daardoor aan de onverdiende vergetelheid, waarin het tot dus verre verzonken lag. Jammer intusschen is het, dat de straks gemelde uitgave van 1776 hun eerst na de voltooijing van hunnen arbeid in handen kwam; weshalve wij ons te meer verheugen, dat die uitgave bij de boven reeds vermelde verzameling der *Dichterlijke Werken van* WILLEM *en* ONNO ZWIER VAN HAREN gevolgd is(*).

§ 7.

Wij zullen hier drie godsdienstige dichters, die vele trekken van overeenkomst hebben, in een kort verslag vereenigen. De eerste en niet

(*) Men zie omtrent de broeders VAN HAREN het *Staatkundig Nederland*, door Mr. J. SCHELTEMA, I D. bl. 422 en 423, en bl. 426 en 427, maar bovenal het breed en oordeelkundig verslag omtrent hun leven en hunne dichterlijke verdiensten, door mijnen waardigen vriend JERONIMO DE VRIES gegeven in het IV D. van de *Werken der Bataafs. Maatsch. van Taal- en Dichtkunde*, bl. 177-231. Vergelijk ook hetgeen door denzelfden omtrent W. VAN HAREN gezegd is in den brief, geplaatst voor het I D. der meergenoemde nieuwe uitgave van zijne *Dichtwerken* en die van zijnen broeder, en omtrent dezen de *Redevoering* over hem van wijlen mijnen onvergetelijken vriend J.M. KEMPER, gedrukt voor het IV D. dier uitgave.

het minst oorspronkelijke en krachtige van hen is LUCAS TRIP, in 1712 te *Groningen* uit een deftig geslacht geboren, en te dier stede, waar hij de waardigheid van Raadsheer en Burgemeester bekleedde, in 1783 overleden. In den jare 1764 gaf hij eene verzameling van hoog ernstige Gedichten uit, onder den titel van *Tijdwinst in ledige uren of Proeven van stichtelijken aandacht door* M.L. Men ontdekt in de meeste dezer gedichten, voor zoo verre zij van TRIP afkomstig zijn (want twee hebben een' anderen maker) bij vele blijken van een' stouten en krachtigen dichtgeest, tevens met leedwezen vele bewijzen, dat 's dichters sterke gehechtheid aan het steil regtzinnige stelsel van zijne kerk aan zijn godsdienstig gevoel somwijlen eene sombere en onbehagelijke rigting gaf, en zoo op de keuze, als behandeling zijner onderwerpen, wel eens te veel in een' schoolschen vorm gegoten, een' ongunstigen invloed had. Ook was hij in geenen deele vrij van den godgeleerden wansmaak zijner eeuw, in zekere geliefkoosde uitdrukkingen van vroomheid, onder den naam van *tale Canaäns* bekend, en het vergeestelijken van alles behagen scheppende; 't welk, gepaard aan zijne zucht naar het ongemeene en zinrijke, hem nu en dan tot harde en gezochte, of ook te lage uitdrukkingen deed vervallen. Met dit alles is TRIP dichter, en ademen zijne

voortbrengselen op vele plaatsen, bij echten dichterlijken gloed, tevens een godsdienstig gevoel, dat tot aller harten spreekt. Ook zijn er onder zijne gedichten, die door de geschetste gebreken weinig of niet ontsierd zijn. Dit geldt vooral omtrent het laatste stuk der verzameling, getiteld: *Godt zichtbaar in 't onaanzienlijke*, *vertoont in de beschouwinge van een kei*, *blauwbesse en vlieg;* een gedicht, dat met regt een meesterstuk van dichterlijk wijsgeerige en godsdienstige beschouwing heeten mag.

De andere godsdienstige dichter, door mij bedoeld, is de Haagsche Geneesheer JOANNES EUSEBIUS VOET, die in den jare 1778 overleed. Vele zijner gedichten prijzen zich door een' lossen, bevalligen en zwierigen dichttrant aan; dan er zijn onder dezelve ook niet weinige, in welke de wansmaak, waarvan wij straks gewaagden, zich, in meerdere of mindere mate, vertoont, en den dichter van het eenvoudig en natuurlijk schoon te verre doet afwijken. Men heeft van hem, behalve eene veelzins loffelijke berijming der Psalmen, een aantal dichtbundels van stichtelijken inhoud, met name II Deelen van *Stichtelijke Gedichten en Gezangen*, een klein dichtstuk, getiteld: *Uitzichten op Nebo*, *of verbeelding van het hemelsch Canaan*, en een deel met *Stichtelijke*

Gezangen, *gedicht op voorname lotgevallen der Christelijke kerk;* waarbij, na zijn overlijden, nog eene verzameling zijner *Nagelaten Stichtelijke Gezangen en Mengeldichten* gevoegd werd.

Eindelijk moet als godsdienstig dichter hier nog RUTGERUS SCHUTTE vermeld worden, in 1708 te *Diepenheim* in *Overijssel* geboren, en in 1784 te *Amsterdam*, waar hij vele jaren achtereen het leeraarambt met grooten lof bekleedde, overleden; een man, door ongemeene geleerdheid met regt vermaard. Als dichter nogtans verdient hij minderen lof, dan als geleerde. Zijne dichtstukken toch, waarvan, bij zijn leven, drie Deelen, onder den titel van *Stichtelijke Gezangen*, het licht zagen, en na zijn overlijden nog een vierde, onder den naam van *Nagelaten Gedichten*, te voorschijn kwam, zijn, voor een groot deel, met den alles vergeestelijkenden wansmaak van zijnen tijd rijkelijk besmet, en vereenigen met eene valsche Oostersche hoogdravendheid een praal van Oostersche geleerdheid, die dezelve, zonder de ophelderende aanteekeningen, onder den tekst geplaatst, voor de meesten onverstaanbaar zou maken. Men vindt nogtans onder dezelve stukken, die een eenvoudiger en natuurlijker geest ademen, en op den echten toon van het godsdienstig gezang gestemd zijn.

§ 8.

Wij keeren weder ter vermelding van een aantal Amsterdamsche dichteren, in wie zich de nette en beschaafde, maar min dichterlijke geest van FEITAMA, in meerdere of mindere mate, vertoont. Een geheel waardig kweekeling dier school doet zich voor in FRANS VAN STEENWIJK, geboren in 1715 en gestorven in 1788, den bijzonderen lieveling van FEITAMA, door wien hij ten zangberg werd opgeleid. Er zijn van hem, behalve vijf oorspronkelijke en veelzins verdienstelijke tooneelstukken, twee uitvoerige dichtwerken, in den vorm van heldendichten, *Gideon* namelijk, in VI Zangen, en *Klaudius Civilis*, in XVI Zangen. Het eerste, waarin eene menigte van allegorische personen niet zeer gelukkig is ingevoerd, en de Waarheid, van 't Geloof vergezeld, bovenal in den tweeden Zang, eene zeer aanstootelijke rol speelt, mag met regt eene mislukte proeve van bijbelsch heldendicht heeten, en heeft, buiten eene vloeijende versmaat en enkele levendige en schilderachtige plaatsen, geene of geringe waarde. De *Klaudius Civilis*, een voortbrengsel van meer gevorderden leeftijd, is weinig meer dan een getrouw en naauwkeurig verhaal van den opstand der Batavieren onder dien aanvoerder, en de gelukkige uitkomst, waarmede dezelve ten laatste bekroond werd,

in keurige en dikwerf sierlijke taal, en deftige en vloeijende verzen. Voorts zag, na zijn overlijden, nog eene kleine verzameling zijner *Mengeldichten*, vergezeld van eenige prozastukken, het licht.

Eene gelijktijdige dichteres, LEONORA DE NEUFVILLE geheeten, en door de uitgave van een zevental wijsgeerige *Bespiegelingen in dichtmatige brieven* bekend, gaan wij met stilzwijgen voorbij, om een oogenblik langer bij een' dichter van hoogere vlugt, PIETER HUISINGA BAKKER namelijk, te vertoeven. Deze, in den jare 1718 geboren, en in 1801 te *Amsterdam* overleden, had den goeden dichterlijken aanleg, hem van de natuur geschonken, door eene zorgvuldige beoefening van de Latijnsche en de beste nieuwere, vooral vaderlandsche dichteren der zeventiende eeuw aangekweekt en veredeld. Men heeft van hem III Deelen gedichten van onderscheidene stoffe, onder den titel van *Poëzij van* HUISINGA BAKKER, waarin zeer vele deftige, fraaije en zinrijke dichtstukken voorkomen.

Meer dan de laatstgenoemde, die onder de meeste Amsterdamsche dichters van dit tijdperk als eene uitzondering beschouwd mag worden, staat tot de school van FEITAMA in betrekking de gelijktijdige dichter JACOB LUTKEMAN,

die, in den jare 1782, ter genoemder stede overleed. Drie jaren later kwam van dezen een bundel van Gedichten in 4to te voorschijn, bevattende twee uit het Hoogduitsch vertaalde Treurspelen en eene reeks van dichtstukken op verschillende onderwerpen, die, over 't geheel, zich meer door netheid en beschaafdheid, dan door hoogere dichterlijke schoonheden aanbevelen. Voorts maakte hij zich vroeger ook door de uitgave van andere afzonderlijk gedrukte stukken omtrent den Schouwburg verdienstelijk, gelijk, omtrent denzelfden tijd of niet lang te voren, mede gedaan hebben N.W. OP DEN HOOFF, geboren in 1715 en gestorven in 1765, J.J. HARTSINK, een kundig en aanzienlijk voorstander der wetenschappen, die in den jare 1778 overleden is, en ANTHONY HARTSEN, een letterminnend koopman, die bijzonder als dichterlijk vertaler van den *Brederode* van BURMAN en eenige tooneelstukken lof behaalde.

§ 9.

NICOLAAS SIMON VAN WINTER, mede een van FEITAMAAS kweekelingen, onder welke hij de eerste plaats bekleedt, en zijne echtgenoote LUCRETIA WILHELMINA VAN MERKEN vorderen thans onze aandacht. De eerste, een letter- en dichtlievend koopman, in den jare 1718 te *Amsterdam* geboren, en in 1795 te

Leyden overleden, heeft zich door verscheidene dichtwerken als een net, levendig en sierlijk dichter bekend gemaakt, met name door zijn' zwierigen en kunstrijken *Amstelstroom* in VI Zangen, in dichttrant aan den *Rottestroom* van SMITS gelijk; door zijn fraai beschrijvend dichtstuk in dusgenaamde Alexandrijnsche voetmaat, ten titel voerende *de Jaargetijden*, in IV Zangen, voor een groot deel naar het beroemde Engelsche werk van THOMSON, *the Seasons*, gevolgd; door twee Treurspelen, *Monzongo* namelijk, en *Menzikof*, in de *Tooneelpoëzij* zijner echtgenoote gedrukt, en waarvan het eerste bovenal veel lof verdient, en eindelijk door eene verzameling van *Gedichten en Fabelen*, die hij, met de *Nagelatene Gedichten* zijner tweede echtgenoote, in 1792 in het licht zond(*). - Nog grooter is de roem dier echtgenoote, te *Amsterdam* in den jare 1722 geboren, en in 1789 te *Leyden* overleden.

(*) VAN WINTER (om dit bij deze gelegenheid met een woord te melden) liet een' eenigen zoon, met name PIETER VAN WINTER, na, die van het jaar 1745 tot 1807 leefde, en, het voetspoor van zijnen vader drukkende, zich niet zonder lof bekend maakte door de uitgave van eenige dichterlijke navolgingen, en wel van de *Proeve over den mensch* van POPE, de *Lierzangen* van HORATIUS en de *IV eerste Boeken der Encïs* van VIRGILIUS.

Deze vrouw, door de natuur met de uitstekendste gaven van een vlug vernuft en levendige verbeeldingskracht bedeeld, en gedurig bezig, om die gaven door eigene oefening en de onderrigtingen van geletterde en dichtlievende mannen aan te kweeken en te veredelen, besteeg door dit een en ander eene aanzienlijke hoogte op den Nederlandschen zangberg. Bewijzen van hare ongemeene dichterlijke begaafdheden draagt een groot aantal van dichtwerken, als daar zijn (om van haar Treurspel *Artemines*, het eerste voortbrengsel van haren dichtgeest, niet te gewagen) haar voortreffelijk Leerdicht *Het nut der Tegenspoeden* in III Zangen, te gelijk met eene reeks van dichterlijke Brieven, op naam van beroemde personen geschreven, en van Mengeldichten, in éénen bundel in 4to uitgegeven, waaronder vele fraaije stukken voorkomen; haar nog uitvoeriger dichtwerk, onder den naam van *David*, in XII Zangen de voornaamste lotgevallen van dien Koning, van zijn eerste verblijf aan het hof van SAUL tot zijne verheffing op den troon van Israël, beschrijvende, en vol van levendige en bevallige schilderingen, van teedere en aandoenlijke tafereelen; haar *Germanicus*, in XVI Boeken, een uitnemend kunstrijk dichtwerk, dat alom met schoone en verhevene dichtsieraden prijkt, doch wegens het onderwerp, ons de verdrukking der Ger-

maansche vrijheid door de Romeinsche heerschzucht voor den geest brengende, minder belangstelling wekt, en eindelijk (om de melding harer *Nagelatene Gedichten* niet te herhalen) zeven *Treurspelen*, met die van haren echtgenoot in II Deelen in 4to gedrukt, die tot de beste in onze moedertaal verdienen geteld te worden(*). Hoe veel lofs intusschen wij aan onze dichteresse ook meenen schuldig te zijn, mogen wij echter niet verzwijgen, dat zoo in hare gedichten, als in die van haren echtgenoot, somwijlen eene mindere kracht van voorstelling heerscht, en de uitdrukking zich wel eens weinig boven het beschaafde proza verheft.

Gelijktijdig met VAN MERKEN bloeide te *Amsterdam* ook eene andere dichteres, met name

(*) Lezenswaardig is hetgeen over deze Treurspelen gezegd wordt in de fraaije en belangrijke Verhandeling van den Heer P. VAN LIMBURG BROUWER, over de vraag: *Bezitten de Nederlanders een nationaal tooneel met betrekking tot het Treurspel?* enz. Zie de *Werken der Hollandsche Maatschappij van fraaije Kunsten en Wetenschappen*, VI. D. bl. 60 en volgg. Over haar *Nut der Tegenspoeden*, haren *David* en *Germanicus*, vergelijke men, onder anderen, de *Beknopte Geschiedenis der Letteren en Wetenschappen in de Nederlanden* van den verdienstelijken N.G. VAN KAMPEN, II D. bl. 121-133.

SARA MARIA VAN DER WILP, te dier stede in 1716 geboren, en in 1803 overleden. Zij gaf, in den jare 1772, eene verzameling van losse *Gedichten* van onderscheidene stoffe in het licht, in welker meeste wel eene kiesche en beschaafde uitdrukking en vloeijende versmaat, maar weinig of geene dichterlijke geestverheffing heerscht. Hier en daar nogtans vindt men blijken, dat het haar aan echt kunstgevoel en levendigheid van verbeelding in geenen deele ontbrak. Tot hetzelfde tijdperk en dezelfde dichtschool behooren verder nog de niet onverdienstelijke, schoon weinig oorspronkelijke dichters H. ASSCHENBERG, J. ROULLAUD en P. MEIJER, deels door op eigen' naam uitgegevene dichtstukken, deels door hunnen gemeenschappelijken arbeid ter berijming van GELLERTS *Fabelen* en van de *Psalmen*, onder de spreuk: *Laus Deo*, *Salus populo* uitgegeven, waarin zij, onder anderen, ook den in vele opzigten hoogst verdienstelijken JOANNES LUBLINK DE JONGE tot medearbeider hadden(*), niet zonder lof bekend.

(*) Deze achtenswaardige man, aan wien de vaderlandsche letterkunde, in meer dan één opzigt, de grootste verpligtingen heeft, mag ook als dichter niet onvermeld blijven, daar hij zich, wel niet door oorspronkelijkheid en stoutheid, maar nogtans door zinrijkheid en deftigheid, in vele zijner dichtstukken, gunstig aanbeveelt, en vooral als maker van godsdienstige gezangen met lof heeft doen kennen. Men leze, om zijne waarde, als mensch en letterkundige, naar eisch te kunnen schatten, de hoogst keurige *Lofrede* op hem gehouden door den welsprekenden C.W. WESTERBAEN, en in 1817 uitgegeven, en het oordeelkundig en uitgewerkt verslag omtrent zijne verdiensten in het *Biographisch*, *Anthologisch en Critisch Woordenboek* van den Heer WITSEN GEYSBEEK, IV D. bl. 224 en volgg. LUBLINK werd in den jare 1736 te *Amsterdam* geboren, en overleed te *Utrecht* op den 14 November des jaars 1816.

§ 10.

Ook buiten *Amsterdam* en *Holland* bloeiden omstreeks dezen tijd eenige dichters, die hier niet onvermeld mogen blijven. Tot deze behoort, in de eerste plaats, ERNST WILLEM HIGHT, in 1712 te *Dokkum* in *Vriesland* geboren, en in 1762, als Rector der Latijnsche Scholen, te *Alkmaar* overleden. Als Latijnsche dichter, reeds bij zijn leven, met grooten lof bekend, vond hij, ruim veertig jaren na zijn overlijden, een' verbreider van zijnen roem, beide als Latijnsch en Neêrduitsch dichter, in den vermaarden Hoogleeraar A. YPEY, die in den jare 1803 eene aanzienlijke verzameling zijner *Gedichten*, meest in de moedertaal, te voorschijn bragt, waaronder verscheidene levendige, zwierige en zinrijke stukken voorkomen.

Dan bovenal moeten wij hier met lof gewagen van twee kundige en dichtlievende Geneesheeren, die hetzelfde jaar, 1731, aan *Zeeland* en *Vriesland* schonk. De Zeeuwsche, JAN MACQUET geheeten, een man van ongemeene bedrevenheid in de werken van vroegere en latere dichters in onderscheidene talen, en met een juist oordeel en geoefenden smaak toegerust, bevorderde niet slechts door onderscheidene prozaschriften den opbouw der vaderlandsche letterkunde, maar gaf ook, onder den titel van *Dichtlievende Uitspanningen*, drie deelen met eigene gedichten van onderscheidenen aard en inhoud in het licht, die wel geene hooge vlugt van dichterlijk vernuft aan den dag leggen, maar zich nogtans door beschaafdheid, dichterlijken zwier van uitdrukking en eene oordeelkundige navolging van de beste Latijnsche dichteren aanbevelen. Hij is in den jare 1798 te *Zierikzee* overleden.

De Vriesche dichter en geneesheer SIMON STYL, die in kunde en geestbeschaving voor zijnen Zeeuwschen kunstgenoot niet behoefde te wijken, overtrof hem nog misschien in natuurlijke gaven van oordeel, vernuft en verbeeldingskracht. Schoon, als prozaschrijver, meer dan als dichter, hebbende uitgemunt, verdient hij echter, ook in de laatstgenoemde hoedanigheid, wegens zinrijkheid, kracht, keu-

righeid en levendigheid van schildering grooten lof. Bewijzen hiervan zijn voorhanden in zijnen fraaijen *Slotzang ter liefde van het Vaderland*, gedrukt achter zijne *Opkomst en bloei der Vereenigde Nederlanden*, en meer andere grootere en kleinere stukken, mitsgaders in zijn deftig Treurspel, *de Mityleners* getiteld. Ook in het geestige en boertige is hij niet ongelukkig geslaagd, blijkens zijne twee Blijspelen, *De Vrijer naar de kunst*, en *Krispijn filosoof* geheeten. Hij overleed, in den jare 1804, binnen zijne geboortestad *Harlingen*, en vond niet lang daarna een' waardig' verkondiger van zijnen roem in Mr. J. SCHELTEMA, die eene keurige *Schets van zijn leven* in het licht zond, welke later in het I D. I St. van 's mans *Geschied- en Letterkundig Mengelwerk* herdrukt werd.

§ 12.

Eene dichteres van ongemeene begaafdheden, met name JULIANA CORNELIA, Baronesse DE LANNOY, vordert thans onze aandacht. Deze, in den jare 1738 te *Breda* geboren, en in 1782 te *Geertruidenberg* overleden, vormde grootendeels zich zelve, en verhief zich door de natuurlijke voortreffelijkheid van haren geest tot eene hoogte, welke haar onder de Nederlandsche dichteressen eene der eerste plaatsen waardig maakt. Van hare drie Treurspelen,

Leo de Groote, *de belegering van Haarlem*, en *Cleopatra*, *Koningin van Syriën*, hebben vooral de twee eerstgenoemde groote waarde, en doen beide haar dichterlijk vernuft en gevoel de grootste eer aan. Voorts gaf zij, onder den titel van *Dichtkundige Werken*, in den jare 1780 eene verzameling van losse dichtstukken van onderscheidenen aard in het licht, welke hare geschiktheid zoo voor het luimige en geestige, als voor het deftige en verhevene, bijzonder voor den stouten en vurigen toon van het lierdicht, heerlijk aan den dag leggen. Drie jaren later voegde de Heer BILDERDIJK hier nog eene kleine verzameling harer *Nagegelatene Dichtwerken* bij. Eindelijk zijn onder de werken van het Haagsche Dichtgenootschap *Kunstliefde spaart geen vlijt* nog twee fraaije prijsverzen van haar voorhanden.

Bij veel mindere verdiensten, dan LANNOY, mogen echter de beide beroemde prozaschrijfsters ELISABETH WOLF, geboren BEKKER, en AGATHA DEKEN, de eerste in 1738, de laatste in 1741 geboren, en in 1804, kort na elkanderen, overleden, als dichteressen niet geheel onvermeld blijven, daar er onder hare talrijke dichtwerken althans eenige gevonden worden, die zich door natuurlijke bevalligheid aanprijzen. - Ook de Vriesche dichteres CYNTHIA LENIGE, te *Makkum* in 1755 geboren en in

1780 overleden, gaf blijken van een' goeden dichterlijken aanleg, welke, naar uitwijzing van eenen voor haren roem misschien te grooten bundel van *Mengeldichten*, drie jaren na haren dood uitgegeven, bij een langer leven en meerdere of betere hulpmiddelen, met goeden grond veel voortreffelijks van haar deed te gemoet zien. Eindelijk zij omtrent ELISABETH MARIA OVERDORP, geboren POST, als prozaschrijfster loffelijk bekend, met een woord gemeld, dat zij mede als dichteres hare geschiktheid, vooral ter schetsing van zachte en eenvoudige natuurtooneelen, gunstig aan den dag leide.

§ 14.

Het getal van meer of min lofwaardige dichteren, die de laatste helft der achttiende eeuw, buiten de reeds genoemde, heeft voortgebragt, is zoo aanzienlijk, dat wij, om de ons voorgestelde palen eener beknopte geschiedenis niet te verre te buiten te gaan, ons onthouden moeten van dezelve allen op te noemen, veelmin in hunne onderscheidene verdiensten kortelijk te schetsen. Wij moeten dus eenen wel minder kieschen en beschaafden, maar van geest en vernuft geenszins ontblooten LE FRANK VAN BERKHEY, een' althans omtrent het tooneel niet onverdienstelijken J. NOMSZ, een' destigen S. VAN DE WAAL, een' in vele opzigten

lof- en achtenswaardigen P.J. KASTELEYN, een' uit lagen stand en werkkring, door eigene vorming en geestkracht, tot een' aanmerkelijken trap van beschaving en kunstroem opgestegen' J. VAN DYK(*), een' geestigen O.C.F. HOFFHAM, een' keurigen en, bijzonder als dichterlijk navolger, met regt geachten J.G. DOORNIK, een' zoo door eigene geestvruchten, als door zijn' weldadigen invloed op de vorming van anderen met lof bekenden P.J. UYLENBROEK, een' vooral als lierdichter lofwaardigen J.P. KLEYN, een' als dichter niet minder, dan als bevallig prozaschrijver, met regt geprezenen A. LOOSJES PZ., een' A. en J.J. VEREUL, die beiden groote dichterlijke begaafdheden ten toon spreidden, en eene menigte anderen met stilzwijgen voorbijgaan. Er

(*) Deze namelijk was eerst baggerman van beroep. Waren alle zijne gedichten in waarde gelijk aan dat heerlijk kunststuk, *op eene regenvlaag na eene langdurige zomerdroogte*, 't welk de verzameling zijner *Gedichten*, te *Haarlem* in 1789 uitgekomen, versiert, hij zou voor geen' der uitmuntendste dichters behoeven te wijken. Voorts kan men omtrent hem en de meeste dichters, hier vermeld, nadere berigten vinden in het *Biographisch*, *Critisch en Anthologisch Woordenboek* van den Heer WITSEN GEYSBEEK, die echter omtrent een' enkelen, met name omtrent LE FRANK VAN BERKHEY, te streng schijnt te zijn.

zijn nogtans drie dichters, die wij, wegens hunnen grooten invloed op het tijdperk, waarin zij leefden, althans met een kort woord, nader moeten doen kennen, met name HIERONYMUS VAN ALPHEN, JACOBUS BELLAMY en PIETER NIEUWLAND.

De eerste, een man van groote kunde en aanzienlijken huize, die te *Gouda* in den jare 1746 geboren werd, met de grootste waardigheden in den Staat bekleed was, en in 1803 overleed, heeft zich, niet alleen als hoogst bevallig en tot hiertoe door niemand overtroffen kinderdichter, maar ook als keurig en eenvoudig verheven dichter van zedelijke en godsdienstige gezangen, een' welverdienden roem verworven. Men heeft van hem, buiten zijne *Kinderdichten*, *Proeve van Stichtelijke Mengelpoëzij*, welke hij, in vereeniging met zijn' waardigen kunstvriend P.L. VAN DE KASTEELE, ook van elders en bijzonder door zijne navolgingen van *Ossian*, als dichter, met lof bekend, eerst bij losse stukjes, en naderhand, in 1782, in éénen bundel heeft uitgegeven; *Gedichten en Overdenkingen*, welke in 1777, *Nederlandsche Gezangen*, die in 1779, *Mengelingen in prosa en poëzij*, welke in 1785 te voorschijn kwamen, en onder anderen zijne onnavolgbaar schoone en eenvoudig verhevene Cantate, *de Starrenhemel* getiteld, bevatten, en eindelijk *Proeven*

van Liederen en Gezangen voor den openbaren Godsdienst, welke in 1801 en 1802 het licht zagen, en waaruit eenige, buiten twijfel de schoonste sieraden van die verzameling, in de *Evangelische Liederen*, bij het Hervormde Kerkgenootschap in gebruik, zijn opgenomen.

De tweede der genoemde dichteren, JACOBUS BELLAMY, te *Vlissingen* in den jare 1757 geboren, en te *Utrecht*, waar hij zich in de Godgeleerdheid oefende, in 1786 overleden, was een man, die, in een sterk en diep gevoel, een stout vernuft en levendige verbeeldingskracht, een' ongemeenen dichterlijken aanleg bezat, die grootendeels zich zelven vormde, en die, bij een langer leven en meerdere gemeenzaamheid met de Ouden, de grootste dichters, welke hij nu reeds in verhevene oorspronkelijkheid van kunstvermogen op zijde streefde, buiten twijfel volkomen zou hebben geëvenaard. Er zien van hem drie dichtbundels het licht, een namelijk met Minnedichten, onder den titel van *Jeugdige Gedichten*, uitgegeven, en in 1790, met een toevoegsel van eenige *Nagelatene Gedichten*, op nieuw gedrukt, een andere met *Vaderlandsche Gezangen*, waarvan reeds in 1785 een tweede druk te voorschijn kwam, en een derde, in het laatstgenoemde jaar, onder den titel van

Gezangen, in het licht verschenen. Deze drie bundels, later in een enkel meer beknopt boekdeeltje te zamen uitgegeven, bevatten een aantal stukken, in welke, naar eisch der onderwerpen, nu eens kracht, verhevenheid en stoutheid, dan weder zacht en teeder gevoel, losse en bevallige zwier heerlijk uitblinken, en die de treffendste blijken dragen van uit het diepst van het hart te zijn opgeweld. Voorts zijn nog verscheidene stukken van zijne hand te vinden in een werkje, getiteld *Proeve voor het verstand*, *den smaak en het hart*, waaronder zijn *Roosje*, eene vertelling, om de naïve en roerende eenvoudigheid daarin heerschende, eene bijzondere opmerking verdient. Een meer uitvoerig berigt omtrent zijn leven, karakter en schriften is gedrukt voor zijne *Twee nagelatene Leerredenen*, welke in den jare 1790 te voorschijn kwamen(*).

De derde eindelijk der genoemde dichteren, PIETER NIEUWLAND, in den jare 1764 nabij *Amsterdam* geboren, en in 1794, als Hoogleeraar in de Wis- Natuur- en Sterrekunde, te *Leyden* overleden, een man, in wien de na-

(*) Men zie vooral ook de *Gedenkzuil op het graf van* J. BELLAMY, door W.A. OCKERSE en A. KLEYN, geb. OCKERSE, waarin zijne waarde als mensch en dichter op het volledigst ontvouwd is.

tuur al, wat naar verstand en hart loffelijk heeten mag, vereenigd had, en in wien die heerlijke aanleg door eene verstandige opkweeking en eigene aanhoudende oefening op het gelukkigst ontwikkeld en tot volmaaktheid gebragt was, staat, ook als Nederduitsch dichter, op een' hoogen trap, en zou waarschijnlijk den hoogsten bereikt hebben, indien hij de dichtkunst anders dan ter uitspanning had kunnen en willen beoefenen. In den jare 1788 gaf hij een' kleinen, maar fraaijen bundel zijner *Gedichten* uit, waarbij, na zijn overlijden, nog een tweede, onder den titel van *Nagelatene Gedichten*, gevoegd werd. Zijn verheven dichtstuk *Orion*, en zijn aandoenlijk gedicht, aan de nagedachtenis zijner echtgenoote gewijd, waarvan het eerste de door hem zelven uitgegevene verzameling, het tweede die zijner *Nagelatene Gedichten* versiert, zijn, om geene andere te noemen, alleen genoegzaam, om hem onder de uitmuntendste dichters eene welverdiende plaats te geven(*).

(*) Men zie over NIEUWLAND, onder meer andere stukken, bovenal de schoone *Lofrede*, op hem uitgesproken door zijn' beroemden leermeester J.H. VAN SWINDEN, en in 1795 uitgegeven.

§ 15.

Had ik, om vele redenen, het mij niet tot een' regel gesteld, van dichters, die, ofschoon overleden, nogtans tot onze tijdgenooten kunnen geteld worden, niet dan met een enkel woord gewag te maken, ik zou zeker niet in gebreke blijven aan eenen zwierigen, stouten en krachtigen F. HELMERS, wiens gezangen, in de dagen onzer verdrukking, ter onderhouding van vrijheid- en vaderlandsliefde op den geest der natie zoo weldadig gewerkt hebben, aan eenen door de natuur mild bedeelden, en in de echte school der klassieke oudheid gevormden J. KANTELAAR, aan eenen kieschen, zinrijken en in het bijschrift vooral en leerdicht door weinigen overtroffenen J. DE KRUYFF, en inzonderheid aan den achtbaren en door elk regtschapen' Nederlander, als mensch en dichter, hoogst vereerden R. FEITH, die, naar het oordeel van alle deskundigen, onder de herscheppers van onze tot een' staat van zwakheid en kwijning verzonken dichtkunde eene eerste en aanzienlijke plaats bekleedt, door eene meer uitvoerige ontvouwing hunner verdiensten, zoo veel in mij is, de hun toebehoorende hulde te bewijzen. Thans achte ik het genoeg, hunne namen met een enkel woord vermeld te hebben, terwijl ik de namen dier lofwaardige mannen, die nog heden,

in grooten getale, in ons midden den roem der Vaderlandsche dichtkunst, ieder op zijne wijze, in stand houden en uitbreiden, geheel met stilzwijgen voorbijga, zoo omdat dezelve aan iederen eenigzins beschaafden, ten overvloede, bekend zijn, als omdat ik, door het noemen van eenige, het verzwijgen van andere, niet schijnen wil aan iemands verdiensten in het geringste te kort te doen.

Ik eindig derhalve dit laatste tijdperk mijner beknopte geschiedenis onzer dichtkunde met de heugelijke opmerking, dat onze dichtkunst, reeds in het laatste gedeelte der zeventiende eeuw, door eene te onmatige bewondering en slaafsche navolging der Franschen, van hare vroegere stoutheid en oorspronkelijkheid vervallen, en gedurende een groot deel der achttiende zich meer door netheid en beschaafdheid, dan door de hoogere en wezenlijke eigenschappen der poëzij aanbevelende, tegen den afloop der laatstgenoemde eeuw en in den aanvang der tegenwoordige, een groot aantal echte kweekelingen der Zanggodinnen gevonden heeft, die den roem van het gouden tijdperk zijner letterkunde voor ons vaderland op nieuw hebben doen opdagen. Voorts zij het mij vergund bij den wensch, dat die roem lang moge standhouden en gedurig hooger klimmen, nog dien te voegen, dat de sedert eenigen tijd heer-

schende zucht om den geest van verbetering en beschaving, aan de school van FEITAMA eigen, en van daar in vele letterkundige genootschappen doorgedrongen, in een belagchelijk licht te stellen, en het overdrijven van het in zich zelf ware beginsel, dat de natuur, niet de kunst den dichter vormt, geene aanleiding moge geven, dat men de onmisbare hulp van oefening en beschaving, om in de dichtkunst tot een' hoogen trap van volmaaktheid op te klimmen, niet naar eisch erkenne en op prijs stelle.

Tweede afdeeling.
Over de voornaamste Prozaschrijvers van dit Tijdperk.

§ 1.

Wij vangen ons verslag omtrent de voornaamste Prozaschrijvers van dit tijdperk aan met een kort berigt aangaande de historieschrijvers, die in hetzelve gebloeid hebben, voor zoo verre zij althans zich door verdiensten van stijl en voordragt onderscheiden hebben. Het getal van dezen was echter, vóór het midden der achttiende eeuw, naauwelijks noemenswaardig. Een GERARD VAN LOON, FRANS VAN MIERIS en anderen leverden wel vele bijdragen tot opheldering der vaderlandsche geschiedenis in 't gemeen, of van bijzondere gedeelten derzelve; doch hunne meeste werken hebben, ten aanzien van stijl en voordragt, geene bijzondere waarde. Een derzelve, nogtans, verdient, ook in dit opzigt, met lof vermeld te worden, het werk namelijk van VAN LOON, in den jare 1713, onder den titel van *Nederlandsche Historiepenningen*, in IV Deelen in fol. te voorschijn gekomen, waarin de merk-

waardigste gebeurtenissen, sedert de overdragt der regering op FILIPS II in den jare 1555, tot aan den Utrechtschen vrede in 1713, binnen de Nederlanden voorgevallen, naar aanleiding van door hem verzamelde en verklaarde historiepenningen, in een' zuiveren, beschaafden en somwijlen zelfs van levendigheid niet ontblooten stijl beschreven worden. - Nog grooteren lof, intusschen, behaalde de bekende schrijver der *Vaderlandsche Historie*, JAN WAGENAAR. Deze voortreffelijke man zag, in den jare 1709, te *Amsterdam* het licht, en werd, ten gevolge van zijne geboorte uit weinig bemiddelde ouderen, in zijne jeugd enkel tot de kennis der Fransche taal opgeleid. Doch zijne blakende zucht tot onderzoek en wetenschap, en zijne onvermoeide naarstigheid deden hem deze hinderpalen te boven komen, en zich een' rijken schat van taalkennis, mitsgaders van wijsgeerige, godgeleerde en historische kundigheden verwerven, dien hij, door de uitgave van een groot aantal schriften van onderscheidenen aard, ten algemeenen nutte zocht aan te wenden. Na een leven, geheel in loffelijke en nuttige werkzaamheid en onder het genot der achting van alle braven en verstandigen doorgebragt, overleed hij, binnen zijne geboortestad, op den eersten Maart des jaars 1773. Van zijne schriften moet hier bovenal zijne reeds genoemde *Vaderlandsche Historie* in aan-

merking komen, vervattende in XX Deelen de geschiedenis der Vereenigde Nederlanden, inzonderheid die van Holland, van de vroegste tijden af tot het jaar 1751, of het overlijden van WILLEM IV, waarvan het I Deel, na eene voorbereiding van tien jaren, in 1749, het laatste in 1759 te voorschijn kwam. Schoon latere onderzoekingen in dit werk vele onvolkomenheden hebben doen ontdekken, staat het echter, om de getrouwheid, naauwkeurigheid en waarheidsliefde, daarin uitblinkende, en meer andere loffelijke eigenschappen, bij alle bevoegde en billijke regteren ook nog in groote achting. In 't bijzonder kennen allen, ten aanzien van zuiverheid, duidelijkheid, beschaafdheid en deftigheid van stijl en voordragt, aan hetzelve uitstekende verdiensten toe. De lezing, intusschen, zou nog behagelijker en onderhoudender zijn, indien de schrijver had kunnen goedvinden, aan zijne voordragt eene grootere levendigheid en sierlijkheid bij te zetten, en zich meer toe te leggen op de ontvouwing van hetgeen tot de wijsbegeerte der geschiedenis behoort. Van zijne verdere historische schriften melden wij, met voorbijgang van zijn *Egt en waar karakter van* J. DE WITT en andere kleinere stukken, alleen nog zijne *Beschrijving van Amsterdam*, in III Deelen in fol. en XIII in 8vo uitgegeven, waarvan het gedeelte, bevattende de geschiedenis-

sen dier stad en levensschetsen der vermaarde mannen, die aan dezelve tot sieraad strekten, bovenal belangrijk is. Voorts zij nog met een woord gezegd, dat hij zich, ook als godgeleerd schrijver, met lof heeft bekend gemaakt door de uitgave zoo van zijne *Zeven lessen over het verhandelen der Heilige Schrift in de godsdienstige bijeenkomsten*, als van zijne *Geschiedenis der Christelijke kerk in de eerste eeuw, beschouwd, als bewijzende de waarheid van den Christelijken Godsdienst;* een werk, waarin dezelfde nette en keurige, maar van warmte en levendigheid doorgaans ontbloote schrijftrant, als in zijne overige schriften, heerscht(*).

Onder hen, die zich omtrent de geschiedenis des vaderlands verdienstelijk maakten, komt ook den Vrieschen Geneesheer SIMON STYL, boven onder de dichters met lof door ons vermeld, eene aanzienlijke plaats toe. Hij opende zich daartoe eene nieuwe baan door de uitgave van

(*) Eene volledige opgave van alles, wat WAGENAAR, met of zonder zijn' naam, in druk liet uitgaan, vindt men in zijn *Leven*, door zijnen bloedverwant P. HUISINGA BAKKER beschreven, en, met eenige *Brieven van en aan hem*, in het licht gezonden; een werkje, niet alleen uitnemend geschikt om WAGENAAR in zijne volle waarde te doen kennen, maar dat ook, wegens zuiverheid en deftigheid van taal en voordragt, grooten lof verdient.

een deels wijsgeerig, deels geschiedkundig werk, getiteld *Opkomst en bloei der Vereenigde Nederlanden.* Dit werk bevat, bij enkele min gegronde redeneringen, het gevolg van vooroordeelen, die de schrijver, vooral ten aanzien onzer vroegere geschiedenis, met velen gemeen had, een' rijken schat van schrandere en wel doordachte opmerkingen, die van heldere staatkundige inzigten en eene diepe menschenkennis getuigen, en over vele merkwaardige gedeelten onzer geschiedenis en het bedrijf en karakter van voorname personen een nieuw en glansrijk licht verspreiden. Verdient het werk dus, wegens zijnen inhoud, grooten lof, geen' minderen moet men daaraan, met opzigt tot stijl en voordragt, toekennen. In hetzelve toch heerscht, bij netheid, gemakkelijkheid en vloeibaarheid, eene zoo groote mate van gepaste levendigheid en sierlijkheid, dat het, met volle ruimte, als model van een' goeden schrijftrant mag worden aangeprezen(*).

(*) Het werk van STYL verscheen het eerst in 1774, aan het hoofd hebbende eene uit het Fransch vertaalde Verhandeling van TURPIN *over de opkomst en den ondergang der oude en hedendaagsche Republieken.* Bij den tweeden druk van 1776 liet de schrijver deze verhandeling weg, doch verrijkte het werk met een' fraaijen *Slotzang ter liefde van het Vaderland.* Niet lang geleden kwam daarvan een nieuwe druk te voorschijn.

Het latere gedeelte van dit tijdperk was zeer vruchtbaar in belangrijke schriften tot opheldedering der Vaderlandsche geschiedenis of van eenige gedeelten van dezelve. Hiertoe behooren de *Historie van het Verbond en de Smeekschriften der Nederlandsche Edelen* van den beroemden Hoogleeraar J.W. TE WATER, in IV Deelen; de *Geschiedenis van Graaf* WILLEM II *van Holland*, *Roomsch Koning*, door den veelzins verdienstelijken Mr. J. MEERMAN, in V Deelen; de *Aloude Staat der Vereenigde Nederlanden*, in IV Deelen, door den loffelijken verdediger van *de eer onzer natie*, E.M. ENGELBERTS; de hoogst leerrijke *Bijvoegselen enz.* tot de *Vaderlandsche Historie* van WAGENAAR, door den nog levenden Nestor onzer oudheid- en geschiedkenneren, Mr. H. VAN WIJN; de *Historie der Hollandsche Staatsregering* in V Deelen (een werk, voor de regte beschouwing onzer geschiedenis en de kennis van het vroegere en latere staatsregt van onschatbare waarde) van den doorgeleerden A. KLUIT; de vooral tot opheldering der oude geschiedenissen van *Gelderland* ingerigte geschriften van den Rijksvrijheer VAN SPAAN, en eene menigte van andere grootere en kleinere werken, die wij met stilzwijgen voorbijgaan. Doch verre de meeste der genoemde en bedoelde Schrijveren hadden meer ten oogmerk de volmaking der geschiedenis, als wetenschap, te bevorde-

ren, dan zich door bevalligheid van voordragt te onderscheiden; weshalve de breedere opgave en beoordeeling hunner schriften buiten ons bestek ligt. Wij zullen daarom ook niet gewagen van stedebeschrijvingen, welke, buiten die van *Amsterdam* door WAGENAAR, in dit tijdperk het licht zagen, als daar zijn die van *Deventer* door DUMBAR, van '*s Gravenhage* door DE RIEMER, van *Haarlem* door VAN OOSTEN DE BRUIN en meer andere. Met de beschrijving van andere geschiedenissen, buiten die des vaderlands, hield zich, gedurende het grootste gedeelte van dit tijdperk, geen man van naam en bekwaamheid onder ons onledig; en 't geen ten dezen aanzien in onzen leeftijd verrigt werd, en bovenal een' STUART en VAN KAMPEN billijken roem deed verwerven, moeten wij, om de ons voorgestelde grenzen niet te overschrijden, evenzeer onvermeld laten, als de schriften, door de verdienstelijke mannen SCHELTEMA, BOSSCHA, DE JONGE en anderen tot opheldering der Vaderlandsche geschiedenis of eenig deel derzelve in het licht gegeven.

§ 2.

Tot de klasse der geschiedkundige schriften kan men ook de levensbeschrijvingen van doorluchtige mannen brengen. Onder die van groote Staatsmannen, welke in deze eeuw het licht

zagen, verdient bovenal onderscheiding die van *Het leven van Prins Willem I*, in 1732, in drie Deelen in 8vo, voor de tweede reize uitgegeven, en waarvan de op den titel niet vermelde Schrijver was LEVINUS FERDINAND DE BEAUFORTH, een schrander en geletterd Staatsman, die in *Zeeland* t'huis hoorde. Hoezeer dit werk blijken draagt van des Schrijvers al te sterke gehechtheid aan de dusgenoemde Staatsgezinde partij van die dagen, en aan het zedelijk en godsdienstig karakter van den grooten Prins geen volkomen regt doet wedervaren, verdient het nogtans over 't geheel, wegens zijn' belangrijken inhoud, grooten lof; en wanneer men let, hoe weinig werks er in het eerste gedeelte van deze eeuw doorgaans van een' netten en beschaafden schrijfstijl gemaakt werd, kan men aan hetzelve, ofschoon verre af van een model te leveren, ook ten dezen aanzien geene verdiensten ontzeggen. - Geen' geringen lof moeten wij ook toekennen aan de *Proeve op de Levensbeschrijvingen der Nederlandsche doorluchtige mannen*, behelzende *het leven van* JOANNES CAMPHUIS, door den vermaarden ONNO ZWIER VAN HAREN, welke alleen eene meerdere beschaving noodig heeft, om tot de voortreffelijkste levensbeschrijvingen geteld te kunnen worden. - Voorts zij nog met een woord gemeld, dat, in den aanvang van dit tijdperk, de keurige pen van den ijverigen DAVID VAN HOOGSTRATEN gedurig bezig was ter beschrijving van het leven van geleerden en dichters, als waaraan wij de berigten van het leven van ANTONIDES, BROEKHUIZEN, DULLAERT en vele anderen, voor hunne werken geplaatst, te danken hebben. Ook P. VLAMING, bij zijne uitgave der werken van SPIEGHEL en L. SCHERMER, JAN DE HAES, die het leven van zijn' grootvader G. BRANDT, beschreef, en meer anderen maakten zich in dit opzigt verdienstelijk. - Bekend, verder, is de verzameling, onder den titel van *Levensbeschrijving van eenige voorname*, *meest Nederlandsche mannen en vrouwen*, van het jaar 1777 tot 1783, in X Deelen in 8vo, uitgegeven, waarin verscheidene goede en eenige zelfs voortreffelijke, maar ook vele stukken van weinig of geene waarde voorkomen. Een der schoonste is zeker de beschrijving van het *Leven van* JAN PUNT, die, volgens den Heer SCHELTEMA(*), wel niet geheel, maar nogtans grootendeels van den beroemden STYL afkomstig is. Vooral is zijne meesterhand op het duidelijkst kenbaar in de hoogst levendige en treffende schildering van den brand des Amsterdamschen Schouwburgs in den jare 1772, die van bl. 71-79 voor-

(*) Zie de *Levensschets van* S. STYL in het I. Deel van zijn *Geschied- en Letterkundig Mengelwerk*, bl. 180.

komt en door mij in het II Stuk mijner *Proeven van Nederduitsche Welsprekendheid* is overgenomen.

§ 3.

Op de historische werken doen wij dezulke volgen, die, geheel of gedeeltelijk, tot de klasse der Romans of verdichte Verhalen behooren. Hier trekt, in de eerste plaats, onze aandacht de *Walchersche Arcadia* van den boven reeds genoemden Vlissingschen Predikant en Schoolbestuurder MATTHEUS GARGON. Dit werkje, dat in 1715 en 1717 in II Deeltjes in 8vo het licht zag, is eene der best geslaagde navolgingen van de hoogst bevallige *Batavische Arcadia* van den Raadsheer J. VAN HEEMSKERK, in het vroegere gedeelte dezer geschiedenis vermeld, en onder een gelijk bekleedsel en met gelijke inmenging van aardige ontmoetingen, losse en geestige gesprekken en behagelijke dichtstukken ingerigt, om de voornaamste oudheden van *Walcheren* te beschrijven.

Aan eigenlijk gezegde Romans, oorspronkelijk in de moedertaal opgesteld, die althans eenige onderscheiding verdienen, ontbrak het ons in het grootste gedeelte dezer eeuw, even als in de vorige, geheel. Voor de beide vriendinnen, ELISABETH WOLF, geboren BEKKER, en AGATHA DEKEN, van welke de eerste zich

door geestigheid en scherpte van vernuft, de andere door ernst en deftigheid kenmerkte, en die wij te voren reeds onder de dichteressen noemden, was de eer bewaard, om deze gaping in onze letterkunde aan te vullen. Haar eerste en niet het minst gelukkig voortbrengsel in dit vak was hare *Historie van Sara Burgerhart*, in 1782, in II Deelen in 8vo, uitgegeven; waarop zij niet lang daarna de *Historie van Willem Levend*, in VIII Deelen, lieten volgen. Later verschenen nog van haar *Brieven van Abraham Blankaart* in III Deelen, en *Historie van Cornelia Wildschut* in VI Deelen. Hoewel deze voortbrengselen, bijzonderlijk de latere, van langwijligheid (waartoe ook de gekozene briefvorm niet weinig medewerkte) en andere onvolkomenheden geenszins zijn vrij te spreken, verdienen zij nogtans over 't geheel, wegens de welgeslaagde schildering van echt vaderlandsche zeden en karakters in onderscheidene standen, die zij bevatten, en meer andere deugden, grooten lof, en worden met regt onder die kunstgewrochten geplaatst, welke aan onze vaderlandsche letterkunde tot eer verstrekken.

Het door de genoemde vriendinnen gegeven voorbeeld werd later door meerderen gevolgd, van welke wij (om van geene levenden te spreken) alleen den, als dichter en prozaschrijver,

in vele opzigten hoogst verdienstelijken A. LOOSJES PZ. noemen zullen. Zeer groot is het aantal van oorspronkelijke Romans, door dezen onvermoeid werkzamen man vervaardigd, die wel allen geene gelijke kunstwaarde hebben, maar zich allen door hunne strekking tot aankweeking van echt vaderlandsche en Christelijke gevoelens, zeden en deugden ten hoogste aanprijzen, en, voor het meerendeel, als werken van vernuft en smaak, groote verdiensten bezitten. Dit laatste geldt met name ook omtrent zijne *Zedelijke Verhalen* in III Deelen, en zijne *Susanna Bronkhorst* in VI Deelen, waarin de *Clarissa* van RICHARDSON hem eenigermate tot model gediend heeft, en de schoonheden de gebreken merkelijk overtreffen. Vooral verdient hier onze opmerking eene bijzondere klasse van Romans van zijne vinding, waarin de voorstelling der lotgevallen van lieden uit den burgerstand, in verschillende tijdperken onzer geschiedenis, van het begin der zeventiende tot diep in de achttiende eeuw, wordt dienstbaar gemaakt aan de levendige schildering van de zeden onzer voorvaderen, het karakter en de daden der beroemdste mannen, die onder ons gebloeid hebben, en 't geen verder die tijdperken merkwaardig maakt. Van de vier tot deze klasse behoorende Romans zullen wij alleen de beide eerste, *Maurits Lijnslager*, namelijk, en *Hillegonda Buisman*, noemen,

die, wegens derzelver betrekking tot de meest belangrijke tijdperken, het meest uitlokkends hebben, en, zoo als wij den Heer VAN KAMPEN volmondig nazeggen, *bij den Nederlander*, *die oude zeden en deugden bemint*, *altijd in achting zullen blijven.* Niet minder heeft LOOSJES zijne kennis der vaderlandsche geschiedenis en zijne bekwaamheid tot treffende karakterschildering aan den dag gelegd in eene andere soort van geschiedkundige Romans, waarin hij vermaarde personen uit de geschiedenis, op de merkwaardigste tooneelen van hun leven, handelende en vooral met anderen sprekende voorgesteld, en hunne geaardheid, zeden en verdiensten meermalen gelukkig geschilderd heeft. Hiertoe behooren *Frank van Borselen* en *Jacoba van Beijeren*, *Louisa de Coligny*, *Johan de Witt* en eene menigte andere stukken, die wij kortheidshalve verzwijgen(*).

§ 4.

Eer wij verslag doen van die Schrijvers, wier werken ter verklaring en opheldering van eenige wetenschap zijn ingerigt, moeten wij

(*) Men vindt omtrent LOOSJES een goed bewerkt artikel in het *Biographisch*, *Anthol. en Critisch Woordenboek* van den Heer WITSEN GLYSBEEK, IV. D. bl. 208-224.

de aandacht vestigen op eenen Schrijver, die, wegens het paren van vermaak en onderrigting, grooten lof verdient, en door losheid en bevalligheid van stijl en voordragt niet weinig uitmunt. Deze is JUSTUS VAN EFFEN, in den jare 1684 te *Utrecht* geboren, en in 1735 te '*s Hertogenbosch* overleden; een man van uitgebreide kunde en belezenheid, zuiveren smaak en groote wereld- en menschenkennis. Van onderscheidene zede- en letterkundige schriften, door hem in de Fransche taal opgesteld, en van welke zijn *Misanthrope*, eene navolging van den beroemden Engelschen *Spectator*, in 1711 en 1712 in het licht verschenen, mede in het Nederduitsch werd overgebragt, zullen wij, als buiten ons bestek liggende, niet gewagen, maar ons eeniglijk bij zijnen *Hollandschen Spectator*, eene nog gelukkiger navolging van het straks genoemde werk van ADDISON en STEELE, bepalen. Dit werk bevat, in XII Deelen, een aantal van 360 Vertoogen, van welke het eerste in Augustus des jaars 1731, het laatste in April des jaars 1735 het licht zag. Eene groote verscheidenheid van belangrijke onderwerpen, meestal van zedekundigen, doch somwijlen ook van letterkundigen aard, wordt daarin, deels op een' deftigen en ernstigen, deels ook op een' boertigen en geestigen trant, zoodanig verhandeld, dat men allerwege den man van juist oordeel,

schrandere opmerking, fijne beschaving en uitgebreide letter- en geschiedkennis ten duidelijkste herkent. In 't bijzonder zijn vele vertoogen uitnemend dienstig, om ons met de zeden van onderscheidene standen, in het tijdperk, waarin de Schrijver leefde, bekend te doen worden. Ook ontbreekt het niet aan hoogst bevallige schilderingen, waarvan, onder anderen, zijn *Kobus en Agnietje* of *burgervrijaadje*, een tafereel van onnavolgbare naïfheid, ten bewijze kan strekken(*). In den stijl heerscht, bij eene gepaste verscheidenheid, eene eenvoudigheid en ongedwongene gemakkelijkheid, welke de lezing en beoefening van het werk voor allen, die zich een' natuurlijken en aan den aard der onderwerpen passenden schrijftrant wenschen eigen te maken, hoogst belangrijk doet zijn. Later zijn nog meer andere schrif-

(*) De drie Vertoogen, welke dit geestig verhaal bevatten, met name No. 146, 151 en 161, in het V en VI D. van den *Spectator*, zijn door Mr. J. SCHELTEMA medegedeeld in het II Deels II St. van zijn *Geschied- en Letterk. Mengelwerk*, bl. 146 en volgg. Vooraf gaat eenig berigt omtrent den hoogen prijs, waarop de beroemde S. STYL den *Hollandschen Spectator* stelde. - Voorts leze men over VAN EFFEN en zijne schriften zijn *Leven* in het VII D. der *Levensbeschrijving van eenige voorname*, *meest Nederlandsche mannen en vrouwen*, bl. 120 en volgg.

ten van gelijken aard te voorschijn gekomen, als de *Nederlandsche Spectator*, *de Denker*, *Filosoof* en andere; doch deze, hoezeer van verdiensten niet ontbloot, zijn echter met dat van VAN EFFEN niet gelijk te stellen.

§ 5.

Thans ter vermelding der wetenschappelijke Schrijvers van dit tijdperk, wier werken zich door verdiensten van stijl en voordragt eenigermate onderscheiden, overgaande, vinden wij het getal van deze niet zeer aanmerkelijk. Verre de meesten toch waren enkel op de zaken bedacht, zonder op derzelver voorstelling bijzonder acht te geven. Dit geldt met name ook van hen, die door de uitgave van reisverhalen of andere werken zich omtrent de aardrijkskunde verdienstelijk maakten. Wij zullen dus, met voorbijgang van vele anderen, onder de vroegere uitgevers van reisbeschrijvingen alleen den onvermoeiden en kundigen reiziger en schilder CORNELIS DE BRUIN noemen, die in den jare 1652 in den *Haag* geboren werd, en omstreeks het jaar 1719 of 1720 te *Utrecht* overleed. Men heeft van hem *Reizen door de vermaardste deelen van Klein Asia*, *de eylanden Scio*, *Rhodus* enz. *mitsgaders de voornaamste Steden van AEgypten*, *Syrien en Palestina*, in 1698, en *Reizen over*

Moskovien, *door Persien en Indien*, in 1714, beide in fol. uitgegeven, en met een groot aantal platen, naar zijne eigenhandige teekeningen, opgehelderd; werken, voor de kennis der doorreisde gewesten ook nog van waarde, en in een' doorgaans zuiveren en niet onbehagelijken stijl geschreven(*). - Ook het *Noord- en Oost-Tartaryen* van den Amsterdamschen Burgemeester N. WITSEN(†), 't welk in 1705, in II Deelen in fol., het licht zag, en het *Oud en Nieuw Oostindiën* van FRANÇOIS VALENTIJN, dat van 1724-1726, in V Deelen in fol., te voorschijn kwam, en een' rijken schat van wetenswaardige zaken behelst, mogen hier niet geheel onvermeld blijven, schoon beide werken, ten aanzien van stijl en voordragt, op verre na geene gelijke verdiensten hebben, als met opzigt tot belangrijkheid van inhoud, waarom zij ook nog voor klassiek gehouden worden. Latere gedeelten van dit tijdperk waren nog minder rijk in werken, tot de genoemde klasse behoorende, welker melding hier gevorderd wordt. Lofwaardig, intusschen, was de arbeid van een' ongenoemden, die van het jaar 1784-1787, onder den titel van *Nederland-*

(*) Zie over DE BRUIN PAQUOT *Memoires etc.* T. V p. 213-218.
(†) Zie over hem het gezegde op bl. 214 en 215 dezer *Geschiedenis.*

sche Reizen, *tot bevordering van den Koophandel*, *na de meest afgelegene gewesten des aardkloots*, in XIV matige Boekdeelen in 8vo, ons eene verzameling der merkwaardigste togten, tot dat einde in de zeventiende en achttiende eeuw ondernomen, leverde, waardoor de anders wijd en zijd verspreide dagverhalen bijeengebragt en tevens in een netter gewaad gestoken werden. - Nog latere werken, tot uitbreiding van land- en volkenkennis dienende, als de *Berigten omtrent Groot-Brittannien en Ierland*, *de Pruissische*, *Oostenrijksche en Siciliaansche Monarchijen*, en *het Noorden en Noordoosten van Europa*, door den arbeidzazamen en geleerden J. MEERMAN in het licht gezonden, de schriften van STAVORINUS en HAAFNER, de Oost-Indiën betreffende, en meer andere gelijksoortige voortbrengselen, deels ook van nog levende Schrijveren afkomstig, laten wij, als buiten ons bestek liggende, onvermeld.

Tot de wetenschappelijke werken kan men ook die betrekken, in welke eenig deel der vaderlandsche oudheden, of de bronnen der nationale welvaart ontvouwd worden. Tot opheldering der oudheden hebben VAN LOON, MIERIS, ALKEMADE, VAN DER SCHELLING, J.J. MAURITIUS en meer anderen belangrijke bijdragen geleverd; doch de bijzondere opnoeming van dezelve achten wij, wegens de mindere

zorg, die doorgaans voor den stijl gedragen is, voor ons doel onnoodig. 'T geen later in onzen leeftijd tot hetzelfde einde werd uitgegeven, gaan wij mede met stilzwijgen voorbij, eershalve alleen het hoogst voortreffelijk werk van den Heer VAN WIJN, *Historische Avondstonden* getiteld, noemende. De bronnen der nationale welvaart werden door niemand volledíger opengelegd, dan door den wijsgeerigen Regtsgeleerde en Geschiedkenner ELIAS LUZAC, in zijn ook ten aanzien van den stijl niet onverdienstelijk werk, ten titel voerende *Hollands Rijkdom*, 't welk van 1782 tot 1784, in IV Deelen in 8vo, te voorschijn kwam, en waarbij een vroeger uitgegeven Fransch werk, *la Richesse de la Hollande* geheeten, ten grondslag ligt(*).

Tot de klasse der wetenschappelijke werken behooren zeker, in een' bijzonderen zin, ook die, welke de opheldering van eene der hoofd-

(*) Zie over den Schrijver van dit werk, die zich ook door vele andere werken, zoo in de Fransche als Nederduitsche taal, met grooten lof heeft bekend gemaakt, het belangrijke *Berigt wegens het Leven en de Geschriften van Mr.* E. LUZAC van den beroemden Hoogleeraar CRAS, geplaatst in den *Konst- en Letterbode* voor 1813, II D. bl. 387-392, 404-409 en 422-428.

wetenschappen, de Godgeleerdheid namelijk, Regtsgeleerdheid en Geneeskunst, ten doel hebben. Doch over de beide laatste verscheen, voor zoo verre mij bekend is, gedurende dit tijdperk, geen werk in de moedertaal, 't welk, met opzigt tot zijnen inhoud en vooral van zijnen vorm, voor *klassiek* mag doorgaan; en wat de Godgeleerdheid betreft, het is bekend, dat verre de meeste schriften, gedurende het grootste gedeelte van dit tijdperk daarover in het licht gegeven, met de fraaije letteren, in geen opzigt, iets gemeens hebben. Ook de latere, hoewel in de algemeene netheid en beschaafdheid, welke, ten aanzien van taal en stijl, kort voor onzen leeftijd begonnen heeft te heerschen, in meerdere of mindere mate deelende, zijn echter, voor verre het grootste deel, van dien aard, dat derzelver vermelding geacht moet worden meer tot eene geschiedenis der wetenschappen, dan der letteren te behooren. - Ditzelfde is insgelijks toepasselijk op de meeste werken, die, rakende eenig deel der Natuurkundige wetenschappen of Bespiegelende Wijsbegeerte, in dit tijdperk in het licht verschenen. Immers, hoe uitstekend ook, zelfs nog in onze dagen, de waarde zijn moge van de algemeen geachte *Werelt-beschouwingen* van B. NIEUWENTIJT, welke in den jare 1716 in het licht verschenen, heeft echter dit werk, met opzigt tot den stijl, volstrekt geene onderschei-

dende verdiensten. Eerst later werd men bedacht, de verhandeling van dergelijke onderwerpen door bevalligheid van stijl en voordragt te veraangenamen. Het eerste voorbeeld hiervan gaf JAN FLORIS MARTINET, laatst Predikant te *Zutphen*, in zijnen *Katechismus der Natuur*, welke in 1778, in IV Deelen in 8vo, te voorschijn kwam. Zijne verdiensten, echter, werden later nog merkelijk overtroffen door die van den Groninger Hoogleeraar J.A. UILKENS, in zijne *Redevoeringen over de volmaaktheden van den Schepper*, *in zijne schepselen beschouwd.* - Over onderwerpen, tot de Bespiegelende Wijsbegeerte behoorende, kwamen in de moedertaal mede naauwelijks eenige schriften te voorschijn, die hier melding vereischen. Wij mogen echter niet geheel zwijgen van de wijsgeerige verhandelingen van den diepdenkenden ALLARD HULSHOFF, in 1734 te *Groningen* geboren, en in 1795, als Leeraar bij de Doopsgezinden, te *Amsterdam* overleden, daar dezelve zich ook ten aanzien van den stijl, die door duidelijkheid, beschaafdheid en gepaste levendigheid uitmunt, gunstig onderscheiden. Zij zijn deels in de werken der Hollandsche Maatschappij van Wetenschappen te *Haarlem*, van het Stolpiaansch Legaat te *Leyden* en Teylers Godgeleerd Genootschap, mede ter eerstgenoemder plaats, die rijke voorraadschuren van vele fraaije en belangrijke stuk-

ken, deels ook afzonderlijk uitgegeven, en volledig opgeteld achter de schoone Lijkrede, door zijnen ambtgenoot W. DE VOS over hem gehouden, en in 1795, onder den titel van *Leven en Karakter van* A. HULSHOFF, in het licht gezonden.

§ 6.

'T geen in een' meer bepaalden zin welsprekendheid genoemd wordt, vond, gedurende het grootste gedeelte van het tijdperk, dat wij beschrijven, weinig of geene beoefenaars. Onder de groote Staatsmannen, die den Nederlandschen Staat, tot aan deszelfs slooping in den jare 1795, tot luister strekten, en wier getal, hoezeer merkelijk minder dan in de zeventiende eeuw, nogtans vrij aanzienlijk was, ontmoeten wij geenen, die zich door eene sierlijke en krachtige voordragt onderscheidde; zelfs werd zuiverheid van taal bij de verhandeling van staatszaken, gelijk vroeger, doorgaans geheel verwaarloosd. In de later ingestelde Nationale Vergadering traden eenige mannen te voorschijn, aan wie de lof van welsprekendheid niet ontzegd kan worden, als een SCHIMMELPENNINCK, KANTELAAR(*) en weinige anderen; en hare

(*) Van den laatsten heb ik eenige merkwaardige advijzen medegedeeld bij de uitgave van 's mans. *Redevoeringen en Dichtstukken*, welke in den aanvang dezes jaars in het licht verscheen.

Handelingen bevatten zeker stukken, die, uit dit oogpunt, waardig waren bijeengezameld en der vergetelheid onttrokken te worden. Sedert de herstelling van ons volksbestaan, werd der welsprekendheid, zoo als bekend is, onder ons weder een nieuw tooneel geopend; doch wij achten ons onbevoegd de verdiensten te beoordeelen van hen, die tot hiertoe hunne bekwaamheden daarop ten toon spreidden. - Van geregtelijke welsprekendheid zijn de proeven nog schaarscher, dan in het voorgaande tijdperk, toen wij althans het in vele opzigten uitmuntend pleidooi van S. VAN MIDDELGEEST voor P. DE GROOT hadden aan te wijzen. Dat het echter onder ons niet geheel ontbrak aan pleitbezorgers, die door welsprekendheid uitmuntten, doch daarvan geene gedenkstukken achterlieten, blijkt ten klaarste uit hetgeen de welsprekende VAN HALL ons ten aanzien van zijnen beroemden voorganger in de regtsgeleerde loopbaan, Mr. HERMANNUS NOORDKERK, die in 1771 te *Amsterdam* overleed, uit echte bescheiden heeft medegedeeld, en waarvan de bevestiging voorhanden is in het fraaije en krachtige stuk, waarmede hij, in den jare 1748, de door hem bezorgde uitgave der *Handvesten van Amsterdam* aan de Regeerderen dier stad heeft opgedragen(*). Ze-

(*) Zie de schoone Redevoering van Mr. M.C. VAN HALL, getiteld, *Mr.* H. NOORDKERK, *beschouwd als Nederduitsch redenaar en letterkundige;* gedrukt in het *Magazijn van wetenschappen, kunsten en letteren*, *verzameld door* N.G. VAN KAMPEN, II D. I St. bl. 191 en v.

ker, was het ons vergund, van dezen en meer dergelijke mannen merkwaardige pleidooijen in druk te bezitten, wij zouden ons niet te beklagen hebben, dat onze letterkunde, in dit opzigt, voor die van andere volkeren moest onderdoen.

Vestigen wij verder onze aandacht op de geestelijke welsprekendheid, wij vinden deze, gedurende een groot deel van dit tijdperk, in zoo verre verwaarloosd, dat zelfs de meeste kerkredenaars zich om zuiverheid en netheid van taal geenszins bekommerden. Een enkele JACOBUS NYLOë, die in het laatst der zeventiende en het begin der achttiende eeuw gebloeid heeft, verdient eene loffelijke uitzondering. Doch voor het overige heerscht in dezen tot omstreeks het midden der achttiende eeuw, ja zelfs nog merkelijk later, eene schandelijke nalatigheid. Een der eersten, die, als geestelijk redenaar, het voorbeeld van een' zuiveren en beschaafden schrijftrant gaf, was de geleerde JOHANNES STINSTRA, Predikant bij de Doopsgezinden te *Harlingen*, blijkens de Leerredenen, door hem in 1744 en 1745 uitgegeven, welke de Hoogleeraar YPEY voor *uit-*

muntend[*] verklaart en die, met betrekking tot den tijd, waarop zij het licht zagen, deze lofspraak met der daad verdienen[†]. Het hield intusschen nog verscheidene jaren aan, eer, vooral in het aanzienlijkste der Protestantsche kerkgenootschappen in ons vaderland, zoo ten aanzien der vereischte zorg voor keurigheid van taal en stijl, als der geheele predikwijze, eene verbetering tot stand kwam, welke den weg baande tot die groote vorderingen der geestelijke welsprekendheid, waardoor onze dagen zich zoo luisterrijk onderschei-

(*) Zie zijne *Beknopte Geschiedenis der Nederlandsche taal*, b. 554.

(†) Vele jaren later verschenen van denzelfden nog III Deelen met Leerredenen ter verklaring der *Oude Voorspellingen aangaande den Messias*, die echter meer geleerde Verhandelingen, in een' keurigen en deftigen stijl opgesteld, dan eigenlijk gezegde Leerredenen heeten mogen. Vroeger en wel in 1741 had hij vijf Predikatien *over de natuur en gesteldheid van Christus Koningrijk* enz. in het licht gegeven, welke hem van Sociniaansche gevoelens verdacht maakten, en eene vervolging op den hals haalden, die hem vijftien jaren achtereen van den predikstoel verwijderd hield. Zijn voorbeeld kon derhalve op leeraren van het Hervormde kerkgenootschap weinig werken. Zie over die vervolging de *Geschiedenis der Nederlandsche Hervormde kerk* door de Heeren YPEIJ en DERMOUT, III D. bl. 445 en volgg.

den(*). Men zal, vertrouw ik, niet van mij wachten, dat ik hier eene opgave doe der kerkelijke redevoeringen, sedert het jaar 1770, waaromtrent men die verbetering stellen mag, in het licht verschenen, en aan dezelve, in meerdere of mindere mate, deel hebbende. Verre de meeste toch zijn van dien aard, dat zij, in vergelijking met de meesterstukken onzer dagen, vooral met die van den eenigen VAN DER PALM, niet als voorbeelden van geestelijke welsprekendheid gelden kunnen. Dit is met name ook toepasselijk op de anders in vele opzigten voortreffelijke leerredenen van A. HULSHOFF, boven als wijsgeer met verdienden lof door ons vermeld, welke in den jare 1795 en 1796, ten getale van veertig, het licht zagen. Keurigheid en kracht van stijl, die echter wel eens vloeibaarheid mist, eene dikwerf schilderachtige en treffende voordragt, blijken van diepe menschenkennis, bij ernstige en gemoedelijke godsvrucht, onderscheiden deze leerredenen, in welke men ook dan, wanneer men zich

(*) Vergelijk over die verbetering, met opzigt tot het eerste, de *Beknopte Geschiedenis der Nederl. taal* door den Hoogleeraar YPEIJ, bl. 554-557, en, met betrekking tot de predikwijze, het belangrijk en fraai geschreven werk van den Amsterdamschen Predikant W. BROES, getiteld: *de Engelsche Hervormde kerk*, *benevens haren invloed op de Nederlandsche*, II D. bl. 148 en volgg.

door 's mans redeneringen ter staving van eene streng regtzinnige denkwijze, hem omtrent sommige punten in zijnen laatsten leeftijd eigen, niet bevredigd gevoelt, den oorspronkelijken denker herkent. Van zijne ongemeene bekwaamheid tot levendige schildering getuigt bovenal zijne *Redevoering over de afwisseling van dagen en jaargetijden*, waaruit ik, in het II. St. mijner *Proeven van Nederduitsche Welsprekendheid*, eenige uittrekselen geleverd heb, en zijne *Lijkrede* op zijnen ambtgenoot KLAAS DE VRIES, aldaar in haar geheel door mij medegedeeld, waarvan het slot inzonderheid tevens de kracht zijner welsprekendheid heerlijk doet kennen. - Van de kerkredenaars, die nog meer tot onzen leeftijd behooren, zal ik, buiten den straks reeds vermelden VAN DER PALM, aan wien niemand aarzelen zal met mij den eersten rang toe te kennen, alleen de reeds verstorvene uitmuntende predikers, JAN VAN DER ROEST, EWALDUS KIST en ELIAS ANNE BORGER noemen. De eerste, die in den jare 1755 te *IJsselstein* geboren werd, en in 1814, als Leeraar bij de Hervormden te *Haarlem*, overleed, heeft zich (om van enkele afzonderlijke stukken te zwijgen) billijken roem verworven door de uitgave van een aantal leerredenen, voorstellende *Eenige Bijbelsche tafereelen van leerzame sterfgevallen en uiteinden*, en *Over de genoegens van den Godsdienst*, in welke,

bij een' vloeibaren, levendigen en zeer beschaafden stijl en bondigheid van zaken, die eenvoudig roerende welsprekendheid, welke, uit het hart gesproten, tot het harte spreekt, in eene hooge mate heerscht. - EWALDUS KIST, in 1762 te *Woerden* geboren, en in 1822 te *Dordrecht*, waar hij, vele jaren achtereen, met den hoogsten lof het leeraarambt bekleedde, overleden, heeft nog een merkelijk grooter getal van leerredenen(*) in het licht gezonden, welke door duidelijkheid, en gepaste sierlijk-

(*) Met name *Leerredenen over Gods deugden*, II D.; *de hoofdinhoud van de zedeleer des Christendoms*, II D; *Leerredenen over verschillende onderwerpen*, IV D.; *vijf Leerredenen over het geweten*; *de Geschiedenis van Ruth in vier Leerredenen*, en *het ongunstig onthaal des Heilands in de wereld*, *in eenige Leerredenen*; waarbij, na zijn overlijden, nog eenige *Nagelatene* gevoegd werden, door zijn' oudsten zoon, met eene *Levensschets* van zijnen Vader, uitgegeven. Voorts zij hier nog gemeld, dat KIST zich ook als letterkundige gunstig heeft bekend gemaakt door de uitgave van een' fraaijen bundel *Verhandelingen en Redevoeringen*, door zijne *Lijkrede op* P. VAN BRAAM, en door twee keurige en belangrijke stukken, in het VI en XI D. der *Mnemosyne* (het Iste der nieuwe verzameling) geplaatst, met name *Verhandeling over* GELLERT *en zijne schriften* en *over het gevoelvermogen der ziel*. Men zie verder over hem ook de *Lofrede*, waarmede zijn ambtgenoot B.F. TYDEMAN zijne nagedachtenis vereerde.

heid van stijl, en door eene grondige, bevattelijke en te gelijk tot het gemoed diep indringende ontwikkeling en voordragt der godsdienstige waarheden en pligten heerlijk uitmunten. - BORGER, eindelijk, in alles ongemeen, en alleen door eenen VAN DER PALM, in wien hij, na zijn vroegtijdig afsterven in den jare 1820, toen hij naauwelijks den ouderdom van vijf - en - dertig jaren bereikt had, een' hem waardigen lofredenaar vond, in zijne volle voortreffelijkheid te schetsen, spreidt ook in zijne *Leerredenen* dat oorspronkelijk, verheven en schitterend vernuft ten toon, 't welk, gepaard aan zeldzame geleerdheid en scherpzinnigheid, hem op het luisterrijkst onderscheidde. Men moge dan ook in dezelve, vooral die, welke het eerste Deel, na zijnen dood nog met een tweede vermeerderd, innemen, bij eene koele beoordeeling, zoo met opzigt tot de keuze en bewerking der onderwerpen, wel eens te zeer boven de gewone bevatting verheven, als de somwijlen te groote weelderigheid en beeldrijkheid, in den stijl uitblinkende, het een en ander te berispen vinden, geen onpartijdige nogtans, met smaak en gevoel bedeeld, zal niet gaarne erkennen, dat daarin nog oneindig meer voorkomt, 't welk hem roert, verrukt en in bewondering houdt opgetogen, noch aan BORGER eene der eerste plaatsen ontzeggen in de rij der uitste-

kende kanselredenaars, op welke ons vaderland roem mag dragen.

§ 7.

Thans ter vermelding van andere voortbrengselen van welsprekendheid, als *Lof*- of *Lijkredenen* en Redevoeringen over geschied- of letterkundige onderwerpen, overgaande, mag ik, in de eerste plaats, een stuk niet geheel onvermeld laten, dat meer of min aan de geestelijke welsprekendheidheid verwant is. Ik bedoel de weinig bekende redevoering van den grooten dichter en staatsman ONNO ZWIER VAN HAREN, getiteld: *Proeve van eene nationale zedelijke Leerreden van een' oud' man aan de jeugd van Nederland over de woorden van Esra*, *Cap. III. vs.* 12, *ter gelegenheid van 't begin van de derde Eeuw van de Unie van Utrecht*, in 1779 uitgegeven; een stuk, waarin zich wel, ten aanzien van taal en spelling, gelijk in de overige werken van VAN HAREN, eene min behagelijke onachtzaamheid voordoet, maar dat, voor het overige, doorgaans in een' sierlijken en levendigen stijl gesteld is, en vele trekken eener krachtige welsprekendheid behelst, terwijl het om zijnen inhoud, als bevattende een belangrijk overzigt van de lotgevallen van het Gemeenebest gedurende de twee verloopene eeuwen, zeer

merkwaardig is. Drie jaren vroeger had dezelfde geleerde Staatsman eene *Lijkrede* op zijnen voortreffelijken vriend WILLEM IV. in het licht gezonden, die, als proeve van welsprekendheid, mede opmerking verdient. VAN HAREN zelve leverde in het genoemde jaar 1779, dat van zijn overlijden, aan den toenmaligen Predikant van *Wolvega*, SIMON NAUTA, het onderwerp eener *Lijkrede*, welke zich door zuiverheid van taal en netheid van stijl gunstig onderscheidt(*). Doch eerst dan, wanneer wij nog meer tot onzen leeftijd afdalen, ontmoeten wij, in het vak der Lijk- of Lofredenen, stukken, die met regt welsprekend mogen heeten. Een der voortreffelijkste is, buiten twijfel, de *Lofrede*, waarmede JACOBUS KANTELAAR in den jare 1794 de nagedachtenis van zijnen grooten leermeester H.A. SCHULTENS vereerde, en waarin edele eenvoudigheid en waardigheid van voordragt, treffende karakterschildering en zielvermeesterende welsprekendheid heerlijk uitblinken. - Tot de fraaije Lofredenen mag ook die van den beroemden Wis- en Natuurkundige J.H. VAN SWINDEN op zijnen uitmuntenden leerling en vriend P. NIEUWLAND geteld worden, welke in den jare 1795 het licht zag. - Ook de

(*) Zie de *Beknopte Geschiedenis der Nederl. taal* door den Hoogleeraar YPEIJ, bl. 557.

vermaarde Latijnsche dichter en oudheidkenner JERONIMO DE BOSCH toonde door zijne *Lofredenen* op de kundige Amsterdamsche Geneesheeren H.G. OOSTERDIJK en A.H. DEIMAN, in 1795 en 1808 uitgegeven, dat hij de vereischten der Lofrede, door hem naauwkeurig en sierlijk ontvouwd(*), in zijne eigene opstellen zeer goed wist in acht te nemen. - Als keurig en sierlijk Lofredenaar maakte zich insgelijks Mr. J. DE KRUIJFF bekend, dien wij boven reeds onder de dichters met lof vermeldden, zoo door zijne *Redevoering ter nagedachtenis van* J. NIEUWENHUIZEN, *Stichter der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen*, in 1806 uitgegeven, als inzonderheid door zijne fraaije *Lofrede op* C. PZ. HOOFT, vader van den beroemden Geschiedschrijver, in het V D. van de *Werken der Hollandsche Maatschappij van fraaije Kunsten en Wetenschappen* gedrukt. - Meenden wij ons niet van de vermelding van nog levende Schrijveren te moeten onthouden, wij zouden, onder meer andere schoone stukken, vooral de Lofredenen noemen, door VAN DER PALM aan de nagedachtenis van VAN DER PERRE, BORGER en

(*) In zijn Latijnsch antwoord op de vraag van de *Maatschappij der Nederl. Letterkunde* te *Leyden, welke zijn de vercischten van eene Lofrede?* in het V Deel van hare *Werken* in 4to gedrukt.

KEMPER gewijd, van welke de beide laatste inzonderheid met regt meesterstukken heeten mogen.

De talrijke letterkundige instellingen eindelijk, welke, in het laatste gedeelte van dit tijdperk, op vele plaatsen werden opgerigt, gaven geboorte aan een aantal fraaije en belangrijke redevoeringen over geschied- en letterkundige onderwerpen, welke deels in het *Mengelwerk* van geachte Tijdschriften, als de *Vaderlandsche Letteroefeningen* enz., in het *Magazijn van Wetenschap*, *Kunst en Smaak*, dat, na een' stilstand van vele jaren, voor weinig tijds op nieuw werd voortgezet, en meer andere verzamelingen bewaard zijn, deels ook afzonlijk werden uitgegeven. Van de laatste zullen wij alleen de twee voortreffelijke Redevoeringen *over* Q. HORATIUS FLACCUS, *beschouwd als mensch en als burger van Rome*, noemen, door den rijk begaafden en als dichter bovenal beroemden RICHEUS VAN OMMEREN, bij zijn leven Rector van het Gymnasium te *Amsterdam*, in den jare 1789 met vele opheldernde aanteekeningen in het licht gezonden; redevoeringen, niet alleen voor de wijsgeerige kennis der geschiedenis van dat tijdperk, en de juiste waardering van HORATIUS van het hoogste gewigt, maar die ook door levendigheid en sierlijkheid van voordragt uit-

munten. Van denzelfden kwamen, voor weinig tijds, nog drie andere Redevoeringen te voorschijn, aan welker uitgave lang gewanhoopt werd, twee namelijk, *over de onderdrukking van Athene door de dertig dwingelanden*, en *over de verlossing van Athene*, gedrukt in het II Ds. I en II St. der *Bibliotheek van oude Letterkunde*, *uitgegeven door Mr.* J. TEN BRINK, Hoogleeraar te *Groningen*, en eene derde *over Viglius Ayta van Zwichem*, welke in het IV D. der *Mnemosyne* van de Heeren H.W. en B.F. TYDEMAN het licht zag. Ook deze drie stukken verdienen, niet slechts als bijdragen tot eene wijsgeerige geschiedbeschouwing, maar ook als voortbrengselen van mannelijke welsprekendheid, grooten lof.

§ 8.

Mij schiet nog overig omtrent de vertalingen van Grieksche en Latijnsche schrijveren, mitsgaders omtrent de schriften, tot de taalkunde en het beschouwend deel der dichtkunst en welsprekendheid betrekkelijk, iets in het midden te brengen. Het eerste zal ons niet lang bezig houden, daar het getal van uitstekende vertalingen, gedurende dit tijdperk in het licht verschenen, niet noemenswaardig is, tenzij wij den arbeid der Hoogleeraren WASSENBERGH en BOSSCHA ter overzetting van de *Levens van*

PLUTARCHUS, dien van den Hoogleeraar J. TEN BRINK ter overbrenging van SALLUSTIUS, de *Catilinarische Redevoeringen van* CICERO, en onderscheidene Geschriften van XENOPHON, en de proeven van vertalingen in de *Bibliotheek van oude Letterkunde* voorhanden, tegen onze gewoonte, om van nog levende schrijveren te spreken, hier mede in aanmerking willen nemen. Van de vroegere overzettingen zijn wel die van de *Levens van* NEPOS door den verdienstelijken D. VAN HOOGSTRATEN, van het *Tafereel van* CEBES door P. VLAMING, achter zijne uitgave van SPIEGHELS *Hertspieghel* gedrukt, van BOëTHIUS werkje *over de vertroostinge der wijsheid* en den *Octavius van* MINUCIUS FELIX door M. GARGON en meer andere, die wij nog konden opnoemen, van waarde niet geheel ontbloot; doch wij kennen onder dezelve geene, die met de bovengenoemde vertalingen, in onzen leeftijd uitgegeven, of den arbeid, in de zeventiende eeuw door HOOFT aan *Tacitus* besteed, kunnen gelijk worden gesteld. Liever dus, dan hierbij langer te vertoeven, willen wij een oogenblik bij eene andere soort van overzettingen stilstaan, die, naar ons oordeel, voor de vaderlandsche letterkunde van groot belang te achten zijn. Ik bedoel die van dichtstukken der gewijde Hebreeuwsche oudheid, welke in onze dagen het licht zagen, en, voor zoo verre zij

gemeenlijk aan zekere vaste maat verbonden zijn, als 't ware eene middelklasse tusschen proza en poëzij uitmaken. Onder deze verdient, in de eerste plaats, die van JOB door den uitmuntenden HENRIK ALBERT SCHULTENS genoemd te worden, welke in den jare 1794, niet lang na 's mans overlijden, door den geleerden HERMAN MUNTINGHE werd in het licht gegeven, en door alle deskundigen op zeer hoogen prijs geschat wordt. Ook de uitgever dier overzetting behaalde grooten roem door zijne vertalingen van de *Psalmen*, de *Spreuken* en den *Prediker* van *Salomo*. Uitstekend eindelijk zijn, gelijk bekend is, ook in dezen de verdiensten van den eersten onzer redenaren en prozaschrijveren, VAN DER PALM, die reeds in den jare 1791 eene vertaling en opheldering van *eenige liederen van David* in het licht zond, bij den tweeden druk van 1815 met een toevoegsel van *alle liederen van Azaf* vermeerderd, in 1805 een' gelijksoortigen arbeid over *Jesaias* gemeen maakte, en ons ten laatste, in zijn groot Bijbelwerk, alle Hebreeuwsche dichtstukken in eene schoone en krachtige overzetting te lezen gaf.

§ 9.

Langer zal ons de opgave der schriften bezig houden, die tot opheldering der Neder-

duitsche taalkunde in dit tijdperk zijn in het licht verschenen. In de eerste plaats moeten wij hier met lof vermelden de *Nederduitsche Spraakkunst*, door ARNOLD MOONEN, als dichter en geestelijk redenaar ons reeds gunstig bekend, in den jare 1706 in het licht gezonden, en sedert meermalen herdrukt; een werkje, dat, bij al het ongegronde en gebrekkige, daarin begrepen, echter voor den tijd zijner vervaardiging groote verdiensten heeft, en het eerste was, waarin de spraakkunst volledig ontvouwd werd. Kort na MOONEN gaf ook W. SEWEL(*) eene *Nederduitsche Spraakkunst* uit, die van zijnen voorganger in waarde althans niet overtreffende. Niet zonder verdiensten is mede het werkje, deels de taal, deels den stijl betreffende, dat een ander begaafd kerkredenaar, met name JACOBUS NYLOë, in het begin der achttiende eeuw, onder den titel van *Aanleiding tot de Nederduitsche taal*, in druk liet uitgaan. - Nog grootere waarde heeft het Latijnsche geschrift van ADRIAAN VERWER, dat in den jare 1707, onder den titel van *Anonymi Batavi Idea linguae Belgicae* etc. te voorschijn kwam, en om het vele goede, daarin vervat, der nieuwe uitgave waardig was, welke daarvan, in den jare 1783, door EVERARD VAN DRIEL met belangrijke aanteekeningen bezorgd werd. - Tot den aanvang van dit tijdperk behoort ook de nuttige arbeid van D. VAN HOOGSTRATEN tot regeling der geslachten in onze moedertaal, vooral naar den voorgang van HOOFT en VONDEL, waartoe hij reeds in den jare 1700 den grondslag leide door zijne *Aanmerkingen over de geslachten der zelfstandige naamwoorden*, naderhand door hem zelven, onder den naam van *Geslachtlijst*, tot twee malen verbeterd en vermeerderd in het licht gegeven, en sedert door de bijvoegselen en verbeteringen van G. OUTHOF, maar vooral door die van den beroemden Hoogleeraar A. KLUIT tot meerdere volmaaktheid gebragt. De laatste of zesde uitgave, die de waarde van alle vroegere geheel verdonkerde, verscheen in den jare 1783, naar de tweede bewerking van genoemden Hoogleeraar, die dezelve, onder anderen, met eene zeer belangrijke *Voorrede*, rakende de algemeene regelen der geslachten, verrijkte.

Verre intusschen boven allen, die, hetzij in den aanvang van dit tijdperk, hetzij vroeger,

(*) Dezelfde SEWEL zond mede een Nederduitsch en Engelsch Woordenboek in II Deelen in het licht. Omtrent denzelfden tijd maakte zich ook de geleerde Boekhandelaar FRANÇOIS HALMA, door de uitgave van een gelijk werk voor de Nederduitsche en Fransche taal, verdienstelijk, 't welk in 1710 voor 't eerst het licht zag, en ook nog niet zonder waarde is.

tot opheldering der taal het hunne toebragten, verhief zich LAMBERT TEN KATE HERMANSZOON, een man, overwaardig, dat wij eenige oogenblikken bij hem vertoeven. Hij toch was, naar het eenstemmig oordeel van alle bevoegde en onpartijdige regteren, de eerste, die, door een' wijsgeerigen geest geleid, de ware gronden onzer taal opspoorde, over haar geheele zamenstel, hare eigenschappen en schoonheden, en bijzonder over het stuk der afleiding een nieuw en glansrijk licht verspreidde(*). Hij sloeg daartoe een' te voren onbetredenen weg in, door namelijk onze taal en hare regelmaat op te helderen door vergelijking met het Meso - gothisch, Angelsaxisch en andere oude verwante, bijzonder Noordsche taaltakken. Als eerste proeve van dezen voortreffelijken arbeid gaf hij, in den jare 1710, een klein werkje in het licht, ten titel voerende: *Gemeenschap tussen de Gottische Spraeke en de Nederduytsche*, bij wijze van brief aan zijnen taalkundigen vriend, den boven genoemden A. VERWER, welke reeds in

(*) Vóór hem was men veelal gewoon, onze woorden tot het Latijn, Grieksch, of ook tot het Hebreeuwsch terug te brengen. Deze verkeerde weg van afleiding werd, onder anderen, ook door C. TUINMAN gevolgd in zijne dusgenaamde, doch dien naam weinig verdienende *Fakkel der Nederduitsche taal*, welke in 1722 te voorschijn kwam.

1708 geteekend is; tot welk werkje het *Evangelium Meso - gothicum*, volgens het gemelde op bl. 5 dezer *Geschiedenis*, door FRANCISCUS JUNIUS in den jare 1665 aan het licht gebragt, hem de noodige bouwstoffen leverde. Hij zette deze zoo veel lichts voorspellende nasporingen onvermoeid voort, breidde die ook tot andere taaltakken uit, paste ze op het geheele zamenstel onzer taal toe, en deelde eindelijk de vruchten daarvan en van zijne wijsgeerige taalstudie aan de geletterde wereld mede in zijn ook nog hoogst schatbaar en lezenswaardig hoofdwerk, 't welk in den jare 1723, onder den titel van *Aenleiding tot de kennisse van het verhevene deel der Nederduitsche Sprake*, in II Deelen in 4to te voorschijn kwam. Mijn bestek verbiedt mij over den inhoud en de waarde van dit werk verder uit te weiden. Ook zou ik daarbij weinig meer dan een uittreksel kunnen leveren van hetgeen daarover, met even veel smaak, als oordeel, gezegd is in de fraai geschrevene Verhandeling van den beroemden Hoogleeraar H. TOLLIUS *over* LAMBERT TEN KATE HERMANSZ., *den voortreffelijken hoofd - grondlegger der Nederduitsche Letterkunst*, gedrukt in het I Deel van mijn *Museum.* Alleen acht ik de opmerking niet geheel overtollig, dat, hoezeer ook TEN KATE de eerste wegwijzer tot de regte beoefening onzer taal, bijzonder in het stuk

der afleiding, verdient genoemd te worden, hij echter verre af is van, in alle opzigten, voor een' onfeilbaren gids te houden te zijn, en voor lateren nog veel ter verbetering en volmaking heeft overgelaten. Van zijn leven zij eindelijk nog met een woord gemeld, dat hij in den jare 1674 te *Amsterdam* geboren werd, aldaar, in een' ongehuwden staat, zich geneerde met het geven van lessen aan de huizen der aanzienlijkste geslachten, in het schrijven, rekenen, boekhouden, en bijzonder in de Mathesis en Algebra, en tegen het einde des jaars 1731 overleed(*).

Na TEN KATE heeft BALTHAZAR HUYDECOPER, ons uit het vroegere gedeelte dezer geschiedenis, als dichter, reeds met lof bekend, zich onder de taalkundige schrijvers dezer eeuw, met regt, den grootsten roem verworven. Hij heeft den schat zijner taalgeleerdheid en oor-

(*) TEN KATE gaf ook eenige Godgeleerde en Zedekundige Schriften uit, die men opgeteld vindt in de genoemde *Verhandeling* van den Heer TOLLIUS, bl. 29 en 30. Nog zijn van hem, in handschrift, een aantal Verhandelingen voorhanden, grootendeels tot de schoone kunsten, van welke hij een keurig beminnaar en grondig kenner was, betrekking hebbende. Zie het verslag van dezelve in het IV Deel van mijn *Museum*, bl. 201-219.

deelkunde in twee werken ten toon gespreid, die, zoo lang onze moedertaal op prijs gesteld en beoefend wordt, in achting zullen blijven. Het eerste is zijne *Proeve van taal- en dichtkunde*, *in vrijmoedige aanmerkingen op Vondels vertaalde Herscheppingen van Ovidius*, eerst in 1730 in I Deel in 4to uitgegeven, en in 1782 en vervolgens, met bijvoegselen van den Schrijver, onder opzigt eerst van FRANS VAN LELYVELD en naderhand van NICOLAAS HINLOPEN, die beiden het werk met vele voortreffelijke aanteekeningen verrijkten, in IV Deelen in 8vo herdrukt. Deze proeve bevat (om thans van eene menigte van fraaije opmerkingen, de dichtkunst betreffende, te zwijgen) eene reeks van taalkundige aanmerkingen, rakende de ware beteekenis van vele woorden, derzelver gepastheid, regte spelling, afleiding en wat dies meer zij, of ook tot opheldering van merkwaardige eigenschappen onzer taal dienende, bij welker voordragt de Schrijver, nevens schrander oordeel en wijsgeerig inzigt in de ware gronden der taal, eene zeer ongemeene belezenheid ten toon spreidt in de werken onzer vroegere en latere Schrijveren, uit welke gedurig voorbeelden ter bevestiging worden bijgebragt. Het tweede taalkundige werk van HUYDECOPER, door mij bedoeld, waardoor hij zich tevens onder de historie- en oudheidkenners eene aanzienlijke plaats verwierf, is zijne

nieuwe uitgave der *Rijmkronijk van* MELIS STOKE, met zeer uitvoerige *historie- oudheid- en taalkundige aanmerkingen*, welke in den jare 1772, in III Deelen, te voorschijn kwam. In deze aanmerkingen, voor zoo verre zij tot de taal betrekking hebben, worden alle eenigzins verouderde woorden, of beteekenissen van woorden, bij STOKE voorkomende, met een' rijken schat van voorbeelden uit andere oude Schrijveren, deels alleen in handschrift berustende, op eene uitnemende wijze verklaard. In het I D. der *Werken van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde* te *Leyden* vindt men eindelijk nog een' *Brief van* HUYDECOPER *wegens den ablativus absolutus*, waarin hij die Latijnsche manier van spreken, met wederlegging vooral van TEN KATE, aan onze taal tracht toe te eigenen; eene poging echter, bij welke hij misschien meer geleerdheid, dan oordeel, zeker althans meer, dan bescheidenheid, aan den dag legt.

Vorderde de taalkundige arbeid van TEN KATE en HUYDECOPER eene breedere vermelding, een enkel woord zal genoeg zijn omtrent dien van GULIELMUS OTHO REITZ, bij zijn leven Rector der Latijnsche Scholen te *Middelburg*, die in den jare 1730, onder den titel van *Belga Graecissans*, een Latijnsch geschrift over de gemeenschap der Grieksche en Nederduit-

sche taal in het licht zond, waarin, bij veel goeds en opmerkelijks, tevens veel voorkomt, dat verre gezocht is, en blijken draagt van de gehechtheid des Schrijvers aan het ongegronde stelsel dier geleerden, die onze taal, voor een groot deel, uit de Grieksche wilden afleiden. Een kort woord zal mede volstaan kunnen omtrent een werkje van FRANS BURMAN, onder den titel van *Eenige aanmerkingen de Nederduitsche taal en verscheidene oudheden aangaande*, in 1768, in II Deelen in klein 8vo, te voorschijn gekomen; een werkje, voor de oudheidkunde niet zonder belang, en waarin ook goede aanmerkingen, de taal en bijzonder hare verwantschap met de Fransche betreffende, voorkomen. Voorts werd, omstreeks en na het midden der achttiende eeuw, de weg van taalbeoefening, door TEN KATE en HUYDECOFER aangewezen, met lof gevolgd door de kundige en verdienstelijke mannen FRANS VAN LELYVELD, NICOLAAS HINLOPEN, ZACHARIAS HENDRIK ALEWIJN, ADRIAAN KLUIT, MEINARD TYDEMAN, HERMAN TOLLIUS, JOAN FORTMAN, HENDRIK ARNOLD KREET en vele anderen, wier taalkundige verhandelingen en aanmerkingen, zoo met, als zonder bijvoeging hunner namen, grootendeels vervat zijn in het belangrijk maandwerk, onder den titel van *Tael- en Dichtkundige Bijdragen*, van het jaar 1759 tot 1762 in II Deelen in 8vo te voorschijn ge-

komen, en de niet min belangrijke *Bijdragen tot opbouw der Vaderlandsche Letterkunde*, ten vervolge op de eerstgenoemde strekkende, en mede twee boekdeelen in 8vo uitmakende, in de beide voortreffelijke *Proeven van Oudheid- Taal- en Dichtkunde*, door het Genootschap *Dulces ante omnia Musae* te *Utrecht* uitgegeven, en eindelijk in de *Werken van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leyden*, waarvan zeven Deelen in 4to het licht zien, en die later door hare *Verhandelingen* en *Nieuwe Werken*, beide in 8vo, vervangen werden. - Omtrent een' der genoemden, JOAN FORTMAN namelijk, moeten wij nog melden, dat hij, in den jare 1772, een werkje in het licht gaf, ten opschrift hebbende: *Dichtlievende Mengelingen*, *verzeld van taal- en dichtkundige aanmerkingen.* Deze aanmerkingen, in den smaak van die van HUYDECOPER op *Vondels vertaalde Herscheppingen* geschreven, en van groote belezenheid getuigende, bevatten veel goeds en opmerkelijks, en geven aan het werkje eene grootere waarde, dan de voorafgaande *Dichtlievende Mengelingen*, welke zich weinig boven het middelmatige verheffen. Ook den arbeid der beide geleerde uitgevers van den *Spiegel Historiael van J. van Maerlant*, JACOB ARNOUT CLIGNETT en JAN STEENWINKEL mogen wij hier niet onvermeld laten. Niet alleen maakten zij

zich door die uitgave, waarvan boven reeds gesproken werd, omtrent de Nederduitsche taalkunde zeer verdienstelijk, maar ook door die van hunne *Taalkundige Mengelingen*, van 1781 tot 1785, in VI Ns. of V Stukjes, onder de zinspreuk *Linguae patriae excolendae amore*, in het licht gegeven, en voornamelijk strekkende tot opheldering van onze oude taal(*). - De opgewekte zucht tot beoefening der moedertaal deed, in het tweede gedeelte der achttiende eeuw, ook eene menigte spraakkunstige opstellen van meerdere of mindere waarde te voorschijn komen, welke allen op

(*) De eerstgenoemde verrijkte niet slechts later den *Theutonista van* VAN SCHUREN, waarvan het I D., volgens het gemelde op bl. 79 dezer *Geschiedenis*, in den jare 1804 te voorschijn kwam, met eene zeer uitvoerige en belangrijke *Voorrede*, grootendeels ingerigt ten betooge der naauwe gemeenschap tusschen het Nedersaxisch en onze moedertaal, en van eene uitgebreide belezenheid in de werken van oude Duitsche en Nederlandsche Schrijveren getuigende, maar verpligtte ook, in den jare 1819, alle beminnaars onzer oude taal en letterkunde door de uitgave van het I D. zijner *Bijdragen tot de oude Nederduitsche Letterkunde*, waarvan de mededeeling der vroegste Nederduitsche berijming der Esopische fabelen, boven op bl. 28 en 29 reeds vermeld, en derzelver opheldering door breede en geleerde aanteekeningen den voormmen inhoud uitmaakt.

te noemen ons te lang zou bezig houden(*). Tot de beste wordt met regt geteld de *Beknopte Aanleiding* enz. door KLAAS STIJL, minder nogtans om de waarde van het werkje zelve, dan om de fraaije en belangrijke aanmerkingen, waarmede de Groninger predikant LAMBERTUS VAN BOLHUIS hetzelve verrijkte. De derde, door den uitgever merkelijk verbeterde en vermeerderde druk van dit werkje kwam in den jare 1787 te voorschijn(†). Intusschen bleef omtrent verscheidene punten, en bijzonderlijk omtrent de spelling nog een merkelijk verschil van gevoelen en daaruit sprui-

(*) De voornaamste derzelve vindt men opgegeven in de *Beknopte Geschiedenis der Nederduitsche taal* door den Hoogleeraar YPEIJ, bl. 549. Zie ook bl. 550, waar van de verdiensten van HENDRIK PIETERSON omtrent het spraakkunstige der taal gewag wordt gemaakt. Ook in *Braband* en *Vlaanderen* kwamen, omtrent denzelfden tijd, verscheidene opstellen van gelijken aard te voorschijn, onder welke dat van den geleerden Oudheid- en Geschiedkenner DES ROCHES het meeste gezag verkreeg. Zie de *Verhandeling over de Nederduitsche Tael- en Letterkunde* enz. door J.F. WILLEMS, II D. bl. 193-196.

(†) Eenige jaren later vervaardigde BOLHUIS, op uitnoodiging der Maatschappij *tot Nut van 't Algemeen*, zelf eene *Nederduitsche Spraakkunst*, die door dezelve bekroond en in 1792 werd uitgegeven.

tende oneenparigheid plaats grijpen. Welke pogingen, in het begin dezer eeuw, ter vereffening van dat verschil en ter bevordering van eenparigheid te werk gesteld, en met welken uitslag zij achtervolgd werden, is te bekend om hier melding te behoeven. Even weinig zal het noodig zijn van het *Nederduitsch Taalkundig Woordenboek* te gewagen, door den Heer P. WEILAND in het licht gezonden; een werk, dat, als eerste proeve van eenen arbeid, die niet dan door de vereenigde pogingen van velen tot volkomenheid kan gebragt worden, zeker den hoogsten lof verdient, en waarvan de Hoogleeraar YPEIJ, naar ons oordeel, met regt betuigt, dat hetzelve *voor alle beminnaars der Vaderlandsche taalstudie onschatbaar en onontbeerlijk is*(*). Hetzelfde kan met geen

(*) Zie zijne *Beknopte Geschiedenis der Nederl. Taal*, bl. 564, waar tevens van het deel gewaagd wordt, 't welk de kundige mannen J. VAN CONVENT en G. BRUINING aan dezen verdienstelijken arbeid hadden. Bij deze gelegenheid zij nog met een woord gemeld, dat in het II Deel van den *Alg. Konst- en Letterbode* voor het jaar 1801 eene zeer rijk bewerkte *Proeve van 't woord* BOOM geplaatst werd, verscheidene jaren vroeger door den beroemden Leydschen Hoogleeraar A. KLUIT, ten behoeve van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te *Leyden*, vervaardigd, welke toen op de zamenstelling van een algemeen omschrijvend Woordenboek onzer taal bedacht was.

minder regt gezegd worden omtrent de hoogst merkwaardige *Verhandeling over de geslachten der naamwoorden in de Nederduitsche taal* van den uitmuntenden dichter en taalkenner Mr. W. BILDERDIJK, welke, eerst in den jare 1804, en naderhand in 1818 *met Bijvoegselen en vermeerderde Aanteekeningen*, in het licht verscheen, en waarop de schrijver, vier jaren later, eene *Geslachtlijst der Nederduitsche naamwoorden*, *op stellige Taalgronden gevestigd*, in II Deelen liet volgen. In deze *Verhandeling* is niet enkel over het stuk der geslachten, maar tevens over het gansche zamenstel der taal en de regte afleiding der woorden een allezins nieuw en glansrijk licht verspreid, 't welk door de *Geslachtlijst* nog op vele plaatsen vermeerderd wordt. Ook 's mans *Taal- en dichtkundige Verscheidenheden* en *Nieuwe taal- en dichtkundige Verscheidenheden* bevatten zeer veel nieuws en oorspronkelijks, waarvan de verdere ontwikkeling in eene volledige Grammatica der taal door allen met het hoogste verlangen wordt te gemoet gezien. - Van de verdere taalkundige schriften, na het begin dezer eeuw in het licht verschenen, zullen wij, nevens de *Taalkundige Bijdragen tot den Frieschen tongval*, door den beroemden Franeker Hoogleeraar E. WASSENBERGH, in 1804 en 1806, in II Deelen uitgegeven, en onder andere stukken ook een *Idioticon Frisicum* bevattende, alleen nog twee werkjes van den ge-

leerden en als Latijnsch dichter bovenal vermaarden Mr. J.H. HOEUFFT noemen, waarvan het eerste in 1812, onder den titel van *Taalkundige Aanmerkingen op eenige oud - Friesche Spreekwoorden*, het tweede in 1816, onder dien van *Taalkundige Bijdragen tot de naamsuitgangen van Nederlandsche plaatsen*, te voorschijn kwam.

§ 10.

Wij besluiten deze afdeeling met eene korte opgave der voornaamste schriften, tot het beschouwend deel der dichtkunst en welsprekendheid betrekking hebbende, welke in dit laatste tijdperk onzer Geschiedenis het licht zagen. Het getal derzelve is, vooral met opzigt tot de welsprekendheid, niet zeer aanmerkelijk; weshalve wij ook aan enkele vertaalde schriften eene plaats zullen geven. - In den jare 1725 kwam een nuttig werkje van den verdienstelijken D. VAN HOOGSTRATEN te voorschijn, tot opschrift hebbende: *Beginselen of kort begrip der Rederijkkunst*, waarin de voornaamste tropen en figuren, met aanvoering van voorbeelden uit de beste vaderlandsche dichteren, ontvouwd worden. - Ook HUYDECOPER deelde, in zijne boven genoemde *Proeve van Taal- en Dichtkunde*, hier en daar eenige nuttige aanmerkingen, de dichtkunst betreffende,

mede. Voor 't overige zien wij, eerst na het midden der achttiende eeuw, de zucht meer algemeen worden, om door de uitgave van losse verhandelingen of meer uitvoerige schriften den smaak ter regte beoefening vooral der dichtkunst te vormen. Tot de eersten, die hiertoe medewerkten, behooren de Schrijvers der *Bijdragen tot opbouw der Vaderlandsche Letterkunde*, onder welke eenige goede dichtkundige verhandelingen voorkomen(*). In den jare 1774 (om van eene vroeger uitgekomene vertaling der dusgenaamde *Oordeelkundige aanmerkingen over de Poëzij en Schilderkunst* van den Franschen Abt DU BOS door P. ZWEERTS te zwijgen) gaf de Utrechtsche Hoogleeraar R.M. VAN GOENS eene overzetting in het licht der fraaije Verhandeling *over het verhevene en naïve* van den Joodschen wijsgeer MOSES MENDELSSOHN, welke hij met goede aanmerkingen verrijkte. - Ook van de beroemde Verhandeling *over de dichtkunst* van ARISTOTELES kwam, in den jare 1780, van een' ongenoemden eene vrij goede vertaling te voorschijn, vergezeld van eenige *Verhandelingen over de dichtkunst en*

(*) Ook de vroeger uitgegevene *Tael- en Dichtkundige Bijdragen* bevatten stukken van den hier bedoelden aard, doch voor het meerendeel blijken dragende, dat hunne schrijvers van het eigenlijke wezen der dichtkunst geen juist begrip hadden.

het tooneel der Ouden van den Marpurgschen Hoogleeraar CURTIUS. Doch in 't bijzonder poogde de vermaarde H. VAN ALPHEN den smaak zijner landgenooten voor eene wijsgeerige beoefening der dichtkunst op te wekken door de uitgave eener *Theorie der schoone Kunsten en Wetenschappen*, naar het Hoogduitsch van RIEDEL, met aanmerkelijke veranderingen en toevoegselen, vrij door hem bearbeid; doch hij slaagde hierin slechts gedeeltelijk, daar zijn werk aan velen, om het afgetrokkene en fijn uitgeplozene der daarin vervatte nasporingen en redeneringen, aan anderen, om de partijdige vooringenomenheid des Schrijvers met uitheemsche ten koste der vaderlandsche letterkunde, die zij in hetzelve meenden op te merken, minder behaagde. Later, en wel in 1782 zond hij tot hetzelfde einde nog een deel *Dichtkundige Verhandelingen* in het licht, bevattende twee Verhandelingen, eene *Inleidende* namelijk *over de middelen ter verbetering der Nederlandsche poëzij*, en eene andere *over het aangeborene in de poëzij*, beide van een' wijsgeerigen geest, uitgebreide belezenheid en kieschen smaak getuigende. Geheel strijdig met VAN ALPHEN zocht de beroemde Latijnsche dichter en oudheidkenner JERONIMO DE BOSCH, in zijne bij TEYLERS *Tweede Gonootschap* bekroonde en in 1783 uitgegevene *Verhandeling over de regelen der*

dichtkunst, aan te toonen, dat van de kennis en inachtneming der dusgenaamde kunstregelen weinig of geen nuts te trekken is, maar prees integendeel de aanhoudende lezing en beoefening van de schoonste modellen der Grieksche en Latijnsche oudheid, met vuur en levendigheid, als het krachtigste middel aan, om zich, bij een' goeden aanleg der natuur, in de dichtkunst tot een' hoogen trap van volmaaktheid te verheffen. Vijf jaren later verscheen onder de werken van hetzelfde Genootschap eene Verhandeling van den genoemden geleerde, behelzende eene schets van den inhoud en de voornaamste schoonheden der *Ilias* van HOMERUS ten behoeve van onkundigen in de oude talen, welke als een vervolg op de voorgaande Verhandeling beschouwd kan worden. Reeds vroeger had dezelfde uitmuntende Schrijver, ter beantwoording eener vraag door de *Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde* te *Leyden* voorgesteld, *de vereischten eener Lofrede* in eene Latijnsche Verhandeling ontvouwd, welke in het V Deel van de *Werken* dier Maatschappij, ook in eene Nederduitsche vertaling, te lezen is. - Van die *Werken* gewagende, moeten wij nog melden, dat in de VII Deelen, die van dezelve het licht zien, verscheidene fraaije Verhandelingen, bijzonderlijk de dichtkunst betreffende, voorkomen, die de vermaarde mannen J. MACQUET, C. VAN ENGE-LEN, HÖTTINGER, VAN ALPHEN, BILDERDIJK en anderen tot makers hebben. De eerstgenoemde, die boven reeds onder de dichters vermeld werd, en ook in de *Bijdragen tot opbouw der Vaderlandsche Letterkunde* eenige goede dichtkundige Verhandelingen leverde, gaf van 1780 tot 1786 nog *Proeven van dichtkundige Letteroefeningen* in III Deelen in het licht, grootendeels bestaande uit oordeelkundige beschouwingen van vaderlandsche dichtwerken, als van verscheidene *Treurspelen* van VONDEL, den *Ystroom* van ANTONIDES, den *Abraham den Aartsvader* van HOOGVLIET en vele andere, en over 't geheel blijken dragende van een' zuiveren smaak en een juist oordeel. - Ook de vier Deelen *Prijsverhandelingen*, door het Leydsche Genootschap, ter spreuke voerende *Kunst wordt door arbeid verkregen*, uitgegeven, en allen de theorie der dichtkunst betreffende, mogen hier niet onvermeld blijven. - Desgelijks moeten wij, althans met een woord, gewagen van onderscheidene letterkundige verzamelingen, door bezorging van den ijverigen en kundigen G. BRENDER à BRANDIS(*) in het licht verschenen, en, nevens belangrijke bijdragen tot de kennis onzer moedertaal, ook verscheidene stuk-

(*) Zie over dezen, die zich ook als dichter bekend maakte, het *Biogr. Anthol. en Critisch Woordenb.* van den Heer WITSEN GEYSBEEK, I. D. bl. 419 en volgg.

ken inhoudende, die tot de theorie der dichtkunst en welsprekendheid behooren, met name *Taal- Dicht- en Letterkundig Kabinet*, *Taal- Dicht- en Letterkundig Magazijn*, en *Proeve van Geschied- en Letterkundige Oefeningen.* - Vele fraaije stukken, tot hetzelfde onderwerp betrekking hebbende, komen mede voor in het reeds vroeger met lof vermelde *Magazijn van Wetenschap*, *Kunst en Smaak.* - In de *drie Zeventallen Verhandelingen* van den hoogst verdienstelijken J. LUBLINK DE JONGE(*) vindt men, onder andere schoone en belangrijke stukken, ook eenige, die tot de klasse der hier bedoelde schriften behooren, en van 's mans belezenheid, oordeel en goeden smaak loffelijk getuigen. - Voorts moeten wij bovenal niet verzuimen de *Brieven over verscheiden onderwerpen*, door een' onzer beroemdste dichteren, Mr. R. FEITH, in VI Deelen uitgegeven, met lof te vermelden, als waarin doorgaans onderwerpen, tot de fraaije letteren, bijzonderlijk de dichtkunst behoorende, op een' lossen en bevalligen trant, met oordeel en smaak behandeld worden. Dezelfde voortreffelijke Schrijver gaf naderhand, in vereeniging

(*) Deze *Verhandelingen*, eerst alleen voor bijzondere vrienden gedrukt, werden, voor weinige jaren, door eene nieuwe uitgave algemeen verkrijgbaar gesteld bij den Boekhandelaar IMMERZEEL te *Rotterdam.*

met zijnen waardigen kunstvriend J. KANTELAAR, een ter vorming van den goeden smaak zeer nuttig geschrift uit, ten titel voerende: *Bijdragen ter bevordering der schoone Kunsten en Wetenschappen*, waarvan drie stukken het licht zien. Van KANTELAAR sprekende, zouden wij ons aan eene onverschoonbare nalatigheid schuldig maken, indien wij niet met grooten lof gewaagden van zijne *Verhandeling over het Herdersdicht*, welke, na reeds in den jare 1791 door het voormalige *Taal- en Dichtlievend Genootschap*, onder de spreuk *Kunst wordt door arbeid verkregen*, te *Leyden* met den gouden eerprijs bekroond te zijn, door een' zamenloop van omstandigheden, eerst in den jare 1813, onder de *Werken der Hollandsche Maatschappij van fraaije Kunsten en Wetenschappen*, waarvan zij het II Deel uitmaakt, in het licht verscheen. In die Verhandeling toch wordt het onderwerp niet slechts met de meeste volledigheid en naauwkeurigheid, maar tevens op eene geheel nieuwe, en even doel treffende, als hoogst behagelijke wijze ontvouwd; weshalve wij niet schromen dezelve, in alle opzigten, voor een meesterstuk te verklaren. - Eindelijk moeten wij nog twee fraaije en belangrijke werken noemen, die van vreemden bodem op den onzen werden overgebragt. Het eerste is dat van den beroemden Engelschen Kerkredenaar BLAIR, 't welk, onder den naam

van *Lessen over de Redekunst en fraaije Wetenschappen*, van 1788-1790, in III Deelen in 8vo den Nederlanderen, in eene keurige vertaling, werd medegedeeld, die, gelijk thans bekend is, den ook door anderen letterarbeid hoogst verdienstelijken H. BOSSCHA tot vervaardiger had. Zeer gewigtig was de dienst, door deze overzetting bewezen, daar er in latere tijden naauwelijks eene handleiding tot dichtkunst en welsprekendheid te voorschijn kwam, welke door duidelijkheid, volledigheid, gezond oordeel en bevalligheid boven die van BLAIR uitmunt, en aan jeugdige beoefenaars der genoemde kunsten met meer ruimte mag worden aanbevolen. Ook de *Gesprekken over de welsprekendheid* van den uitmuntenden FENELON, het tweede der door mij bedoelde werken, die vele fraaije aanmerkingen en nuttige voorschriften, bijzonder de geestelijke welsprekendheid betreffende, behelzen, waren der eere dubbel waardig van door eene zoo bekwame hand, als die van den Hoogleeraar J.M. SCHRANT, in het Nederduitsch te worden overgebragt. Derzelver belangrijkheid werd tevens niet weinig verhoogd door de geleerde en oordeelkundige aanmerkingen, met welke de vertaler dezelve verrijkte.

Besluit.

Na de voltooijing onzer *Beknopte Geschiedenis*, zal het niet ongepast wezen, met een' vlugtigen blik op den afgelegden weg terug te zien, en de gesteldheid onzer letterkunde in hare onderscheidene tijdperken, uit een wijsgeerig oogpunt, kortelijk gade te slaan. - Het eerste tijdperk zal ons niet lang bezig houden. Gelijk bij de meeste oudere en nieuwere volken, ging ook bij ons de beoefening der dichtkunst die van den prozastijl vooraf. In de dertiende en deels ook in de veertiende eeuw traden, met MAERLANT aan het hoofd, een aantal, voor hunnen tijd, waarlijk uitstekende mannen op, die, door hunne dicht- of liever rijmwerken, historische, wijsgeerige en andere nuttige kundigheden zochten te verspreiden; doch hoe vele verdiensten die werken ook, in verscheidene opzigten, hebben, hoezeer zij inzonderheid voor de grondige kennis der taal, welke zich daarin, in hare oorspronkelijke eenvoudigheid en zuiverheid, vertoont, van onberekenbare waarde te achten zijn, als voortbrengselen van vernuft en smaak, zijn zij echter, zoo men enkele trekken van dichterlijk

gevoel en verbeelding uitzondert, over 't geheel op geen' hoogen prijs te schatten. Intusschen zou, indien op dezen veelbelovenden dageraad een schoone morgen gevolgd ware, onze letterkunde spoedig met ongemeenen luister zijn te voorschijn gekomen. Doch dit was verre af van het geval te zijn. Reeds in de veertiende, en nog meer in de vijftiende eeuw worden wij eene merkelijke taning van haren glans ontwaar. De verbastering der taal, reeds onder het huis van *Henegouwen* aangevangen, nam, vooral bij den overgang der Grafelijke regering in dat van *Bourgondie*, hand over hand toe, en drong alomme, bijzonder in de dichtkunst, meer zelfs nog dan in den prozastijl, door. Goede smaak en ware beschaving maakten niet alleen geene vorderingen, maar gingen veelal merkelijk terug. Het moge waar zijn, dat ook de vele beroeringen, welke, zoo in de veertiende als vijftiende eeuw, hier te lande plaats hadden, daartoe medewerkten; doch men kan, het oog slaande op den bloeijenden en vreedzamen staat, waarin de *Nederlanden* zich, onder een groot deel der langdurige regering van FILIPS *den Goeden*, bevonden, de voorname oorzaak hierin bezwaarlijk zoeken. Ook ontbrak het der dichtkunst geenszins aan aanzienlijke bescherming en aanmoediging; veeleer mogt zij zich reeds vroeger, en vooral in de vijftiende eeuw, in den koes-

terenden zonneschijn der vorstelijke gunst verblijden; doch hierdoor mogt het aantal harer beoefenaars, blijkens de gedurige vermeerdering der dusgenaamde Rederijkkamers, merkelijk toenemen, de kunst zelve ontleende daarvan geringe, of liever volstrekt geene veredeling. De hulpmiddelen ter beschaving waren, ook na de uitvinding der boekdrukkunst, een' geruimen tijd nog te weinig verspreid, om de heerschende ruwheid en wansmaak te verbannen, en op de nationale letterkunde gunstig te werken. Van daar (om thans van den druk der Oostenrijksche en Spaansche regering te zwijgen) dat zelfs in een groot deel der zestiende eeuw, toen de meer en meer toenemende herleving van de beoefening der Grieksche en Romeinsche letteren, en de opkomst en voortgang der hervorming in het Godsdienstige de beschaving en ontwikkeling van den menschelijken geest grootelijks bevorderden, de staat onzer letterkunde weinig of geene sporen van verbetering aanbiedt. Eene A. BIJNS en weinige anderen mogen, hier en daar, een enkele vonk van licht, te midden der algemeene duisterheid van het grootste deel dier eeuw, doen schitteren; ook bij de besten vinden wij nog doorgaans kreupelheid van maat, wansmaak en bastaardij, waaraan zelfs mannen van kunde, als een VAN GHISTELE, HOUWAERT en NUMAN, maar al te zeer vasthielden. Eerst tegen het laatst dier

eeuw zien wij, bij de meer en meer verspreide zucht tot beoefening der oude letteren, en vooral bij de steeds klimmende geestdrift tot handhaving der Godsdienstige en burgerlijke vrijheid, in eenen ALDEGONDE, COORNHERT, SPIEGHEL en eenige anderen, de eerste hervormers onzer taal- en letterkunde te voorschijn treden. Het is waar, hunne voortbrengselen dragen nog wel, het eene meer, het andere minder, sporen van ruwheid, hardheid en een' niet geheel gezuiverden smaak; doch zij spreiden echter eene maat van beschaafdheid, sierlijkheid, kracht en verheffing ten toon, welke hen niet slechts boven hunne voorgangers, en deels ook boven hunne tijdgenooten zeer verre doet uitmunten, maar ons ook nog uit de lezing van hunne schriften, beide in gebondene en ongebondene rede, tegelijk voedsel en verlustiging voor onzen geest doet smaken. Met regt derhalve mogen zij de voorloopers heeten van dat roemrijke tijdperk onzer letterkunde, 't welk zich met het begin der zeventiende eeuw voor ons opent. De worstelstrijd tegen het magtige *Spanje*, met zoo veel moed aangevangen, met zoo veel standvastigheid en volharding voortgezet, en tot hiertoe met den gelukkigsten uitslag bekroond, had in de leden van het ontluikend en, verre boven verwachting, tot welvaren opgroeijend Gemeenebest een gevoel van vrijheid en onafhankelijkheid, eene

spanning, veerkracht en geestverheffing te weeg gebragt, waarvan de dicht- en andere voortbrengselen van dit tijdperk, als 't ware, het zigtbaar afdruksel dragen. Kracht, leven, vuur en oorspronkelijkheid toch zijn de kenmerken, door welke die voortbrengselen zich, over 't geheel, losselijk onderscheiden, en 't geen hier en daar nog aan beschaving ontbreken mag, rijkelijk vergoeden. Die beschaving intusschen doet zich daarin zoo verre gevorderd voor, dat zij, ook ten dien aanzien, voor *klassiek* mogen gelden. Zij was voornamelijk de vrucht van gemeenzaamheid met de kunstgewrochten der Grieksche en Romeinsche oudheid, welke op de vorming beide van HOOFT en VONDEL (om thans van geene anderen te spreken) den gewigtigsten invloed oefende. Bij den eersten, die, ten gevolge eener geleerde opvoeding, den laatsten in letterkundige en wetenschappelijke beschaving nog verre vooruitstreefde, paarde zich daaraan ook zijne bekendheid met de Italiaansche dicht- en letterkunde van zijnen leeftijd, waarvan hij, door het schoone en liefelijke, aan dezelve eigen, weggesleept, deels ook de gebreken, in gezochtheid en valsche vernuftspelingen bestaande, overnam, die zich vooral in sommige zijner *Gedichten* en verscheidene zijner *Brieven*, met name die aan HUYGENS en TESSELSCHADE, voordoen. Voorts zien wij in de dicht- en prozawerken

der genoemde hoofdschrijvers en die dergenen, die, elk op zijne wijze, met hen wedijverden, of hun voetspoor loffelijk drukten, de Nederlandsche taal, te voren door de smet der bastaardij in hare waarde geheel onkenbaar geworden, doch daarin door een' ALDEGONDE, COORNHERT en SPIEGHEL reeds gedeeltelijk hersteld, niet slechts in hare volle zuiverheid en rijkdom, maar tevens, naar eisch der onderwerpen, deels met een' lossen en bevalligen zwier, deels met eene majesteit en kracht te voorschijn komen, welke de haar eigene voortreffelijkheid op het heerlijkst doet uitblinken(*). Deze frissche en krachtige bloei onzer letter-

(*) Tot de prozawerken (om, bij deze gelegenheid, een vroeger verzuim te herstellen) die aan de eerste helft der zeventiende eeuw tot sieraad strekken, en de waarde onzer moedertaal in het helderst licht stellen, verdient inzonderheid ook de dusgenaamde Staten - overzetting des Bijbels geteld te worden, die, ten gevolge van een besluit der Synode van *Dordrecht*, op last der hooge Overigheid, door een aantal kundige Godgeleerden van dien tijd vervaardigd werd, en waarvan de eerste uitgave in den jare 1637 in het licht verscheen. Men vindt alles, wat tot de geschiedenis dezer voor die dagen hoogst voortreffelijke en voor de Nederduitsche taalkennis zeer belangrijke vertaling behoort, naauwkeurig bijeengebragt in de *Historie van de Nederduitsche overzetting des Bijbels door* N. HINLOPEN.

kunde geraakte echter, reeds voor den afloop der zeventiende eeuw, merkelijk aan 't kwijnen; en, wanneer wij op het grootste deel der achttiende eeuw het oog slaan, zien wij dien staat van kwijning en verslapping nog merkelijk toegenomen. Ook hier doet zich wederom een merkwaardig verband tusschen onze staat- en letterkundige geschiedenis aan ons voor. Nadat de roemrijke worstelstrijd tegen *Spanje* geeindigd en geheel ten onzen voordeele beslist was, nadat het gevestigde Gemeenebest zijnen rijkdom en welvaart, door de vereeniging der schatten van Oost en West, meer en meer had zien aangroeijen, bragten overvloed en weelde, van lieverlede, hoe langs hoe meer derzelver gewone uitwerkselen voort. De vroegere geestkracht onderging eene merkelijke afneming; vadzige rust nam, voor een groot deel, de plaats van vorige werkzaamheid in; het vuur van vaderlandsliefde, in den aanvang en door een groot deel der zeventiende eeuw zoo sterk aan 't blaken, werd meer en meer verdoofd, en de geest van onafhankelijkheid en zelfstandigheid bij velen door dien eener slaafsche navolging vervangen. Deze treurige verschijnselen, welke zich den opmerkzamen beschouwer onzer staatkundige geschiedenis, gedurende een groot deel der achttiende eeuw, maar al te duidelijk aanbieden, doen zich, gedeeltelijk althans, ook in die onzer letterkunde voor. Dat stoute,

krachtige en oorspronkelijke, die levendigheid en geestverhessing, welke wij in de kunstgewrochten van eenen HOOFT, VONDEL en velen hunner tijdgenooten en eerste navolgers, met zoo veel verrukking, opmerken, zijn in het meerendeel der voortbrengselen van lateren tijd, op verre na, niet in gelijke mate voorhanden. De dichtkunst (want de welsprekende prozastijl vond doorgaans te weinig beoefenaars, om hier opzettelijk in aanmerking te komen) won misschien, in de achttiende eeuw, wel eenigermate in netheid en beschaafdheid; doch in die hoogere schoonheden, welke haar eigenlijk wezen uitmaken, vinden wij haar, in vergelijking met de zeventiende eeuw, meestal verachterd. Reeds met het laatst der zoo even genoemde eeuw verkreeg de Fransche letterkunde een' gewigtigen invloed op de onze, waaraan A. PELS, een der voornaamste leden van het sedert vermaard gewordene en geheel door zijnen geest bezielde kunstgenootschap *Nil volentibus arduum* geen gering aandeel had, en waartegen ANTONIDES, een der laatsten, die tegen den afloop der zeventiende eeuw haren vroegeren roem loffelijk handhaafden, zich vruchteloos verzette. Die invloed breidde zich hoe langs hoe meer uit, nadat de beruchte herroeping van het dusgenaamde *Edict van Nantes* in den jare 1685 een aantal Fransche vlugtelingen herwaarts gevoerd had, die hunne ingenomenheid met de zeden en

vooral ook met de letterkunde van hun vorig vaderland aan een groot aantal hunner nieuwe landgenooten wisten mede te deelen. Dit had niet alleen ten gevolge, dat velen, in stede van hunne krachten aan het maken van oorspronkelijke dichtstukken te besteden, zich met de gemakkelijker te behalen eer van vertalingen uit het Fransch te leveren te vrede hielden, maar ook dat de deels willekeurige voorschriften van den Franschen smaak algemeen gezag verkregen, en beschaafdheid, regelmatigheid en vloeibaarheid, als de hoogste vereischten van een dichterlijk voortbrengsel, werden aangemerkt. Ter verspreiding van dien geest werkte, boven anderen, S. FEITAMA grootelijks mede, een man van kieschen smaak en fijn kunstgevoel, doch met oorspronkelijk vernuft weinig bedeeld, en die de vrije werkingen daarvan door eene te ver getrokkene zucht tot netheid en beschaafdheid, bij zich zelven en anderen, in bedwang hield. Verscheidene omstandigheden liepen te zamen, om hem door zijne tijdgenooten en kunstbroeders als een' Aristarch te doen vereeren, en alzoo eenen invloed te doen oefenen, die voor de onbelemmerde ontwikkeling van het genie in geenen deele gunstig was. Diezelfde geest drong ook door tot vele taal- en dichtlievende Genootschappen, die, vooral na het midden der achttiende eeuw, in grooten getale onder ons werden opgerigt, en die,

hoezeer misschien niet zoo geheel zonder verdiensten, als sommigen, de zaak met al te zwarte verwen malende, staande houden, echter het billijk verwijt niet van zich kunnen afweren, van door overmatige zucht tot beschaving de poëzij wel eens van ziel en leven beroofd, en door willekeurige bepalingen den vrijen geest aan banden gelegd te hebben. - In het laatste vierde gedeelte nogtans der achttiende eeuw zien wij, ten dezen aanzien, eene gelukkige verbetering plaats grijpen, en voor onze letterkunde een nieuw en glansrijk tijdperk geboren worden. De beroeringen en burgertwisten, welke den afloop dier eeuw en het begin der volgende zoo ongunstig kenmerken, de vele en zware rampen, welke den Nederlandschen Staat in die dagen troffen, en ten laatste in eene gansche vernietiging van denzelven eindigden, hadden ten minste dit weldadig uitwerksel, dat daardoor de geest als uit eene doodsche sluimering ontwaakte, en tot eene nieuwe inspanning van krachten werd opgewekt. De zucht tot vrijheid en onafhankelijkheid werd verlevendigd; de gehechtheid aan het oude werd verzwakt, het streven naar meerdere volmaking algemeen. Hoezeer beide die zucht en dat streven wel eens kwalijk bestuurd en op harsenschimmen gerigt werden, bragten zij echter, bij vele schadelijke, ook verscheidene heilzame vruchten voort. In onze letterkunde

althans werd door die algemeene beweging en sterkere spanning van den geest eene gunstige verandering te weeg gebragt. De dichterlijke voortbrengselen, in dit laatste tijdperk in het licht verschenen, ademen over 't geheel een meerder vuur, eene hoogere verhessing, dan die van het naast voorgaande; zij zijn meer de uitgietingen van het opgewekte gevoel, van echte geestverrukking. Men leerde van het wezen der dichtkunst geheel andere begrippen vormen, dan vroeger in zwang waren, en daardoor kunstgewrochten op prijs stellen, die te voren geheel veronachtzaamd werden. Met name had dit omtrent die der gebroeders VAN HAREN plaats, welke, omdat zij die uiterlijke netheid en beschaafdheid misten, waaraan men vroeger eene te buitensporige waarde hechtte, schier geheel aan de vergetelheid waren overgegeven. De Franschen werden niet langer, als de eenige onfeilbare wetgevers in het gebied van den smaak, vereerd. De Hoogduitsche letterkunde, die, omstreeks het midden der achttiende eeuw en later, zich tot eene te voren ongekende hoogte verhief, begon, in het laatste vierde deel dier eeuw, hier te lande grooten opgang te maken, en eenen invloed te oefenen, die, wel is waar, onloochenbare, schoon grootendeels kortstondige, nadeelen te weeg bragt, maar die nogtans, over 't geheel, als gunstig beschouwd mag worden, en ge-

wisselijk het zijne toebragt, om een' geest van meerdere vrijheid en oorspronkelijkheid te bevorderen. Dat die geest niet tot wildheid en losbandigheid ontaardde, werd deels door de het Nederlandsche karakter eigene bedaardheid, deels door de hooge achting veroorzaakt, welke de Grieksche en Romeinsche letterkunde steeds onder ons bleef behouden. Onder medewerking van de geschetste en meer andere gunstige omstandigheden, trad, in het laatste veertig- of vijftigtal jaren, onder ons een aantal dichters te voorschijn, die in de voornaamste dichtsoorten vele fraaije en deels meesterlijke stukken leverden, en het gouden tijdperk onzer letterkunde in de eerste helft der zeventiende eeuw, met nieuwen luister, voor *Nederland* deden opdagen. En niet alleen de dichtkunst, maar ook de beschaafde prozastijl of welsprekendheid, vroeger veelal verwaarloosd, vond in de dagen, van welke wij thans spreken, vele gelukkige beoefenaars. Heeft het vroegere gedeelte der achttiende eeuw, buiten VAN EFFEN en WAGENAAR, naauwelijks eenige prozaschrijvers aan te wijzen, die den naam van *klassick* kunnen voeren, het thans bedoelde tijdperk leverde, na den uitmuntenden S. STYL, verscheidene prozaschrijvers, die zijnen billijk verkregenen roem, in meerdere of mindere mate, evenaren, ja van welke een enkele zelfs misschien gezegd mag worden

dien te verdonkeren. In 't bijzonder nam de geestelijke welsprekendheid, ten gevolge van de merkelijk verbeterde inrigting der Godgeleerde studiën en de algemeene verspreiding van een' meer veredelden smaak, in dit laatste tijdperk eene zoo hooge vlugt, dat hetzelve, ten dien aanzien, als geheel eenig, in de geschiedenis onzer letterkunde prijkt.

Ik eindig dit beknopte overzigt met den hartelijken wensch, dat de ontvonkte ijver en geestdrift tot handhaving en bevordering van de eer der nationale taal en letterkunde, wel verre van door de gehoopte voortduring der herstelde rust en toenemende welvaart van ons vaderland te verflaauwen, en tot eene vadzige insluimering op de behaalde lauweren over te gaan, veeleer gestadig moge aangroeijen, en dat de meerdere vastheid en uitgebreidheid van den nieuwen Nederlandschen Staat, en een loffelijke naijver tusschen Noord en Zuid tot middelen en drangredenen mogen strekken, om door nieuwe en krachtiger pogingen den vaderlijken roem steeds verder uit te breiden en te verheffen.

Bijvoegsels en verbeteringen.

Bl. 11, reg. 22 en 23, staat WILTERAMUS, lees WILLERAMUS.

Bl. 32. Bij het gezegde omtrent de *Dietsche Doctrinale* had nog vermeld moeten worden, dat JOANNES DEKENS, opvolger van den op bl. 31 genoemden NIKLAES DE KLERCK in het ambt van Secretaris van *Antwerpen*, door geloofwaardige getuigen als schrijver van dezelve wordt opgegeven. Zie de *Verhandeling over de Nederd. Tael- en Letterkunde* van den Heer WILLEMS, I D. bl 183 en 184.

Doch vooral had op de vermelding der *Dietsche Doctrinale* die moeten volgen van een ander, hoogst merkwaardig, zedekundig rijmwerk, *der Leecken Spiegel* genaamd, waarvan de Heer Mr. J.A. CLIGNETT het eerst een uitvoerig verslag mededeelde in eene aanteekening op zijne *Voorrede* voor den *Teuthonista van* VAN DER SCHUEREN, loopende van bl. LIX-LXVI. Van de IV Boeken, ieder een groot aantal Hoofdstukken bevattende, in welke dit werk verdeeld is, zijn het eerste, tweede en vierde grootendeels van geschiedkundigen inhoud, terwijl het derde louter deugd- en zedelessen behelst. Stijl en taal zijn, naar uitwijzing der medegedeelde proeven, zeer zuiver, en van bevalligheid en kracht geenszins ontbloot, en de inhoud draagt blijken van de verlichte denkwijze, edele vrijmoedigheid en zucht om nuttig te zijn, door welke de Schrijver zich onderscheid-

de. Eenige andere fragmenten van hetzelve zijn door den Heer Mr. W. BILDERDIJK gemeen gemaakt, in het I D. zijner *Taal- en Dichtk. Verscheidenheden*, bl. 135 en volgg. Zie ook III D. bl. 133 en volgg., waar van een ander tot hiertoe onbekend handschrift van dit Rijmwerk berigt wordt gegeven. - 't Geen verder deszelfs waarde niet weinig verhoogt, is, dat het niet uit het Latijn of Fransch vertaald, maar oorspronkelijk in het Nederduitsch opgesteld schijnt te zijn. Volgens eene niet onaannemelijke gissing van den Heer WILLEMS zou JAN of JOANNES DEKENS, schrijver der *Dietsche Doctrinale*, welke in 1345, vijftien jaren na den *Spiegel*, voltooid werd, mede voor den auteur van dezen te houden zijn, welks maker zich in eene opdragt aan JAN III, Hertog van *Braband*, onder den naam van *Jan*, *u arme clerc*, aankondigt. Zie de *Verhandeling* enz. van genoemden Heer, I D. bl. 186 en volgg.

Bl. 54, reg. 2 v.o. staat *Nederd. Taal- en Dichtkunde*, lees *Nederd. Tael- en Letterkunde.*

Bl. 62, reg. 2, staat 1599, lees 1586.

Bl. 65, reg. 2, staat FILIPS, lees PHILIPS.

Bl. 73, reg. 4 v.o. staat *Hertspiegel*, lees *Hertspieghel.*

Bl. 74, reg. 4, staat SPIEGEL, lees SPIEGHEL.

Bl. 77, Bij de omtrent BRUGMAN aangehaalde Schrijvers voege men nog LE LONG in zijne *Beschrijvinge van de Reformatie der Stadt Amsterdam*, bl. 356-374, waar, van bl. 361-368, een geheel sermoen van dezen beruchten Prediker wordt medegedeeld.

Bl. 100, reg. 2, staat VONDEL, lees JOOST VAN DEN VONDEL.

Bl. 132. SIMON VAN BEAUMONT, hier slechts in 't voorbijgaan genoemd, verdiende eene breedere melding. Hij toch was, in waarheid, een los en bevallig dichter,

gelijk niet alleen blijkt uit enkele stukjes, in den *Zeeuwschen Nachtegael* voorhanden, maar inzonderheid uit de verzameling zijner Gedichten, in den jare 1640, onder den naam van *Horae Succisivae*, *Tijt-snipperingen* uitgegeven, en, nevens Nederduitsche, ook Latijnsche en Fransche dichtstukken bevattende. Voorts zij nog van hem gemeld, dat hij eigenlijk van *Dordrecht* afkomstig was, vele aanzienlijke eerambten en bezendingen met lof bekleedde, en zich, als Regtsgeleerde en Staatsman, grooten roem verwierf. Hij werd in den jare 1574 geboren, en overleed in 1654. Men leze over hem vooral het *Biograph. Anthol. en Critisch Woordenboek* van den Heer WITSEN GEYSBEEK, I D. bl. 233-243, waar verscheidene fraaije proeven van zijn dichtvermogen worden bijgebragt.

Bl. 171, reg. 1, staat *dragen*, lees *bevatten.*

Bl. 184. Bij de melding van WILLEM SLUITER, die van 1627 tot 1673 leefde, had nog met een woord gevoegd moeten worden die van JODOCUS VAN LODESTEIN, mede Predikant onder de Hervormden, geboren in 1620 en overleden in 1677. Zijne stichtelijke gezangen, onder den naam van *Uitspanningen* in het licht gegeven, en waarvan in 1743 reeds de twaalfde uitgave verscheen, zijn wel door vele stootende mijstieke denkbeelden en uitdrukkingen ontluisterd, maar ademen nogtans, bij een' geest van gemoedelijke godsvrucht, veel dichterlijk gevoel en vernuft, en wijzen hem dus onder de Godsdienstige dichters van vroegeren tijd geene onaanzienlijke plaats toe.

Bl. 240, reg. 8, staat *comiesch*, lees *comisch.*

Bl. 240, reg. 18, staat *stichters*, lees *dichters.*

Bl. 251. Het ware hier de plaats geweest met een enkel woord te spreken van ROBERT HENNEBO, een

Vries van geboorte, maar die een groot deel van zijn leven te *Amsterdam* doorbragt, waar hij, na eene merkelijke afwisseling van lotgevallen, het gevolg van zijne losse en onbezorgde geestgesteldheid, in den jare 1737 overleed. Het luimige en vrolijke van zijne geaardheid straalt ook in zijne gedichten door, die voor het meerendeel van boertigen inhoud zijn, en, schoon niet altijd genoeg beschaafd, echter vele blijken van geestigheid dragen. Dezelve zijn (om van afzonderlijk uitgegevene stukken te zwijgen) volledig bijeengebragt onder den titel van *Verzamelde Dichtstukken* van ROBERT HENNEBO.

Bl. 242, reg. 1, staat *inhou*, lees *inhoud.*

Bl. 251, reg. 4. Hier is verzuimd te melden, dat de drie Deelen der gedichten van B. DE BOSCH, na zijn overlijden, door bezorging van zijnen vriend ROULLAUD, nog met een vierde, onder andere het beste misschien zijner dichtstukken, *de Ouderdom* namelijk in III Zangen, bevattende, vermeerderd werd.

Bl. 268, reg. 17 en volgg. Voor het hier gestelde leze men, met eene kleine verschikking der zinsneden: *en van Mengeldichten*, *waaronder vele fraaije stukken voorkomen*, *in éénen bundel in* 4*to uitgegeven.*

Bl. 288, reg. 4 in de Aant. staat 1776, lees 1778.

Bl. 318. Onder de overzettingen van oude Schrijveren, die meer tot onzen leeftijd behooren, had hier nog verdienen genoemd te worden de waarlijk schoone vertaling van NEPOS door E.M. ENGELBERTS, welke in den jare 1796 te voorschijn kwam.

Register.

A.

Aldegonde. *Zie bij* Marnix.
Alewijn (Zacharias Hendrik) 327.
Alphen (Hieronymus van) 277, 278, 335 en 337.
Ampzing (Samuel) 139, 140 en 255.
Anastasio (Oliverius a St.) 165.
Angelkot (Herman) 194.
Anslo (Reinier) 172.
Antonides. *Zie bij* Goes.
Arents (Thomas) 195.
Aristoteles (*Verhandeling over de dichtkunst van*) 334.
Asschenberg (H.) 270.
Assenede (Diderik van) 30.

B.

Badon (Johannes) 256.
Baerle (Kasper van) 117 en 118.
Bake (Laurens) 197.
Bakker (Pieter Huizinga) 265.
Balen (Matthijs van) 205.
Bartholomeus *den Engelsman* 78.
Beauforth (Laevinus Ferdinandus de) 291.
Beaumont (Simon van) 131, 355 en 356.
Becanus (Johannes Goropius) 224.
Beda, 8.
Bellamy (Jacobus) 278 en 279.
Berkhey (Le Frank van) 275.
Beverwijck (Johan van) 212.
Bidloo (Govert) 194.
Bidloo (Lambert) 194.
Bijbel (*Delftsche*) 1477. 35.
Bijbel bij Liesveldt 1526. 80.
Bijbel (*Staten Overzetting van den*) 342.
Bijns (Anna) 52-54.

Bilderdijk (Willem) 332 en 337.
Blair (Hugo) 339 en 340.
Boddaert (Pieter) 245 en 246.
Boon van Engelant (Cornelis) 241.
Bogaert (Abraham) 233.
Bolhuis (Lambertus van) 330.
Bor (Pieter) 91 en 92.
Borcht (Willem van der) 263.
Borger (Elias Anne) 312.
Bosch (Bernardus de) 251, 252 en 357.
Bosch (Jeronimo de) 315, 335 en 336.
Bosscha (Hermanus) 290, 317 en 340.
Braam (Jan van) 244.
Bracht (Hendrik van) 244.
Bracht (Tieleman van) 244.
Brandt (Gerard) 173, 174, 202 en 203.
Brandt (Gerard) *de Jonge* 218 en 219.
Brandt (Johannes) 198 en 219.
Brandt (Kasper) 198, 204 en 218.
Bredero (Gerbrand Adrz.) 121-123.
Brender à Brandis (G.) 337 en 338.
Brink (Jan ten) 318.
Brit (Gesina de) 187 en 188.
Broekhuizen (Joan van) 185.
Brugman (Jan) 77 en 355.
Bruin (Cornelis de) 299.
Bruin (Van Oosten de) 290.
Brune (Jan de) *de Jonge* 168 en 208.
Brune (Johan de) 131.
Bruno (Alida) 187.
Bruno (Henricus) 168.
Buisero (Diderick) 192.
Burg (Hermanus van den) 241.
Burg (Jacob van den) 147.
Burman (Frans) 327.

C.

Caedmon, 7.
Camphuysen (Dirk Rafelsz.) 127-129.
Carion (Joannes) 61.
Casteleyn (Matthijs de) 54 en 55.
Cats (Jacob) 106-110 en 202.
Cattenburg (Adriaan van) 204.

Chandelier (Six van) 157.
Clignett (Jacob Arnout) 328 en 329.
Coomans (Johanna) 133.
Coornhert (Dirk Volkertsz.) 58-61, en 83 en 84.

Coster (Samuel) 123 en 124.
Crock (De) *zie bij* Anastasio.
Croon (Petrus) 165.
Curtius, 335.

D.

Dale (Jan van) 51.
Dapper (O.) 222.
Dathenus (Petrus) 61 en 62.
Decker (Jeremias de) 153 en 154.
Deene (Edeward de) 57.
Deken (Agatha) 274 en 293.
Dekens (Joannes) 354 en 355.
Destructie van de Stadt van Troye 52.
Dialogus creaturarum 78.
Dietsche Doctrinale, 32 en 354.
Dijk (Jacob van) 270.
Doornik (J.H.) 276.
Dousa (Janus) 75.
Driel (Everard van) 321.
Dullaert (Herman) 179.
Dumbar (Gerard) 290.

E.

Effen (Justus van) 297.
Elias Michielsz. (Jacob) 241.
Elst (Willem van der) 136 en 137.
Engelberts (E.M.) 289 en 357.
Engelen (C. van) 336.
Esbatement, 44.
Eschilbach (Wolfram van) 13.
Esopet, 28.

F.

Factiën, 44.
Feitama (Sybrand) 246, 247 en 349.

Feith (Rhijnvis) 281 en 338.
Fenelon, 340.
Focquenbroch (Willem van) 181.
Fortman (Joan) 327 en 388.
Francius (Petrus) 184 en 221.
Fruytiers (Jan) 57 en 89.

G.

Gargon (Mattheus) 242, 293 en 318.
Geel (Joost van) 179 en 180.
Gheschier (Pieter) 138 en 139.
Ghistele (Cornelis van) 55.
Ghyben (Klara) 256.
Glazemaker (J.H.) 222.
Goddaeus (Conradus) 149.
Goens (R.M. van) 334.
Goeree (Jan) 241.
Goes (Joannes Antonides van der) 189-192.
Greenwood (Frans van) 241.

Griethuizen (Sibilla van) 187.
Groot (Huig de) 116, 117 en 212.
Groot (Pieter de) 159 en 160.

H.

Haen (Abraham de) 251.
Haes (Frans de) 236.
Haes (Frans de) 254.
Haes (Joan de) 236 en 292.
Halma (François van) 233 en 320 *Aant.*
Hanins (Albertus Ignatius d') 164.
Harduinus (Justus) 135 en 136.
Haren (Onno Zwier van) 258-260, 291, 313 en 314.
Hartsen (Antony) 266.
Hartsink (J.J.) 266.
Heemskerk (Johannes) 144-146 en 206.
Heinsius (Daniel) 112-114.
Helmers (Frederik) 281.
Helu (Jan van) 27.
Hennebo (Rob.) 356 en 357.
Herckmans (Elias) 140.
Heuiter (Pontus de) 87.
Heule (Christiaen van) 225.
Hey (Lucas van der) 80.
Heyns (Maria) 209.
Heyns (Peter) 64.
Heyns (Zacharias) 75.
Hight (Ernst Willem) 271.
Hinlopen (Nicolaas) 325 en 327.
Hillegaertsberg (Willem van) 34.
Hoeufft (J.H.) 333.
Hoffer (Adriaan) 130.
Hoffham (O.C.F.) 276.
Hooff (N.W. op den) 266.
Hooft (Pieter Cornelisz.) 96-99, 199-201 en 225.
Hoogstraten (David van) 233, 291, 318, 321 en 333.
Hoogstraten (J. van) 233.
Hoogstraten (Samuel van) 180.
Hoogvliet (Arnold) 242-244.
Höttinger, 306.
Hout (Jan van) 75.
Houwaert (Jan Baptista) 62-64.
Hubert (Antonis de) 129, 130 en 225.

Hulshoff (Allard) 304, 305, 309 en 310.
Huydecoper (Balthazar) 248, 324-326 en 333.
Huygens (Constantijn) 141-144.

J.

Jacobs (Gijsbert) 150-152.
Ingen (Samuel) 147 en 148.
Jonge (J.C. de) 290.

Jonktijs (Daniel) 155.
Junius (Franciscus) 5.

K.

Kampen (N.G. van) 290.
Kantelaar (Jacobus) 281, 305, 314 en 339.
Kasteele (P.L. van de) 277.
Kasteleyn (P.J.) 276.
Kate (Lambert ten) Hermz. 322-324.
Keros, 9.
Kiliaan (Cornelis) 85-87.
Kist (Ewaldus) 311 en 312.
Klerk (Niklaes de) 31.
Kleyn (J P.) 276.
Kluit (Adriaan) 289, 321, 327 en 331.
Kolijn (Klaas) 15 en 16.
Kreet (Hendrik Arnold) 327.
Kronijk van Holland door een' ongenoemden Clerck, 35.
Krul (Jan Hermansz.) 156.
Kruyff (Jan de) 255 en 256.
Kruyff (Jan de) 281 en 315.

L.

Langendijk (Pieter) 239 en 240.
Lannoy (Juliana Cornelia *Baronesse* de) 273 en 274.
Leecken (*Der*) *Spiegel*, 354 en 355.
Lelyveld (Frans van) 325 en 327.
Lenige (Cynthia) 274 en 275.
Lescailje (Catharina) 186.
Lescailje (Jacob) 186.
Leuvenig (Bartholomeus van) 252.
Levensbeschrijving van eenige voorname, *meest Nederlandsche mannen en vrouwen*, 292.
Lienhout (Gheraert van) 28.
Lodesteyn (Jodocus van) 356.
Lofdicht op den Aartsbisschop Anno, 12.
Loon (Gerard van) 284.
Loosjes Pz. (Adriaan) 276 en 295.
Lublink de Jonge (Johannes) 270, 271 en 338.

Luiken (Jan) 196.
Lutkeman (Jacob) 265 en 266.

M.

Macquet (Jan) 272, 336 en 337.
Maerlant (Jacob van) 22-26.
Malen (Jetske Reinou van der) 245.
Mallants (Pieter) 164.

Mander (Karel van) 68-70 en 85.
Marnix (Philips van) *Heer van St. Aldegonde*, 65-67, 81 en 82.
Marre (Jan de) 249.
Martinet (J.F.) 304.
Martinius (Franciscus) 149.
Mauritius (J.J.) 245.
Meerman (Johan) 289 en 301.
Meerman (Willem) 207.
Meijer (Livinus de) 236.
Meijer (Lodewijk) 227.
Meijer (Pieter) 270.
Melis Stoke, *zie hij* Stoke.
Mendelssohn (Moses) 334.
Merken (Lucretia Wilhelmina van) 267 en 268.
Merula (Paulus) 92 en 93.
Merula (Willem) 94.
Meteren (Emmanuel van) 90.
Meyspel amoreus enz. 43.
Middelgeest (Simon van) 216.
Mieris (Frans van) 284 en 301.
Mijle (Abraham van der) 223.
Minnezangers, 13.
Montanus (Petrus) 226.
Moonen (Arnold) 183, 184, 220 en 320.
Moorman (Johan) 246.
Morians (Anna) 189.
Muntinghe (Herman) 319.
Munster (Dirk van) 51.
Muyser (Gerard) 250.

N.

Nederlandsche reizen enz. 301.
Neufville (Leonora de) 265.
Nibelungen (*Het Lied der*) 14.
Nieuwentijt (B.) 303.
Nieuwelandt (Willem van den) 137.
Nieuwland (Pieter) 279 en 280.
Nomsz (Jan) 275.
Noordkerk (Hermanus) 306.
Notkerus, *bijgenaamd* Labeo, 11.
Numan (Philip) 70.
Nyloë (Jacobus) 307 en 320.

O.

Ogier (Willem) 163.
Ommeren (Richeus van) 316 en 317.
Otfridus, 10.
Oudaen (Joachim) 176-178.
Overbeke (Aernoud van) 183.
Overdorp (Elisabeth Maria) *geb.* Post, 275.

P.

Paffenrode (Johan van) 169-171 en 214.

Palm (J.H. van der) 309, 315, 316 en 319.
Pater (Lucas) 251.
Pels (Andries) 182.
Plantijn (Christoffel) 87.
Pluimer (Joan) 193.
Poirters (Adriaen) 161.
Poot (Hubert Cornz.) 237-239.
Pot (Kornelis van der) 255.
Pot (Willem van der) 255.
Prijsverhandelingen, *uitgegeven door het Genootschap* Kunst wordt door arbeid verkregen, *te Leyden*, 337.

Q.

Questiers (Catharina) 187.

R.

Reaal (Laurens) 120 en 121.
Rederijkers, 38-50.
Regt (Jan de) 195.
Rethaan (Anna) 246.
Revius (Jacob) 133 en 134.
Reyd (Everh. van) 90 en 91.
Reitz (Gulielmus Otho) 326 en 327.
Riemer (J. de) 290.
Rijssele (Colijn van) 56.
Roelants (Gerard) 51.
Roest (Jan van der) 310 en 311.
Roman van Ferguut en Galiëne, 30.
Roman van Karel en Elegast, 29.
Roman der kinderen van Limborch, 30.
Roman van Seghelijn van Jerusalem, 30.
Roman van Walewein, 29.
Rotgans (Lucas) 232 en 233.
Rouere (Antonis de) 51.
Roullaud (J.) 270.
Rue (Pieter de la) 245 en 246.

S.

Schelling (Van der) 301.
Scheltema (Jacobus) 290.
Schermer (Lukas) 237.
Schim (Hendrik) 247 en 248.
Schouwburg (*Oorsprong van den Amsterdamschen*) 124-127.
Schrant (J.M.) 340.
Schrieckius (Adrianus) 224.
Schueren (Gerhardus van der) 79.
Schultens (Hendrik Albert) 319.
Schutte (Rutgerus) 263.
Scotte (Apollonius) 132.
Scotte (Jacob) 132.
Scriverius (Petrus) 111, 112 en 204.

Sewel (Willem) 320.
Sinne (*Spelen van*) 43.
Sinne (*Schriftuurlijke Spelen van*) 43 en 44.
Six (Jan) 158 en 159.
Sluiter (Willem) 184.
Smids (Ludolf) 194.
Smit (Andries de) 52.
Smits (Dirk) 252-254.
Snakenburg (Hendrik) 240.
Snakenburg (Theod. van) 241.
Someren (Jan van) 171 en 172.
Spaan (*Vrijheer* van) 289.
Spex (Jacob) 255.
Sprekers, 36.
Starter (Jan Jansz.) 135.
Steenwijk (Frans van) 265.
Steenwinkel (Jan) 328 en 329.
Stevensloot (Laurens) 241.
Stevin (Simon) 211.
Stinstra (Johann.) 307 en 308.
Stoke (Melis) 20-22.
Stuart (M.) 290.
Stijl (Simon) 272, 273, 287, 288 en 292.
Suderman (Nicolaas) 255.
Swanenburg (Will. van) 242.
Sweers (Hieronymus) 180.
Swinnas (Willem) 205.

T.

Targier (Jakob) 244.
Thomas (*Broeder*) 27.
Tollius (Herm.) 323 en 327.
Trip (Lucas) 261 en 262.
Tuinman (C.) 322 *in de Aant.*
Twe-spraeck der Nederduytsche Letterkunst, 88.
Tydeman (Meinard) 327.

U.

Uilkens (J.A.) 304.

Ulphilas, 5.
Uylenbroek (P.J.) 276.

V.

Vaernewijck (Marc. van) 81.
Valentijn (F.) 300.
Veen (Jan van der) 134 en 135.
Veer (Cornelia van der) 187.
Veldenaer (Jan) 78.
Veldig (Henrik van) 13.
Velius (Theodorus) 204.
Velthem (Lodewijk van) 30 en 31.
Venne (Adriaan van der) 132.
Vereul (Abraham) 276.
Vereul (Jan Jacob) 276.
Verhoek (Pieter) 181.
Versteeg (Nicolaas) 255.
Verwer (Adriaan) 320 en 321.
Vilt (Jacob) 51.
Visscher (Anna Roemers) 119 en 120.
Visscher (Maria Tesselschade Roemers) 119 en 120.

Visscher (Roemer) 70-72.
Vlaming (Pieter) 234, 292 en 318.
Vliet (A. van der) 255.
Voet (Johannes Eusebius) 262 en 263.
Vogelweide (Walter van) 13.
Vollenhoven (Joannes) 174-176 en 217.
Vondel (Joost van den) 100-106 en 201.
Voorbeeldsels der oude wijzen, 210.
Vos (Jan) 166 en 167.
Vossius (Gerard. Joh.) 229.
Vossius (Lambert) 164.
Vree (Olivier de) 138.
Vrijhoff (Hubertus Gregorius van) 250.

W.

Waal (Simon van de) 275.
Wagenaar (Jan) 285-287.
Wassenbergh (Everwijn) 317 en 332.
Water (Jona Willem Te) 289.
Weert (Jan *of* Willem de) *van Yperen*, 32.
Weiland (P.) 331.
Wellekens (Jan Baptista) 234.
Westerbaen (Jacob van) 148 en 149.
Wijn (Henrik van) 289 en 302.
Willemsz. (Claes) 53.
Willeramus, 11.
Wilp (Maria Sara van der) 270.
Winschoten (Wigartus a) 227.
Winter (Nicolaas Simon van) 266 en 267.
Winter (Pieter van) 267 *Aant.*
Wit (Katharina Johanna de) 235.
Witsen (Nicolaes) 214, 215 en 300.
Wolf (Elisabeth) *geb.* Bekker, 274 en 293.
Wolschaten (Geraerd van) 162.

Z.

Zeeus (Jacob) 236.
Zegezang op de overwinning over de Normannen, 10.
Zevecotius (Jacobus) 114-116.

Zoet (Jan) 183.
Zweerts (Philip) 249, 250 en 334.